

KOPPÁNY ZSOLT

E-MAILEN SZÓLA
ZARATHUSTRA?

Publicisztikák, esszék (1997-1999)

Borító és illusztrációk: Koppány Zsolt felvételei

© Koppány Zsolt, 2000

URÁNUSZ Kiadó, 2000

TARTALOM

Kr. e. - ma

Megint Martin?
Ébert Tibor anzikszai
Pályázni, pályázni!
Boldogok, akik szomorúak
Mások szerint
Szentháromság?
Hierarchiák a művészetben
Mulattatás és/vagy művészet
Kr. e. - ma!
Kilógók
Nehéz emberek?
Rögök dübörögnek
Erzsébet-kocka

Közel az Istenhez

A Nyugat 90 éve
Holtvárosi fények
Akihez már lehajolt az Isten
Pokoli élet
Dejà vu?
Szavak nélkül?
Jónás a hurutos gyomorban
Atrium mortis
A lélek és a dolgok
Álom Firenzében
Otthon, Budapesten
Nizsinyszkij szárnyai
A halál enciklopédiája
A vereség tüskéi

Öreglegény Atlantisza
Közel az Istenhez

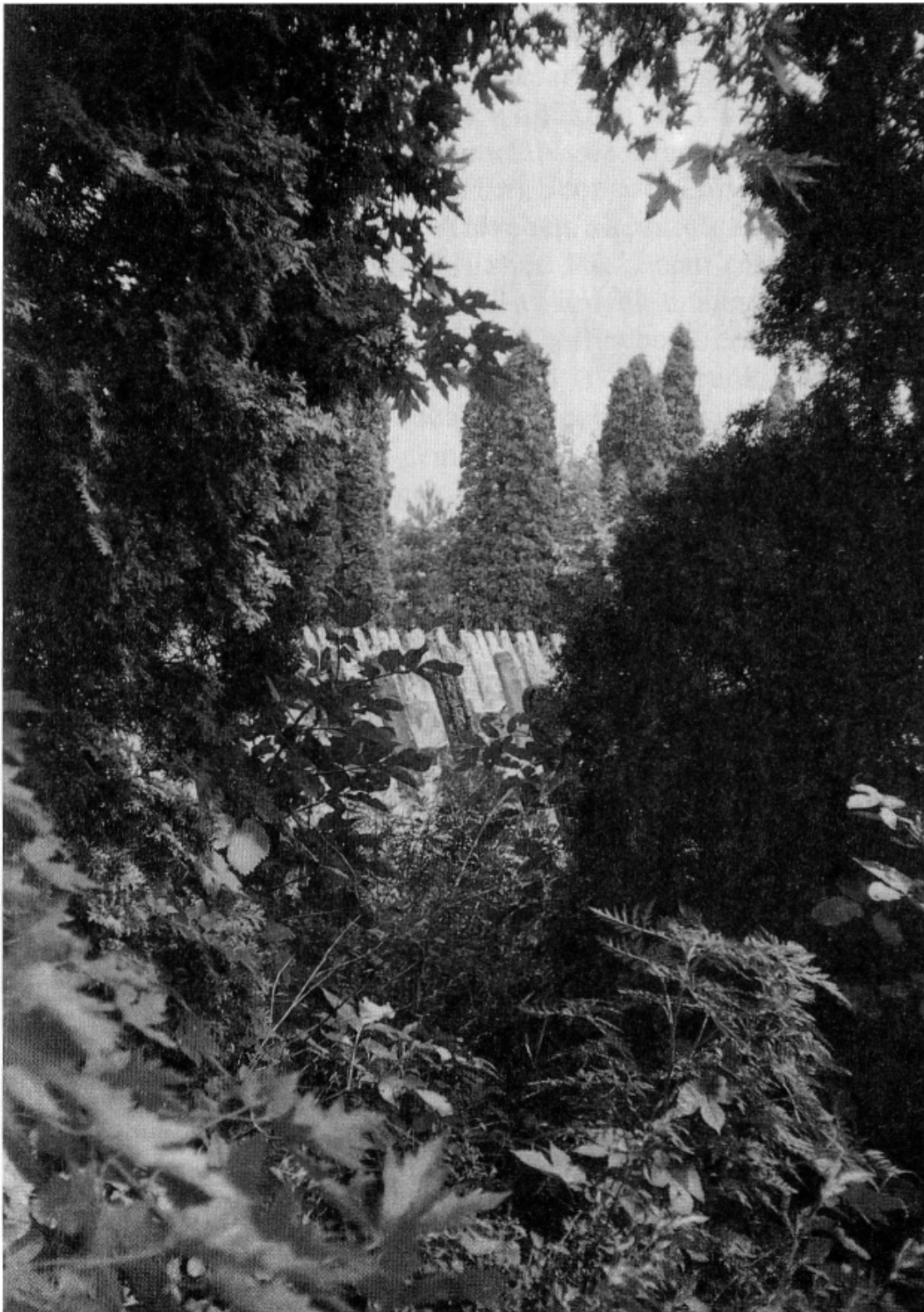
A remény hangjai

Triptichon a templomfalon
Versangyalok
Megkondulnak a harangok, és...
A remény hangjai
Jöttek a Stádiumból
Köznapi kirajzás, avagy e-mailen szóla
Zarathustra?

„...tiszteltetem az életet...”

Kopogtatás
„Boldogan halok”
Adonisz Őrmezőn
Bandi a horizonton
Magánfohászok
Eszter a csillagokban
A Kislencse osztály
Anna és Judit
A megváltás lovagja
A forgás királynője
Mari és Pali
Ezer alakban
Díjban az igazság
„...tiszteltetem az életet...”
Ketten a vágóhídon
Az Ikek havában

Kr. e. - ma

A színház halála I.

Megint Martin?

Igen. De mégsem úgy. Az ember már immunis arra, hogy *A Krisztus utolsó megkísértése* ismét cenzúra alá esett. Merthogy a hívők elkezdenek gondolkodni. Megrendülnek a hitükben! Jó kis hívők. Akiket meg lehet rendíteni. Egy játékfilmmel. Na de mindegy. Nem is erről van szó. Inkább egy másik filmről. Ez a Scorsese elkövetett egy nagy dobást. Magunkra ismerhetünk. A tévében, a közszolgálatiban mutatták be *A komédia királya* című filmjét. Hát... nem rossz. Most ne elemezzük, milyen volt a vágás, a fény-árnyék dualizmusa, Robert De Niro játéka. Nem ez a lényeg. A picit hollywoodis befejezés. Nem. Az önjelöltség. Az itt a lényeg. Mert mi is ott akarunk lenni. Mi is vagyunk olyanok! Ha nem jobbak! De megakadályoznak minket a fölkenetek. Akik ott ülnek, és nem engedik. Meg is halhatunk, akár a szemük láttára. Ők azért vannak, hogy megakadályozzák önjelöltek beáramlását. Irodalomba, képzőművészetbe, filmbe és mindenbe. Azt, ami csak úgy fölüti a fejét, mint a gaz, mely ugyan lehet, hogy gyógynövény, de ki kell irtani a tündöklő virágok közül, mert ez a „kertészek” feladata.

Hogy kapnak-e jutalmat ezért? Vagy egyáltalán? Miért nem engedik, hogy mások is? Hátha jobbak lesznek? Tündöklőbbek a tündökletesnél? Maga Darnyi Tamás, minden idők legnagyobb magyar férfiúszója elismerte: lehet, hogy az országban vannak nála sokkal, de sokkal jobb úszók. Falusi srác, aki csak a kútban látott vizet. De lehet, hogy jobb. Sohasem fogjuk megtudni. A konstellációk, ugyebár.

De ez még hagyján. Mert nem tudjuk. De az orrunk előtt vannak a talán-jobbak. Ha orrhossznyival is. Később biztos befutók lehetnének. Csak zárva minden hippodrom. Mert akkor jön a pokol. Kiderül. Hogy talán mást is ajánlhatnánk a Nyugat felé. Nemcsak mindig *azokat*.

A Robert De Niro alakította egészen kicsi kispolgár maga a Nyugat. Ő ott akar kiválni. Valahogy beül a „király” kocsijába. Majd hívja telefonon! Rendben, csak tűnjön már el. Még birodalma bejáratához is elkíséri. És dumál, hogy majd telefonál. Csak tűnjön már! De nem. Ő tovább és tovább. És ki gondolná, tényleg telefonál. De itt már elakad. Mert a Mester nincs bent. Nem ér rá. Majd a slapajai. Ők is megítélhetik! Ki vannak jelölve. Bízunk bennük. Azért tesszük oda. Hogy ne nekünk kelljen mindennel foglalkozni.

Na most vegyünk egy író. Amolyan önjelöltet. Akit még nem irtottak ki teljesen. Csak az idegrendszerében támadtak visszafordíthatatlan folyamatok. Húsz éve publikál. Közel egy tucatnyi megjelent könyv. Dehogy marginális! Hisz ahhoz föl kellene kapaszkodni a lapra! A nyolcvanas évek közepén telefonált Illés Endrének. Hogy nézze meg ő. Mert nem hisz a szerkesztőknek. Ha ő mondja, talán. Jó, fáradjon be ekkor és ekkor. De fene gyors a posta! Már másnap levél jött: „Őszintének kell lennem: tervtárgyalások közben nem tudok időt biztosítani olyan beszélgetésre, mely visszaküldött kéziratának újratárgyalását jelentené. Nagyon sok a kéziratunk, csak a legjobbakból választhatunk. Egyelőre más megbeszélivalónk nincs. Üdvözlí - Illés Endre.” Pedig írónk, nem lévén Geréb, az áruló, még csak meg sem említette, hogy kettő-egy arányban a javára döntöttek a lektorok, de ennek pont a fordítottját kapta kézhez. Na nehogy má! Még azt sem vetette a kiadó szemére, hogy készülő esszékötetének beadott szinopszisára és negyvenoldali anyagára úgy reagáltak, mintha az egész könyvet megírta volna. Ki is elemezték! Pedig az elutasító levél kézhezvétele napján kezdett hozzá. Isten bizony! A meg sem írt könyv virtualitása. A film ragadós kispolgárát visszautasítják. Végül nem tehet mást, elrabolja a fő komikust. Írónk rabolta volna el Illés Endrét? Hogy most már aztán elég!? Szép kis komédia.

De Niro álmodozik. Hogy egyszer csak ő ad tippet a nagynak. Megvigasztalja! Úgy ül elegáns öltönyében, mint a született nagymenők.

Írónk is. Hogy ő titkos Kosztolányi. De a realitás mindig a ráförmedés. Nem és nem! Írt egy esszét *Hajnal Annáról* meg *Pinczési Juditról*. Nem kellett öt lapnak! A hatodik leköszölte, Szerkesztője meghatódott. Az olvasók is. A többi lap meg? *Az író önmagát tolja előtérben. Nem is volt olyan jó költő az a Pinczési. Nem szerencsés.* És hasonló. A hatodik szívvel látott? De lehet-e szívvel látni interaktív-internetcédéromos-posztmodern-paradigmaváltós-hermeneutikában? Nem tudja? Akkor meg mit akar? Megmutatni magát. Hogy látva lássák. De lesz-e még, ki meghatódik?

Azt mondja Niro, miután kiverekszi magának a műsorban való föllépés jogát túsának életéért cserében, és óriási sikere lesz, hogy inkább volt egy éjszaka a komédia királya, mint balek egy életen át. Nesze nekik. De mit mondjunk mi, gyávább önjelöltek? Akik „nyomulunk”? És soha föl nem adjuk? A gaz szétszórja pollenjét. Hiába, hogy nem okoz allergiát. Hányanak, köhögnek mégis. Akikre bízva volnánk.

Ébert Tibor anzikszai

A szó ízekkel keveredik, és belehasít a múltba. Van annak már harmincöt éve. A Tánti konyharuhával, óvatosan nyitotta ki a Novahuta nevű elektromos sütő ajtaját, majd kihúzta a tepsit. Katonás rendben apró kiflik nevettek rám, és intettek, hajolj fölénk, érezd az illatunkat, de várj még, mielőtt bekapsz minket. Várj, amíg a Tánti porcukrot szór a hátunkra. Ez volt a pozsonyi kifli. Íze meghalt a Tántival.

Most meg itt ülök az Írószövetségben, perzselő kohómeleg a júniusi nyárban, bambán szür-csölöm a „bambit”, és nézem, ahogy egyre telik a terem, és jönnek, jönnek, székek vándorol-nak a levegőben, a csöndek, ha vannak, szusszanásnyiak, és már az előtérben is nyüzsgő a sok kíváncsi. A fejek fölött glória, *Egy város glóriájában* derengnek eggyé, a kezek meg *Pozsonyi képeslapok* közt matatnak. Ébert Tibor anzikszai. Máiról és Szalatnai Rezsőről, Hummelről és Liszt Ferencről, Bartókról és Kodályról, az Albrecht családról és Bél Mátyásról üzen a la-pokon, melyeken, mint a könyv borítóján, a pozsonyi vár tündököl, hol kékben, hol aranyban.

Június 16. Major Ottó huppan mellém, fején baseballsapka, hozzá sportos a szerelés, arca csodálkozó: - Ennyi ember! - Bizony. Ennyi. Még többen is lehetnének, ha ismernék ezt az anzikszosztót, ezt a 71 éves művészt, aki 1926-ban született Pozsonyban, és 1945-ben jött Budapestre szerencsét próbálni, majd beiratkozott a Zeneakadémiára, és onnan kezdve harminc éven át az Állami Hangversenyzenekar zenésze lett. Akár az udvaron is megren-dezhattuk volna ezt a fényes estét, ha tudja mindenki, ki ez az ősz, lovagszakállú ember, ez a költő, író és zenész, de persze nem az, aki a zenészek közt író, és az írók közt zenész. Nem. Olyan író ő, akinek hivatása mellett foglalkozása is volt. Ugyanakkor foglalkozása is hivatássá magasztosodott. Művész, aki tudja, minden művészet mélyén, a hajszálrepedésekből víz tör elő. A költészet karsztvize.

Pomogáts Béla beszél Pozsonytól. Megnyitja az estét. És a színész! *Barbinek Péter* úgy olvad a szövegbe, ahogy Adyéba Latinovits. Amikor ő szólal meg, leolvad a lapokról minden kék és minden arany, minden fekete. A levegőben Giorgione *Viharjának* hörgő, vastag fellege. Égő, reszkető, egymásba toluló ének.

A forráság ércből vasat olvaszt, ujjnyi tűzfolyók futnak az *instrumentum* felé. A kissé le-hangolt zongorából dallamok emelkednek, és préselik össze a levegőt. Majd újra mondatok szállnak. „Az a Széplak utcai ház, ahol születtem, olyan volt, mint a többi, körülöttünk egymásba kapaszkodó egy-két emeletes épületek. Ráhajoltak a hajnal füstbóbítái...” A karsztvíz fölbugyog, csendesítve minden tűzfolyót. „Pozsony... Valamikor akkortájt kezdtem írni. A dóm volt első témám: a Szent Márton-székesegyház. »Aranyozott hegyű királyi dárda, mint Szent Sebestény, vérzett tőle az égbolt«...” Bazaltköveken lépdelve idéződik Szent István. „Tudtam, tudtuk, életformát adott, államot és szemléletet nyitott. Új országot épített szenvedéllyel és ösztönnel. A Kárpátok tövében, a Kapuban megtanultuk, hogy Róma legyünk és ne Bizánc!”

Akkor még nem tudhattuk, hogy pár héttel később az ismert irodalmi hetilapban egy rádiókritika kapcsán a fiatal recenzens nem tudja, hová is kell tennie Ébert Tibort. Mert még nem hallott róla? Ezt nem tudhatjuk meg, csak annyit, hogy nem igazán ismert, s hogy a műsor nem segített abban, hogy megismerjük. A könyvből maga az érintett válaszol: „Azt hiszem, Voltaire-nek igaza van, aki azt vallja, hogy az irodalmi élet nem mindig egyenlő az irodalommal. Van belső irodalmi élete az embernek, és ez a fontos. Ez kényszeríti vallomásra.”

Ülök, „a pórusaimat látni”, ahogy küszködnek a torlódó idővel, a forrósággal, a megemésztendővel, a hegedűszóolóval, amely most csendül föl váratlanul. A tűnődés belső csöndjében arra gondolok, vajon mégis, mitől lenne ismert az ember? Ha nem vesz részt az úgynevezett irodalmi életben, és csak a belső életét éli? És hiába a párizsi, lyoni, grenoble-i színházi bemutatók, hiába az öt franciára lefordított dráma, hangjátékok sora idehaza és a tucatnyi könyv. Ja, ha a kánon úgy ítél, hogy sorstársaiddal a süllyesztő szélére lépj... Mire fölocsúdok, üres a tér. Ébert Tibort látom, ahogy maga elé engedi a feleségét. Tudom, ahogy hazaér, leül asztalához, és küldeni kezdi újabb anzikszait, most már végleg - Budapestről.

Pályázni, pályázni!

Már majdnem azt írtam, hogy akkor aztán a haza fényre derül. De tényleg. Hallott-e valaki mostanában olyanról, legyen az esemény, könyvkiadás, ösztöndíj, szerencsejáték, ahová nem kellene pályázni? Ugye.

Esik - na nem az eső és nem karikára -, de kéményseprő ruhára, pénzeső-show-ban kapkodja, és tömi zsebét degeszre a pályázó, mint Móricz szegény embere torkába a gombócot, hogy az urat kiegye a vagyonából, aztán meg is fullad a szerencsétlen. Nem így a pályázó. Nyer. Nem is akármennyit. Félmilliót is, akár. De van más is. Nyerhet az ember. Luxus utat, lakást, kocsit, házat. A végén még eljön az idő, hogy nőt is nyerhet, a nő meg férfit, lecserélendő az éppen aktuális élettárs, férj vagy feleség. Pályázni, pályázni. Űrlapok. Az a legfontosabb. De lehet telefonon is! Modern idők. Ímilen is. Elektronikus levelek röpködnek az éteri hullámonkon.

És hát a művészet! Ott kell aztán a gatyát alaposan fölkötni. Nem. Csak a gatyát. Aztán lehet magunkat is. Ha nem sikerül. Mert miért is sikerülne? Kurátor nénik és bácsik ülnek nagy komoran. Lesik a pályázatot. Ki vagy, és miért vagy egyáltalán. Kik az ajánlóid. Egyébként tök mindegy. Nem ez dönt. Ki tudja, ki? Az jelentkezzen! Meg a szinopszis. Két oldalban zanzásítani, mondjuk egy regényt. Dosztojevszkij ül nagy komoran, sötét tekintetében szent pravoszláv tűz lobog, és írja: Karamazov testvérek. Hát ennek a szinopszisa. Lehet? Nem lehet. De még Kosztolányi se tudná. Mondjuk a Pacsirtát. Két oldalon. Mi derülne ki belőle? Semmi. Mindegy. Kell, és kész. Majd mi eldöntjük, ott, a kuratóriumban. Mint József Attila sorsát. Nehogy már kapjon végre egy díjat! Majd ha meghal. Adunk neki. Meg is kapta. A részét. Harmadszor temették újra. Úgyhogy szabad a vásár.

Krúdy épp föláll kedvenc óbudai kiskocsmája abroszos asztalától. És jön néki a papír. Hogy eléri-e az évi egymillió bevétele. Hogyan kíván adózni? Ki fizeti a révést? Dehogy, hülyeségeket beszélek. A tébét! És Krúdy csak néz. Mert hivatalosan nem dolgozik. Ő csak egy író. Az meg, uram, nem munka. Ugyan már. Eltartott lenne? Akkor töltse ki az űrlapot. Mit tenne az író? Gondoljunk csak bele. Krúdy, aki a szép szál darab embert, a főkapitányt úgy vágta ki a kocsmából, mint a taknyot! Semmit se tehetne. Elektromos ösztökével biztatnák. Ugyan már, Mester, nyilatkozzon!

Itt az idő. Most vagy soha? Majd jövőre újra próbáld. Amíg élsz, addig remélsz. És hasonló vigaszok. Meg a türelem rózsát terem. De te meg tudod, mit mondott erre Karinthy Frigyes. Hogy valóban. És semmi mást! Mégis. Pályázol. Újra meg újra. Pedig tudod, semmi remény. Ha meg nyersz, az az Istennek köszönhető. A kuratóriumnak odasúgta. Adjatok már neki is! Csak egyszer. Egy keveset. És kapsz.

Pályázik az egész ország. Uniós csatlakozásra is. Vagy oda nem kell? Dehogynem. És kik lesznek az ajánlóink? Vigyázat, mert a Kossuth-díjasnak is kellenek ajánlók. Úgyhogy Portugália. Meg Görögország. Valami külsőst kell megnyerni. Mondjuk az Egyesült Államokat. Kanada kevés. Mexikót szánkra se vegyük. Hát ilyen ez a szép, új világ. Ez az információ-sztrádás. És nehogy azt higgye az olvasó, hogy pályázatellenes volnék. Dehogy. Sőt! Kiterjeszteném. Pályázzunk műtétekre. Temetésre. Akinek jobbak az ajánlói. Meg a szinopszisa. És az űrlapot pontosan kitölti. Csak az mehetne műtőbe. A többi meg? Majd jövőre megpróbálják újra...

Boldogok, akik szomorúak

Gondolatok Lengyel Balázs leveleskönyvéhez

Az ember megkapja Lengyel Balázs könyvét recenzálásra, és önkéntelenül végigfut ujja a névmutatón. Hátha. Ő is. Szerepel. Mert írt neki még a hetvenes évek közepén. Mert föl járt Nemes Nagy Ágneshez. Tanulni a megtanulhatatlant. „A mesterséget, a gyönyörűt.” Szonettet írni. Szabályosat. És egyebeket. Nagyon-nagyon szeretett volna költő lenni! Az lett? Nem tudni. Lírát ír azóta is, az bizonyos. S amint az tudvalevő, líra nemcsak vers lehet. Nos. Neve ott szerepel! 235-236. Na hiszen! De nem az ő levele Lengyel Balázshoz. Hanem a Genfben élő, a magyar irodalomért fáradhatatlanul küzdő asszony, Eva Haldiman írt Balázsnak, 1993. január 24-én. „Kedves Balázs, remélem jó egészségben kezdte meg az új évet [...] Az én Kardos-féle interjúmnak van egy zavarba hozó következménye: rá hivatkozva tegnap érkezett egy könyv Koppány Zsolt írótól »Hétköznapi passió« (novellák). Teljesen kétségebe van esve - egy ideggóc lehet az egész ember, szövegeiből ítélve is. Pilinszkyre és a Nyugatra hivatkozik mint mestereire, Mátyás írta a Szépirodalmi + Mentor Mont Kft.-ben a múlt könyvnapon megjelent könyv fülszövegét. Koppány kétségeesetten írja, hogy teljesen »félreértett és agyonhallgatott« író, könyve komoly fórumon nem kapott kritikát. Azt írja, Major Ottó szerint talán azért nem kell, mert baloldalinak túlságosan keresztény, kereszténynek pedig túlságosan baloldali. Novellái között vannak igen jók s megrázóak, a gyerekkor szenvedései, s későbbi szenvedés, ezek a komplexumok az állandó téma, néha talán nem elég áttételesen ábrázolva - túl közel van hozzá a mondanivaló. Sajnos az én »összefoglalóm« a tavalyi könyvekről cca februárban fog megjelenni, s aztán ki tudja, mikor tudok tenni valamit a jelenlegi körülmények között. De ennek a kétségeesett munkanélküli embernek, aki költőnek és írónak és csak annak érzi magát, otthoni segítség kell, kritika. Az, hogy tudomásul vegyék. Ennyit egyébként feltétlenül megérdemel, azt hiszem. Mivel Mátyás írta a fülszöveget, ő ismeri, talán meg lehetne kérdezni az író felől. Elképzelhető lenne, Balázs, hogy tud találni kritikust a számára? Még ha »kritikus« állásfoglalással is? Az az érzésem, hogy élet-halál kérdése ennek az 1955-ben született embernek. Akinek a levele egyébként abszolút szimpatikus. Csak éppen nem egészen az *NZZ*-nek (*Neue Zürcher Zeitung* - K. Zs.) megfelelő, ehhez tán kicsit egyenetlen: de töröm a fejem rajta...” Hát eddig a levéldézet. A kedves olvasó azt is mondhatná, hogy ez a Svájcban élő asszony nagyon sokat tett az érdekemben. Nekem mégis vannak kétségeim. Mert mi az, hogy ideggóc vagyok? És ha igen? Mit számít az? És ha frusztrált? Akkor mi van? Hiszen meg is jegyzi, hogy a novellák többsége a szenvedésről szól. Nem baj. Így is csókolom a kezét leveléért! Arról nem tehet, hogy „szövegeim” ismeretlenek. Így hát egy Koppány Zsolt nem lehet valami jelentős. Pláne, ha a distanciát nem gyakorolja kellőképpen. Kvázi önéletrajzi. Pfuj! De nézzük csak, mit írt Thomas Mann ebben az ügyben: „Nem tekintem a költészet kritériumának azt az adottságot, hogy valaki figurákat és bonyodalmakat tud kitalálni... Állítom, hogy nagyon nagy költők soha életükben nem találtak ki semmit, csak az áthagyományozott valóságot lelkükkel töltötték meg és újjáalakították. Állítom, hogy Tolsztoj életműve legalább olyan szigorúan önéletrajzi jellegű, mint az a kicsi, amellyel én dicsekedhetem.” Igaz, tehetnék azonnal hozzá, ki ez a polgári dekadens, letűnt világú Thomas Mann? Hol vagyunk mi már ettől? Mi, a századvég fenegyerekei? Megmondom. Sehol. Még ha ez a század-ezredvég ezer évig tartana, akkor sem érnék őt utol. Csak gondoljunk bele. És rájövünk az okaira. De mindegy. Csak azért idéztem őt, mert magamtól ilyen tömör összefoglalását a költészetnek, amely, mint már fentebb jeleztük, nemcsak versekre vonatkozik, nem tudom magam megfogalmazni.

De lépünk tovább. A Mándy-fülszöveg. Eva Haldimannak ez sem volt elég, hogy az *NZZ*-ben recenziót írjon a könyvről. Csak megjegyzem, azért lett volna fontos, mert ha a recenzió alapján fölfigyel valaki a *Hétköznapi passió* novelláira, s talán, de mondom, talán lefordítja, akkor van esély arra is, hogy idehaza ne tojjanak az ember fejére. Legalábbis nem akkora kupacot, amekkorát még ma, 1999-ben is tojnak. Mándy Iván egyébiránt nem fülszövegnek szánta kisesszé jellegű írását, hanem épp egy szponzor felé tett gesztust, hogy könyvemet támogassa. Később azonban, mikor a megjelenés biztossá vált, én magam kértem meg őt, hogy hadd használjam föl könyvem fülszövegéül. Nem hiúságból. Csupán azért, hogy legalább ne támadjanak meg nagyon ékes szólású kritikusaink. Nos, ennek az lett a vége, hogy egy hangot le nem írtak róla kanonizált lapok kanonizált kritikusai. Mert nehéz lett volna Mándy véleményével szembeszállni. Akkor inkább hallgatunk. Kiváló politika. Hallgatni arany. Így is történt. És ezért volt az a levél Evának. Hátha. Persze nem. Naiv kisfiú voltam - vagyok. Nem felnőttem, csavaros észjárással „nyomulok” ahogy ez a vád mindig érint, hanem gyerekségből. Úgy látszik, így maradtam, negyvenöt évesen is. Nem bánom. Inkább maradjak gyermek, mint ostoba, lelketlen felnőtt. Ezért vagyok képes segíteni. Mindenkin, aki rászorul. És ha én lettem volna Eva Haldiman 1993-ban, szó nélkül és lelkesen írok az *NZZ*-nek a *Hétköznapi passió*ról. De hát micsoda nonszensz? Akkor *felnőtt* nő lettem volna ezer és ezer meggondolással. És nem gyerek. Fiúgyerek. Aki játszik. De játéka a sírokba nyúlik. Mint Kosztolányinál. Úgyhogy ezt vessük is el azonnal. Nem is vagyok képes felnőttesen gondolkodni. Isten mentsen! Még ha próbálnám, akkor sem menne. Innen a gyöngeségem. A hites. Istenhordozásom. Menekülésem szintén gyerek feleségem karjaiba. Macskámra borulva. Lakásunk gyönyörű csöndjében. Se nem jobb, se nem bal. Egyetemes.

De mit is írt Mándy akkor? Az a Mándy, aki csöppet sem arról volt híres, hogy bárkit is dicsért volna. Főleg írásban nem! Így hallottam. Öreg Újholdasok mesélték. És tényleg. „Koppány Zsoltot nemzedéke egyik legtehetségesebb prózaírójának tartom. Talán legfőbb érdeme, hogy mindig anyagszerű, üresjáratok nincsenek. Írásainak cselekménye pedig egyetlen idegrángás. Alakjai szinte állandóan túlfűtött, feszült idegállapotban vannak. Ez egyben azt is jelenti, hogy itt minden belülről jön. Valami örökös hajszoltságot említhetnék. De én inkább a lélek dúltságára gondolok. Cselekményt említettem. Ó, hogyne! Mondjuk egy gyerek menekülése a felnőttek kedélytelen, spekulatív világa elől. Mint Attila a *Tánti* című írásban. Ez a fiú mintha nem is értené azt az örökké számító világot. Vagy inkább minden olyan fájdalmasan érinti. Erős feszültsége van ennek az elbeszélésnek. A cselekmény egyébként háttérbe szorul. A légkör a legfontosabb. Az atmoszféra. A lélekábrázolás mellett ez Koppány Zsolt legfőbb érdeme. Egy-két odavetett *apróság* a család belső állapotáról. *Szalvétán almás pite, harapás hege*. Tehát még egy pillanatuk sincs, hogy leüljenek. Az apa ráordít a fiára. *A vakolat is lehullik, úgy kevered azt a kávé!* Hát igen, így lehet az örökös dúltság légkörét megteremteni. Ezek igazi írói érdemek. Mindent egybevetve, Koppány Zsolt alapvetően tehetséges. Megvan a maga sajátos, külön világa.” Hát ennyi. Persze, fanyalgók mondhatják: ez amolyan szokásos, udvarias közlés. De Mándytól? Komolyan gondolják? És ezért nem értem. Miért nem volt elég *ennyi* Eva Haldimannak? Min gondolkodott annyit?

De lássuk, mi történt itthon. Lengyel Balázs elment egyik „mérvadó” folyóiratunkhoz, ahol heves fejcsóválás közepette azonnal lebeszéltek, hogy rólam akár egyetlen sort is írjon! Persze, ő sem cselekedett *okosan*. Pedig ő nem gyerek. Mert mit kellett volna csinálnia? Írnia kellett volna a könyvről. És a kész kéziratot letenni az asztalra. Akkor már nem valószínű, meg merték volna tenni, hogy nem közlik. Mert Lengyel Balázs tényleg „valaki” a magyar irodalomtörténetben. Nemsokára Széchenyi-díjat kapott. Nem tette meg, okát nem tudom, talán nem volt olyan fontos ez a számára. Vagy félt? Mert még ez is előfordulhat. Ez a félelem nálunk zsigeri. Mert ha erről az emberről, erről a Koppányról így és ilyen módon hallgatnak, vagy ha írnak is, akkor uszított bértollnokok vállalják föl a pitbull szerepét, és ledorongolják,

akkor itt valami tényleg nem stimmelhet. Úgyhogy jobb, ha kimaradunk belőle. De hát nyolcvan felé közeledve? Kit érdekelne ekkor már? És mégis. Úgyhogy nem lett az egészből semmi.

Eva Haldiman levelének azt a kitételét sem értem, hogy írónak, költőnek tartja magát Koppány, és semmi másnak? Hát még minek tarthatnám magam? Az vagyok, még ha ezt cáfolja is a fél magyar irodalom. Mit tehetnék még? József Attilát idézhetném: „Ő, hittem volna inkább, hogy van Isten, / minthogy van énnálam külön!” Mert így vagyunk vele mindannyian, művészek. Legyen az illető festő, vagy színész. Író. Bizony. Aki nem hiszi, járjon utána. És meglátja. Hány és hány interjú a nyavalygásról. Hogy én még soha nem kérte szerepet. Hát persze, hogy nem, mert szabályosan tömték szerepekkel. Soha nem vittem kéziratot lapoknak. Hát persze, hogy nem, mert a lapok kértek tőle. Térden állva. Levelekkel bombázva. Huszonnégy éve publikálok, tudom, hogy mit beszélek. Hagyjuk Ibolykát.

Mennyire vagyok gyerek? Hát nagy naivitásommal szegény Esterházy Pétert is bombáztam könyveimmel. Hátha ír *1 könyv*-et róla, róluk az *ÉS*-ben. Mert ebben az esetben részese lettem volna a kánonnak. Persze nem írt, és nem is fog írni. De a fene sem akar már ennek a kánonnak a része lenni. De nézzük, mi is történt Eva Haldiman levele óta. Nyolc év történéseit nem beszélem el. De jelenleg tíz könyvem van, tíz megjelent és két megírt könyv. A *Kortárs* kritikai rovatvezetője közel hat éve ígéri, hogy egyszer majd csak talál kritikust. Nem talál! Akiket én ajánlok, azok nem jók, mert baráti az írásuk. Édes Istenem! És a legtöbb kritika? Nem baráti? Rosszabb. Bizonyos testnyílás körbenyalására gondolok. De én, az más. Mert mégiscsak olyan kritikus kell, aki helybenhagy, hogy az élettől is elmenjem a kedvem. *Kokó* méretű ütőerővel. Volt már benne részem. Tudom. Érzem még ma is a gyomorszájamon. Az illető halott már. Ő szerepel a „spenót” irodalomtörténeti lexikonban, én egyetlen szóval sem. Tudom, ne vonjak le ezekből végletes következtetéseket. Az írók Boltjában kint volt a képem. Bevették. Legújabb könyvem ki sem került a Újdonság-polcra. Minek? Hát ki vagyok én? Pici vigaszok. A C.E.T (Central European Times) állandó recenzense lettem. A félelmet csak hírből ismerő *Mezei András*nak hála. Meg a *Magyar Nemzet* ha nem is állandó, de elég sűrűn megjelenő tárcaírója. Cambridge-i világlexikonokban nevem. Szócikkeim. Nem nagy dolgok. Azért valami. Könyvem van a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban. Meg Clevelandben. Forgatókönyvemből filmet szándékozott csinálni a Magyar Televízió *Molnár György* rendezésében. Már négymilliót elköltöttek, amikor jött az új vezető, bizonyos Horváth Z. Gergely, és azt mondta, őt azért fizetik, hogy vidám filmeket csináljon. Lett is vidámság. *Sok hűhó Emmiért*. Bukás. Nem röhögött azon fia ember sem. Már őt is kirúgták. Az én filmem meg maradt könyvben. Mert szomorú. A munkanélküliség diszkrét bája. Egy kisfiúról szól, aki, ellentétben honfitársai millióival, *nem akar* dolgozni. Mert gondolkodó. De hát mi az? A kérdés költői.

Hogy ne így történjék, ezért kellett volna az a recenzió akkor, ott, az *NZZ*-ben. Akkor talán. Persze, az sem biztos. Meg Lengyel Balázs segítő keze. De nem. Akkor talán két könyvem is a Karácsonyi polcokon lehetne. De ha az ember egy év alatt hat pályázatot veszít el, az tényleg frusztrálttá teszi. Még szép. Mert nincs *neve* még most sem a szakmában. József Attiladíjnál háromszor is a nagy kupacban. Dicséretetek! *Verba volant*. Le kellene írni. Mérvadó lapba. De nem. Juszt sem. Maradjon köztünk. Abból nem lehet nagy baj.

És a legutolsó gyerekség, a „rendíthetetlen ólomkatona” újabb nyomulása már Frankfurtban. Nem átalítottam odamenni a Gallimard-hoz, a Faber & Faberhez, egy kis Los Angeles-i kiadóhoz, meg egy némethez. Magyar nyelvű névkártyával. Hátha. Nem lesz ebből sem semmi, mégis. Ne csak azok nyomulhassanak, akiket a kánon ajánl. Lehessen másnak is joga, hogy nagyot lélegezhessen. És hányan kimaradtak. Jobbnál jobb szerzők. Még zseni is akad köztük. Ezt csak úgy megsúgom. Neve titok. Ő sem szeretné, ha publikus lenne. Csak ezért. Még a dicséretnek is lehetnek veszélyei, kedves Eva Haldiman. És Lengyel Balázs.

Mások szerint

Joggal hihettük, hogy egyszer és mindenkorra vége. Hogy soha többé nem fogják meghatározni, kik szerint gondolkozzunk. Hogy csak bízunk magunkban, a saját ítéletünkben, legyünk végre felnőttek, döntsünk mi, vagy ha ezt nem is hisszük, bízunk magunkat Istenre. Döntéseire, vagy a sorsára. Tetszés szerint. De mások, szóval mások végre felejtsek el. Hát nem így történt. Hiába a vér nélküli forradalom. Hiába 1989. Vissza a szép marxi időkbe. Amikor is föllapoztuk, mondjuk, Schopenhauert. *A nemi szerelem metafizikáját*. Vagy a *Parergát*. Lapozhattuk, nézegethettük, de csak úgy számolhattunk be az élményről, ha mindjárt hozzátettük: *Marx* szerint. Hogy ő mit írt, mondott róla. Vagy *Kosztolányiról Lukács György*. És ha ezen urak rábólintottak, hogy az egyik filozófus, a másik pedig író, akkor rendben volt. Akkor az úgy is van, mese nincsen. Az most más kérdés, hogy Lukács nem tartotta írónak, legalábbis jelentősnek, Kosztolányit, hogy aztán Marx mit írt, mondott Schopenhauerről, azt nem tudom, pedig egyik írónktól azt olvastam egy aforizmban, hogy nem árt tudni annak a népnek a nyelvét, amelyet le akarunk igazni... Tehát Marxszal csínján. Ismerni kellene, betéve. Hogy bele tudjunk kötni. De nem. Marad hát, amit itt-ott hallottunk a ballépéseiről. Persze, hogy ez kevés. De már Heller Ágnes is revideálja egykori önmagát. Akkor meg? De miért írjuk mindezt? Hol van már Marx? Lukács? Az MSZMP KB? Legfőljebb történelemkönyvek lapjain. Kutatóintézetek fiók-mélyén. A kilencvenes évekre jellemzővé vált a *mások szerint*. És akkor édes mindegy, hogy Marx, Lukács György. Írsz egy művet. Nem vagy mai magyar író, sem esztéta, ha novella, esszé, vers, dráma, vagy akármi helyett nem azt írod, hogy *szöveg*. Ha ebben a szövegben, annak is „szövetében”, „szövegtextusában” le nem írod, hogy *horribile dictu*, vagy *nota bene*, ha néha el nem ejted, hogy iksz, vagy zé *par excellence* művész, esztéta, tanár, tudós, ne adj’ Isten politikus, nem is vagy mai magyar író. De ez még hagyján. Magyar vagy, jusst sem írod le ezeket a közhelyeket. Magyar szavakkal helyettesítéd őket. Igen ám, de amit írsz, nem jó mások szerint. Mert ma, a XXI. Század küszöbén, már nem lehet leírni ezt, vagy azt. Égbekiáltó bűn. Érzelem. Szív. Lélek. Transzcendencia. Metafizika. Mondatok, melyek szépek. Kicsillámlanak a „szövegből”. A „szövegtest” meg legyen homogén. Hogy kik szerint? Hát azok szerint, akik úgy gondolják, hogy épp most találták föl a kanálban a mélyedést. Meg aztán itt vannak a nagy követendők. A modern esztéták, filozófusok. Posztmodern gondolkodók. Legtöbbjük szerint, ha tetszik, ha nem, mindenki művész. Ha mai magyar író akarsz lenni, unalmasabb szóval kortárs, akkor ne hivatkozz például *Simone Weil*re. A Nyugatosokra. *Pilinszkyt* szádra ne vedd. *Krisztust*? Szentséges Isten! Csak ez hiányzik! *Heideggert* igen. Mert *Derrida* szerint. Vitában *Gadamer*rel. A Heidegger-tanítvánnyal. Magyar követők szerint is! Idézd *Foucault*-t. Hermeneutikát emlegess! Ha kell, hát minden mondatodban. Idézhetesz *Danto*-tól is. Őt is csípjük. A nyelv. Ott aztán nagyon vigyázz! Nézd meg, mit írt erről *Hans Robert Jauss*. Írhatod két s-sel is. Művészetkritikádban hivatkozz *Roland Barthes*-ra, hajót akarsz. *Habermas* sem árt. Jegyezd meg jól: együtt kell pusztulnod a korrallal. *Rorty*t ki ne felejtsd! És hagyd abba a múltat. Ha nincsen *imiled*, de még mobilod se, művész lehetsz, hiszen mindenki az! Mai magyar író - soha. Mások szerint.

Szentháromság?

Vajon Söderblom Nathan uppsalai érsek, a XX. század első nagy ökumenikusa kimondhatta-e minden következmény nélkül, hogy *Bach* az ötödik evangélista? Hogyan? Lehet-e földi halandót csak úgy odaemelni az újszövetségi Szentírás mellé, egyenlővé tenni a négy evangélistával? Miért ne? Hiszen nem hihetjük, hogy az olyan nagyságrendű művész, mint amilyen Bach, a véletlenek összejátszása során vált ekkorává. Az ilyen tehetség csakis Istentől származhat. Mint ahogyan minden, ami szép, és minden, ami jó. Persze sorolhatnánk még további „evangéliumokat” is, ki-ki szájíze szerint, persze csak akkor, ha azok örömhírek, ha azok a szerzők és műveik dicsérik az Urat, a valódi emberré lett Istenfiút.

Miért kell nekünk csak és kizárólag az egzaktak mondott, bizonyított tudományokba kapaszkodnunk? Nem szabad, és nem is lehet kizárni a gondolkodásból a metafizikát és a transzcendenciát!

És eszünkbe jut Pilinszky. Akiről azt nyilatkozta Belohorszky Pál, hogy szenvedő misztikus. Aki azt hangoztatta magáról, hogy költő és katolikus. Akit viszont az irodalomtörténet neokatolikus íróként tart (és joggal) számon. Már nem tudom, melyik könyvében. Valami esszéféle lehetett. Mindenesetre azt írta, hogy vannak a művészetben (irodalom) Atya- és fiúistenek. És példákkal élt. Arany és Petőfi. Ady és József Attila. Igen ám, de ebből a gyönyörű metafizikai gondolatsorból hiányzott a *hármasság*. Hol maradt a Szentlélek? Talán épp Vörösmarty? Talán épp Pilinszky is?

Istennek nevezni halandót persze nagyon veszélyes. Isteníteni valakit még csak-csak elmegy. Bár az sem szerencsés. De mint említettük, nem egzakt tudományról szólnak. Nincs bizonyíték a kezünkben. És csak Pilinszkyt ismételhetjük. Miszerint a filozófust az különbözteti meg a gondolkodótól, hogy míg a filozófus száz százalékgig bizonyítani akar, addig a gondolkodó letesz az asztalra valamit, és kezdjen vele mindenki azt, amit akar. Egyfelé halad mindkettő. A filozófus a megismerés, míg a gondolkodó (író) a semmi felé. És ezek találkoznak. Szóval Ady az atya. Ne apának képzeljük őt. Embernek, aki atyai méretekkel rendelkezik úgy tehetségileg, mint próféciájában. József Attila - akiről azt írta Pilinszky, hogy tehetségben mozarti, sorsában pedig krisztusi - a hirtelen föllobbanó gyufa lángja, amely azonban százezer wattal világít. Pilinszky pedig a kettő keveréke. Hatalmas bölcsesség, állandó lángolás, önpusztítás, de soraiban maga az üdvösség. És ez még nem minden! Mert bele kell csak hallgatnunk sorokba rendezett művészi evolúciójukba. „Az Úr Illésként elviszi mind, / Kiket nagyon sújt és szeret: /Tüzes, gyors szíveket ad nekik, / Ezek a tüzes szekerek.” És idézzünk máshonnan: „Vonják a nővé éjszakával / növekvő óriás kocsit, / a testükön a por, az éhség / és reszketésük osztozik.” Hát még, ha hozzáillesztjük az első versszakból a két sort: „s a rúd elé emberek fogva / húznak egy roppant szekeret.” Mintha egy kéz írta volna. Pedig az egyik Ady, a másik Pilinszky. Atya és Szentlélek. Közös Istentől kapott jajok! És József Attila! „A semmi ágán ül szívem / kis teste hangtalan vacog, / köréje gyűlnek szeliden / s nézik, nézik a csillagok.” Akinek füle van a hallásra, fölfedezheti a huszadik századi magyar irodalom szentháromságát. Műveken azt a bizonyos Isten-ujjnyomot. És eszébe juthat a *Babits*-sor: „...nem lehet / egyszerre élni és szeretni”. Vagyis a *Szent Pál* apostol által elvárt szeretetet nem várhatjuk el legnagyobbjainktól. Eliottal szólva, a nagy művészek nem nagy személyiségek, hanem médiumok. És hát mi a médium? Ember és Isten közötti közvetítő. Szentháromság, szentháromságok itt, a földön...

Hierarchiák a művészetben

1.

Rachmaninov játszik. Az RCA összkiadása élvezhető minőségű, de azért kihallatszik a múlt sercegése. Chopin b-moll zongoraszonátája forog éppen a jó minőségű hi-fi lemezjátszón. A harmadik tétel fájdalmasan monumentális, un. *Gyászinduló*. Sokszor halljuk, sokszor látjuk a katonák kimerevített-lassúságú dízlépéseit.

Az orosz származású zeneszerző-zongoraművész óriás egyre mélyebben játszik, már-már a halál bújik elő a lemezen táncoló pick-up alól... katarzis futkározik a gerincünkön - s ekkor megszólal anyám.

Anyám, akitől - a körülményektől függetlenül, de nem kizárólag genetikailag - az irodalmi nyelvet, meglévő intelligenciám és tudásom legalább kilencven százalékát „kaptam”, akinek bölcsessége és Krisztusba vetett hite, mindent-tudása ma is zavarba ejt.

- Chopin *csak* a halált fejezi ki, *csak* a szomorúságot, az izolációt és a pesszimizmust. Nincs föloldozás. De vegyük példának Beethoven IX. szimfóniáját, magát az *Örömdát*, nos, itt meg van mutatva az út. Az egyetlen, a járható út. Ha már megszülettünk...

Induljunk hát el ezen az úton, ezen a konklúzión.

Melyik hát a *nagyobb*? Az örök érvényű? Nyilvánvaló, hogy mindkettő. De mivel a világban mindenütt léteznek hierarchiák, ide is kellenek.

Nos, a nihilisták azon a véleményen vannak, hogy teljesen mindegy, ki mit s hogyan csinál. Ezek szerint Chopin is mindegy? Beethoven is? József Attila így ír: „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgyis.” „Semmi emberi dolog nem éri meg a nagy fáradságot” - véli Plátón. Kinek higgyünk tehát?

Azt hiszem, az *útmutatóknak*. Krisztusnak elsősorban. Tanítványainak. Azután azoknak, akik a művészetben *próféták* tudtak lenni. Ők talán fölérik az igazi *próféták*, *vértanúk*, *szentek* és *boldogok* fölemelkedett tekintetéhez. Az emberiséget minduntalan megváltani kijelölteknek higgyünk tehát. Azoknak, akiknek élete, munkássága három szóból áll: *szereetet*, *hit*, *alázat*. S talán, ami e háromból egyenes arányban következik: *a lélek valódi jelenléte*.

2.

Az ember fogja és beadja kéziratát laphoz, folyóirathoz. És visszaküldik. Mert lapos. Nem korszerű. De így van ez a koreográfia, zene és még sok egyéb tekintetében. De mi az, hogy egy mű középszerű? Van ilyen egyáltalán? Nem kaliberekről van szó? Mert gondoljunk csak bele. Van kilenc milliméteres löfegyver, amely igen „hasznos” a közelharcban. Mert ott nem érünk semmit páncéltörő ágyúval. Másrészt viszont ha több ezer kilométerre szeretnénk löni, elhajíthatjuk kilenc milliméteresünket. Akkor interballisztikus rakétára van szükségünk. Akkor azt mormoljuk, hogy „Szívük izzik, agyuk jégcsapos. / A Föld reájuk föl kacag / S jég-útjukat szánva szórja be / Hideg gyémántporral a Nap.” Rombol, tarol az ének. Jerikó falai újra leomlanak. De Ady arzenálja sem csak rakétákból és páncéltörőkből áll. Teli, de teli kilenc, vagy még kisebb kaliberekkel. Mert az ember éppúgy vív közelharcot, mint hatalmas háborút. A legkisebb kaliberű Ady-versekre merjük-e mondani, hogy laposak, közepesek? Merjük-e gondolni, hogy *Somlyó Zoltán* elbűvölően szép sorai, kilenc milliméteres kaliberű

fegyvere nem szól elég nagyot? Nem hatol a szív legmélyére? „A szűk Könyök utcán hazamegyek, / most hajnali három óra. / Istenem, vezess a jóra! // Békevirágok a szürke kövek / és béke e hajnali ég. / Istenem, szeretsz-e még?” [...] Vajon a *Megbeszélések Istennel* című költemény első részének két szakasza közepes? Lapos? Vagy csak kisebb kaliberű, mint Ady: de fegyver?

Bartók Kossuth-szimfóniája tele Liszt-utánérzésekkel. Közepes-e ez a mű? Ki meri ezt kimondani? Flóber pisztoly adott esetben az 1943-ban írt zenekari Concertóhoz képest. Ami föld-föld rakéta. De fegyver ez is, meg amaz is. Ha eltalál, nem biztos, hogy magunkhoz térünk.

Példák ezrei a művészetben. Nem is igazi hierarchiák. De vannak. Feleki Kamill azt mondta egyszer, hogy van a színész és a nem színész. Az utóbbi lehet asztal, kanál, vagy bármi. Vagyis nincs közepszerű. Művészet van és nem művészet. Hogy valaki óriás, csak a törpék közt tűnik szemünkbe. A Mount Everest nem a tenger szintjéből emelkedik 8848 méter magasba, hanem az eurázsiai-hegységrendszer egyik darabjából, a Himalájából, sok kisebb csúcs közül vágódik az égbe.

3.

A világ óriási vászon, melyre minden művész kivetíti a maga alkotását. Van, aki mindjárt esőerdőt fest, egész Amazóniát. Van, aki egyetlen fát. Aztán jönnek olyanok, akik a kérgét. Vagy ami a kéreg alatt lapul. Rovarok milliárdjait. Akinek még ez is túl nagyszabású, hát behatol a molekulákba. Van, aki mindjárt itt kezdi, és eljut Amazóniáig. És fordítva. Pilinszky az erdőtől jutott el a molekuláig. József Attila úgyszintén, de ott fakérgeket látunk, rovarok nyüzsögnek, töredékeiben pedig az atomokat szétgurítja neutronokká. Maga Szent-Györgyi Albert mondta, neki egy nyúl túl bonyolult volt. A növények is. Úgyhogy a molekulákra, atomokra figyelt. De vajon nem elég bonyolult-e az atom? A neutron? Művésze válogatja. Önhierarchia. Eljutni valahonnan valahová. Hömpölygő soroktól epigrammáig. Haikutól eposzokig. Fergeteges szimfóniától esetleg a teljes elhallgatásig. Pár ceruzavonástól Grünwald fehérjebomlásos Krisztusáig. Mindegy. Csak művész legyen. Kinek műveiből a látók, a nem csak éjszaka álmodók, a keresztől „bélyegesek” számára elővillan a kegyelem, a fölsejlő Isten valódi arca.

4.

Az ember ezen a szinten, ami nem emelet, még csak nem is magasszínt, járda talán, de nem, inkább a kocsit szintje, de szint; nos, az ember elvárna már valamit. Tíz megjelent könyv után. Versek, esszék, novellák, regény, dráma, hangjáték és film után. De minden hiába. A predesztináció nem gyerekjáték. Kurzusfüggő? Is. A Horn-kormány alatt éppúgy nem kapott ez az író támogatást, mint Antall József alatt. Ez a római katolikus, nagypolgári származék döbbenetes naivitással azt hitte, hogy most, a polgári kormány alatt jött el az ő valódi ideje. Csak úgy vetődnek a kuratóriumok, hogy adjunk ennek az embernek ösztöndíjat, könyvtámogatást, mert csak filléreket keres, ha néhanap publikációhoz jut. Tévedett. Se pénz, se posztó. Hát persze! Vannak nagyobb nevek! Médiából ismerősek. Akiről azt mondják a fölcentek és az általuk kanonizáltak, hogy ő, igen, ő a legjobb. Ez aztán egy életre megmarad a fejekben. El sem kell olvasni tőle egy sort sem. Mert kimondták róla, hogy jó, hogy a legjobb, akkor minek ellenkezzünk? Minek itt új nevekkal kísérletezni? Egy Pilinszky-tanítvánnyal, íróval, aki a Nyugat-Újhold DNS-láncfűzén kapaszkodik? Hagyjuk. A fenébe. Hátha abbahagyja. Nehéz az ilyen elszánt dilettánsokkal. Ennyi könyv, és egy se, ami olyan...

hogy is mondjuk csak, szóval jó pestiesen, olyan tökös. Melyre fölkapódik megannyi szerkesztői fej. Mérvadó lapok még *rosszat* sem írtak róla!

Mit tehet hát a mi írónk? Kösse föl magát? Nem rossz ötlet. Úgyis a legtöbb itt e honban a „meghívott halál”. Föl sem tűnik. Adat lesz belőle a statisztikában. De jusz se! Föl nem adná! Ismerem. Az államnak azt ajánlja, hogy egészítse ki a kiosztható összegeket. Legalább az igényelt pénz nyolcan százalékát biztosítsa. És akkor nem uszulkan egymásnak az írók. Meg a kuratórium is nyugton alhat.

Azt mondta Heydrich, vagy Himmler: ki tudja, szóval valamelyik náci, hogy joga van a poloskának is az élethez. De a *Reich*-nek meg joga van megszabadulnia kártevőktől. És megnyíltak *Majdenek*, *Treblinka*, *Sobibor* kapui. A többit tudjuk. A neokatolikus művész, a magyar irodalom *zsidója* meg poloskaként bemászik az ökörszem-keretben tündöklő korai Iványi-Grünwald-festmény mögé a hirtelen támadt nagy fényességben. Jó helye van itt. A képen hajnali sötétség, a Szűzanya hátrahanyatlik, és megszületik a Megváltó. Körötte királyok is. Hárman. Itt bújik meg. Még mindig jobb, mint *Treblinka*, *Majdenek* és *Sobibor*. Éjszakánként még elő is jöhet, és írhatja álmát, vérszegény csíkokat húzva a fehér papíron. A XXI. Század analfabetája. Mert nem tud nyelveket, számítógépet messziről se látott. Régi Royalon ír. Úrnak képzei magát. Régi vágásúnak. Polgárnak tehát. Még megjöhet az esze. Kezeleni kellene. Hol? Hát pszichiátrián. Hátha paranoiás. Vagy mániákus. De hiába minden. Nincs az az elvonó, ahol kikezelhető lenne a benne lakó Isten.

5.

Szavak és szenvedélyek című esszékönyvemben nyilatkozta Gergely Ágnes: „Cs. Szabó Lászlónak említette Pilinszky, hogy úgy fejlődik a vers, ahogy a diszkosz húzza a diszkoszvető karját. Nem szabad elereszteni a diszkoszt, mert megsemmisül az intenzitás. De ne feledje el, hogy a hasonlat az örvénylő barokk festmények és a mozdulatlanságukban is feszültséget árasztó ikonok kontrasztjában teljesedik ki, s ez utóbbi, a mozdulatlan ikonok intenzitása a *jófajta* feszültség.”

Vagyis nem a művésznak kell feszülnie lennie az alkotás pillanatában, hanem a műben kell, hogy megjelenjen az a bizonyos „jófajta” feszültség. És hiába álmélkodunk a trecento és az azt megelőző korszakok ikonjain, minden mozdulatlanságuk ellenére sohasem válnak pár excellence szakrálissá, mint a keleti, pravoszláv, s köztük is a legnagyobb, a legszentebb mester, Andrej Rubljov művészete.

Sokan próbálták Isten egyértelmű jelenlétét bizonyítani, *Augustinus Aureliustól Aquinói Szent Tamáson* és Teilhard de Chardinig és tovább, de olyan megfoghatatlan és mégis érthető transzcendenciával, mint *P. Florenszkij*, talán soha: „Minthogy van Rubljovnak Szentháromság-ikonja, nyilván van Isten is!” Mindezek ellenére a Szentháromság-ikont elemző-analizáló *Gabriel Bunge* tudományosan közelít a műhöz: „Sajnáljam, hogy sok művészettudományi, szellemtörténeti és teológiai próbálkozás ellenére Oroszországban még nem született egyenrangú alkotás? Vagy éppen fordítva, örülöm kellene, hogy egy külföldi bencés szerzetes ilyen jól megértette és tökéletesen megvilágította annak az ikonnak a lényegét, mely minden hívő orosz számára a védelmező szent képet, a szent Oroszország szimbólumát jelenti? Inkább az utóbbit teszem” - írja Gabriel Bunge Szentháromság-ikon című könyvének előszavában *Szergej Sz. Avérincev*. Később konstatálja: „Így vált a könyv is (...) vigasszá mindazoknak, akiknek szívügyük az egyetemes egység (...) *Ut omnes unum sint* - „Hogy mindnyájan egyek legyenek”. (Jn 17, 21)”

Mulattatás és/vagy művészet

Örök vita. A művészet mulattasson-e? Azonos-e a művészet a szórakozással. Vagy van-e művészet, amely szórakoztat? Mai művészetünk legjobbjai, illetve kanonizáltjai hogyan vélekednek erről? Nos, nem hihetjük, hogy a művészet mulattathat. Ki, kikapcsol. El, elvarázsol. Eltűntet. Fölemelhet egy magasabb, másik dimenzióba. Megváltoztathat. Mit is mondott Schubert a művészi teremtés természetrajzáról? Még soha, senki nem írt zenét jókedvében. Bizony! Most persze a derűt ne keverjük a féktelen jókedvvel. Mert a derű más. Pilinszky, ki gondolná, derűs volt. Ami persze megint csak nem azonos az iróniával. A szarkazmus meg fényévnnyire. De akkor hogyan is van ez? A művész szomorú? Nem. Inkább elesett. Védtelen. Didergő. Magányos. Istenkereső. Szorong. Mert ha mindez nem volna, vajon honnan merítené?

Kortársam, a híres költő azt mondta nekem egyszer: - Tudod, én csak akkor vagyok művész, amikor leülök az asztalomhoz, és verset írok. Máskülönben meg apa lennék. Kétgyerekes. És férj. És minden, ami ezekkel együtt jár.

Én meg töprengök azóta is. Hát hogyan? Miből táplálkoznak a telített sorok? Istentől jön az a valami, amit tehetségnek nevezünk? Persze. De túl azon. Kire osztatott ez a felelősség? A kiválasztottakra? Nyilván. De ki választ ki? És kit? Ez itt a kérdés. A túli. Ami megmagyarázhatatlan. Egzakt eszközökkel. Mert nincs az a tudomány.

Van-e művészet szenvedés nélkül? Túl a fizikáin, a szellemin, a pszichén? Mondjuk, a lélek szenvedése. Ahogy belebújik a személyiségünkbe. Ha bújik. Ha meghívjuk Istentől. A Szentlelket. Akkor jön. És ott is marad. Mert csak nem űzzük el! Ő diktálna? Ő súgna? Bachi partitúrát, caravaggiói ecsetvonásokat, Dosztojevszkij-sorokat?

Bizonyára.

De akkor mit vár a közönség? A tárlatlátogató? A koncertterem hallgatói? Az olvasó? Mit vár? Elmélyülést? Katarzist? Netán szórakozást? Legtöbbször igen. Apám jut eszembe. Aki nyolcvan lenne, de tizennégy éve halott. Voltak azok a gyári filmek a tévében. Így a gyár, úgy a termelés. Üzemi négyeszőg. És a színész próbálta a legjobbat nyújtani. Semmi egyetemesség, semmi emberi. És apám fölajdult valahányszor. Eleget látom a gyárat! Eleget. Valami mást szeretett volna látni. Valamit, ami illúzió. Nőket, akik szépek. Akiket utcán nem látsz soha. Akik ha fölkelnek reggel, illatosabbak, mint amikor lefeküdtek; ujjukon drága ékszer, hajuk befésülve, és smink az arcukon. És történeteket akart látni. De egyet semmiképp. A mai (akkori) magyar valóságot. Mert attól kiverte a víz.

És mi van ma? Ugyanezt követeli az átlag. Illúziót. Az értelmiség meg a mai magyar valóságot akarja láttatni. Akkor hát? Talán baj van a kifejezések rendszerével. Talán hiányzik az, ami nem hiányozhat. A szakralitás. Ami egy nem hívő számára éppúgy illúzió. De még a hívő sem hinne a szemének. Ha a műben megjelenne a valódi valóság. A realitáson túli. A metafizika.

Művészet és mulattatás. Mulatni is kell. Hát persze. De a művészet föld feletti lebegés. Báró aranyos-medgyesi Mednyánszky László mintha a kierkegaard-i vagy-vagy abszolutizmusát fogalmazná, aztán rájövünk, hogy mégse. „A művészet célja nem csupán mulattatni; ez léha materialista blazírtság.” Ő aztán tudta! Hőfödte barna katonakabátok. Fagyott halottak a tavaszi olvadásig. De a tavasz nem hozza meg a test föltámadását.

Mit mondhatunk hát? A művészet megfoghatatlan, mint a levegő.

Élnénk-e nélküle?

Kr. e. - ma!

Krisztus előtt is volt élet. De élet volt-e?

Krisztus után is van élet. De élet-e? 1998 éve kérdezzük szakadatlan. Anno Domini. Jött egy fiatalember, aki mellesleg az Isten Fia volt, és kinyilatkoztatott. Az ember meg mondta a magáét. Szeretem a szüleimet. A barátaimat. Tisztelem az időseket. A nőket. A nők a férfiakat. Gyermekek a felnőtteket. És akkor mi van? Hát nem természetes ez? Ma is kérdezhetnénk. Pedig nem természetes. Még *ez* sem. Hát még a szelíd kérdésbe bújtatott parancs! Szeresd ellenségeidet! Irgalmas Isten, hogy is kérheted ezt? Ez volt az igazi üzenet. Egyfajta pre-Pál-i fordulat. Lecke, melyet sohasem lehet megírni. Házi feladat, melyen a szülő is hiába töri a fejét. Még a nagy szentek is! Bár ők legalább eljutnak a végeredményig. De mi? Mi mindannyian? Mi mit tegyünk, Isten? Mi, akik predesztinálódunk avval, hogy fajtánk van, hogy mindent öröklünk hetedízíglén, és nem jut eszünkbe befogadni, akit leküldtél közénk, a Szentlelket. Meghívunk mi mindenkit. A halált. A pénzt. A hatalmat. Lélekgyógyászhoz járunk, holott nincs is lelkünk. Pszichénket összekeverjük a lélekkel. Jelenléteddel. Homlokunkon a keresztség, mert ez a szokás. A hagyomány. Aztán minden marad a régiben. Krisztus előtt, ma. Vissza vagy négyezer évvel.

Szeresd ellenségeidet. Jézusom. Az embert elfogja a rémület. Mert azt olvasta Schopenhauertől, hogy a gyűlölet a szív ügye, a megvetés pedig az észé. Gyűlölet, vagy megvetés. De hol itt a szeretet? Szeresse az ember azt, aki - mint kánon - marginális létben tartja? Vagyis csak szeretné, ha ott lehetne a margón! Kapaszkodik, föl a lapszélre! A margó meg demarkációs vonal. Szögesdróttal. Benne áram. Nehogy hozzá érné! Még jó, hogy figyelmeztetik. Szeresse azt, aki megveti? Simogassa meg a buksiját? Hátha visszalép a gyűlöletbe? És onnan már csak egy ugrás a szeretet? Istenem, miféle parancs ez? Hisz' legszívesebben pofán törölné! Mert nyomorékká tették asszonyát. Aki csak ül, néz a semmibe. A legjobbak közül való. Szárnyaló tehetség. Aki nemhogy szeretni, de élni sem tud többé.

Szeresse azt a sajtót, melynek számos lapja egyetlen sort sem íratott a legjobb tárcáit adó szerző ezen írásaiból összeállt kötetéről? Boldogok a lélekben szegények. De boldogok-e a bonyolultak? A gyerekek? Akik nappal is álmodnak? Boldogok-e? Senki sem kérdi. Ebben a demokráciának álcázott, képmutató, dölyfös, kilóra mérő világban? Hogyan szeressünk, Istenem? Amikor anyánkat se? Testvérünket is épp hogy? Akkor hogyan ellenségeinket? Miféle átok ül a vállainkon? Mikor költözik mindenkibe lélek? Unalmas lenne, ha mindenkiben ott ragyogna a szeretet? Ha lábunkat nem gáncsra vetnénk? Ha az igazság nem lenne relatív? Ha a bárány egy akolban összefeküdne a farkassal? Miért lenne unalmas?

Parancs, mely hatalmas. Lélek nélkül úgysem fog menni. De még ha ott is a lélek! Még mindig lesznek fájta. Meg hetedízíglén. A gyűlölet továbbra is a szív ügye marad. De nem lenne megvetés. És megadnánk Istennek, ami Istené. A császárnak meg, ami a császáré. És akkor inkarnálódna végre a Megváltás.

Kilógók

(Prof. Papp Lajos)

Még mindig vannak. Deviánsak. Az Istennek sem sikerül kiirtani őket. Az írmagjukat. Hogy hagynák már békén a tisztességes, derék kortársakat! Akik azért letesznek valamit az asztalra. Na jó, nem olyan jelentőset, nem oly nagyot, évszázadokig sugárzót, de letesznek. Valamit. És nem hajlanak ki az útra. Meg el. Maradnak középen. Meg a béka. Alatta. És nincs gond velük. Mint ezzel a *Krisztussal* volt. Mert a Barabást lecsukjuk. Megverjük. Lehúzzuk a koszos körmét. Ha meg visszaesik, kezdjük előlről. De megtörhető. Krisztus azonban? Na, azt adja meg a jóisten! Nem bírjuk kiverni, kifeszíteni belőle. A sugarat. A ragyogást. Hogy ő maga az Isten. Így van ezekkel a piszkokkal. Kinövik a hazájukat. Aztán a világot. Belenőnek, a kozmoszba! Hát ki látott már ilyet? Nyughass, te! Mert kapsz egy átszállót. Ilyen volt ez a *Latinovits*. Meg a *Fülöp Viktor*. *Balczó*. *Hajnóczy* is. *Huszárik* is. És még sokan mások. És milyen kevesen!

Nemrég hallottuk, hogy ez a Papp Lajos professzor. Amúgy kitűnő szívsebész (legyintés, jobbra-balra el), darabig vízen élt. Merthogy a betegek is. Ő meg szolidáris. Mint Simone Weil, mielőtt Ashfordba költözött. Véglegesen. Szóval Papp Lajos. Olyat mondott, hogy az állam nem finanszíroz rendesen. Ki ez a prof.? A Harvardon készséggel fogadták annak idején. Egyetemi tanár ilyen fiatalon! Tévedtünk. Mi. Akik kineveztük. Mert problémás, így a Kökény miniszter. Igenis kitették a SOTE-ről. Meg a HIETE-ről. Két egyetem. Most újra szólót táncol az idegeken. Zalaegerszeg. Deviáns, na. Nehéz vele kijönni. Győzelmei pirrosziak. Mégse bánja. Hisz egyedül harcol. Magamagát fogja elveszejteni. Mi meg, népek, egyszerűk, fejet csóválunk, pityergünk, mint mindig, majd utólag.

Nehéz emberek?

Ha már a mi drága hazánk válogatottja a világ labdarúgásának alján ücsörög, a futballszerető polgár bár fájó szívvel, de elkezd nézni az igazán színvonalas nyugat-európai, illetve a dél-amerikai focit. Pedig van nekünk is mire emlékeznünk. 1938-ban a világbajnoki döntőben a Meazzával ékes olasz válogatott legyőzött minket, a veteránok, akik még élnek, nem búslakodnak, jobbak voltak és kész. Igen ám, de akkor is volt egy nagy baklövésünk. Az egyik legnagyobb európai gólvágót, *Toldyt* kihagyták, tán még a keretből is! Merthogy a Duce kidüllesztett hasával és csípőre merevedett kezével mit szólt volna, ha Toldy, a nehéz ember, mondjuk összevész a bíróval, vagy épp egy olasz játékossal? Odaveszett volna a Felvidék déli csíkja és fél Erdély. Odaveszett volna? Kellett az öncenzúra? Hihető, hogy Toldyval is kikapunk?

Aztán ott van 1954. Hányszor visszanéztük már! És Puskás egyenlítő gólja soha nem volt les! És mégis. De nemcsak ezért. A vereség mögött, az akkori Európa talán legnagyobb szerűbb jobbszélsőjének, Sándor Csikarnak a hiánya is ott bujkált, kár volna tagadni. Meg Czibor áthelyezése balszélső létére a jobb oldalra. Ki, vagy kik voltak ezek mögött a szédületes döntések mögött? Talán a Párt maga? De nem sorolom. Az edző a legnagyobb úr. Ha kell, hát hazaküldi legjobb játékosát, mint tette azt legutóbb, a franciaországi VB-n Zagallo brazil kapitány. Romario könnyezett, amikor szállt az egyik brazil reptéren. Ki is kapott a döntőben Brazília. Zagallót felelősségre vonta valaki? Hogy kedves mester, hát Ronaldo és Romario, ott ékként, középen, talán áttörhette volna a francia védelmet, nemdebár? A világbajnok edző, neve sem érdekes, azt még hozzátesszük, hogy a Francia Becsületrend lovagja viszont győzött, Franciaország történetének egyetlen világbajnoki címét megszerezve. Így hát senki sem kérde meg, hogy ki mindenkit hagyott ki a válogatottból, akik nyugodtan ott ülhetek volna a kispadon, legföljebb tartalékként vették volna át az aranyat. De még csak nem is nevezte őket! Mert nehéz emberek. Mint *Cantona* és *Ginola*. *Anelka*, ez a kedves színes bőrű srác mitől nehéz, azt nem tudja senki. Az Arsenal akkori klasszisa vajon mit véthetett? Ekkora játékosok, és soha sem mondhatják el magukról, hogy világbajnokok! A koruknál fogva sem. Meg aztán mikor lesz Franciaország ismét világbajnok? Emlékezzünk csak Angliára! Pedig mindig ott téblábolnak a küszöb körül. Csak átlépni képtelenek.

És akkor még nem beszéltünk a hollandokról. Talán a legeggyűbb európai szövetség a Holland Királyi. Hogy miért? Hát 1974-ben, minden idők egyik legjobb klubcsapata, az Ajax Amsterdam oda-visszavágón valósággal leradírozta a Bayern München csapatát. Mindkét válogatott a két csapat gerincére épült. A valaha élt legnagyobb játékos, Johan Cruyff helyett Beckenbauer vehette át az aranyérmet. És senkinek sem jutott eszébe az erdélyi Kovács István, alias Stefan Kovacs, aki, saját szavai szerint, csiszolatlan gyémántokat vett át Hollandiában, és briliánsokat tett le működése végén (három BEK-győzelem, Szuper Kupa, Világ Kupa, Holland Bajnokság és Kupa; na meg Cruyff három Arany labdája), hogy a totális футбол ösatyját (mindenki támad, mindenki védekezik, kemény passzok, hogy a guruló labdát ne tudják elcsípni, a beívelések nagyon magasak, hogy ne lehessen kifejelni, viszont úgy csapódik be, mint a zuhanó bomba és egy brazil altató, amiből villámgyorsan támadás kerekedik) fölkérjék, ugyan, készítse már föl a magasan legesélyesebb holland válogatottat. De nem. Eszükbe sem jutott. És Münchenben győzni a németek ellen egy világbajnoki döntőben, hát az bizony szinte elképzelhetetlen. Legutóbb, az edzőnek sem utolsó Johan Cruyffot követelte a közönség a holland válogatott élére. Nem, nem. Így a szövetség. Nincs semmi baj az edzővel sem, a csapattal sem. Tényleg nem volt túl nagy a baj. Pelé szerint a hollandok voltak a legjobbak. De mi lett volna Cruyff-fal az élükön? Talán a két ezüst után a világbajnoki aranyérem. Maradt viszont a negyedik helyezés...

Nem tudni, mi motiválja a döntéshozókat. Miért nem kompetens személyek irányítják a legtöbb szövetséget? És a világot? Naiv kérdések, de megválaszolásuk halaszthatatlan.

Rögök dübörögnek

Sokan, sajnos, jól ismerik-ismerjük azt a hátborzongást, amikor a földbe eresztett koporsó födelén dübörögni kezdenek a rálapátolt rögök. Van, ki befogja fülét, van, aki úgy átitatódik a gyásszal, hogy észre sem veszi.

Tőlünk nyugatra ezt nem ismerik. Sok-sok játékfilm utolsó, töltelék jelenete a temetési szertartások sora. Mégsem érdektelen a megtekintésük. Megtudhatjuk, hogyan is csinálják ezt ott, ahol a „balkán” nem ütötte föl borzas fejét. A kiásott sír szélén sehol a föld. Viszont van ott egy kupacocska. Beleszúrva apró lapát, derékig érő nyéllal. Röghajítónak. Mert az, ugye, szokásban maradt. Nem lesz sáros a kéz, amellyel aztán szétmázoljuk a könnyeinket. Még csak lehajolnunk sem kell, bár a mozgás nem árt, de jaj a szoknyás lehajlónak, mert menten kivillan a fekete harisnyába harapó izgalmas kötő.

A köteleket megragadok elegáns és komor urak. Megjegyzendő, hogy nemrég bemutattak egy szabadkai magyar temetkezési vállalkozót, az öltözék ott sem hagyott kívánnivalót maga után. [Kelléküket nem ráncigálják ki a koporsó alól szörnyű hangokat hallatva, hanem hanyag mozdulattal behajítják a gödörbe. Bizonyára nem hagyják ott, mert a kötél nem olcsó (ott sem), de csak az után, hogy elbotorkált a szipákoló gyülekezet.] Csak akkor temetik be a gödröt, csak aztán püfölik lapátjaikkal csinosra és szabályosra a dombot. Nemcsak a filmekben van így. Saját szememmel láttam.

Nálunk, az állandósult változások közepette mindez mesterkéltnek tűnne. Remélem, csak egyelőre...

Erzsébet-kocka

Zalaváry Lajos építőművésznek

1.

Ne keressük. Ilyen nincs. De lesz. Sajnos. Az új Lukácsba sem érdemes betérni és kérni egy Erzsébet-kockát. Már csak azért sem, mert betonból lesz és üvegből. Végül is gusztább, mint gyerekkoromban az ijesztgetés: papírgaluska és tintaleves.

Ez a kocka menthetetlenül épülni kezd. Erzsébet téri mértanálom. Amikor kikönyököltem a Bajcsy-Zsilinszky út ötös számú ház ablakán, hát összeszorult a torkom. Micsoda zaj lesz itt és por! Az elementáris, nagy táncost féltettem. Hogy fogja túlélni? Nem kellett túlélnie. Elragadták. Valami titokzatos burjánzása a tüdőnek. A hörgő mikrosejtes Bábele. Alig élhető környék. Azbesztózisban fuldoklik a levegő. Nélküle, Fülöp Viktor nélkül bámulhatunk, mi-féle újabb merénylet készülődik szemben, halott ablakával. Valami új, ami mindig is létezett. A Bauhaus óta épületekbe inkarnálódott. Úgy hívják, hogy kocka. Ilyen lesz a Nemzeti Színház. Ami nélkül, ugye, az identitásunk...

Való igaz. Bár nem ettől. Is. De a kocka, az kocka. Azt mondta a fiatal zsűritag a tévében, hogy más pályázati anyagra rá sem lehetett nézni. Mert ez, a győztes, valami fantasztikus! A nyerő Kossuth-díjas. Nem baj. Attól még gazdagabbak leszünk egy újabb kockával. Mert, mondta a fiatal zsűritag, a szintén építész, volt olyan is, ami naná, hogy jobban tetszene a népnek! Na de kit érdekel a nép? De hát akkor kinek tesszen? Neki? Társainak? Igen, mert övék az ország... (a többit lásd ökumenikus miatyánkrok legvégén). Megengedi (fiatal zsűritag), voltak ott tetszetősek is. Azon a fránya pályázaton. Más Kossuth-díjasok is. De mintha elfelejtették volna, hogy itten eltelt közel száz év! Ni má', az egy álomház! Igaz. De érzélgős! A művész meg? Még nem Kossuth-díjas. *Így* nem is lesz soha. Ha elfelejti. A száz évet. Észre térhetne már. A posztmodern kornak állítólag vége. És mégis jönnek, jönnek, föltartóztat-hatatlanul a kockák. Avantgárd. Előőrs. Csupa megfigyelő. A csapatok azonban, úgy látszik, valahol lemaradtak. És már meg nem érkeznek soha.

Mélyvíz. Na, nem Mándyé. A tévé mélyvize. Bájos műsorvezető. És a meghívottak. Csupa-csupa báj. Kellem. Akár úri csevegés is lehetne. Mindenről esik szó. Csak arról nem. Hogy miért pont ez a ház. Kisimult arcok. És egy építész sem, aki megmondaná. Mondjuk Makovecz. Vagy Finta. Pedig ő! Vagy az előző nyertes. Az ántivilágból. Aki majdnem belerokkant ebbe az egész hercehurcába. Az ő győztes háza legalább szólt valamiről. Sátoryszerű. Ősi jegyek.

Pedig szólni kellett volna. Hiába késő. Hogy az Erzsébet tér nem intakt terület. Nem Váci, Soroksári út. Hogy illeszkedni kellett volna. Bele. Még ha a környező valami eklektika is. És ha már minden szív, lélek és hasonló baromságok kukába valók, azért a Nemzeti Színház, a nemzet színházának tervezésekor elcsöppenhetett volna némi pátosz.

De nem. Most már csak reménykedhetünk. Hogy jön egy másik, új kormány. Polgáribb. És az épület hagyományosabb lesz. Itt, a téren. Ha kell, hát anakronisztikus. Túléljük. Budapest is. A nemzet is. Hisz már annyi mindent túlélte. Azt teszi folyton. Mert nem élet ez. Csak amolyan *túlélet*. Még itt a földön. 1998-at írunk. Medárdal együtt nemcsak a ménkü sok eső. Kormány. Amelyik nemet mond. Vagy marad a másik, és hallgat az okos szóra. És lesz Nemzetünk! Pláza helyett színház. Akár a giccs széléig elmerészkedő. Mert az igazán nagy művek ott táncolnak. A giccshatáron. Igaz, át nem lépnek soha. Az egyensúlyozás bajnokai. Ilyen házat szeretnénk.

2.

Aztán a Fidesz és választási szövetségesei győzedelmeskedtek. Na, most mi lesz a kockával? Marad? Nem marad? Készül talán újabb tervpályázat a már meglévő alapra? Egyik sem. Fogta magát a kormány, és leállította az építkezést! Mélygarázs lesz a Nemzeti alapjából, és punctum. Merthogy drága, fényűző és sürgős. Budapestnek meg lélegeznie kell. Az Erzsébet tér meg maga a tüdő. Hát nem! 525,5 km² nagyságú városban akkora terület, mint az Erzsébet tér, legföljebb tüdőhólyagocska lehet, és nem egy egész tüdő. Másrészt meg tudni kell: e területen a háború előtt bérházak sorakoztak, az akkori Vilmos császár útjának páros számú házai. Akkor meg mire ez az egész?

Bosszú. És kereszténység. Hát ez meg hogy jön össze? Miféle turmixgép keveri fogyaszthatóvá? És miért a bosszú? Csak nem azért, mert Latorcai János helyett újra Demszky Gábor lett a főpolgármester? Ezért is. Meg azért is, hogy az Expo lemondott. A szociálliberális kormány hatalmas, ostoba döntése - megbocsáthatatlan. De mit mond a kereszténység? Bocsáss meg az ellenségeidnek! Demszkyt meg kellene ölelni. Ha rövidebb metrószakaszt akar építtetni, megtoldjuk kétannyira. Ha Nemzetit akar az Erzsébet téren, hát adunk még tízmilliárdot rá. Ez a kereszténység. Köztes út nincsen. Sajnálom. Tessenek forgatni az újszövetségi Szentírást, s rábukkanni az axiómákra. Amelyek ellen nem lehet apelláta. Vagy ha az nem jó, akkor tessék ezt a szót, hogy keresztény, pláne katolikus, száműzni a szótárakból. Maradjon hát a fogat fogért ősi hagyománya. A keresztény kormány nem keresztény. Polgári sem. A citoyenség valami egészen más. Úriság. Finomság. Becsületszó. Csak annyi racionalitás, hogyha már elkezdtek egy építkezést, nem állítom le! Még akkor sem, ha ugyanezt tették a szociálliberálisok is! Ők ugyanis sohasem deklarálták magukat keresztényeknek. Áldottaknak. Isten bárányainak.

3.

Most akkor mi legyen? Hát vannak javaslatok. Schwajda György drámaíró lett az ügy kormánybiztosa. Mert ő már csinált ilyet. Nem Nemzetit. De átépítéseknél bábáskodott. Miért pont ő? Mert Szolnokon volt színigazgató. A polgármester meg államtitkár lett, szintén Szolnokról. És fogta magát Schwajda, és kinevezte építésznek azt a hölgyet, aki átépítette a Szolnoki Szigligeti Színházat. Meg fölépítette Schwajda budai házát. Semmi összefonódás. Ugyan. Pályázat sehol. Miféle demokrácia az, ahol egy Makovecz vagy Zalaváry, vagy éppen Finta, vagy az 1999-es Kossuth-díjas Dévényi Sándor nem pályázhat? És miért a Városliget, amely mégiscsak vurstli? Ahol már volt tervpályázat a szocialista időkben, és az elvtársak belátták (sic!), hogy a helyszín nem jó!? Akkor miért oda? És mitől lesz olcsóbb, mint az eredeti? Ha annyira kell a spórolás, miért nem építik át, hozzák eredeti állapotába az Erkel Színházat, s a dolog már le is zárulna? Vagy. Miért nem lehet az Erzsébet térre egy kevésbé kockát tervezettni? Nem logikusabb? A már meglévő alapra? Csak be kellene vonni őket. És nem szájalni arról, hogy mi a jó nekünk, a halandóknál is halandóbbaknak, akik csak nézünk, mint a moziban. Akiknek, üsse kő, már jobb lenne a kocka is, mint a majdani semmi!

Közel az Istenhez

A színház halála II.

A Nyugat 90 éve

Vilcssek Béla kritikusnak

Az úr 1907. évének november hónapjából *Vérben és aranyban*, megérkezve a zúzmarás decemberbe, mikor a pesti utcákon „homályló északi fény borong”-ott, a páratlan magyar irodalom egén új csillag gyúlt, hogy alig egy hónap múlva, 1908. január 1-jén, *Petőfi* születésnapján szórni kezdje fényét a flaszterre, hogy onnan cipők talpán besurranjon a kávéházak csillogó füstjébe, és zefírbe olvadva aláhulljon az irodalmi márványasztalokra. A *Nyugat* előkészületei. Egy folyóirat, amely kifordította sarkaiból a világot. Nem túlzás ez? De. Ha nem is a világot. De a magyar szellemi élet attól a pillanattól fordult egy nagyot. Száznolcvan fokot. *Báró Hatvany Lajos*. Pénztárcáját kinyitotta. A többiek a szellemüket. 1907 legvége. Két ember biztosan nem a karácsonyra gondolt. *Fenyő Miksa*, kilépve a Hangliból hazakisérte *Osvát Ernőt*. Pesti lakásába. Amaz meg Fenyőt Budára. És beszélgettek. Hogy kellene egy folyóirat. Ami lehetne a *Figyelő* új folyama. Akkor, ott, a fagyos éjszakában nem is gondolhatták. Hogy Babits is meghal egyszer. És akkor vége lesz. 1941-ben. Hogy ha nem is a *Nyugat*, de a szellem tovább él. A *Magyar Csillagban*. Aztán jön majd az *Újhold*. A negyedik nemzedék. De jöttek sajnos mások is. Meghalt a dal. De mint Lázár, kijött a sírból. A *Nyugat* kilencven éve. Virággal köszöntsük. És kérdezzük meg a hosszú élet titkát. Hogy van-e titok. Vagy csak úgy megmarad, ami érték. Mert így kell lennie. Mert van Isten. És ha van, akkor szükség nincsen. És mint apáról fiúra, úgy száll a szellem, a *Nyugat* szelleme generációról generációra. Technokrata világunkban. Ott röpül-e az internet világhálón, hogy Nyugat.kukac.hu? Ismeri-e a világ? Az a bizonyos Nyugat? Ami felé ez a csapat, *Ignotus* főszerkesztésével, Osváttal és Fenyővel elindult. Már 1908-ban! 90 éve is Európáztunk? Nem. Arra semmi szükség nem volt. Európa Magyarországozott. Az ember csak úgy kiugrott Bécsbe. Vagy Münchenbe. Párizsba. Berlinbe. És tudták, Budapest nem Bukarest. Nagy, nyitott kapuk. A világ. Hozzánk is besétáltak. Személyesen. Thomas Mann. Művükkel Bergson. Nietzsche. Freud. És a borongó, nőgyűlölő. A nagy, magányos metafizikus. Schopenhauer. Ez is a Nyugat. Csak úgy falták a könyveiket. Eredetiben. Babits és Kosztolányi és Thomas Mann. Meg báró Hatvanyné. A *Néro, a véres költő meglepi* Mannt. Nem semmi, mondhatnánk. Mai szavakkal. Akkor csak egymásra néztek. Nagy író ez a Kosztolányi! A beteg Móríczt fogadja a nagy német író. Az előszobában vékony, szemüveges alak. Mann átadja kabátját, botját, kalapját. Csillogó fém pénzt nyom a markába. A szemüveges köszönti a látogatót, de nem fogadhatja el. Móríczt nagyot nevet. - De hisz ő egy nagy magyar költő, nem háziszolga! Tóth Árpád! - Thomas Mann bocsánatot kér. Fejét lehajtja. A két magyar mosolyog. Ez is a Nyugat. És József Attila falfehéren. Mert nem engedélyezték neki, hogy Mannt verssel köszöntse. Hogy fölolvashassa. Amit éjszaka írt. A Japánban. Annyit cigarettázott, hogy már a feje is hamus volt. És akkor nem! Találkoznak. A nagy magyar költő és a híres német író. Aki azonnal észreveszi, hogy a harminckét éves fiatalember sápadt arca mögött öngyilkos gondolatok cikáznak. Az elvágyódás villámai. Meg is kéri a körülállókat, hogy vigyázzanak rá. Hiába. Még abban az évben. És nemrég harmadszor temették. Feje most már örökre a Mama csontolén.

Valaki fölállt a Baumgarten-kuratórium ülésén. - Van köztünk egy ember, aki mindannyiunknál alacsonyabb egy fejjel, és közben magasabb is. József Attila. - Kosztolányi javasolta. Meg is kapta a „mindenség summáslegénye”. Halála után. Azt a díjat. Életében soha. Hát, mondta Kosztolányi, jóban kell lenni Babitscsal, ha valaki nyerni akar. Nem volt jóban vele. Mert voltak ám intrikák is szép számmal. Ne csak a szépre emlékezzünk. Noha a róla szóló kritikát Németh László írta. A „barátok” meg biztatták ezt az elgyötört, nagy szellemet: - Nem Németh a felelős, hanem Babits. Ő engedte, hogy lejöjjön a cikk. - József Attila meg hallga-

tott rájuk. És megírta. Pamfletjét Babitsról. Talán most. A túlvilágon. Egy fekete mellett. Tisztázzák. Ez is a *Nyugat*. A lap előfizetőinek - tudhatjuk meg Fenyő Miksától - „kétharmada zsidó lehetett, egyharmada a keresztény középosztályból került ki”. A *Nyugat*, melynek törekvéseit Andrássy Gyula gróf őszinte érdeklődéssel figyelte. Milyen furcsa mindez. A széthúzás nélküli világ? Ahol Karinthy és Kosztolányi felhőtlenül nevetethetett ezen: „Légrádyról, a *Pesti Hírlap* főszerkesztőjéről azt állította, hogy amikor pénzt kért tőle, az leköpte őt, pfuj, pfuj, bűdös zsidó, mondta neki, és lerúgta a lépcsőn.” Emlékezett vissza Kosztolányi Dezsőné, földidézve Somlyó Zoltán alakját, az örökké éhes, sötét tűzű költőt; a nagy triászból - Esti Kornél, Kanicky - Sárkányt. Még hogy Légrády. Finom úriember volt. A legnagyobb tisztelettel beszélt az írókkal. Csodaszép versei mellett ezért is szerették Somlyót. „Istenem, szeretsz-e még?” Ma, 1997-ben, százhusz éves a *bús, bocskoros, magyar nemes*. És akkor? Ott? A *Nyugat* képzeletbeli trónján, kétségtelenül - Ady Endre. Aki azt mondta, hogy aki már diákkorában nem szeret dolgozni, abból író lesz. Mire gondolhatott? A mérhetetlenül sokat dolgozó Móriczra? Vagy éppen saját magára? Civil munkákra. Az írói, más. Keserű és édes, kibíratatlan és mégsem lehet nélküle élni. Mert minek. Ady, aki együtt kocsizott Ambrus Zoltánnal kissé kapatosan, hogy ne mondjuk, berúgva, és fogadott íróársával: másnap tárcát ad az egyik lapnak. Pedig jócskán elmúlt már éjfél. És Ady Molnár Ferencnél a Népszínház utcában, belekezdett. Másnap megjelent a tárcá. Ambrus a fejét csóválta. Ez a Bandi! Hát mi ez? Miféle zagyaság? Merthogy az volt. Se füle, se farka, tarka iromány. Az illető lap következő száma hírül adta, hogy „baleset” volt: a szedő leejtette az összes ólombetűt, s azok huncutul, fittyet hányva a szerzőre, összekeveredtek. Az eset később se jött szóba. Nevettek. Akkor még lehetett nevetni. Pedig nagyon le akarták taszítani a trónról. „A poézis nem a szifilisz és impotens Ady Endrék, az agyalágyult Juhász Gyulák (...) előjoga...” Istenem! Hát kié a jog, ha nem az övék? Meg persze Kosztolányié is, aki Babitsnak írta ezeket a sorokat egy levélben. Azé a Kosztolányié, akiről azt írta Szabó Dezső, hogy ő a magyar Rilke. Csakhogy Rilke csak Rilke, míg Kosztolányi rilkissimus! Kosztolányié, aki odaállt Kun Béla elé, hogy márpedig ő szívesen részt venne ebben a kommünben, vagy micsodában. Mire Kun Béla lassan kihúzta asztalfiókját, hogy revolveréért nyúljon. - Nézze, kedves Kosztolányi, a kommünnek nincs szüksége költőkre. - Fájt ez a költőnek? Akit sohasem érdekelt a politika? „Az elefántcsonttorony még mindig külön hely egy pártirodánál.” Írta az a Kosztolányi, „akiről a városban azt beszélnek, hogy rákja van. Mosolygunk rajta. Mi tudjuk, hogy nem az.” Pedig dehogynem. Nem epulis. Nem sarcoma. Carcinoma. Szilvamágnagyságú, lángoló vörös folt a fogínyén. Ötven körül haltak mind. Ő és Somlyó, Karinthy és Babits, Tóth Árpád korábban. Szép Ernő is volt. *Gézcsookolom* az összes nő kezét. Irdatlanul haltak. A *Nyugat*? Él! Füst Milánon, Szabó Lőrincen, Hajnal Annán, Vas Istvánon, Kálnokyn át Nemes Nagy Ágnesig, Pilinszkyig és Rákos Sándorig, Gergely Ágnesen át Vasadi Péterig. A lap - meghalt. „Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer. / Hol volt, hol nem volt a világon egyszer.” Hacsak 2007 decemberében két ifjú, pesti sétáján ki nem ötli: mértékadó folyóirat kellene...

Holtvárosi fények

Gergely Ágnes: Necropolis

Necropolis. Ahová igyekszünk. Mint a kis teknős a születése utáni pillanatban. A tenger felé. Mindnyájan. Nők és férfiak, gyerekek és állatok. Pedig jaj, dehogy is akarjuk ezt a randevút! Küzdünk ellene. Minden erőnkkel. Amíg van. De mégis, megérkezünk. Mindannyian. Humuszba, vagy betonrekeszbe. Ha van nevünk. Ha nincs, ha elhagyatva élünk, leszünk a nomen nesciók. Az N. N.-ek. A pusztai kereszten. Fejfáján a szónak.

A holtváros fényei földeregenek. Gyertyák és gyertyák mindenütt. Mécsesek az alkonyatban. Halottak napja. Minden egyes napon. Háromszázhatvanötször. Gergely Ágnes halottai. Meg mindannyiunké. De szeretném!

És megidéződik - hogy is szoktuk mondani? méltatlanul elfeledett - a nagy nyugatos költő, *Hajnal Anna*. Nem csak az *Ének egy amszterdami utcán* című vers mottója okán. „És Irmgard Seefried énekel / - üveg mögött ülnek a lányok -, / prófétanő, nem érlek el, / te tudad az eget s a lápot.”

A kereken húsz éve halott költőnő kortársa, Vas István se csak a *Pathétique* cím alatt húzódó kérdő mondatban támad föl: De mit tudhatnak rólam? Hanem így is: „S a / Ligetnél máris tábla van: »itt állt a Regnum Marianum.« Sehol a templom, és sehol a templom-romboló, és van hová hazajönni.” A *Nyugat* harmadik nemzedéke. Már *Necropolis*. De nem fényes. Pislákol. Pár vers ebből a bűvös könyvből, ahogy kilélegzi a levegőt. Zihálva. Fölizzanak újra a gyertyák. A mécsesek! „Nagyvárosi” fények. Isten mosolya.

Joseph Brodskynak, a Nobel-díjas orosz-amerikai költő emlékének ajánlja tizenegy részes versét, a *Víz alatti régészet* címűt. *Necropolis*. „vétlen kezed a testeden, / mint ébredés előtt. / Tépd fel a szerelem pántjait, / mint lélegzet a temetőt.”

Újabb nagy halott. Nem csak a szonett okán. *Keats/Szabó Lőrinc egy sorára*. Talán álmodom. Ahogy ez a könyv is. Százhuszonhat vers. Talán *A huszonhatodik év százhusz szonettje* tolja, nyomja fölfelé a földet és lép ki a sírból? Tudom: „Csak a teste.” Csak a remény. Hogy hatalmas lelke ott él a zsigereinkben. Kivetítve megannyi tamásának, hogy lám, *van* föltámadás...

Nagy, és talán megválaszolhatatlan kérdőjel a *Tarkólvés*. A minek-halál. Az észveszejtő, pszichopata „játék” embermilliók életével. Kozmikus sejtelem. „Kései utód mit se lát. / Csak madarat, csak köveket. / Pendragon. Válasz. Eclogák. / Kései utód mit se lát, / csak saját, sebzett Krisztusát: / kitértek érte. De minek? / Kései utód mit se lát. / Csak madarat. Csak köveket.” Tényleg. Minek? Az biztos, hogy nem azért, mert az ember utcanév szeretne lenni. Budapesten. Az Újlipótvárosban. Hogy Szigetből Radnóti legyen. Nem azért. A sebzett Krisztusért. Vas István is. Barátok.

Jel. Máglya. Piramis. Sinfonietta. Négy lábon áll a könyv, akár az asztal. Melyre ököllel csapnak. Vagy megiszna rajta egy kávé. Mondjuk a Centrál teraszán. A félárnyékban Pilinszky. Meg Nemes Nagy. Odébb Mándy. *Necropolis*. A könyvből *Újhold*-hang árad. Meg *Nyugat*. Négy nemzedék. De leginkább persze Gergely Ágnesé. A költőé, aki megérkezett. A legnagyobbak közé. Most még innen. A nekropolisz távolabb. A kerítésen túl. Lábujjhegyre ágaskodva sem lehet belátni. Kukucskálni. *Lopva lesni egy idegen halottra*.

A *Necropolis* költője nem fél a haláltól. Beleír annak sötét füzetébe. Hogy jól érzi magát a fényben, akképp itt, a sötétségben is. A végső sötét meg? Sötét a Mennysors? Gergely Ágnes a fény felé billen. Ahogy az ajtó alatt beszökik. Kevés, hunyorogtató. De élet.

Akihez már lehajolt az Isten

Székely Magda: A testen túl

Jó húsz éve már. Hajnal Annához jártam a Stefánia útra. Olvashatatlanul rossz verseimen túl az akkori költészet élvonalát elemeztük. És akkor azt mondta Anna - miután a férfiakon „átrágtuk” magunkat -, figyelje *Nemes Nagy Ágnes*t. Meg *Székely Magdát*. Figyelni kezdtem. De nem akarok én rangsorolni. Meg aztán mi az, hogy nőköltők? Nem és nem. De ahhoz, hogy Székely Magda egyike élő költészetünk legnagyobbjainak, kétség nem férhet. Az 1996-os *A testen túl* végleg kijelöli helyét a virtuális rangsorban. Régi és új versek. Már a fölütés négysorosa. Mintha magában a Bibliában lapoznánk. „Leüthetsz. Én nem ütök vissza. / Az én kezem gyöngye a rosszra. / A hulló test helyén leüthetetlen / erősen áll az én igazi testem.” Bámulva sorban mély lapjait, jön az Ismeretlen. „A sötétben megnőtt a tenger, / jön ismeretlen gyötrelemmel, / alig van part már, ami védjen, / ide jutottam. Szégyen, szégyen.” Ez az első versszaka. Újhold-hang ez, Nyugat-folytatás, ahogy elvékonyul József Attila Pilinszkyben. „Olyan vagyok, mint az a fa, / mely alakját a rostba vájja. / Ó irtózatossá gyökerek, / eresszettek a napvilágra.”

Székely Magda költészetére nagyon is jellemző, hogy a versvég fölemelkedik. Elhagyja a teret, azt a földet, melyből vétetett. Mintha Pilinszky lírája nőne itt még tovább, terebélyesedne a már-már megfoghatatlanba és elemezhetetlenbe. „A választóvonal legyűrve / két létezés eggyé vegyülve / valami mégis visszatartja / vár a felfénylő pillanatra.” *A pillanat* négysorosa. Nagy ontológiai kérdések vacogása a *Papírformában*: „Papírforma szerint a / rossznak kell győznie / el se indul a jó cél előtt / mégis hogy éri be.” *A Jelenidő* „vitrine” aznapi láttelestől csillog: „Nincs naplemente Csupa fény / évek vonulnak boldog évek / Folyamatos feltámadás / függőleges fényében élek.” Hát valahogy így, kísérletezőink. Legalább ennyit. De ki tud? Álljon elő...

Székely Magda szerény. Nem tör babérokra. A C.E.T című havi gazdasági és kulturális periodika főszerkesztő-helyettese. Ő a szűrő. Ahogy a vesék kiválasztanak. Mérhető kreatinin. A színvonal megtartásának kérlelhetetlen őre. Mellette, vagy inkább ezen is túl, vagyis túl a testen, a transzcendens lét, vagyis művészet. Ébren álmodásból a valós *Ébredés*. „Valami felébreszt pedig / semmi se változott / áldott vagyok mégis aki / voltam elátkozott // Vakító színek mindenütt / bennem volt szürke csak / száguldok vánszorogtam eddig / az irgalmatlan súly alatt.” Neokatolikus költészet? Ha tetszik, igen. Én fogom csak rá. Tudván a zsidó identitásról, a kettősgyökerűségről. Mégis, ez a költészet úgy egyetemes, ahogy van. Kilép minden hagyományból, de úgy, hogy fél lábbal ott marad. Mert mégiscsak *Mozdulatlan*. „Mert elmozdulni sose vágytam / megálltam a magam helyén / volnék fa fújhatna a szél fenn / tartana lenn a televény.” A könyv címadó verse bevilágít a „túli”-ba. „Követhető még / az első szakasz / de továbbhaladása / már nem az // Nem fogja be / kapkodhat bár a készség / kiterjedő / teljes személyiségét // Csak ami volt / valaha ideát / azt érzékelem egyszeri / léte káprázatát.” Finom *Lehelet* ez: „Hűsége most / a legnagyobb / melenget / amíg megvagyok // Bár mind messzebből / kell beérnie / oltalma mégis / eltalál ide // gyöngéden mint / ha lehelet / áthatja ezt a / törekeny teret.” Ezt a poézist már rég nem csak figyelni kellene, de tenni érte! Beszélni róla, mint az égről, ha fölnezünk, és nyúlunk az esernyőért. Ez a költészet ha még nem zsigerünk, váljon azzá! Engedjük magunkhoz. Akihez már lehajolt az Isten...

Pokoli élet

Gutai Magda: Játszmakereső

Hogy par excellence költő, az már bizonyos volt 1968-ban, első kötete megjelenésekor. A *Zászló a hóban* már jelezte: jelentős költő készülődik. Hogy fölemelkedjen. Értjen az égig. Akár. Istenem! Ez a megkésett József Attila-díj! Nagy nevetség. Rossz tréfa. Bizarr. Amilyen az ország. Olyan a díja. Meg akik körbeülik az asztalt. Hogy még na! E a nő, ez a Gutai maradjon csak orvos. Minek ír ez még verseket is? Hátha abbahagyja. Úgyhogy várhatunk.

Vártak is jeles döntnökeink. Több mint harminc évet. A költő pedig nem hagyta abba. Hisz erre született. Mosolyogni a tülekedőkön. Meg az értetleneken. Fenét érdekli a díj. Fáj, persze hogy fáj. De ez aztán végképp nem elsődleges. Az olvasók, no meg az értők tudták-tudják, hogy ki is Gutai Magda. Magam már jó húsz éve, hogy kézbevettem. Egyik keze Pilinszkyé volt, a másik meg Nemes Nagy Ágnesé. És ebbe valami furcsa népi keverék. A legbensőbb, igazi hang. A döbbenet. Gyász. Sűrű fekete korom kavargó soraiban. És gyönyörű szenvedés. Ahítat. Szakralitás. Az első könyv címadójából: „(...) Szerszámukat leeresztve / ülnek a tücskök soványan. / Lábuk a hold reszelője, / elkopik most a halálban. // Csöndes körtefa bámul / végleg a túlsó partra, / kátránypapírral, égett / felhőkkel letakarva. (...)” És az utolsó versszak. „Zászlót bontasz. A kegyhely zugait / megtisztítod a portól. / Torkomat áttüzesíti / tizenkét rózsapostol.” Az *Újhold* ontja nemzedékeit. Bár fogyóban. A tiszta hang. Az Istennel átitatott. Az ilyen, első kötethez hatalmas, a mostani kötet végén újra idézett vers, mint az *Interieur*, ma már gyöngyritka. „Hová hátrál az erdő? / Nem jutnék el már a fáig. / Mosolyom: lakatlan ország. / Hajam holnap hóban ázik. // Összerándult testemet most / átadom a fáradtságnak. / Körülöttem az öregség / bútorai fölszikkraznak. // Rám csukódik minden ajtó. / Kínjaim kinyílnak lassan. / Fekhely épül holdsütésből, / hogy homlokom lehajtsam. // Kőbe fordulnak a csipkék. / Gyom tör át a langyos tüllön. / Tükrömből kifut egy gyermek. / Hagyjátok, hogy meneküljön!” Emblematikus? Több? Vagy csak egy korai invokáció? Munch *Sikolya*. De van itt vers, mely halkabb. *Intim interieur*. „A himbálódzó villanykörte útja / A csupasz drótnak ütköző falak // Egy homorú és fényes felület / a megbolygatott térből / kihasad // A fémgolyó forgása / helyre rántja / a görbületét elhagyó oválist // Egyetlen visszatérő / mozdulat // Amíg a kéz / egy arcot / körbejár”. A központosítás nélküli lüktetésben ugyanúgy reszket a feszültség. A *Játszmakereső* összegyűjtött verseivel a kortárs költészet ünnepe. Öltözzünk fehérbe. Vagy feketébe. Gyásza himnuszoknak. Lebegés.

Furcsa szerkesztés. Nem az első könyvből adott válogatással nyit. Hanem az 1980-ban megjelent *Találj ki engem* cíművel. Ott aztán ilyen vers, mint a *Szirénaszó az orchideákban*. Az önnymorúság láttelepe. „Elég. Kihullik. Szétpereg. / Betokosodva sistereg. / Lemállik és megalvad. / A halottnál halkabban hallgat. // Micsoda prések nyomtak össze, / hogy így megnyomorodtál? / Nem az Istennel szálltál pörbe, / csak nyűvekkel a trágyadombnál. (...)” *Gonosz féreg az önvád*. Pilinszky tudta. Most már mi is. 367 oldalon ömlik, zúdul ránk ez a különös, fanyar, ágaskodó és zuhanó költészet. Egy nő a magány romjain. Ül. Eldől. Fölkönyököl. Él. Újabb súlyos Orpheusz-könyv dől az asztalunkra. A figyelem itt kevés. Mint valami pezsgőtabletta, föl kell oldódnunk a soraiban. A poklot nem hiszem. De van-e élet? Nem tudom. Csak azt, hogy van pokoli élet. Mennycsatorna felé lépkedő tisztítóúton. *Gutai Magda ég*.

Dejà vu?

Imre Flóra: A szép kötélverőné újrakezdi

Flóra, Flóra! Nyugtalanít. József Attilával rokon. Pedig nem *az* a Flóra. Akit várt. Ott a Balatonnál. És meg nem érkezett. Aztán a halál.

Imre Flóra életet hoz. Halálosat. Szakrálist. Igen. Itt ki van mondva, hogy Isten él. Nietzsche meg visszahúzódhat sötét odújába. Istent lehet úgy is ábrázolni, hogy hiányát festjük. (Nagy neokatolikus írók. Itthonról és külföldről. Bernanos. Mauriac. Pilinszky.) Az *Istenközelben* című vers a Pilinszky-féle kicsiségekről tudósít. A Shakespeare-szonett befejező rímpárja mint a membrán, úgy rezeg, „halandóságunkban van ott / érzem kis mozdulatait.” Mert Isten közelében minden más. A test fájdalmas feszülése, „hogy ide-oda vet hit kétség / tartana vissza két karom”, és Isten jelen van, üzen még így is: „jeleket küld ha nem is értem / formáid szépségeiben / ebben a kettős szenvedésben”. *Hát megint egy* című hasonló szonettjében pedig eljut odáig, ahová csak hívő lélek jut el. „(...) de aki úgy néz fákat éveket / mintha elköszönt volna régen / annak mire ezek a díszletek / mit kereshet ezen az égen // annak nem elég semmi más / csak a kinyilatkoztatás”.

Isten után más is fölrémlik a recenzióban, amikor ezt a lírát olvassa. A dekadencia. Igen. Nem is olyan régen még hogy ütötték, tűzzel-vassal irtották e szót, pedig idézzük csak Babits Kosztolányihoz intézett sorait, „...titokban az a meggyőződés, hogy minden nagy poéta dekadens, és minden igazi nyelv dekadens nyelv.” Babits huszonegy éves volt, Kosztolányi tizenkilenc. Mégse olvasható ki ebből a sorból semmiféle fiatalos hév, pózolás, hogy csak azért is! Nem. El kell gondolkodnunk. Vajon Imre Flóra dekadens-e? Lehet-e dekadens, ki hiszi az Istent? Lehet, „elvadult kert az ég alatt / az Isten jár-kel néha benne / hullott gyümölcsel elmatat / mintha nem is szomorú lenne (...) félig kiszáradt almafa / cserjék tüskés ármádiái / ki tudna itt lenn egymaga / valami nyomra rátalálni”. A „mintha nem is szomorú lenne” furcsa, ám valódi költői szórendje József Attilára asszociál, „talán a táj lüktetne, nem az elmulás”, hát mi ez, ha nem dekadencia? Szépséges, schopenhaueri melankólia? Mert bizony. Elmúlik minden, „így maradunk mintegy személytelen / térdig hóban állva mozdulatlan / se múlt se jövő csak örök jelen / elmúlik minden már csak ez vigasztal”. A könyv utolsó versének utolsó szakasza. Kurziválva. Leválva a kötetről. *A Nyugat* első nemzedékének nagy költői szóltak ilyen hangon. Ilyen gondolati töltettel. Példátlan négy sor a mai magyar, modern költészetben. Mert minden dekadenciája, melankóliája ellenére modern. Nem poszt. Csak úgy, egyszerűen - modern. Túlhaladták? Kicsodák? Szóbüvölők, szótáncosok? Fejest ugrók a nagy semmibe?

De mi is a dekadencia? Az, amit az iskolában pfujoltak? A romlás virágai? Igen! Baudelaire. És Imre Flóra. József Attila-parafrazisával. „Bárcsak eltűnnék hirtelen, / akár az erdőben a vadnyom. / Nincs semmim, és nincs senki sem, / akinek számot kéne adnom. (...) Egyedül voltam és vagyok - / és nem jön, aki jönne értem.” Micsoda fájdalom, micsoda szűrt októberi fény e sorokban! Az eredeti versnél már nem lehet szomorúbban írni! És akkor jön Flóra. És ír. Hanyatlás ez? Fenét. Fölemelkedés abba a régióba, ahonnan nincs visszaút. Vagy ha van is, már sohasem lesz ugyanaz, mint e vers megírása előtt volt. József Attila *igazi* menyasszonya. Képzelem hóféhérek. Ahogy áll a téli fényben. Remél. De nem az a bizonyos Kozmutza. Nem. Mai költő. Graves-díjas. A legszebb versért. Mert akkor, ott, abban az évben ő írta a legszebbet. Lehet-e a szépség dekadens? Hát persze. Hiszen hanyatló. De ma még teljes díszében csillog. Ez a könyv meg sem szólal. Faggatni kell. Dörömbölni neki, hogy vissza-simogasson. Megteszi. Suttogások közt sikolyok. Bergmani értelemben is. „a halottak nem

nyughatnak a földben / januári éjjelen visszajárnak / omló húrukban ujjunk nyomai // haldoklók voltunk egész életünkben / bőrünk alatt sötétes talajszemcsék / évtizedekre fehérlik a csont”. És megint csak Isten. Hol lakozhat? Miféle súlytalanság az övé? „kivel a napok méhe terhes / csak jönne már akárhogyan / ha fájdalom lesz élelem lesz / kivel a napok méhe terhes / csak jönne az idő rohan // lehullottak a levelek / angyalszárnykék ég fény pereg / sötét tusrajz a néma égen / miféle kéz az ég felett”. Ott találni. És itt legbelül. Ami egy és ugyanaz. Tudja ezt Imre Flóra. Minden sikerült sora zengi, hogy Isten ott van mélyen belül, a felhők fölött. Csak ugornunk kell. Méghozzá nagyot. Befogadni a befogadhatatlant. Olykor visszatér a földre. *Louise Labé csak dúdolgat magában* franciás bája: „a nyakadat a nyakadat / nézni hajlékony nyakadat / izmos és mégis védtelen / szépen esztergált nyakadat // ahogy megfeszül amikor kissé hátrahajtod fejed / fölragyognak sötéten a kidomborodó kék erek // aztán meghajtod és a két kulcscsontod sugározza rám / tested tökélyén megfúlok / úgy tele van csókkal a szám”. Szerelem és mégis - fájdalom ez is. Epigrammáját olvasva úgy érzi az ember, hogyha el is pirul néha, nem látni rajta. Belül pirul. Végül. *Déjà vu-e Déjà vu?* című sejtelmes Petrarca-szonettje? Nem. Semmi előző élet. Imre Flóra kezében bizony csapkodhat szárnya-tört arkangyal is. Hatalma van. Több, mint az írástudóké.

Szavak nélkül?

Rákos Sándor: Helyzetgyakorlat

Nem is számoljuk. Fölösleges. Hogy ez hányadik verseskönyve a költőnek. Katedrális-magas verstorony. Mint Gaudí *La Sagrada Família*-ja. Csak itt a tető is befejezve. És az utolsó (?) díszítőelem, mely funkciójában statikailag is nélkülözhetetlen, beépült az architektúrába. Innen már alig van tovább. Nemcsak nála. A magyar költészetben. A kortársak között.

Vajon miért a megkésett Kossuth-díj? Miért, hogy ma is belenyúlnak nagy és puha kezek, ne neki adjátok, inkább másnak? Miért a végét nem lelő diktatórikus pancsolás? Mindegy is. Így van jól. Ha már. De a nagy magányost, ezt a kanonizálhatatlan költőt, ki betegágyában fekszik a „nappal tűpárnáin”, nem lehet elhallgattatni. Hiába minden. Ír, rendíthetetlenül. És fölteszi a kérdést: „Köszönjem-e?” Négysorosa visszanyúl a *Kiáltásnyi csöndig*, csakhogy ő nem lép át azon a bizonyos limesen; csontig nem csupaszt. Mert a csontváz, mint tudjuk, csak a biológia szertárai sarkában áll olyan szépen, összedrótozott darabjaival. Rákos Sándor csak annyira fogyaszt, hogy bőr azért maradjon a csonton, „nemcsak fogaimat tördelte ki / a vérem tüzet oltotta el a kor / de fájdalomdíjul valamikor / adott is ezt-azt - köszönjem neki?” De itt, a *Villanások* ciklusban vannak még csont és bőr versek, aszketikus soványodás. „elvékonyulva mint az árnyék / merre fülelget mire vár még / tán arra hogy a Gazda sípja / naplenyugtával hazahívja”. És az öregség szégyene, kiszolgáltatottsága és mégis élni akarása Adyt simogatja vissza ide, az ezredvégre. „Öreg arcom égeti a szemed / ne nézz rám mert megszegyenítesz / ha velem beszélsz húnyt szemmel beszélj / hogy ne kelljen lesütnöm az enyémet”.

Ebből a válogatásból kimaradt a recenzió számára legszebb, legtörékenyebb öregkori szerelmi vallomás, amely egy *Magyar Nemzet*-béli Albert Zsuzsa-interjúba ékelődve jelent meg 1998-ban. Ez *Szavak nélkül*. „találhattál volna alva is / találhattál volna halva is / ágyam fejénél megálltál / köszönöm hogy ébren találtál // (...) / szavai nélkül is szólítlak / halálos ágyamon is hívlak / nagy csöndem akkor sem ereszt el / csordultig megtelik neveddel”. Így, a középső versszak nélkül is megrázó. Villanyoz és letaglóz egyben. Mi ez a vers, ha nem a szépség maga? Miért nem válogatta be a költő? Mert túl szép? Túl érzelmes? Nem fejezi ki a kort, amelyben élünk? Ezt a mocskot? Lehet. Nem tudom. Talán csak „tisztá szigorúság”. Ahogy egy másik vers vége. Ahogyan az akkori folyóiratközlésben még így emelkedett föl a versvég: „elnapolni napom kevés már / engedem mégis veszni mindet / számadáskor majd a határon / üres kezemmel visszaintek”. A *Helyzetgyakorlatban* így módosul: „üres kezemmel csak legyintek”. Nyilván szebb az előző. De a közbenső idő ironikussá tette a költőt. Már csak legyinteni tud. Másképp nem is élne már. Ahogy ő maga nevezte, kialakított magának egy valóságos „lelki” „Pető-tornát”. Ebben teremt. Ahogy az Isten is. Az ő istene. A *Legenda*. „ismertem istent kiskorában / mezítláb járt az iskolába / ujjas nélkül jött fején kucsma / a hátán hófehér tarisznya / szeméből fájdalom sugárzott / megteremtette a világot”. Az ambivalens tavaszvárás remekműve a karácsonyi kántáló. „meddig tart még ez a nagy tél / a hőmérő befagyott / meddig tart még ez a nagy tél / lejönnek a farkasok / meddig tart még ez a nagy tél / hasít a fagy mint az ék / meddig tart még ez a nagy tél / sarkunkban a sarkvidék / meddig tart még ez a nagy tél / sarkamban a fagyhalál / meddig tart még ez a nagy tél / tavasz ha jön nem talál”.

A testi, fizikai nyomorúság és az élni akarás, alkotási hőfok soha nem látott erőket mozgósít az immár 78 éves költőben. Ennek gyönyörű újszülöttje ez a könyv. Méltó formában, kemény fődéllel. De hiába minden. Halni kell, halni muszáj. De akkor „szabad csak a halál maradt / élni nem hagyók a fenébe hát / kerüljétek a síromat / halni, hagyjatok legalább”. Ilyen

futamok a *Kortárs sírfeliratában*. Ha ő kortárs egyáltalán. Hacsak nem a suméroktól eredő, atomkorig és azon is túl dübörgő ősrobbanás?

Feleségét hívja valahányszor. *Három kései virágének*. A *Harmincharmadszor* című szonett „különös egyszeregy”. Túl a számokon invokáció. „olyan szorzat melynek szorzói / és szorzandói mi magunk - / torkunk szűk az örömről szólni / a kínról jobb ha hallgatunk”. A harmadik „virágének”, a *Dal a várakozásról* az állandó jelenlétet, az óvást kéri, sírja, kívánja: „várlak még el se mentél / máris várlak haza / ha kettesben magammal / ez a pokol maga // (...) / várlak miként a hívő / égi csodára vár / gyorsan belépsz az ajtón / s kizárod a halált // várlak s kérlelhetetlen / szívem dobajjal int / úgy menj el hogy ne menj el / s úgy jöjj vissza megint”.

A költő most hallgat. Túl szorongáson, halálos magasban. Túl- és evilági csöndben: „majd ha gyúl világra vak / hályogos ég szeme a Nap / majd égeti nyomunka porba / ahogy bolyongunk megbotolva / majd jajgatunk *fentről* kizártak / hogy *lent* sem találjuk hazánkat”.

Jónás a hurutos gyomorban

Rába György: A vonakodó Cethal

Valamikor, még a nyolcvanas évek közepén, azt mondta nekem Major Ottó: - Olvass minél több Rábát! Mert túl azon, hogy nagyszerű költő, a legkitűnőbb irodalomtörténészeink egyike! - Aztán elgondolkodott. - Lehet, hogy ettől olyan jó?

Nem tudjuk. Azt azonban igen, hogy nagyon jó. Igazi minőség. Mint az angol szöveg. Divatból ki nem megy soha. Modern, intellektuális költő. De úgy intellektuális, hogy közben zsigeri. Amit jelentheti azt is, hogy ízig-vérig. Ha tetszik, minden ízében művész. Ha zenei analógiát keresnénk, túl Rachmaninovon, közel Stravinskyhez, de még jóval innét Schönberg-től. Állig vasban, a költészeti arzenál csillogó, de kellően tompított fegyverzetében. Nemes szervekig hatol. Agyat céloz, de szívet is talál. Az Újhold-nemzedék nagymestere. Az utolsók közül. Nemzeti ereklje ő is. Őrizni kellene, mint a drága képeket. Őrizni a szellemét. Nagylelkű gesztusait. Mert tudni kell: *Weöres Sándor* volt az első, aki Kossuth-díjának teljes összegét egyszerűen szétosztotta fiatal költők között. Nemrég meg Rába Széchenyi-díját. Miért azt? Mert a díjkiosztók enyhén szólva rövidlátók. Nem értik a szakmát? Volt már ilyen. Mert Rába, mint már említettük, kétségtelenül jelentős irodalomtörténész - is. De elsősorban költő. Kossuth-díj illetet volna hozzá. A nem is kevés pénz *Pörböllyre* vándorolt. Aprószentek, tizenegyen. Sok kis halott. Vasúti átjáró. Fém a fémen. A halál föl se nézett. Csak tarolt. Nincs vigasz. A pénz se. De a gesztus. A mozdulat. Fölemelő. És az új könyv. A Nagyvilág Könyvek sorozat gyöngyszeme. Válogatott és új versek. A válogatás - nekem sajnálatos - nem a kezdetekig visszanyúló. Csak 1987-ig. Onnan - idáig. Ellentétben Rákos Sándorral, alig van olyan vers, amely tiltakozna, hogy egyszer vége lesz. Hogy el kell menni innen. *Pörbölyi* gyermekek után. Összeülni odafönn. Kéz a kézben. Optimizmus? Hit? Hogy mégiscsak? Van remény? Föltámadás és örök élet? „Engedj el oldd meg köteled / a vadonba megyek / estétől reggelig / próbáltam vak ösvényedet // Ahonnan jöttem oda tartok / lakatnéma sötét / nincs ki elmondaná / a zárnyitó igét.” Vagy talán mégis? *Utóöngye*. Az új versek utolsója; bezárul, vagy kinyílik? „(...) Eldolgozni vagy elmélyíteni / minek belől úgyis ezt azt / hiányol valaki // Ahogy alakult úgy kerek / torzója mást nagyobbra nőni / nyugtalanít ha elmegyek”. Ennyi. És nem több. Nem érény ez. De talán szerencse. A szorongás halálos csapdáit kikerülve. Belenőni szépen a végtelenbe. Szerencsés ember. De mint költő, az-e? Nem. Költő, aki az első irodalmi „toplistán” - mert már ilyen is van! - épphogy megkapaszkodott a tizedik helyen. Örület.

Dühöng az új ízlés, az „új undokok” csak úgy repesztenek az éterben, könyvek lapjain; az *Újhold*, mint megtorpedózott Lusitania, süllýedni kezd. De mindhiába. Ahogy újra és újra föltámad Rákos Sándor, ugyanúgy Rába. És Jánosy István. Somlyó. Stafétabot, melyet még fognak. Nem görcsösen. Nem. Csak akik át akarják venni, erőtlének e mozdulathoz. Ilyen versekkel nehéz mit kezdeni. Mallarmé is csettintene. „Nem mind dalok elégiák / lírai eredetük más ok / szorongásból torkomon át / ki-kitörő ráolvasások // Ez a szókincs se tár belőlem / többet fényre vagy egyebet / mint hogy ott bujkál minden őszben / egy magakellető gyerek // kinek megvan a maga nyelve / jelmondata megfeyjthető / hogy érte valaki szeresse / ő meg lakjék benne csak ő”. Szóval beljebb azon a tízes listán! Kritikuskáim! Akik ha öregek, ha fiatalok, egyre járnak. Rejtély. De nem nagy titok. Aki nem lép egyszerre... a többit tudjuk. Rábát meg ne is érdekli. Ír. Ez a dolga. És verse nem „cifra szolgál”. Tengermosta tiszta kavics. Fölféherlik még fényes nappal is. Cethala gyomorbajos. Elege van már. „Jóllaktam ezerévek alatt / édesség esnék jól most pár falat / nem pedig uszadék ízű törődött / csontod tarlófűtől keserű bőröd / három napon se három éjjelen / huszonnégy órán sem cipellek én /

még hogy rugdald hurutos gyomrom össze (...)”. Hát nem. Cethal és a vonakodó költő. Mert elég volt!

Rába György nem hajszolta a föltétlenül mindig újat. Vállról vállra állt. Így is föl lehet érni az égre. Nemcsak ál-önkívületben. Matematikai brillírozással. De halk, keserű iróniával. Művészként.

Atrium mortis

Lakatos István: Kései megperzselődés

A mottó, Graves-díjas vers, az *Atrium mortis* mint a gyertyába rúgott labda. Vegyük mellre, vagy zuhantában bólintsunk rá a homlokunkkal? Visszaszáll-e? Nem. A Dante-bolygó kísérő holdjaként, túl a gravitáción. Vergilius csillagfényében derengve kering az időtlenség éjszakáján.

Hogy mitől nagy vers az *Atrium mortis*, nem tudom. Érzem. Ahogy futkároznak a sorok kiváltotta apró áramok a bőrömnön. Vélhetnénk *Isteni színjáték*-parafrázisnak. Nem az. Önálló, sorsjelző költemény. Minden rövidségével együtt. „Ekkor, ahol újabb kör tűzterében / a táj fényt kap s az üldözött egész / megélt sorsával ismét szembenéz, / sötét kapu magasodott elébem: »Ki itt belépsz...« / Beléptem.” Ez a vers utolsó harmada. A Belvárosi Könyvkiadó rangos sorozatában, a Bibliotheca Hungarica legújabb köteteként megjelent *Kései megperzselődés* talányos cím. Talányos, mert Lakatos István már nagyon régen megperzselődött. Meg is égett. Már ami emberi kínjait érinti. Ha azonban a művész rácsodálkozásra, költészetének egyre magasabbra emelkedése rejlik a címben, akkor az kivilágosodik, mint a hajnali táj. Mert bizony „Széttépték már a bárány / percek farkas telek, / emlékeink folyói / rút sebtől véresek”. Olvashatjuk a *Halászmadárban*. A könyv mégsem a hetvenhárom esztendő költő amolyan számvetése, búcsúja. Csöppet sem. Tele nagy köveket görgető erővel. Görget, de sohasem Sziszüfoszként. *Születésnapra* című kétsoros némi magyarázat, hogy a halál messze van. Vagy nincs is. „Nekem nincs korom. / Én örök dolgokkal foglalkozom.” *A közelítő tél* című versében meg-megvillan az öregség minden fájó mozdulata. De semmi önsajnálát, félelem és retteget. Zsörtölődés - talán. „Tudnám, talán még... Sárga levél zörög; / évek vasörve csörgeti láncait; / ne merjél senki bárdolatlan / sérteni - szánni se - sorsfutásom.” Aztán így folytatja az utolsó versszakban: „Pórázon agg eb szótlan urat vezet. / Gyér tapsra véget ér a komédia. / A közelítő tél a színpad / cirkuszi díszleteit lesöpri.” *Fellini* filmkockái peregnek. *Dolce vita*. Mastroianni keserű tekintetéből visszatükröződve.

Az *Utóhang a Paradicsomhoz* esszenciálisan Dante-párafrázis. A háromrészes költemény a nagy itáliai költőt idézi, hasonló hőfokon, rendíthetetlen erővel. „Tisztább minden erénynél, büszke bűn, te, / nyilallj át rajtam, perzseld homlokom; / ami vágyódni így tud, sose hűtsd le, // visszahúlnunk nincs már mód, kedvesem. (...)” Dante és Vergilius. Örök szerelmek. Lakatos István nevelői. *Boldog szörnyek* ők is. A metafizika sűrűjében. „Miénk a föld is! szólt a cet s a cápa; / bugyborékol a polip: köszönöm. / Hálát zengtek mind, mikor a világra / rátört - végre - a vízözön.” Boldogok a szomorúak, jut eszünkbe azonnal. Mert majd megvigasztalódnak? Bizonyára. A krisztusi kiteljesedésben. A költő azonban megengedi magának a kételkedést. Nem tamáskodás ez, hanem a bizonyosság állandóan égő keresése. Akár a *Szétválás-egybe-forradás* című nagy verse. A kötet ékköve. Vagy mint Kosztolányi bármely utolsó imája. Vagy József Attiláé. Rapszódia. A kimondhatatlanról. Sosem olvasott mélyzengésű sorok. „Mezítlábas tenger” morajlik a mélyben, de a felszínen sincs semmi, ami csevegés. Pilinszky-kortárs. Méltó. „(...) rózsapiros kutad kutatva szomjam / magányosan bolyong sivatagokban / nem nézek vissza hallod-e követsz-e / honnét vezet ösvény testből a testbe / holdtükörben ragyog ünnepi arcod / az álmatlan remény majd újraalkot / ha kérdezik hogy tud nem nézni vissza / mert rózsaoaj nedveid ki issza / mert sűrű habzó erdeid kijárja / nem érdekel kinek feslesz virágba / nem nézek vissza néma szád megért-e / tudd lehet lobogni láng nélkül égve / valamilyen hangszert eléd levittem / ne zárvány légy borostyán éveimben (...)” És így zubognak, szállnak a sorok ebben a bemérhetetlen műben, egészen a végkifejletig. Ha van végkifejlet. Ha abba lehet hagyni egy ilyen költeményt, vagy írni kell, halálig. „(...) azt

érdemes csak írni mérhetetlen / és ott van meleg csak ahol mi ketten / a nap kitép gyötrelmes éjszakádból / megfordulok léptünk lángba a lángból / rokon izzásban a vágyak s a formák / visszaragyogsz rám visszaragyogok rád / ez már az együttlétezés / bemártja / forró szívünket az idővilágba”. Ha van szerelem, túl a kémiákon, sejtek vegyi bomlásán, akkor ez a vers az.

Az Újhold-nemzedék, mint az izlandi táj. Bugyborékol a föld. Izzik, ha rálépsz, könnyen ráfizethetsz. Gejzírek csapnak a magasba. Van, amelyik karcsú, jegenyemagas. A másik tömzsi, de dupla forró. Aztán olyan is, mely csak forr-forr magában, de senki sem látta még kitörni. Talán ez a legveszedelmesebb. És a leggyönyörűbb. Lakatos melyik gejzír? Talán mindhárom egyszerre. Most éppen kitört. Ebben az új kötetben. Vastagon terít a forró víz-sugár. De betör a föld mélyébe is. Lüktet. Borzong.

A könyvet *Szabó Magda* érzékeny tanulmánya vezeti be. Az író nő szerényen csak recenzensnek titulálja magát. Pedig esszé ez a javából, igazi művészet. *Lengyel Balázs*é irodalomtörténet. Övé az utószó. És ami a legfurcsább. Lakatos curriculum vitaeje. Ilyen részletességgel még senki nem hagyta örökül életrajzát. Mit fognak kutatni a jövő irodalomtörténészei? Mert itt minden olvasható. Valamennyi recenzió, tanulmány, esszé - Lakatosról. Frusztráltság? Lehet. Nem bíz semmit a véletlenre. Mert ő aztán tudja, milyen rövid az emlékezet. És milyen állhatatos az amnézia. Európának ebben a boldogtalan, mégis megkapó, hazug és szívárványos, balga és roppant tudású régiójában. Magyarországon.

A lélek és a dolgok

Jánosy István: Az elsüllyedt katedrális

A modern költészet legnagyobbjai közt, a *Nyugat* harmadik és negyedik nemzedékének határán ott van a ritkán, méltatlanul keveset emlegetett költő, a nyolcvanéves Jánosy István, aki szélesen hullámszó sorairól azonnal fölismerhető a bennfentes számára. De vajon ismeri-e a széles olvasóközönség? Hogyan is ismerhetné? Még a sznobok sem. Eldugott költő... Most, az 1999. évi jubileumi Ünnepi Könyvhétre megjelenik hatvan év verseivel az *Elsüllyedt katedrális*. A Magyar Írószövetség és a Belvárosi Könyvkiadó közös munkája, mint valamiféle rehabilitáció. Mert ennek a költőnek nemhogy Kossuth-díj, de még Babérkoszorú sem járt, legalábbis eddig. Miért? Megválaszolhatatlan. Miért nem járt Kálnokynak? Miért, hogy Pilinszky halála előtt egy évvel vehette át az addigra jócskán devalválódott Kossuth-díjat? Csupa miért. Felelet nincs. Lehetne, de nem menjünk bele. Elég, ha annyit mondunk: politika. És máris lúdbőrözik megannyi *hát*. Pedig hát Jánosy István! Görög-latin műveltség. Látóköre óriási. Igazi *Nyugat*-hagyomány. A műfordítás. És az örök hála. Halottakhoz szólás. Megidézése a múltnak. Jelenbe emelése annak, ami amúgy is jelen van. De muszáj újra és újra fölmutatni. Hogy él. Hogy semmi nem tarthatja a sírban. Nemes Nagy Ágnes. „Temették Ágnes - kinn a szél huhogat, / facsarja a fenyvek ernyeit. / Kevés költő van, kinek oly sokat / olvastam volna verseit, / s szerettem volna szenvedélyét. // Vitatkozhattunk volna váltig. / Esztétikánk végsőkéig ellentétes. / Néki a *dolgok* volt a lényeg, / nekem a tudattalan, a lélek.” És itt álljunk meg egy pillanatra. Milyen igaz! Sohasem tudtam megfogalmazni, milyen a Nemes Nagy Ágnes-i költészet. A dolgok. Igen. De vajon lehet-e egy és ugyanaz a lélek és a dolgok? Ahogy a versben idézi őt: „Egy Istent kellene csinálnom, / hogy üljön fenn és látva lásson.” Ez is transzcendencia! De a *Jobban tudja* című vers választ adhat kételyeinkre. Esztétikájuk (!) nem volt azonos. Etikájuk azonban? Metafizikájuk? Nyilván, mint a testvérek. Akik egy töről teremtődtek. A *Nyugat*-töről. És azon is túl. Amit a *Nyugat* első nemzedékének az etika jelentett. A nagy és megkerülhetetlen filozófiák. Nietzsche és Schopenhauer, Bergson. És az *Újholdban* aztán *Krisztuson* át visszanyúlik Arisztotelészhez. Keresztény középosztály. Amiről mostanában álmodoznak. Hát ilyenek voltak. Ilyenek maradtak. És ismerték Augustinus Aureliust is. Meg Pascalt. Mindent és mindenkit, akiket versbe lehet emelni. Többszörös áttételeken keresztül. Jánosy István ilyen mindent-tudó. Az utolsók közt. Takáts Gyulának tiszteleg. „(...) De mi / nem sietünk a földbe omlani: / a táj varázsa mindig visszahív, / hogy megerősödjünk az ősi hitben. / Itt körülengenek az ősök lelkei, / s ezalatt érik szívünkben az Isten.” Hát így. És gyönyörű Shakespeare-szonettek. Beethoven *Opus 31/b. I. tétel. Prospero*. „Csattog a villám, a Pokol fölcsendül, / hajó szirthez ütődik. Felleg: ében. / De a vihar nem a tengeren dül, / hanem az ádáz emberek szívében.” Az első versszak. És a rácsapó-rímes utolsó két sor. „nincs állat oly vérszomjas mint az ember! / De zeném megküzd az ősi félelemmel.” A nagy zeneszerző monológja. Persze, hogy a költő Beethoven is. Ahogy Pilinszky mondta: kisfiú vagyok, férfi, asszony és prostituált. Még a *Madársirató* is ő. „Egy madarat kell elsíratnom, / törekeny csontú madarat. / Kislányos, szelíd arca fantom. / Panasz az arcán nem fakad.” A címadó költemény hullámszó, nagy rapszódia. „Árad, árad piszkos ár.” A mához intéz ostorcsapásokat. Kufárok hadát üzi: „mert a nyomorhoz nem kell gyerek / mert a nyomorhoz / csak még nagyobb nyomor kell”. Elioti teoréma. Katedrálisának még látszik a tornya. Harangja zúg. Félreverődik minden neszre. Őrző ő is. Aki még vigyáz a strázsán. És nem költözik. Nem fél. Hitében oly erős. Irigylendő. Pedig biztosan szorong. Biztos, hogy magányos. Nem azért, mert magára hagyták. Nem. A művészet oszthatatlan. Ahogy a meghalás.

Álom Firenzében

Kárpáti Kamil: A tűzevő öregkora

Aki ette a tüzet. Habzsolta. És hetvenévesen is. Hacsak parazsat. Élő költő. Életműsorozatának nyolcadik könyvében is kinyilatkoztat. Elvarázsol. Firenzei nyarak. A múzsával (mily korszerűtlen szó!), Gí-vel. Akitől elválaszthatatlan. A nehéz ember. Akire mindenkinek van legalább egy rossz szava. Sértődékeny! Hát persze. Ha egyszer megsértik. Bírná-e más? Hosszú börtönéveket? Recsket? Márianosztrát? Aztán az örökös vitákat a könyvkiadókkal. Meg a *Stádium*. A folyóirat. És annak alapító főszerkesztője. Aki bizony, ha az írás színvonala nem ütötte a mércét, ment is vissza a feladójához! Micsoda képtelenség! Nagynevűek is pofára estek. Hát ez mégiscsak tűrhetetlen. Sértődős. Még az Írószövetségből is kilépett. Mit tehetett volna? Mikor a szövetség egyik folyóiratának kritikai rovatvezetője a recensenssel egy szintre „degradálva” kijelentette: egyszerűen nem tudok olyat találni, aki írna magukról! Hát hogyan jött ehhez? Kárpáti Kamilról nem akar senki írni? Meg kellene próbálni. Ha már életműsorozat. Nem is akármilyen. Könyvészeti szempontból egészen varázsos. Belbecse pedig... Nos, ez az. Klasszikussá érik. Beleágyazódva az időbe. Bele a magyar költészet legjavába. És mégse. Fusson. Azt még hagyjuk. De kiemelni őt a sokaságból? Azt már nem. Kevés. És nagyon sok. Nekünk. Nehéz falat. Mi meg szeretünk könnyen nyelni. Szálka meg ne akadjon!

Még a hetvenes évek közepén. Alig vártam a könyvhetet. Lesni kedvenceim fotóját. Igen, azon a rácsos borítón. Mint a fegyencek. Apró képek geometriás halmaza. *Szép versek*. És abban Kárpáti Kamil. Nem tudtam én, hogy hol lakik. Az Istenről sem! Nem tudtam én semmit. De ez az arc, úgy tűnt, mintha finom úré. Aki kikönyököl a Szent István parkra néző valamelyik ház ablakán. Nézi a Pátzay-féle Wallenberg-emlékmű hült helyét. A kígyóölő figurát. Ember, akin nem látszott az irdatlan szenvedés. Kitaszítottság. Védtelenség. Mit tudtam én! Hogy nem is volt budapesti. 1950-ig. Mert akkor csatolták őt is. Pesterzsébettel a fővároshoz. Mert ott élt. És él. Az Átlók művészcsoporthoz tagjaként. Ma már ifjú szívekben. Fiatal költőket szór szét a világba. És mind megáll a vártán. Egyik jobb, mint a másik. Fogadtatásuk? Mint az övé. Árnyéka nehezedne rájuk? Igen. Kontinuitás. Ha tőle jöttek, akkor nem kell. Hetedíziglen fogjon az átok! És mégis. Isten a tenyerén hordja. Mert aki így ír, ebben a korban, hetvenévesen, azt szereti az Isten. A mottó Michelangelóié: „Én inkább élek, mint az, aki éget; / s mint a tüzet sok fa s szél szítja föl: / annál jobban óv, minél jobban öl, / és legjobban leginkább ártva véd meg.” Shakespeare is lehetne. Olyan nagy. Olyan bizonyos. Hát erről beszéltünk. Kárpáti Kamii rendíthetetlen. Bánja is ő a tébolyt. Kánonok terrorját. Ír. Ez a dolga. Majd kiderül! Galambos Lászlóra is csak ő figyelt. Hiába. Föl-szippantotta őt is az ég. De hozzá írta ezt a szép szonettet: „Isten a hálót fogta erősen. / Még ha szakállat s jó atya-képet / róla a szívem megpihenőben / sem menekít - alaktalan éget. // Tán a közelben rám lebegő szem / kék mosolyától tágul az élet. / Csak belenézek, s elveszi tőlem - kínom okát az orgonaének. // Mária, hálód fogja erősen - / hogy besötétül csöpp imaházad!... / Kéklenni tárd miránk ruha-kéked. // Nem szabadít itt egymaga ő sem! / Kell a Te tested, szép egű ágyad: / ráhever s összeér, ami épp Egy.” Aztán vers a lángoló Uffiziről. Huszadik század végi esztelen és megmagyarázhatatlan infernó. Szállunk Firenze fölött. Az Arno sötéten folyik odalenn. És bevillan a nagy árvíz. Ahogy autók forogtak az örvénylő, démonikus vízben mint játékszerek. A Ponte Vecchio. Ahogy két partot összeolvaszt. Csupa csoda. Istenbizonyíték. Mert nélküle nem volna ennyi megfoghatatlan szépség. Isten nélkül Kárpáti Kamil is csak botladozna. De úgy ír, mint aki az emberélet felén jócskán innen. Pedig túl. És mégis! A könyvben amolyan önelemzések. Esszé- és tanulmányfüzér a költészetről. A

forrásról. Ahonnét fakadnak a nagy ívű sorok. Anapestikus csattogás: „Csomagok feketülnek a kőlapokon. Kiürült a lakás. / A tükör, ha mutatja szobád, foteled, de te mégse vagy ott, / aki nézed. Elillan a múlt, s ami vár: idehull, vetül. Űz / folyamalji homályban a buszra - mikor meg se jött rozogán;” *Búcsú Castorinától*. Schopenhauerrel tudja: „Minden elválás ízelítőt nyújt a halálból és minden találkozás a föltámadásból.” A kérdés csak az, föltámadás-e visszatérni Erzsébetre? Látni, érezni a reménytelent? Az elválás-halál bizonyos. A találkozás-föltámadás is. Csak kérdőjelekkel. Új versek a messzi homályban. Majd jövőre. Meg azután. Aztán a Mennyben. Onnan is anizszok hullanak alá. Velencei, firenzei képeslapok. Hogy érdemes. Írjatok tovább. Éljetek tovább, „csak szórd, és sokasodnak az órák. / Űlj csak magoson: le-le nézve / feketén lebegő hal alól rád / hálót vet a víz puha lépte. // Visz a kék hegyi táj, emelődő kőmedre ragadja magával. / Ellent csak sose állj: belefürdő / felhő köti rád a madárdalt.” Két szakasz egy szonettből. Belépőkártya a mennyországba.

Otthon, Budapesten

Mezei András: A vég kezdete felől

A hatvankilenc éves költő a C.E.T alapító főszerkesztője és a Belvárosi Könyvkiadó vezetője is. Aki olykor kilépve a költőség kereteiből, el-elkalandozik a gazdaság ingoványos talajára is, de mindig, mindenütt visszatér oda, ahonnan elindult. A vershez, az irodalomhoz. Mert a kötelék, a rászülettség determinál. Költészete zenitjén Mezei is összegez. Válogatott kötete a 70. Ünnepi Könyvhét asztalán. Az életmű szigorúan válogatott darabjai. *A vég kezdete felől* dupla csavar. Mert a kezdet ott lapul a múltba visszaoltott jelenben. Soraiban alig van olyan, mely ne szólna arról, hogy magyar költő. Annak ellenére. Hogy *Honfoglaló* című verses-könyve borítóján mosolygó fiú gitározik. Föltűrt ujjú ingben, az Izraelbe kivándorló hajón. Magán-exodus. Ki innen. Ahol 1944-ben magyar állampolgárként föltartott kézzel vonult az akkori Vilmos császár útján. És a Margit hídon úgy ölelte édesanyját, hogy ez az utolsó ölelés. Hát ezért. És mégis visszajött. Mert a másik anya, a nyelv húzta, lökte, ide, haza. Magyarként, költőként megbocsátani. „Héber vagyok, ha a Názáretit / követem, akkor is ha Allahot félem, / héber vagyok, ha Istent elhagyom, / felmenőm (nem fajom) népem, / ők választottak engem, / nem én kértem Istent, hogy / zsidónak szülessek - nincs / választásom, hogy változtassak.” Deklaratív. De tényleg, mit tehetne? Mintha ma is. Ott dobogna, dübörögne. Az a másfél év. Ott, a Szentföldön. Ahová nem mint keresztes lovag, de mint ősgyökérhez, visszatért. Akár szülői házba. Megtalálta. De mégse. Csak a zsigerek. Amúgy meg Budapest az otthon. A zsidó Budapest. A sváb Budapest. Budapest, a kozmopolita. Nyulak szigetén a kis Margit. A Szűzanyának följajánlott. A keresztény Budapest. Ahol nem fejnek birkát. És nem hullik a birka-bogyó a fejő kézfejére. Legföljebb a moziban. A Taviani fivéreknél láttunk lecsorogni ilyen ganés tejet. Pásztort, a vad és kopár dél-olasz hegyen. Budapest. Itt élned és halnod. Kell? Kötelező? Igen. Valami mágneses tér. Ahol a költő szeme. Amit operálnak. *Átültetés*. Egyik legújabb verse. „Hiszen tudom, értem a törvényt, s látom is / saját szememmel nagy fehér szobák végtelen / láncolatában, s hallom? mi Atyánk / ki vagy a mennyekben? // Látlak, de mintha ujjammal tapintanám az úrron át / a fölfénylő matériát, mit ujjaim maguk nem látnak: // a szemgolyón a négy pupilla, / négy szemhéj, négy szempilla / néz a négy térbe, mintha hívna / négyfelé, négy csillagképbe // látó szemem a Te könyvedbe / négy sorsom be vagyon írva.” *Süveges Ildikó* professzorasszonynak ajánlva. És a gyógyult retinán ott fókuszál *Budapest naplementében*; torlódó képekben ez a csodás város. „Rímet reál!” - halljuk vissza Kosztolányit. Mezei András is ámul. Krisztinaváros, Erzsébetváros. Városszerelmes. Mintha nőt dajkálna. Megannyi pazar impresszionista festmény. És még egy kettősség. A városi ember visszatér. *Eredet*. A cikluscím visszavezet a magyar faluba. A nagyapa, ahogy levágja a birkát. A szótlán, üvegesedő szemek. Átvágott gége, vér vastagon. Libatömés. Lovak és lovak. „Mint kit a vízszintesből a függőlegesbe / emelnek csecsemőként, s emelőre billen a feje, / ott vagyok honn, ahol születtem, / egyazon hőmérsékleten, tejen és ízben / lazul el minden zsigerem, anyám bőre / és a langymeleg párnahuzatok érintései (...)”. E gyökereket kiásták és átültették, hogy stressz- és szmogtűrő modern nagyvárosi fává terebélyesedjen. Az *Adorno* dermesztő megidézése a múlhatatlan holokauszt-nak. És mégis. Itt is. A megbocsátás. „Akik szembejöttek velem, / akik a sárga csillagot / a mellemen észrevették, / kik a látványról leszakadtak / nehéz lélekkel, s tovább vitték / a szégyent, áldottak legyenek, / ők is, a lesúnyt fejek, / a mozdulatlanul előre nézők.” Keresztényi gesztus, nemdebár? És még sok ilyen. De az át- és megélt szenvedés, mint a stigma, váratlanul vérezni kezd.

Ahogy haladunk előre a kötetben, úgy megyünk az időbe - visszafelé. A lassan negyvenéves vers, a *Félelem* a mába kivetített prófécia. „Vad nyár van újra. / Buja a világ, és nem tudja, / mire is jó a béke... / lassacskán felnő / a hadat nem látott bátrak / veszélyes nemzedéke.” Utolsó sorát legszívesebben kurziválnám. De így is kimerevedik a versből! Ahogy a kötettéstől fölkel és önálló létre kel a *Lesz-e bárka?* huszonegy versből álló ciklusa, négy- és nyolcsorosok eksztázisa. „Ami megvéd, a tiszta égbolt, / az lesz maga is védtelen, / mint az összegyűrt papiros, / csak zörög, zörög a menny.” És ez a négy sor: „Az ismeretlen éjszakában / recsegnék új halálnemek. / Kalászosokból, mint a csótány / tapogat ki a rettenet.” És tényleg: lesz-e bárka, amelyre fölkapaszkodunk? Ha más nem, hát ácsolunk magunk, magunknak. Régi, nagy elődök csontjeleiből legalább egy tutajt. „Hajnal Anna szél. Hajnal Anna fű. / Zelk a rigófűty. Illyés a szemrés. / Nagy Laci villámpatás és mintha Örkény / mondaná: önkény! Füst Milán vonzol egy nárciszt.” Bár foglalt ez is. A költő épített magának házat. A címe is: *Ez a háza*d. Akkor hát? Mi lesz velünk?

Nizsinszkij szárnyai

Hubay Miklós: Hova lett a Rózsa lelke?

Talán a lényeg

Hubay Miklós nyolcvanéves. Most, átnyújtva virágainkat, könyvének címével vissza-kérdezzük: Miklós, hova lett a rózsá lelke? Válasza: olvassátok! Vagy inkább nézzétek. Mert mire való egy dráma, ha nem arra, hogy színészek inkarnálják a színpadon. Megtudjátok. Vaclav Nizsinszki téveszméiből. Azt is, hogy amit az elmekórtan annak tart, metafizikailag egyáltalán nem biztos, hogy téveseszmé. Mert hogy ez a Nizsinszki, az orosz balett istene megváltónak képzelet magát. Na és? Nem azok vagyunk-e mi, mindannyian? Akik üres papír felett merengünk hónap hosszát? Kik helyett? Hát azok helyett, aki ezt nem csinálják. Akik szerint mindez könnyű. Léhaság. Megfoghatatlan. És a saját démonaink? Kit érdekel! Mindegy. Két magyar dráma. Különös? Ritka. Fehér holló. Illetve van elég. Csak színház kevés, amely föl vállalja. A debreceniek két napon át varázsoltak. A Várszínházba költözött be két estére is. Nizsinszki és anyósa, a nagy színésznő, Márkus Emília, aki több mint 70 esztendő telt a színpadon, és Pulszky Romola, Nizsinszki felesége. És akihez a nagy balettművész naplólapjait intézi, az USA akkor elnöke, Wilson. „Indul a repülőgép Rómába, ahol a város alapításának 2750. évfordulóján a *Hova lett a Rózsa lelke?* című drámámat ki-tüntetik. A díj mellé megkapom a zsűri értékelését is - ígérik. Most, hogy 80. évem küszöbén leteszem az asztalra (...) valami hasonlót remélek hazám kritikusaitól is.” A recenzens megismétli a kérdést: reméljen? Egy év után kimondhatjuk: *ne reméljen*. Miért ne? Az alábbiakban kiderül. És mégis. Összegez. Drámák után most új könyv. Mesterek sorozat, szintén a Littera Novától. A borítón lenyűgöző tehetségű festő, Szotyory László Orfeója. *Talán a lényeg*. A könyv címe óvatos. Mert nem biztos. Talán. Ámbár ha belenézünk, fölragyog egy hatalmas ívű írói pálya minden tere, fájdalom, rettenete, szépsége. Hubay a régi nagyokhoz mérhető. Tömb, amely mozdíthatatlan. De hát itt is az uralkodó szellem. A *Hova lett a Rózsa lelke?* című Nizsinszki-drámáját be sem mutatták az országos színházi fesztiválon. Már az előzsűri kirosztálta. A Debreceni Csokonai Színház nagyszerű előadását. Nem és nem. Majd mi megmutatjuk! Hol is lakik a magyarok istene. Mert mi jobban tudjuk. Mi szakemberek vagyunk. A Hubay, az nem. Ő *csak* egy író. Elfogult. A mi szemünk meg tiszta. Mint a Hold. Az igaz, hogy ítéletünk nem melegít. Csak világol. A szívet, a lelket, zsigerek rángó táncát nem ismerjük. Mert nem ez a lényeg. Hanem valami más. Valami megmagyarázhatatlan. Ez van, és kész! Nem nyitunk vitát. Mint Virágh elvtárs a *Tanúban*. Hubay szomorú. De nekifog, és összeállít egy újabb könyvet. Genfi és firenzei naplók a magyar líráról. *Szerb Antal* adja meg az alaphangot. „Ha a versek megmaradnak - talán a lényeg marad meg.” Hát nem gyönyörű? S mint minden, ami gyönyörű, mégsem a *lényeg*? Meglátjuk-e majd? Fönről lenézve, Szerb Antallal és Hubayval az oldalunkon, jutott-e valamicskét előre a világ versek által? Remény. Tavaszváró sóhajtások. Nem is tehetünk egyebet. Hubay nem hátrál. Kiállása konzisztens. Mindent a magyar irodalomért. Nagykövet. PEN Club. Ingyen csinálja. Mert a szerelemért nem kér pénzt az ember. A firenzei egyetemen két kézzel és tiszta szívvel szórta szét evilági ígét, a magyar költészet halhatatlanságát dicsérve. „Örvendezzünk! Megint született József Attila. Mert a fordítás, a költő szavának kifejtése a nehezen értés nyúgeiből, a költői üzenetnek egyre tovább- és továbbsszárnyaltatása lényegében: világrahozatal - a szónak mindkét s egyetlen gyökerű értelmében. (...) Hisz oly világosan s oly dalszerű könnyedséggel írta meg a létnek ezt a rejtett összefüggését József Attila:

Lásd, öt és fél kilósnak szült anyám,
de elviselte. Azért kell kivárnom,
ki innen vesz föl s elvisel magán,
hogyan szabad lélek legyen a világon.”

És aztán jön a fordító dicsérete. A heroikus munkáé. Kijuttatni ezt a génuszt a világba. Hadd lássák. Hogy mit tudunk. Mi, magyarok. Ír mindenkiről. Alig marad ki valaki, aki érdemes a föl-föltámadásra. Még *Pinczési Judit* temetéséről is hírt ad; *Weöres* meg felér egy elveszett vármegyével! *Virtuális Magyarországunk*. Szomorúan írja, bár némi meglepődöttséggel: „Öregség tünete: nem szeretem a felkapott divatkifejezéseket. (Sohasem szerettem: mindig öreg voltam?) Valóban. Mégis, van egy szó: genocídium. Divatszóvá silányult ez a fölfoghatatlan és végképp kivetendő. Pontos definíciója eme századunkban egyre gyakrabban előkerülő szónak Aranytól való: faj, melynek pusztasága lesz főbenjáró bűne... Úgy van versbe szedve, mint holmi bevágnivaló iskolai memoriter.

Dúl fajirtó fegyver, szélteben hosszában:
Hiszen bűn az élet, a szívnek verése:
Százszoros halál egy élet büntetése!”

Mi csak annyit teszünk hozzá: a faj, maga az ember. És vannak *fajták*...

A halál enciklopédiája

Kautzky Norbert: Párbeszéd

Gyerek voltam. Nem tudtam én semmiről. Azt igen, hogy van halál. És hogy nem gyerek-játék. Úgy félttem, hogy órákig ültem a konyhában, eltakarva arcomat valamilyen újsággal, s nem mertem mögüle kikukkantani, s valóságos megváltásnak tűnt, ha valamelyik hozzátartozóm megérkezett, s láttam magam körül, hogy nincs ott a halál. De leskelődik. Vagy a hatalmas, üveges stílszekrényből, vagy egyszerűen a falból dugja ki vigyorgó pofáját, s ha odanézek, eltűnik, mint fényben a poloska. Mindez az ötvenes évek második felében, a Sziget utca négyben, ahol a szomszédban nem lakott más, mint a Kautzky família. Vagy inkább dinasztia? A papa, a híres labdarúgó-játékvezető, és a fiuk, *Norbert*, a költő, aki a kitelepítésből szabadulva ide jött haza; és az állandó vendégek, *József*, *Ervin*, a színészek és a legifjabb művész, *Armand*. Nem is gondolhatta a recenzens, aki harminc év múltán költői babérokra tört, hogy jelentős költő szomszédságában rettegett attól, amit Kautzky Norbert *Párbeszéd* című legújabb verseskötetében a maga teljességében és megfoghatatlanságában ábrázol. Vagyis a halált. Ami állítólag természetes. Velejárója az életnek. Meg ilyesmi, megnyugtatósnak szánt „bölcsségek”. Kautzky sem tud belenyugodni. De ő kemény, mint a vídia. Ő nem megretten, csak közöl. Hogy így lesz. Ez várható. „Víg sötét világ”, ahogy a könyv hátsó borítóján a szerkesztő megjegyzi. De víg-e? Inkább tragikomikus. És az nem ugyanaz. Derű? Kevés. Van. De a lényeg a fájdalom. *Nélküled*. „Nélküled fekszem, ébredek, / És harminc évünk kéreget. / Foltos gúnyában üldögél, / Fölötte megvakul az éj. / (...) A fájdalom bátorítatlan, / Akár mekkora híre van. / Elűzhető és menekül / A csendtől, a szíved körül. // Kicsinyke asszony az enyém, / Megjáratta a szenvedés. / Kórházlakó, majd visszajön, / Addig is várom, örködöm. // Nélküled fekszem, ébredek, / És harminc éve féltelek. / Mindörökre hadban állva, / Fegyvertelenül csatázva.” Micsoda mérhetetlen aggodás! A szeretet végtelen és felülmúlhatatlan apoteózisa. *Vas István* baktat elő szentendrei kertjéből. És *Szántó Piroska*. Nemcsak azért, mert Kautzky is csupa nagybetűvel kezdi verseit. Nem. Hanem a végtelen együvé tartozás miatt. Meghalt Vas, és nem sokkal utána halt Piroska. Mint a baromfiak, gubbaszt az, amelyiknek levágják a párját. Ez is benne van ebben a versben. Ki megy el előbb? Túlélő-e, aki marad?

A hit benne sziklasír-erős. Ő valami másféle Jézust szeret. Verse, a *Krisztus a földönjáró* tanúságtétele. „Én itt maradok Veled a / Földön égsüvegestül a nap / Fecsegését hallgatva vállamon / Az ítéletmadár fészkel tegye / Gyalogvándor a hűség aki / A gazdám és hogy háborítatlanul / Mégse éltem azt megköszönöm / A mennyei Királyt elhagytam / De a sziklasír az enyém / A földönjáró Krisztus / Fájdalomszentelt emberi menedéke.”

És jön, zörög, zakatol a *Halálaink* ciklus megrázó darabjaival. *A vörös lepkék*. Ezzel a nagy verssel pestiesen szólva lecseng a századvég. De mégse higgyük, hogy a XX. század úgy aránylik a megelőző ezer és ezer évekhez, mint csepphez a tenger. Is. De nagyon kilóg. Mint a lóláb. Ennyit sohasem öltek. És így. Korszerű technikával. Ennyit sohasem gyógyítottak. Ennyit még nem felejtettek. És nem okosodtak. Most vége. Minden elcsöndesül, bár a 2000. év nem cezúra. Csak a tudatunkban. A nagy egész, a világegyetem szempontjából csupán légy piszok. Ilyen ez a vers. Gúnyos és tragikus. Főlemelő és sárba tipró. „Megszállták a vörös lepkék / A mellemet, a hátamat, / A bőröm repülőterét / Elfoglalta a lepkehad. // Apámra küldtem a halált. / Ne szórakozzon, vigye el. / Úgyis egy csontvázat talál, / Mi lefeküdt a semmivel. // Az emberséges, hű mosoly / Farsangi álarc, semmi több, / Akit a halál ostromol, / Az megbotlik a küszöbön. // És visszafelé menekül, / Elfeledni, hogy nincs erő, / A szenvedése keserű, / S az út meg csupa kerülő. // Károg a düh, mint a varjú, / Útszéli fának ágain, / A

halállal nincsen alku / Bevallom vereségeim. // Büntetésül megszáll, kínoz, / A vörös lepkehadsereg, / Kérdeni, a holnap mit hoz, / Csak irgalmatlanul lehet.” Belenézni az arcába. És mondani. Itt vagyok, vigyél. Úgyis te győzől, fenevad. Apám nem volt elég. Jönnek a többiek is. De a hit legyőz. Mert találkozunk. Ha nem ott, fönt a mennyben, hát a föltámadáskor. Úgyhogy ne örvendj halál. Átmeneti koncok vagyunk. Mi, mindannyian. Kautzky Norbert harmadik utas. A föntebb megjelölt kettőnek szimbiózisa. *Nincs temetés*. Én a címhez felkiáltójelet biggyesztenék. „Holnapután eltemetjük Anyát. / Pedig tudom, hogy nincs még odaát, / És nem is lesz, amíg Vele vagyok, / Majd vihetik, ha én is meghalok. // (...) / Mert legbelül, a lélekzsámolyon / Reám tekint megannyi fájdalom. / S a nevetése, frissen sült kenyér, / Nem adnám oda soha, semmiért. // Szegénysorsunkat is megköszönöm, / Táncolt nekünk vizes konyhakövön, / Mint bálteremben, ha zene szól. / Az nem lehet, hogy nincs itt valahol. // (...) / Emlékeimben repkedő madár, / Mit kezdene mivelünk a halál? (...) / Ne féljetek, Anyánk velünk marad, / Az időkerék mégis elakadt. / Nincs temetés, hamu és sírgödör, / Mi egyszer majd, utolszor, meggyötör.” Újra és újra megszületik a költő. Jelentősége fáklyaként világít. Kautzky Norbertnek hívják. És fogják hívni még a síron túl is. Mindörökké.

A vereség tüskéi

Jókai Mór: Életem legszomorúbb napjai

A pákozdi csata fényes győzelme. A dicsőséges Tavaszi Hadjárat és a világosi csatavesztés. Hatalmas ív, az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc szivárványhídja. Paskievics orosz herceg tábornoka, *Rüdiger* ott lépdel Görgey Artúr tábornokkal, a magyar seregek fővezérével a leverett hadak előtt, és megkérdi: - Miért sírnak ezek a magyarok? - s gondolatában ott motoszkál, hogy ő bizony ilyet még nem látott. Ahelyett, hogy örülnének. Életben maradtak. Mehetnek Isten hírével. Erre zokognak, mint akiket vesztőhelyre visznek. Görgey meg csak annyit mond, hogy a legszentebb veszett oda, a szabadság. A magyar szabadság. A fegyverletétel előtti napok hites tanúja, a magyar próza nagy mesélője, a prózairás halhatatlanja, aki azért mindig is *több* volt, mint egyszerű mesélő, vagyis *Jókai Mór*, a kíméletlenségig őszinte *Életem legszomorúbb napjai* című naplótöredékeiben nekikeseredik. A miniatúrának is beillő könyvecskét a marosvásárhelyi Mentor Kiadó készítette, Jókai Mór 1875-ös *Emlékeim* című könyve alapján. Valóban. Lehangelő, végtelennek tűnő szekerezés a még járható utakon. És a reményvesztettek széthúzása ma is ismerős. „A simándi úton szekér szekeret ért; s ha egy-egy gyorsabb futtában elkerülte a többit, a bennülők - nem akartak egymásra ismerni. Megdöbentő volt ez. Más időkben mindenki tegezte egymást, messziről köszönt; és most nem akar a másokra ismerni, mintha azt kívánná, hogy ő rá se ismerjenek.” Jókai itt megemlíti, hogy az arcok is megváltoztak. Szakállak, bajuszok lenyírva. Hogy még véletlenül se lehessenek fölismerhetőek. Ám jön egy szekér, és kísérője, *Nyáry* azt mondja neki, a lovak pegazusok. Költők lovai. „Valóban honunk két első írója, Bajza és Vörösmarty ült a szekéren. (A harmadik, Petőfi már akkor a segesvári hantok alatt feküdt.) Költőink dicséretére mondhatom, hogy szakálluk, bajszuk nem volt levágva.” Aztán a választás nagy dilemmája:

„- Csak vissza, vissza! Váradon ezóta Paskievics ott lehet.

Arad alatt pedig Haynau.”

Akkor merre hát? Miféle reménység tartotta a lelket? És Jókai maga is elcsodálkozik: „Itt kezdett az a tünemény meglepni, hogy az oroszoktól senki sem rettegett úgy a táborban, mint a polgári osztály, sőt igen sokan dicsérik őket és szoktatják magukat azon az eszméhez, hogy az orosz seregek a magyarokkal rokonszenveznek.” És hozzáteszi, hogy ez nem kiagyalt propaganda eredménye. Ha tudta, sejtette volna, hogy száz esztendő múltán ez a barátság legalábbis ambivalenssé vált nekünk, magyaroknak. Jókai meglátogatta Arany Jánost is Szalontán és továbbmegy szekérével. „Annyi csata, nélkülözés, betegség, nyomor megtizedelte a sereget, de nem erkölcsteleníté el.” *Nyáry* augusztus 10-én találkozott a fővezérrel. „Görgei el volt keserítve s ami legjobban hatott ellenszenveire: ez kormányférfiaink őszintétlensége volt.” (Sic!) És ezért örült egy igazi hazafinak, *Nyáry*nak, aki nem féltette életét, s civilként is hazafi tudott maradni. No meg kíméletlenül őszinte volt... Aztán az ilyen odavetett apróságok, idézetek Görgeytől: „Dembinszky pedig 40 ezer emberrel oly irányt vett, melyből azt látom, hogy inkább tölem siet, mint felém.” A vereség tüskéi. Ha nem így lett volna. Ha. Volna. Történelmietlen szavacskák. Szemere is csak ennyit mond távoztában: „Bizony elvesztette Görgei Magyarországot.” Pedig nem csak Görgey volt a nagy veszítő. Hanem az egész ország. Vagy a meg nem hallgatott Gróf Széchenyi intelmei. A kevésbé nagy radikalitás. Talán ez volt a veszünk. Talán óvatosabban, fejlődve, utolérve, majd leahagyva lehetett volna győzni. Ha kell egyáltalán győzni. Esetleg *élni egymás mellett*. Kiegészítve egymást. De mint mondtuk, nincs ha. A vereség fájdalma a valóságban. „Csányi nagy lemondással jegyzé meg: - Bizony nehéz lesz már ilyen öreg embernek, mint én, hozzászokni ahhoz, hogy meg-

kancsukázzák.” Ilyen félelmek. Meg Szibéria. Már akkor is! És Jókai már-már uniós megjegyzése: „A világosi katastroph nem a mi ügyünk, hanem a világhistóriáé. Egész Európa feleljen arról; nem mi! Ha volna törvényszék, mely e kérdésben ítéljen, kit kellene mentenem, kit kellene vádolnom? Azokat a honfiakat-e, kik évtizedek nyomorát, csalódásait, epesztő vágyát hordozzák szívükben a hontalanság üldöző kínja mellett? A hadvezéreket-e, kiknek még síremléssel is adósok maradtunk? A lengyel vezért-e, ki csak dicsőséget írt hazánk évlapjaira, s csak sebeket vitt el innen magával? Azt a férfit-e, kinek nagyravágása az volt, hogy hazáját tegye nagyvá? (...) Van-e nekünk szükségünk e vádakra? Kell-e itt ítéletet kérnünk?” Hozzátehetnénk: két világhatalom vasmarkú szorításában... És Jókai egészen a máig mutat: „Ha valaha, úgy ma nincs ideje a recriminatioknak. (...) a magyar nemzet fiai közt nincsen párt, nincs testvérkülönbség, nincs osztálybüszkeség; nincs elvviszálykodás, nincs fajgyűlölet.” (1861) Majd kimondja: „Akkor legyen a magyar nemzetben szív és ész kimondani azt is, hogy 1861-ben a magyar nemzetből a múltak miatt nincs vádlott, nincs elítélt, nincs hazaáruló!”

Ne legyen ma sem! Hagyjuk már a múltat. Ha meg kereszténységét hangoztatja valaki folyton folyvást, hát forgassa az Újszövetségi Szentírást éppoly hévvel. És rátalál az útra. Megbocsátás és szeretet...

Öreglegény Atlantisza

Dékány Kálmán: A szerelem tornácán

Jelenkorunk prózaírója, aki noha 1921-ben született Cibakházán, Jókaihoz hasonlóan át- és megélhette a történelem viharait. Trianont, illetve utószelét, modern világháborút, forradalmat. Atlantisza mégse merül! 1997-es kötete, *A szerelem tornácán* a Hét Krajcár Kiadó gondozásában abszolút bizonyítéka a realista próza virágzásának. De mi is a realizmus? A mindennapi való? Nem, dehogyis. Hogy élünk Pilinszky kedvenc Rilke-idézetével: „A tények miatt sohasem ismerjük meg a valóságot”. Vagyis, a tények még nem jelentik a realitást. Ami a valóság. Dékány Kálmán igyekszik lehántani a tényeket a valóságról, és eljutni valami féle túli-ig. Metafizika. Nem. Majdnem. Mert a figurák ismerősek, akár az utcán is találkozhatunk velük. Négy ciklusban rendeződnek az írások. A címadó ciklus a szerelmet, az örök, nagy kérdést járja körül ironizáló eszközökkel. Vajon nem kémia-e az egész? Vagy van valami, ami túlmutat a hormonok végzetes csatáján? Ki a választó? A férfi? A nő? Aki az ösztönösebb? Van-e, ami túlmutat a szerelmen? A szeretet? De akkor az mi? *Öreglegény*, az író valószínűsíthető alteregója választ keres. Néhol meg is találja. Eszközei egyszerűek. Ugyanakkor félelmetesen igazak. Tiszták. Leírásai pedig gyönyörűek. „Mi ez? Korom? - torpant meg Öreglegény csodalátó álmélkodással. Fényszikrák záporában tündökölt a tenger, de mintha megüszkösödött alvilági szél terítette volna eléje a parti homokfövenyt.” Így kezdi Atlantisz című elbeszélését. Tudván, hogy a fölütés mennyire fontos. Ahogy indul, mondjuk, a Rómeó és Júlia Csajkovszkij-szvit. Hogy valami történik. Jó előre figyelmeztet. De befejezni is tud. Nincs híján semmiféle mesterségbeli fogásnak. Akkor lép, amikor kell. Akkor is önmaga által fölállított szabályok szerint.

A *Csendéleti keringő*-ciklus csupa ismerőst mutat be. *Kikiáltófióka*, aki átveszi a munkát. Mert már nem bírja az örege. Majd ő. Folytatja, mert így illik. Folytatni a hagyományt, építve ezzel egész dinasztíát. Nincs az a mesterség, ahol az elődök valahol el ne várnák, hogy az utódok nyomukba lépjenek. Így lesz kerek a világ? Is. Meg az oly ismerős *Vámkomédia*. Magyar-román határ. Ahogy ráfordulnak hazánkfiára. Nem Nagyvárad, hanem Oradea. Nem *ide* megyünk, vagyis haza, hanem *oda*, Romániába. Régi, szocialista Nicolae-idők, csencselések, csereberék, autoátkutatók. Aztán ki nem emlékezne a kádári békeidők strandoló férfiainak mindent láttató fürdőgatyájára, a „fecske”re. *Kullancsriadó*. Öreglegény itt *Öregúr*, s a legrosszabb helyen véli a csípést. Ott, a fecske szára alatt. Fiatal, gyönyörű a doktornő. És ki kell takarni. Csak meg ne mozduljon az a bizonyos. A fiatal nő aztán hazaküldi, szedje ki a felesége. De nincs neki. Kettőtől is elvált. Mindegy. Majd megpróbálja. Neki is esik csipesszel. És ami a végén marad? „Nem kullancs, nem holmi élősdí, rusnya féreg, hanem közönséges bőrszövet-cafat: elszíneződött gyülemény, szeplőnyi faggyútöltelék! Úgy bizony, kacagó feleim, az ezredvég rideg alkonyán...” *A kialvatlan árnyak tája* novellái sötétebb színeket festenek. Nem úgy a *Színe és fonákja*! Olvashatunk Saul-történetet a fordulásról, ama damaszkuszi úton. És akkor mindjárt eszünkbe jut. Hány politikus és művész fordult! Csakhogy nem egyszer. De százszor. És mindegy volt: éppen Saul-e, vagy Paul. A szentté válás csak Isten által lehetséges. Nem pedig kurzusok sugásaira. Az író nem úgynevezett történelmi novellát ír, hanem nagyon is a mába helyezhető üzenetet. Ahogy Kosztolányi *Silusa* is épp olyan általános és egyetemes, mintha századunk első felében játszódnak volna. Dékány Kálmán tiszta író. Elégiát szentel Szigligetnek. Ezredvégi Tiborc-panasz. Polgári demokráciában! Mert földi dolgok is meghatározhatják az írói közérzetet. Kell egy csapat. Meg egy hely is. Ahol eldugva a világ elől megszülethet valami új. De nem. „Nem is amolyan képletes túlzás ma már menyei messziségeként idézgetni a magyar irodalom intézményes

szellemi műhelyét, a szigligeti alkotóházat. Mert bár maga a kastély még földi, ám a létrehívó gondviselet eszményét kiűzte onnan a piacgazdálkodás koronás rangra emelt eszménye. Szociális támogatás híján nem lehet tovább bölcsője ama kultúráteremtő munkálkodásnak, mely irodalmi művekben ölt testet, és a nemzet szellemi értéktárát gyarapítja.” Hihetnénk, vége a Rákosi-időknek! Igenis *tilos* bosszút állni az épületen és annak pillanatnyi lakóin, mert azt a *teremtést* az átkos, a szocializmus hozta létre. Mert túl a gazdasági megfontoláson, ez is benne van a pakliban...

Közel az Istenhez

Pósa Zoltán: Menekülés négy sávon Pürroszi győzelmek

Azt olvastam valahol, hogy a novella már elavult műfaj. Nem téma. Valahogy így aposztrofálták. A regény! Az igen. Az jöhet, minden mennyiségben. Az olvasók is azt keresik. Unják a novellát. Hát én nem tudom, hol és mikor készült erről felmérés. És azt sem, mi lesz ezek után a novellistákkal. Akik a próza költői. Akasszák föl magukat? Netán továbbképzik őket a munkaügyi központ által kirendelt iskolában? Egy tanfolyáson?

Sok minden kiment már a divatból. Ebben az országban. Ebben a nagyon nyitottban. Mindig is Európában. Akinek semmi újat nem mond senki. Mert tud mindent. Még azt is, hogy nem kell a novella. Szöveg kell. Nem történet, nem művészi korrajz, hanem szöveg. Meg paradigmaváltás. Hermeneutika.

És akkor jön ez a Pósa. Nem vált semmilyen paradigmát. Egyetlen célja van. Közel kerülni az Istenhez. Regénye modern. A *Menekülés négy sávon* már-már váltása annak a paradigmának. De mégse. Úgy modern, hogy hagyományos. Úgy hagyományos, hogy az irodalom egészséges kontinuitásában a legutolsó láncszem.

Hogy is van ez? A legutolsó? Nem. Azóta, hogy megírta ezt a regény, huszonhárom év telt el. Hetvennégyben. Amikor a hollandok kikaptak a németektől Münchenben, a világbajnoki döntőn. Az esélytelenebb németektől. Mint mi, magyarok, Svájcban. Húsz évvel azelőtt. A németektől. Hetvennégyben, amikor nemhogy rendszerváltási légfuvallat nem bújt a gallérok mögé, de bimbós korában megfagyott az új gazdasági mechanizmus is. Hetvennégyben, amikor egy év is eltelt, hogy kicsaptak minket a munkába, mint a barmot szokás a legelőre. És becsaptak minket. Mert jobban érezte magát a barom ott a fűvön, mint mi olajban, sötétségben, hideg gyárak fojtott mélyén. Pedig ránk nem várt tagló, kés, kötél. Vagy mégis? De ezt hagyjuk. Hetvennégyet írtunk, a Martos Flóra Ifjúsági házban, a déli peremkerületben pengetett a Skorpió. Hajrázás. Sleppes csajok. Korsós sörök, fölvizezve. Álomnők. Akikre álmunkban gondoltunk. Szarházi melósok. És akkor egy ember a papír fölé hajolt. Hogy mindezt kifejezze. Halom kézirat. És csak nemrég. Kilencvennégyben jelenik meg! Miért? Nyilván nem jókedvében. Nyilván nem kellett. Szépirodalmi? Magvető? Kozmosz? Melyik lehetett? Mindenhol nők, férfiak. Akik nagyon értettek hozzá. Úgy hívták őket, hogy lektorok. Amolyan vesék a szervezetben. Hogy a húggyal ki ne ömöljön a fehérje. Fölszívódjon a szervezetben. Mert, ugye, a fehérjék a sejtek építőkövei. Pártsejteké is. Na, ez nem az a fehérje. Inkább vörös. Nemcsak a vértől. Attól is. 1974-ben jártunk, a madarak ugyanúgy csiripeltek, mint azelőtt, és ahogy ma. Csak a Homo ludens mintha kicsit szomorúbb lenne. Akkoriban még, úgy-ahogy, megéltek az írók, ma mintha kicsit nehezebben. Mintha bankkártyák, papírpénzek, csekkek hullának az égből cigánygyerekek helyett. Hetvennégyben hullhattak volna. Abban lett volna valami vidám. Valami szürrealisztikus.

Mint ez a Pósa-regény. A *Menekülés négy sávon*. Ha akkor kiadták volna. A lektorok. Az igazgatók. A Párt. De nem. Szentmihályi Szabó Péter kelléktárából, második könyvéből potyogtak elő ezek az emberek. „stemplikirályok tollvillogtatók / géppöttyögtetők, telefonázalékok / szignómajmok tagkönyvgyűjtők / (...) / slusszkulcsivarszerűek / (...) / dízsírhelyesek infarktuscsoválók”. Ezek mind vannak ma is. Egy nincs köztük. A lektorszeműek. Milyen a retinájuk? Mindent meglátó. Pártszerű. Marxista. Néha a tehetséget is fölismerték. Néha. A deviánsnak azonban pusztulnia kellett. Nem a *nyelvi* deviánsnak. Annak, aki az életből hozta az anyagát. Mert az olyan „ellessett”. Ja, hogy átélte? Megélte? Benne volt a közepében? Az

nem érdekelt senkit. Talán ezért, hogy Pósa kimaradt. „Vigyázók” közt egy európai. Mért? A lektorok nem voltak azok? Dehogynem. Csak másként. Még éreztek is? Halálos nagyság. Hajnóczy. Őt kiadták. Erősítve a szabályt. Hogy kivétel. Pósa nem volt az. Péterek közt cinkos, aki néma. Pechnek is mondhatnánk. Negatív kiválasztottságnak. Arccal az Isten felé. Ma sem csúcsra járatott ajánlólevél. Hát még akkor!

Menekülés négy sávon. Ebből a szürrealisztikus, „életes”, túlhajtott ringlispíl-regényből, amely, lám, nem novella, mégis költészet szédül bele a légbe, a vásári forgatagba, magyar átokba, Regnum Marianumba, ebbe a megszelídíthetetlenbe, soha nem nyugvóba, és forog, zakatol, mígnem befejezi utolsó szomorzsákig őrzöngő vágóját; de el nem esik, hanem kimerevül, mint egy fénykép.

Utószavát a ma irodalomtudományának egyik legfelkapottabb tudósa, Kulcsár Szabó Ernő írta. Egyetemi tanár. Kanonizált? Ennek ellenére fölismer. Okos. Azt írja, amit a regény megérdemel. De mi lett volna, ha véletlenül, akkor, hetvennégyben átszüremlik ez a mű a lektorszeműek retináján, igazgatók lokátorfülén, pártapparatesikok homloklebenyén? És, mondjuk, fölkéri Király Istvánt? Pándi Pált? Hogy írjanak bele. Utószót? Vállalták volna? Ezt az istenkísértést? Az ő istenük kínhalálát? Ami után nincs föltámadás, nincs élet? Nem hiszem. Meg aztán képesek lettek volna bezúzatni. Keszit is ideképezem. Hetvennégyben hagyta örök magányban Hajnal Annát. Keszi Imre mit mondott volna? Szerintem beírt volna egy utószót. Méghozzá nagyon szépet. Hiába volt a múltja. Ő legalább beismerte. Mea culpa, mea maxima culpa... de a többiek? Ugyan. Szóval Keszi. Cíálta volna. Nagy örömmel. „ORBIS PICTUS... Törpék megtámadnak, ikonok lázadnak, lámpások száradnak, házakká dagadnak, körbe táncot járnak, felhőkkel dobálnak... cifra hangulatban körbe-karba állnak... szemek merevülnek, ablakká kövülnek, óriáskígyók rájuktekerülnek, utcákká butulnak... el-készül a város, apró emberekkel népesülnek, páros ablakokba ülnek, káros élősdikké gyorsan alakulnak, a szüzeik vérén kövérré puhulnak, nyállá vastagulnak, s a szemembe hullnak... éledő pillámtól törpék elvonulnak... álommá konyulnak.” - Anna! Anna... ez a fiú, ez a Pósa olyat írt... - Mutasd! - lép be Hajnal Anna, és beleolvas. - Mint a *Tiszta tiszta tiszta*. Olyan ráolvasós. Ez a fiú költő? - Nem, ez egy regény. Egy regény, Szabó Dezső-i lávafolyam. Igen. Ez a fiú költő.

Keszi ezt mondta volna, írta volna. Akkor halt meg.

De mielőtt sírba szállt volna, még fölfedez egy embert. Mint Kocsist és Ránkit. Merthogy a zenében is. Ahogy Csáth beleborzongott Bartókba. Már a Kossuth-szimfónia hallgatásakor. Pedig ott még Liszt az úr. És mégis. Mert ezek az emberek ilyenek voltak. Intuíció? Az. És judícium. Amennyi agyba, lélekbe belefér.

Egy regény, ami Korsó György körül forog. (Csak a játék kedvéért: Gregory Corso. De ez lényegtelen.) Forog, de nem úgy, hogy áll a háttér. Hallottam, amikor a koreográfusnak szólt a rendező. - Elnyomja a főszereplőt, ha túl mozgalmas a mögöttes. - Ellenkezőleg! Kiemeli. *Része lesz a történetnek.* Sodrás nélkül nem gördülnek a mélyben heverő kövek. Szintézis ez a regény. De akkor hol a tézis? Meg az ellentettje? A regényben? Nem. A két másikban. Azok nem vártak húsz évet. „Csak” tizenhatot és tizenhetet. Mert két regény a *Pürroszi győzelmek*. Ebben a vékony kötetben. Két igazi regény? Merthogy a regény, az hosszú. Hosszú a regény? Egy jó szonett lehet, nem kevesebb, mint a *Háború és béke*. Lehet? Pilinszky töprengett így. Mindegy. Két regény, és kész. A *Pünkösdi királyfi* a tézis. Megint Korsó. Itt - Krajcs Albert. Akár maga Pósa. De ki ez a Krajcs? Újságíró az istenadta. Olyan, aki meg akarja írni az igazságot. Mindenáron. Ha kell, hát rúgják ki, ő akkor is. Mit is mondott e sorok írójának több mint húsz éve Z. elvtárs az újságíró iskolán? Hogy bátran, bátran! Tessék megírni, ami a bögyét nyomja. És megíródott. Hogy mi lenne, ha nemcsak Marx volna az uralkodó filozófia. Hanem a nagy Nyugat-kedvencek, Schopenhauer és Bergson, Nietzsche és Freud. Meg

ilyenek is papírra kerültek, hogy sok a duma. A melósnak sör kell, nem papolás. Pláne ne az ő papolásuk! Még a templomban se! Nemhogy... És akkor föl kellett állni, és az ember úgy érezte, hogy na, most aztán megmondta az igazságot, mire Z. elvtárs lesújtott csontos öklével az íróasztalára, és azt üvöltötte, hogy NEM! Így nem lehet írni. De nem ám! Majd ad ő nekem. És amikor megtudta, hogy az *Ecclesia* dolgozója vagyok, hát szektásnak nevezett, és kihajított. Mert ha valaki beteszi a seggét a sajtóba, azt ki nem lehet többé penderíteni. Úgyhogy inkább be se tegye... Na, ilyen ez a Krajcs. Ő megírja, amit nem szabad. Amiből mindent, de mindent ki kell húzni. Mert nem jól látja a valóságot. A mai (akkori) magyart. Ma sem látná jól. Ez biztos. Ezért szörnyű az egész. Mert a régi mára eszkalálódott. Bizony ám. Ma nincs Lacháza? Árvalányhaj? Német turista, megrabolva? Pusztai étterem, ciráda? Három deci köménymag és Laci László. Meg népi zenekar? És nagyon jól érezzük magunkat. Okádunk egyet. A világra. Múlatjuk az időt. Krajcs végül magára marad. De megtette, és ez jó érzéssel tölti el. Megérte? Nem kérdés. Krajcsnál nem működött a másoknál oly jól ki-művelt öncenzúra. Amit nem is értek. Amit mindenki ért? A kevesek pedig? Úgy járnak. Vagy-vagy.

Inferno. Ez a másik regény, az antitézis alcíme. Van ilyen? Pokol itt a földön? Hát persze! Csak itt. ...Akkor mindenki velem törődött... Szentkatolnay-Firtos Árpád. Itt így hívják Korsót. Nem karkai. A metamorfózis. Szelídebb. Költőibb. Francia fordító. Akit annyira, de annyira nem érdekel az egész. Pedig nem rossz meló. Csak az a szocialista álság ne volna! Hogy ott kell ülni a munkaidő végéig. Hogy nincs már munka? Nem baj. Az idő, a munka ideje, szent és sérthetetlen. Meg is lesik, mit csinál. Mikor érkezik vissza a hosszúra nyúlt ebédből. Firtos lakhatna Szegeden is, szüleinél meghúzhatná magát. De akkor még közelebb lenne a zavaró, „vigyázó” szemekhez. Elege van ebből. Élni akar. Az egész regényt végig-meséli Barbarának. Akivel szintén szakít. Inkább pokolra szállt. De ki az közülünk, aki nem az infernót választaná? Megmártózni a mocsokban? Ja, hogy utána megbánjuk mind? Még Assisi Szent Ferenc is? Ágoston is? De így a jó. Isten szereti a megtévedt, de hazatalált bárányokat. Akik ki tudnak mosakodni a bűnből. A hótisztán nincs mit csutakolni. Három regény, szintézis, tézis, antitézis. Pósa Zoltán ötvenéves. Épp ideje, hogy regényei, monográfiaja, versei után összeálljon egy újabb trilógia. Az eddigiek szintéziseként. Doktor Faustus, akiben megmarad a szeretet. Ha engedik, ha nem. És még alkotni is marad erő. Győzelem lesz mindegyik, de a veszteség halállal egyenlő.

A remény hangjai

A színház halála III.

Triptichon a templomfalon

Jaj, ha a verseket szeretnék! Böngészve múltat jelent lapozva.

Ha jajongva, sírva bújnák a könyveket. Nem csak és kizárólag a verseskötetek mélyén kutakodva, hanem ott, ahol költészet leledzik. És nemcsak könyvekben, de zenében, táncban, képző- és iparművészetben, építészetben. Csak költészet legyen. Homályos, mint Mallarmé, kozmikus, mint Pilinszky, fájdalmas, mint József Attila, lüktető, mint Bartók, iszonytató, mint Grünwald, mesés, mint Makovecz. Valahogy így. Valahogy ezek között matatva, föl-fölkiabálva.

Három könyv az asztalomon. Műtárgyak. Három lírikus, három halál. Csupa költészet mindegyik. Mesés, homályos, fájdalmas. Így, visszafelé haladva az időben. Triptichon a templomfalon. Középső tábláján

Takács Tibor

regényíró karcsú könyve kéklik. Válogatott versek. A hátsó borítón igen megnyerő arcú úr. A hetvenéves író.

„Légy fegyelmezett” - szólok magamra. Mert nem tagadhatom. Arról, hogy Takács Tibor verseket is írt-ír, fogalmam sem volt. Ha nem olvasom az *Élet és Irodalomban* Poszler György szívhez szóló recenzióját, hát nem rohanok a könyvesboltba, hogy az *Örök csónakot* megvegyem, és könyvtáramban beillesszem a még élő, és már-már klasszikussá avanszáló kedvenc költőim közé.

Takács Tibor versekkel indult a pályán, az 1946-ban megjelent *A mindenség balladái* című kötettel. Mégsem ötven év lírai termését tartjuk kezünkben, hanem csak negyvenét. 1956-tól 1996-ig abszolválódik ez a gyűjtemény. Hogy miért? Nem firtatom. Annyi bizonyos: ötvenhat után kicsit más lett a világ. És nemcsak a magyar. Európa zsigerei megremegek. Hogy a költő életében milyen nyomokat hagyott ötvenhat, csak rejtve, kódolva, a sorok mélyén találunk választ. „Hányan vagyunk társad, vérünk csapolói / várak rontóinak adót kell leróni! / Nemcsak húsunk, vérünk, de feleséget, / bár vére izzik, minden cseppje éget, / gyereket is adni, álmokat is adni, / hogy más álmok hátha meg tudnak maradni? / Mert az írás, sírás, s aki vért nem áldoz / mivel is tapadna a megmaradáshoz?” Az 1956-os keltezésű *A dévai várban* című tagolatlan, oldalnyi kompozíció mintha átítatódna a beteljesületlen forradalom és szabadságharc fölöslegesnek gondolt, bár a kozmikumban és Istenben inkarnálódva mégiscsak fölmagasztosult tengernyi vére.

Ebben a könyvben azonban nem ez a lényeg.

Sokkal inkább az általános, emberi. Emberi, ami isteni is. Mert így lesz teljes. A részek így állnak megfogható egésszé össze. Hogy azután ismét atomjaira hulljanak. Majd a halál után. És a föltámadáskor. Akik föltámadnak. Akik *oda* kerültek. Hogy majd visszakerüljenek *ide*. Ha van, ha lesz kedvük hozzá. Vagy maradnak, és tényleg porrá lesznek. Mert lesznek *ilyenek* is. A pokolban. Mert ez a pokol. Ahol Isten nincs.

Takács Tibor mit akarhat? Az biztos, hogy nagyon készülődik. Utazni. De úgy, hogy bármikor visszatérjen. Mert még muszáj szeretteit látnia. Az *Örök csónak* ilyen könyv. Egy nagy és folyamatos készülődés könyve. Nem. Nem bölcsőtől a koporsóig. Nem. Krisztusi kortól a végeláthatatlanig. Bár tudja a halált. Fél is tőle. Na, nem attól, hogy mi lesz azután. Inkább attól, hogy nem tudja vigyázni a folytatást. No de majd csak visszajön egyszer! Tudja ő is. Érti. Ott, legbelül. Hogy *oda* kerül. Onnan meg van visszaút. Ez biztos. Amilyen a halál.

Ilyen költő Takács Tibor. Eldalolja saját fájdalmát és örömét. És akkor mi van? Nem elég ennyi? Fenekestől föl kell forgatni a világot? Csak akkor tesz valamit az ember? Ez a válogatott versek alkotta könyv olyan, mint az Oravecz Imre-féle „Versvázlatok egy regényhez”. Ami majd megíródik. Ha nem itt, hát ott. Odaát. De mindenképpen olvassuk majd. De az is lehet, hogy így marad. És az élet a versekben folytatódik. „Mit viszek el magammal? Semmit. / Ha meghalok, mert meghalok, / Úgy megyek el, ahogy születtem: Mint mezítelen csillagok.” Így kezd az első versszakot, majd így fejezi be a negyedikkel: „S hogy voltam egyszer én is ember, / nem lesz tanúm: csak a szavak. / Itt hagyom hát az elsőhajtott / és kínban kimondottakat!”

Örökölt hagyva. Ahogy utolsó, ebben a könyvben megjelent versét. A *Testamentumot*. És nem érdekel se Füst Milán abbéli véleménye, hogy Tóth Árpáddal az a baj, hogy versei egytől egyig mollban íródtak (ami egyébként nem is igaz), se az általam legtovább tartott József Attila, aki megmosolyogta a nagy nyugatos költőt mollsága miatt éppúgy, mint örökké elvágó, ködben úszó, *meseszép* sorai végett. Mert Takács Tiboron is lehetne mosolyogni. De nem érdemes. Mert ami szép, ráadásul meseszép, az átível korokon és ízléseken, pofonokon éppúgy. Ilyen a kötetzáró, három versszakos, tizenkét sorosa, a tavaly datált végrendelete: „szétszórássan hamvaim azon az eljövő napon / mikor már nem ver át a kín / a fájdalmam el nem mondhatom // poraimat szórjátok el / ott fent a gyönyörű hegyen / verseimre a szél felel / s nekem az lesz a kegyelem // a fákon friss levél leszek / talpak alatt leszek a fű / tavasz nyár ősz és tél leszek / és minden ami gyönyörű”.

Szemben állunk a templomfallal. Hogy a triptichon melyik szárnya

Batári Gábor

földiektől égieknek című, az 1997. évi Ünnepi Könyvhétre megjelent könyve? Hagyjuk homályban. Mint Mallarmé a maga életművét. És Batári. Aki így fogalmaz *Élőszó helyett* című előszavában: „A versek triptichonszerű tagoltsága (...) a direkt megközelítés szándéka nélkül teremt analógiát a szakralitás (a mennyek), valamint a halandók világa és az alvilág: a mélység (héberül: tehom, görögül: abüsszosz) hármasságával”. Így tehát a triptichon homályban hagyott táblája maga is három részre tagozódik és így tovább.

Batári Gábor fiatal ember, de költőnek már nem az. Harmadik könyve ez. Teljes vértetben áll előttünk. Hogy aztán Mallarmé homályossága kitalált káprázat, sejtelmessége nagyon is tudatos, azt döntsék el irodalmunk történészei. Batári nagyon is tudatosan szerkeszt. „A szószobrok, versezetek fölé elképzelandó egy óránév-naptár, mely Izrael tizenkét törzsének és a tizenkét apostolnak neveiből tevődik össze...” - folytathatnánk az *Élőszó...*-ből. Az azonban kétségtelen, hogy egy-két, úgynevezett ötletverstől eltekintve ez a kötet csupa költészet. Nagy kával. Tényleg. Bár nagy a veszély. Mert a kánon másképpen ítél. És akkor jaj a dicsérőnek éppúgy, mint akit dicsérnek. De se baj. Batári tényleg költő. Több. Gondolkodó. Elmereng. A dolgok állásáról. Szakralisan. Ahogy kell. A versek tényleg szóbrok. Egy sincs olyan, ami szokásos. Eljutott odáig. Remek kis rajzok. Saját illusztrációi. Amelyek segítik az értést. Vagy inkább az érzést. A ráérzést a sorokra. „Egykor / a fák levele / kék volt, / méregzöld égbolt, / föld alatt laktak / az emberek, / a mennyekben a tengerek, / a föld színén a holtak / a leendő, akik voltak.” Vagy ez, a talán nem utolsó *Ars poetica*: „Egyre csak / keresem / őt, s talán / magam, / hogy egyszer égbe / penderít / a rejtőz Nincs, / Aki van.” Talán túlzott önbizalom, hogy ez a harmincéves ember már most tudja kijelölt helyét? Amikor így ír a *Csend* című versben: „Mennybe / vettettél Istenem”. És miért ne tudná? S ha tudja, hogyan éli meg? Mert aki Mennybe készül, és lírikus itt a földön, ráadásul meg akar maradni Herkulesnek, ami erő arra teremtetett, hogy fölemelje a már földre rogyottat... hát... nem is tudom.

Addig is, marad az *Idill*. „Tetemsápadt ég, / Nappal van ó, / ne félj, / csak / a halál tré, / csak a halál / tréfál”.

Ha ismerné ezt a „tré”-t, ami a tolvajnyelvben valami nagyon nem frankót, rosszat jelent, akkor azt hihetnék, hogy

Nagy Cili

valamiféle külvárosi, amolyan ladányis költő lehet. De nem. Bár a triptichon harmadik táblája, az *Apollón sziluett* a legfiatalabb költő műve. Bár a kiadó, a Stádium, amely a hasonló című, csodálatos kulcsinű és ezerfényű belbeccsel bíró folyóirat kivégzett holttestén virágozott műhelyé - peremvárosi. Pesterzsébet. Gaál Imre Galéria. Itt növekedtek költők azok a szinte gyermekkorú tollforgatók, akik szeretetük horgát mégis földi dolgokba akasztották, persze fölvertezzve mindennel, ami menne. Körülnyűszögték korunk egyik legnagyobb költőjét, akin annyit tapostak, hogy nincs ember, ki fölkelne *onnan*. *Kárpáti Kamilt*. Ott is hagyták páran, mint *Timár Virgilt* a fia. Ugyanúgy. Olyan érzelmekkel. Nagy Cili maradt. Antológia után, önálló kötet. A *fájdalmas*. Hűszévesen. „Egyszer újra / elmegyek hozzád / ugyanazokért / a pofonokért.” Így ír az *Utópiában*. Egy költő. Mint Nemes Nagy. Vagy Hajnal Anna. Pinczési Judit is korán kezdte. Ezt az öldöklő küzdelmet. Aminek a vége korai halál. Vagy ha nem is, hát rettenetes. Mert a jó elnyeri méltó büntetését. Nagy Cili korán kezdte. Hogy jó-e? Mint ember, nem tudom. Mint költő? Remek. „Karjára hajtja fejét a nyár. / Ablak mögött anyó vacsoráját bontja. / Párkányon sétál, körbenéz, megáll. / Árnyék hull rá: az ősz kibontott kontya.” Ilyeneket ír. És így. Folyamatosan. „Nem fogom megtenni, amire kérsz, / de tudom, leterít majd segítő kezéd. / Uram, én a szebbik arcodat félelem! / Eltapostam, látod, születő mennyedet.” Semmi női cicoma. Álérzékenység. Gombolyaggal játszadozó kiscica. Kőkemény szavak. Mondatok. Reggeltájban „Részegen a hajnal / most szobámba zuhan. / Hamutartó árnya / a falra fölmered. / Arcomba nyáladzik, / párnák mocsarába / öblíti csikkjeit / a lelkiismeret.” Persze líra ez. „Szadistát a mazochistához. / Dühöngő örülthöz a türelmeset. / Vajon mit a kínlódó magányhoz? / A kínlódó magányt mihez?”

Ez hát az oly hön óhajtott modernség? Vagy inkább hagyomány? Kevés ez, vagy sok? Innen van még az érthetőségen, vagy odaát? Is-is. Modern is, és hagyományos. Szívhez is szól. Tudathoz is. De leginkább a zsigerekhez. Kaleidoszkópszerűen. *Tűzriadót* fúj az ezredvégen. Apokaliptikus korunkban. „Rohanok, mint kinek a háta ég. / Rohanok. Vajon ki tudja, hogy hova. / Megállok majd, nekidőlök a világnak. / Ha oltani nem tud, hát égjen az ostoba!” Nesze nekünk! És igaza van. Nagy Cili ki meri mondani, amitől csak rettegünk. És nézünk, ostobán.

Triptichon a templomfalon. Milyen templomén? Az mindegy is. Ökumenikus. Befogadó. Hűvös falak. Sok-sok üres hellyel. Meg kellene tölteni, hogy mindenki fölmelegedjék végre.

Versangyalok

Megkivánták az amerikaiak Wim Wanderst. Na, ne tessenek semmi rosszra gondolni! A *Berlin fölött az ég* című legendás filmjét parafrazeálták a tengerentúlon; Angyalok városa néven fut az új mű, az angyalarcúnak éppen nem nevezhető Nicholas Cage főszereplésével. De angyalok városa-e Los Angeles? Egyáltalán, hol található az a város, ahol angyalok tanyáznak? Na' Conxypánban? Vagy itt a földön is? Van-e hangjuk az angyaloknak? E nemtelen lényeknek, kik itt csapkodnak köröttünk az éjszaka süket csöndjében, feszítve szárnyukat az örökös sötétnek?

Pinczési Judit

suttog, kacag, kuncog egy új könyv lapjain. Hazatért. *Kócgerzson*. A Belvárosi Könyvkiadó megjelentette az 1982-ben, harmincötévesen eltávozott költő gyerekverseit. Hazatérés. A látogató épp hogy csak bekukkant, finom ujjával megérinti könyve lapjait, és visszaszáll. Mennyből az angyal. Énekelhetünk. Közelgő karácsony. Angyali versek a versek angyalától. A költő írja: „Az ajánlott könyv olyan, mint a kőcsipke-királylány, aki ha fényképésszel közelünk felé, oszlop-tömbbé zárul, és nem társalog a széllel és a fején verdeső galambokkal. De ha magunkban kutatjuk, elevenné ébred és feltárja titkait.” Aztán így folytatja: „Ajánlom elsőként a gyerekeknek, kiknek valóság még a játék és az álom, s mivel az idő megtanít rá, hogy valóságként védjük a játék merészségét, ajánlom a gyerekszívű felnőtteknek is. S ha merészségről szóltam, ajánlom - bár titkon - a felnőtt szívű felnőtteknek. (...) Segít ebben Főprinc, a macskakirály, meg segédei: Vizicsen és Piripócs, Tulipán és Buktaszél - ők Benedek király pereputtya. Ők a barátaim, bár elhagytak már, kulcslyukon át távozva, miként a gyerekkor. Elröpültek messze mind a kócgerzsonok, a gyöngyöt őrzők, a dróton rángathatók, a felhő-lábúak, köd-arcúak, a csöndbe-rejtezők, akiket mégis látok és versbe foglalok.” Ennyi szépség csak elég lesz! Hogy belelapozzon gyerek és felnőtt, felnőtt szívű gyerek és gyerekszívű felnőtt. Ha fölállnak a hunyorgó számítógép mellől és a *valódi* érték tengermély árkába merülnek. Hogy fölhozzák a gyöngyöt. „A nyakát a nyakát / a nyakára van elég // Lehet-e lehet-e / gyöngy az esze / közepén // Lehet ám lehet ám / oda nem jut kapitány!” Vajon internet-elmeködben lesz-e, ki kézbe vesz egy angyali könyvet? Gyerekének ad? Hogy olvasd, tanuld, és ha minden rendben lesz, hát megsimogatom a buksidat... Ilyen sorok hallatán lesz-e fül, mely fölfigyel a túlvilági zajokra? „Az utca télen / akkor a legszebb, / mikor olyan színű, / mint a zsíroskenyér.” Jut-e még zsíros kenyérre? Nem lehet halott, aki él még. Hiszen ő maga írta: „Sohasem porladok el / Versek oltárába szöktem”. A sírján látni. Újra és újra üzen. Most éppen gyerekverseivel: „Zenélő levélként / pörgök a fán, / rozsdamész vakol / s a szél fénypora. // Ha felnőtt leszek / s te egész piciny, / majd úgy leszek, / hogy ne félj soha!” Mi ez, hanem angyali üdvözlét?

Sinka István

tölgyfa. Kiáll-e a tölgy ezer évig? Botanikusok, ne rontsatok rám! Mert ott a tölgyet Géza fejedelem ültette, Szent István nevelgette és az összes Árpád-háziak, a Kis Margit meg Erzsébet, Szent Kinga is, a fa meg nagyra nőtt, a nép vérrel is öntözte és belenőtt századunkba; összmagyar irodalmunk se éri körbe, hiába kapaszkodnak az elfehérült ujjak. Ez az óriási fa költészetekbe fagyott, de gyökerei ezeréves sírokba nyúlnak. Az Unikornis Kiadó csodaszép sorozatában, íme, megjelent. Sinka István válogatott versei. Zöld bőrben. Ha megláthatta volna! Hogy ő bőrbe kötve. Hát káromkodott, vagy inkább füttyörészett volna? Ez a királyi tartású egyszerűség? Akihez hasonlatos csak igen kevés van-volt-lesz. Ebben a

Magyarországban. Latinovits, a színész. Gulácsy, a festő. Meg Csondváry. Bartók, a zenész. Fülöp Viktor, a balett-táncos. Csupa vídiakemény oszthatatlan. Köztük Sinka. Akinek nem kellett az Írószövetség kegydíja. Mert aki adta volna, régen úr volt. Akkor meg elvtárs. Sinka is elvtársnak szólított. De ő kikérte magának. Nem a szó miatt. Mert a két ember sehogyan sem stimmelt össze. Nem lehettek egymás elvtársai. És Tamási Áron Kossuth-díja. Amiből küldött Sinkának. Hogy könnyebben éljen, itt Budapesten. A pásztorlegény. De Sinka megfejtette a pénzt, és visszaküldte! Illyés is adott a díjából. Azt is visszaküldte, hozzátéve, vegyen Rákosi feleségének (sic!) virágot. Hát ilyen volt ez a szikár ember. Ős-ivadék. Magyar ősök, román ősök sarja. Aki legeltette nyáját. Akinek olyan verse szállt az utókorra, mint az *Anyám balladát táncol*. Ha vizuális típusok vagyunk, csak magunk elé kell képzelni Fábri nagyjelmét, a Körhintát. Ahogy ott, a szerelmesek táncolnak. Soós Imre és Töröcsik Mari. És a tánc egyre lassul. Már a zene is szűnik. De a lábuk viszi őket tovább. Persze, ennél több ez a ballada.

Sinka balladás költő. Abban is valami túlnani. Nem olyan, mint Arany János. Vagy Nagy László. Rigmusai ősmagyarok. Etelközi sámánritmus. Olyan, amilyen sohasem lesz a magyar földön. Kihalt övele. És megmaradt a papírlapokon. Az emlékezetekben. Föl-földereng egy-egy szava. Keserű keménysége. Nagy betegsége. Ordító fájdalom. Trigeminus neuralgia. Idegbetegség, amely a végén megbénítja az embert. De tűrte ezt is. És dolgozott. *Éna-dalok*. Abból is szép szonett, az első négysoros. „Éna! Hiába ne múljanak az évek: / add a füzetet; majd vizsgálj át míves / ujjaim írását, mint a szőlőmíves, / ki pohár új borát föltartja a fénynek!” Ilyen hasonlatokkal. Nem kevesebb ez, mint amikor Jézus vérének borként, testét kenyérként adja. És nem fűz hozzá semmit. A tanítványok meg csak néznek. Ha profán akarnék lenni, néznek, mint a moziban. Így vagyunk Sinka István költészetével is. 1947. Mikor Veres Pétert köszöntötték. És abban a pillanatban írta: „Dunai kertünkben hét rózsafa ázik, / ezer esztendőben egyszer, ha virágzik. / Rettentő rózsafák, nem nyílnak ki estig; / egy-egy nagy bimbójuk századokig feslik. // Halálos szép bimbók, kinyíltak manapság? / S olyanok, mint a vér? a nevük: szabadság! / Nehezen nyílt rózsák hét rózsafaágon, / álom volt s az marad: álom a világon (...)” Micsoda szédületes morajló borongás! Micsoda dal kopott muzsikás, finom ívű, de bütykös ujján. Ady unokája beteljesíti nagyapja álmát. *Föl-földobott kő* ő is. A Keleti Károly utcában, a Rózsadombon. Ember, aki nem bírta a várost. De itt élt köztünk, és tette a dolgát. Muníciója kifogyhatatlan. Ezer esztendő minden fájdalom, öröme, könnye, halála és föltámadása ott a tarisznyában. Pásztorének valamennyi. Csupa „önkinzás, ének”. *Hívnek a csillagok...* „Hívogatnak a csillagok / nem értik meg, hogy mért vagyok / itt még lenni a Duna mellett, / ahol nem is nagyon kellek. // Ág vagyok csak itt a télen, / rianás a magyar jégben, / sikoly a nagy síki szélben, / a tábla az Isten kezében. // Nagy az Isten, fog erősen, / hűségesen, ismerősen. / December lesz, ha meghalok, / akkor hívjatok, csillagok.” És a testamentum, a szép és szörnyű. „Síromon, mikor a fejfa / elkorhad már és a csalán rászórja újra meg újra / temetőmre magjait: / népem, halhatatlan anyám / egyszer majd úgy száz év múlva / sorold föl napjait, / s mondd: csak azért járt a földön, / hogy a lelke összetörjön.” A „dédnagyapa” még így írt. „Anyám, az álmok nem hazudnak; / Takarjon bár a szemfödél: / Dicső neve költő fiadnak / Anyám, soká, örökkön él.” A „nagyapapa” Ady Endre már önostoroz. „Bizarr kontyán ült az átok. / Ez az asszony csak azért jött, / hogy szülje a legbizarrabb, / A legszomorúbb fiút. // Ő szülje az átok sarját / Erre a bús magyar földre, / Az új hangú tehetetlent / Pacsirta-álcás sirályt. // Fénye sincs ma a szemének / Feketéje a hajának, / Töpörödött béna asszony / az én édes jó anyám. // Én kergettem a vénségbe: / Nem jár tőle olyan távol / Senki, mint torz életével / Az ő szomorú fia.” Petőfi, lám, holtában megdicsőül. Ady letérdel a láthatatlan oltár előtt és meggyón. Megáldoz. Sinka meg? Csak kijelent. Hogy ő egyik se. Ő Sinka István. Aki csak azért jött, „hogy a lelke összetörjön”. Nem gyón, nem istenül. Hallgat. Ahogy a nyáj a végtelen pusztán. És a pásztor, botjára támaszkodva, ahogy szétnéz. Csak a puli rohangál, kergetőzik. És a csillagok pulzálnak ragyogva.

Vészi Endre

tünékeny le-leüzenő. Egyre ritkábban, egyre fájdalmasabban. De hírt ad a túlnani világról. Az Unikornis-sorozat 70. darabja Vészi. Válogatott verseivel klasszikussá emelkedett a vésnök-inas. Remek ívű novellák, regények írója, a költészet klasszikusa. Nem ellentmondás ez? Nem. A *Nyugat* első nemzedékének szinte valamennyi írója remekművek sorát alkotta mindhárom műnemben. És a negyedik dimenzióban is, az esszéiben. Miért Vészi lenne a kivétel ebben a Nyugat-láncban. Lenne kivétel az immár szintén halhatatlan harmadik nemzedékből? Nem. Ő sem kivétel. Novelláinak is helye lesz e sorozatban. Ha majd rájönnek, hogy Vészinél a műnemek és műfajok egyforma magasban tündökölnék. A mérce meg? A négy nemzedék. A három Nyugat-szupergén és a csatlakozó, beleolvadó kisöccs, aki később nagyra nőtt, az Újhold. Csak össze kell hasonlítani. Beavatott füllel figyelni a neszre. Hogy itt készül valami. Valami, ami halhatatlan. Csak néha meg kell szólítani. Hogy gyere le közénk te is, Bandi bácsi. És mesélj. Életben tartani, ami él. Mert azt is kell. Az élő halódik, hát még a holt? Ki lapoz bele ebbe a bőrkönyvbe, ebbe a hetvenedikbe, kinek a polcán gyűlik ennyi klasszikus? Ne legyenek hiú reményeink. És legyen bár sznob, aki gyűjti. Csak ott legyen. Porosodjon akár. Ha az a szellem pora. Melyet lefújhatunk bármikor. József Attila mindenek fölött. Mintha a Reicheit idézném. De nem. Isten őrizzen. Ez is birodalom, csak éppen a költészeté. *Költő vagyok*. Cím, mely a híres *Ars Poeticá*nak első szavait idézi. „Nincs szavam, nincs hatalmam / szerelmem van, dalom van, / napom, egem, sajátom. / Nem látom. Kitalálom. // S ha értem jön az ördög, / én egy oroszánt költök / s megmutatom a Réznek: / költött oroszán véd meg.” Megvédte? Részben. Ha csak arra gondolunk, kik is éltek körülötte. Nagy elődök. Márai és Kosztolányi. Babits, Attila út. Vérmező. Krisztinavárosi csendélet. Négy sor, blaszfémiája saját életének: „Micsoda rossz báméskodások / micsoda hülye ténfergések! / fenékig ittam a világot / de ki a részeg?” Ő, a költő. Akit megrészeget a *genius loci*. Mert nincs kibúvó. És mégse haszontalan belebámulni a semmibe. „A Vérmező partján mely ónos szürke fényben / úgy dereng mintha valaki / egy égi ablakot éppen rányit / A Bellevue-szálló felől látom jönni lassan / Kosztolányit...” Így aztán, társaim, költő-süvölvények, ma már mi látjuk Vészi Endrét, ahogy átballag az Attila úton, föl a Tábor utcáig, és nézi a Kosztolányi-villa hült helyét...

Rákos Sándor

meg az élő klasszikus. Az Unikornis jóvoltából ő is. A 69-edik. Hogy aztán a Vészi-kötet hátsó traktusából, ahol felsoroltatnak a sorozat eddig megjelent könyvei, miért vette ki szelleműj Rákos Sándor nevét, csak az tudhatja, aki már *oda*fönről tekint a hangyabolyra. De mit is mondhatunk e keserű sorsú költőről? Aki bizony nem most vált élő klasszikussá, de már régen. *Gilgames*! Ahogy átültette. Megidéződik egy őszi versben: „messze már július és még / messzebb május amikor legyőztem az ég bikáját és el- / szerettem a tűzvérű Istárt”. Hatalmas szárnyalások, *Anyasírató* irtóztató zuhogása mellett földereng a *Kiáltásnyi csönd* tökéletes lecsupaszítotttsága, az aforisztikus tömörség, a kavics-tisztaság metamorfózisa, „két combod közül csillagokra / vinnyog föl a pucér gyalázat / mint amikor vízbe vetik / a tehetetlen kiskutyákat”. *A lélek* meg? „fölemeli ujját / csöndet kér a világtól”. És hiába. Ha van lélek, ha nemcsak psziché, akkor hiába kér. Nem hallani cérvanékony nyüszögését. A költő is hallgat. „Mindent tudok s mindenről hallgatok / hallgatásom hatalmas mint a hegy” és *Senki úr semmibe indul* megtapasztalni azt, ami most, így, élön még megtapasztalhatatlan. De míg élők közt zakatol az agy, a zsiger, az ér, az ideg „legszívesebben letagadnám / vagy az ördög kezére adnám / ezt az elszabott mindenséget”. Aztán elhalkul újra, *Pár fényes órát* kér „fecskeszárnyvillanásnyi ideig még / fény marad a szememben / nap hősugárzó korongoddal / még egy kicsit melengess engem”, hogy a soha nem szűnő vágyat beteljesíthesse, betegen, kiszolgáltatottan, a kései Kossuth-díj fölött merengve. Érdemes volt? Kérdi. De nincsen

felelet. Mert hiába akar ő bármit is. Predesztinált sorsa ellenére még senki nem tudott tenni. Csak avval párhuzamosan. Bólintva mindenre, ami rossz. Mert a vég úgyis csak a föltámadás. És akkor el lehet kezdeni - ugyanúgy. Mókuserék? Az. De égben forog. Angyalpörgésben szédülünk. *Angyalosi Gergely* esszé-szépségű tanulmánya lehet kalauzunk ebben a televényben. És mit tehet a költő? Imája égig ér: „fékezd uram az időt / fogd vissza az estét / rendet raknék mielőtt / még rámsötétednék”. Ebben az irányban kapaszkodik a másik klasszikus, aki élő,

Juhász Ferenc

is, aki újból jelet küldött a világra. Hetvenéves. A *Littera Nova* az idei Ünnepi Könyvhétre jelentette meg a költő legújabb könyvét, melynek borítóját ő maga tervezte és írta rá kézzel: *A szenvedések Édene*. A halál, az élők rothadásának legnagyobb értője most sem hazudtolja meg önmagát. Kompozíciói szikárabbak valamicskét, mint nagy eposzai. De a hang a régi. Juhász Ferenc a csúcson. Elidőzik. Visszanéz. Lefelé. Mi volt mögöttem? Volt-e valami? Mi vár rám? Mi jöhet még? S ha jön, mikor? Várhatom-e fölkeszületlenül? Feltámadás és az élet. Versben való üdvözülés. Temetők és temetők. A halott hús burjánzása. A képzeletben. Csontok halomban. „Ó, Péter, Péter, Veres Péter, aki a kőszikla voltál, már / csontváz vagy a földben, / eldőlvé fekszel a földben, mint tengerfenéken a sárkőny (...). És mint / világító csápbajtokkal, / fényvödör szájputtonnyal, Hosszú rúd-rügy fény-oszlopokkal / égve tündöklő kődoboz- / rücsökszekrény-hal, teste körül óriás lángszivárványbuborékkal / úszik feléd a / földben a másik szegény, a másik elárult, a másik árva: / József Attila koponyája!” *Késői válasz Veres Péternek*. Utolsó két versszak *Az üdvözlés angyal-ámulása* című versből: „Kiskarácsony, nagykarácsony: / fagy, hó, halál, hajnal-vászon. / Szívboröm fáj, ég, ahogy ráng: / mintha jajgatna az ország. // Kiskarácsony, nagykarácsony! / Azt várom hogy rámkialtson, / tetszhalottra, aki félt még: / nézz rám csoda, hiszen élsz még!” Azért ott lapul a félelem. A bizonytalantól. Hogy is lesz, majd ott feküdni? Föld a mellen, súlyosan? És addig? Mit kell tenni addig? Mondani, halálig. „Csak mondd a magadét! Ne törődj te mással. / Sem a gyűlölettel, sem az elmúlással, / lényeden átfolyó idő-csobogással, / Csontodban pattogó hárfaszakadással.” A szonett ottavája. Annak is a fele. Az első. Micsoda elragadtatott fölütése a versnek! Ugyanaz az erő, ami volt. Amíg le nem tiltották. Hogy neked, te Juhász Ferenc, nincs közöttünk keresnivalód. De legyen Istennek hála. Vannak még kiadók. Akik vállalják a *költészetet*. Nem nézik, mi volt. És ki. Csak a művet. Azt veszik szemügyre. Nem azt, hogy volt egyszer egy *Új Írás*. A modern magyar költészet egyik legtekintélyesebb fóruma. Égő hiátus. De mit tegyünk? *Tizenhét vers* maradt. Kész a leltár. Juhász Ferencet, bárhogy akarják is, nem lehet megkerülni. Fényét csak csillogóbbra suvickolta az idő. A torlódó. Amitől reszket, aki él. Ő meg nagyon is. 1998 Édent varázsolt. A szenvedéseket.

Ha Szikra Jánost és Léka Gézát a legjobb autóversenyzőknek tartom, akkor

Utassy József

a legnagyszerűbb konstruktőr a Csoóri-istállóban. Autói nem csillognak, mint mondjuk a Ferrari vagy Bugatti, de hihetetlenül gyorsak, a kanyarokat nagy biztonsággal veszik, és halhatatlanok. Új könyve ennek a nagy szenvedőnek a *Szép napkeltő holnap*. A fiát korán elvesztett költő szűnhetetlen fájdalma és rezignációja. És a remény. Hogy talán mégis létezik az életen túli élet, vagy éppen az a *túli* az élet, a maga abszolút kiteljesedésében. De nemcsak a fia. Fáj neki minden. Ami már nem él. Csak holtában. Tovább. A Kilencek legnagyobb kiterjedésű, hatásában szinte beláthatatlan költője Rózsa Endrére emlékezik: „komorlik minden betűn, gyászolt: / Akár A Tenger, Úgy Hiányzol.” Több ez, mint baráti gesztus. Hívás. Hogy gyere közénk és mesélj, szegény Rózsa Bandi. Pétervására küldte a magyar földre ezt a

nagy költőt, akit még Babérkoszorúra sem illettek felelőtlen illetékesek. József Attila ágakat zörgető hetyke lépte földereng. „Rög esz meg.” Ez a *Rögeszme*. Mely ki nem törlődik. Pedig ő aztán fittyet hány a halálra. Neki minden mindegy már. Halott fiúval oldalán. Vesetájon hordozza a halált. Zsigerei épphogy összetartják. És ebben a mérhetetlen fájdalomban jönnek, jönnek a versek. Ady Endre csillagszóró éjszakája minden éje. „Hold alá én kiálltam, / ellened kiabáltam, / ráztam haragom öklét: / ne integess Öröklét!” Ambivalens hit. Mert a reménység így szertefoszlik. És mégis. *Hamvad a csipkebokor*. „Hamvad csipkeborok tüze, ősz van. / Isten is élvezi most a határt: / feltör a szüretelőkből az ős dal, / messzeriasztva a büszke Halált. // És hazaballag a csősz, hazaballag. / Minden csontja ropog, feje fáj. / Prüsszögteti a pulit a harmat. / Elnyeli őket az esti homály.” Saját halálát is előre festi: „Majd összeomlok szótlanul / gyaloglás közben a járdán, / jön egy buldog és megszagol, / mellém ül, vigyáz rám. // Körülállnak öten-hatan, / úgy néznek rám, mintha tóba. / Telefonál valaki a / hullaszállítóba. // A hölgy, a buldogos asszony / lefogja két szemem, reszket. / Repülőgép árnya vet rám / suhanó keresztet. // Futva megjön a rendőr is, / oszlat rögtön, teszi dolgát, / valahonnan előkerül / egy Új Magyarország, // és letakar vele, beföd. / Arca nem árul el semmit. / Mellém feketül egy furgon: / rám csukják a tepsit.” Ilyen halála lesz. Nem rossz halál. Gyors és kíméletlen. De addig sokat kell küzdeni. Hogy valóban, túl az elhíresült napilapon, egy valódi új Magyarország földjén pihenhessen. És az Isten. Avval is ki kell jönni. Mert Utassy mégiscsak szakrális a verseiben. Hiába tagad. Hiába szitkozódik. Tudja ő is: a rossz, a megmagyarázhatatlan halál nem az Isten műve. Akkor hát? Talán mégis: Isten jelenlétének hiánya. Mert talán mégse dualizmus ez. A valami és a hiátus nem dualista. Csak a valami és ellentetje. Ez azonban más. Tudnia kell a költőnek. Hogy „miféle fájdalom / tapossa itt az örökös sötétet / hasadt patákon, hártás lábakon?” És mind Pilinszky vesszőnyi fáit. A didergés démonát. Tudja hát. Hiába írja *Immár*: „megöregedtem. / Nekem már Isten is / előre köszön.” Hát persze. Fiatalnak is! Hisz ő a legnagyobb alázat. A szeretet láthatatlan óriása! A *Nyilatkozat* paradoxona, mint a szó maga, csak látszólagos ellentét. „Tagadom Istent. / És minden vallást a Földön. / Mert szellemem számára börtön. / Ám arcod, / ijedt angyali arcod / keresztje előtt: // a mennyböltöt magamra öltöm.” Fölöltözik hát ünnepi díszbe, mert a halál előtt Istent kell majd fogadnia.

Négy éve él Zalában egy gyönyörűsége és gazdag folyóirat. A nagykanizsai

Pék Pál

*Pannon Tükör*nek a főszerkesztője. Talán a legszebb magyar folyóirat. Súlyos tartalommal. És él. Élő. Megtalálható benne az is, aki számít az olvasónak, az is, aki számít a kánonnak, és akik nem számítanak senkinek. Akik csak Istennel vannak összeköttetésben. Semmi kirekesztés, megfontolás. Legyen az vers, novella, vagy éppen sorozat drámákból, hangjátékokból. Pék Pál ír, tanít és szerkeszt. *A Bárány kiűzése* csodaszép verskötet. A borítón úrfelvitel a Nafude-sivatagról. Vörös csúszik a kékbe. A fülön meg a költő, aranykeretes szemüvegével, tekintélyes ősz úr. Istenem, ha ilyen tanárunk lett volna anno a hatvanas évek végétől a szakközépiskolában! Hogy taníthat? Szigorú? Engedékeny? Modern, vagy hagyományos? Tanulói tudhatják. És tudják is, bizonyosan. Hogy költészet nélkül élni sem tudnak, abban bizonyos vagyok. Mert Pék Pál érzékenysége irtózatossá teszi. Hatodik könyvében abszolút beérkezik. Ősz úr, makulátlan öltözékben. Mint Magritte. Vagy Thomas Mann. De belül! Ott a lélek milyen csatái dúlnak! Micsoda víziók hasítják darabokra az eget! Ilyen ő is. Pék Pál. Senki sem gondolná. De itt a kötet. *A Bárány kiűzése*. Mert kiűzetett. Ez biztos. Ő csak tudja! Érezkenni sorain a katolikus hagyományt. A „sötét mennyországot”. Pilinszkyt. De legelőbb is Szent Ágostont és Aquinói Szent Tamást. Aztán a tomizmust. A neotomizmust. De még a neo-neotomizmust is. Mégse úgy katolikus, ahogy Bernanos. Vagy Claudel. Pilinszky inkább. De semmi, ami pietisztikus. Derengő költészet. A kötet címadó verse igazán nagy költemény.

A kései Rákos Sándort juttatja eszünkbe, a *Senki úr Semmibe indul* végtelen kiszolgáltatottságát, „visszahallva az időbe / künn a csillagvártán / elfordul az isten tőled / s falkája is / árván / kuporogsz ma kiokádva / kölykeidet sorra / ha csak egy is rádismerne / egy is megszólítna / születhetnél anyád ölén / újra s *odaátról* / nem tudva hogy bal latorrá / ölel majd a jászol / hogy hold-ezüst az arcodon / s hogy arcod sincs / de látszik / múlásod se emel föl a / boldog látomásig / ha rögeszméd hogy holnapra / a mindenség is zárva / s reményed a sebbel-verték / végső moccanása / ha dereng csak a maszkokon / mint ordas idők foglya / lobogóid foszlott selyme / a vadmeggy forradalma.” Hát ilyen a könyv fölütése. De a többi vers is ilyen. Irgalmatlanul kimondja, ami van. Azt is, ami lehetne. És magunkra ismerünk, természetesen. Mert rólunk szól. Még a *Vesztőhely* is. Három, számozott négysoros. „Csak a tükrök hallgatása / Falak mögött az a pont / hol az arca földre csattant / hol az álom elfogyott // Üszök csak mi falja egyre / vetését a rongy időnek / perc ahogy a vesztőhelyen / bekerítik őt a léptek // Végül aki oda lökte / és ragyogott bár benne / madárhullák közt az angyal / szennybe fúló teste”. *Újhold*-hagyomány. Ami bűvópataként él tovább és kiteljesedik, a magyar költészet csúcspontjává. Mert hagyomány. Mert gyökerei a *Nyugatba*. nyúlnak. Adyk és Kosztolányik, Nemes Nagy Ágnesek és Pilinszkyk köpönyegéből előbújva. Jó lenne észrevenni. Hogy milyen magasrendű. Zárójeles címek, kurzivált sorok a furcsa, modern szerkezetben. (*holt pillék*: „*holt pillék közt a / féreg darázs-időt is / másnak álmodik*”). Itt meg József Attila látványos föltámadása. Aki mindent, de mindent végképp másoknak remél. A szeretet apoteózisa. Csupa gyönyörűség. Első és utolsó szakasz *A megérkezettből*: „Szoríts magadhoz, istenem, / ha mélyről, mint a múlt fakad, / kutak buzognak, s tó-tükör / riogatja boldog arcomat (...) s árva Krisztus, úgy járom én / kopár létem mezejét, / fényed érzem, s nem tudom még / mögötte eged kék szemét”. *Pék Pál megérkezett*. Csak föl kellene nyílni a szemeknek. Hogy észrevegyék. Végre. Mert az őt körülvevő csend megfagyasztja. És már nem fiatal a várakozásra...

Ha más-más művészeti ágak találkoznak, csupa közhely jut az eszünkbe: az építészet mint megfagyott muzsika. Zenélő költemény és sorolhatnánk. A nagy találkozások is felsejlenek, mint például Goethe *Egmontja* Beethoven zenéjében megfürödve, melynek nyitányát oly sokszor halljuk a mi ötvenhatos szabadságharcunk kapcsán, de meg kell említenünk Ibsen és Grieg „fúzióját” a Peer Gynt fölemelkedésében, hogy aztán az, mint a világ harmadik legmagasabb zuhataga, a norvég Tyssestrengene, égi magasból dübörögjön ámuló fülünkbe. Itt és most egy százados jelentőségű magyar szobrász, Borsos Miklós teljesíti ki és helyezi egy másik dimenzióba

Czigány György

verseit. Illusztráció? A könyvészeti szempontból is jelentős könyv előszavában így ír az emlékező költő: „Az itt következő versek és rajzok rokonlelkű élményekből valók: *nem illusztrálják* (kiemelés *K. Zs.*) egymást - a benső erőkkkel működő Lélek van jelen abban, hogy itt együtt lehetnek. A verseket nem mérem a rajzokhoz. Könyvünk íme - *Ima* - is jelzi, mi a mentség erre. A közös élményből fakadt áhítat.”

Te jó ég! Szinte hallom a számos fanyalkodót. Pedig nincs mit fanyalogni. Igenis, a versek mérhetők a rajzokhoz, párhuzamosan futnak a mérhetetlen felé. Az Újhold-korszak költői utáni nemzedék, mely nem kovácsolódhatott - az okokat tudjuk - organikus csoporttá, ilyen jelentős költőt hord még ma is a tenyerén, mint Czigány György. Aki hallgatag. Aki nem kanonizálódik. Még ha akarnák sem. De nem is akarják. Mert kinek is kell manapság az, aki a neokatolikus költészet nemes értékeit építi tovább és mélyíti sorról sorra? Meg aztán nehéz elhinni, hogy a népszerű műsorvezető, rádiós és tévés személyiség, ez a született muzsikusz alászáll a poklokra, majd hírt hoz a Mennysországból. „Mert miközben zongoristaként visszahúzódott, íróként csak rejtve és lassan érett” - tudhatjuk meg a pályatárstól és barátától, a

Kossuth-díjas költőtől, Fodor Andrástól. Czigány György tizedik verseskötete a lassan érő, de már régen beérett költészet kvintesszenciája. Juhász Gyulával szemben *nem szeretne néha visszajönni még*, inkább csak „Ha halálunk után volna még egy nap, / intézném gyorsan vacak dolgainkat. / Füstön, fényen át buszablakból intesz /- szólhatnék is talán szeretteimhez - / gyerek szem pillantással vígan múlték, / kertjükbe a rácsok közt bebámulnék. / Örökkévalóknak elébe vágok, / csevegésnek csönd, menny ad méltóságot. / Mert szomorúan szerethetsz csak engem / s remény, ha lenne, csak a képtelenben! / Csupa virágzást nézhetne mi hervad / s ámulna mohón, ha volna még egy nap.” *Utolsó sanzon*. Persze, nem az utolsó vers. Meg ez a szerény, ám teljesíthetetlen kívánság. Hogy még egy napot a halál után. Mert vagy-vagy. Például az örökélet. Inkább. A Borsos-rajzok zöldes tusszálkái a szakralitás jegyében lebegnek. Ilyen a *Vízparton*, *A mélyből kiáltunk*, a *Golgota* és az *Égő csipkebokor*. A közös, így tehát egyetemes szenvedés és megtisztulás dereng a könyvből. A címadó vers megvillantja a reményt is. „...Elámulok a létezés / katasztrófáján, gyönyörén. S látni vélem / - ami csak szemek sós vízcseppjeiben / csillanhat rothadás borzalmából / nyílt mennyei vigasságot.” Az olvasót is imára hívja ez a tiszta könyv. Könyörödjünk! Hiszen tényleg van remény.

És eljött a nagy nap, az élő és holt magyar irodalom legnagyobb seregszemléje, Frankfurt. Magyarország az idén, 1999-ben ennek a rangos eseménynek, a Könyvvásárnak a kiemelt díszvendége volt. Kiválasztottak repülőn érkeztek a pénzvilág német fővárosába, az egyszerű, mezei írók buszokkal, teljesen ingyen, Istennek legyen hála. És akkor, ott, a magyar-német vegyes bizottság kiválasztotta az év *Legszebb Könyvét*. Egy könyv, mely Kass János díszálma, benne vers, Juhász Ferenc-i hosszúságú, hömpölygő sorokkal, a Kráter Műhely Egyesület kiadványaként. A költemény mindössze négy oldal, de az angol, német, olasz, francia, spanyol, orosz, portugál, baszk, finn, macedón, máltai és hindi fordításokkal együtt valódi könyvvé terebélyesedik. A magyar irodalom nemzetközi hírvivője, idegen költők magyarítója. Terjesztője. Most az ő verse visszhangzik.

Tóth Éva

nagyszabású poémája ez. *Emlékvész*. Kislány, mikor a második világháború eszkalálódik. A lüktető, prózába hajló, de a költészet magasztosságát át nem lépő *Emlékvész* ötvenhatig visz bennünket. Ahogyan ő látta. Ahogy csak ő érzékelhette. A borzalmakat. Találkozást német és szovjet katonákkal. „De a németek nem bántottak bennünket igaz a legelső oroszok sem / én a pinceajtónál aludtam mikor bejöttek csupa fiatal katona / nevettek sírtak fényképeket muto-gattak ölbevették a gyerekeket mint később a hős felszabadító / szovjet hadseregről szóló filmekben / énekelték a Volga Volgát / nekem egy hal alakú kis brosstűt adott az egyik (...)” - és ömlik tovább a vers, de sehol egy szó a már-már kötelezően elvárt, zabrálógépnek nevezett és szétlőtt angolvécéről, karóralopásról és a többi „borzalomról”, amelyeket itt, most nem sorol föl a recensens, mert szodómiáról és gerontofiliáról egy ilyen költemény kapcsán nem illő beszélni. Arról viszont igen, hogy az elásott ékszereket épp egy *magyar ember* ásta ki, bizonyos Kovács úr, és hiába minden fenyegetőzés a költő édesapja, Tóth Endre részéről, „Kovács úr úgy vigyázott és a rendőrök nem találtak semmit / Kovács úr pedig hamarosan új nagyobb házat épített a lebombázott helyett”. Hát ennyit a harácsolásról. Másoknak nyilván más élményük volt a „fölszabadítókkal”. Ahogy utálták Major Tamást, részben joggal, de mai napig imádja Töröcsik Mari, mert Major varázsolta őt igazi színpadi színésszé. Úgyhogy kérem, nem általánosítani. De mi történt azután? Mikor a kislányból szép és fiatal nő lett, ötvenhatot írtunk, október huszonvalahányadikát, Debrecenben, „és kivonultunk a vagon-gyárhoz aztán be a nyomdához / és ott Görbe János elszavalta a Nemzeti dalt amiért később becsukták / leverték a vörös csillagot üvegből volt csörömpölt / aztán kivonultunk az egyetemre aztán vissza a Nagytemplom elé / és hirtelen kialudtak a lámpák és az ávosok belelőttek a tömegbe / nekem nem lett semmi bajom futottam hazáig” és ágyúszó, jött november

negyedike, amikor elszállt a reménység. És ezek már nem *azok* az oroszok voltak, „anyám ócska fekete ruhába öltöztetett kendőt kötött a fejemre / és mielőtt lementünk a pincébe megpróbált csúnya öregasszonynak maszkírozni / de ez mérsékelten sikerült mivel elég szép voltam és nem egészen tizenhét éves (...)”. Az oroszok meg csak jöttek és jöttek, megvédeni bennünket az imperializmus farkasától, felszabadítani újra és megmaradni itt, negyven éven át. Tóth Éva is gondolt a távozásra, könyveit pakolta, Radnóti, József Attilát, Illyést és Szabó Lőrincet, „de aztán itt maradtam és Gubcsi Erzsébet meghalt rákban / én beszéltem a sírjánál és fojtogatott a sírás / szakadt a hó és alig lehetett hallani”. Angyali költő angyali személyessége az *Emlékvessző*. Tóth Éva versangyal. És diplomata. Fáradhatatlanul.

Viták keresztüztüében, mármint hogy ki szerepeljen a Könyvvásáron, hallgatag költők teszik a dolgukat. Ha voltak, ha nem.

Gál Sándor

mit csinált? Vajh ott volt-e Frankfurtban? Nem tudom. Könyvét mohón lapozzák-e német, vagy angol olvasók? Ugye nem. És mi, magyarok? Határon innen és túl? Ugye nem. Miért? Hogy-hogy nem sügnak össze kávéházi asztaloknál, hogy a költészet nemhogy haldoklik, de teljes virágában él! Hogy Gál Sándor új könyve maga a költészet? Érdekel valakit? Súlyának megfelelően kanonizáltatott? Ugye nem. Hát persze. El vagyunk mi foglalva saját kis nyavalyáinkkal. És akkor itt egy karcsú, de mégis klasszikusan szép kivitelű könyv, Gál Sándoré. De nagy költő! Sőhajt a kevésbé nagy. De jó lenne így bánni a szavakkal! Áldott magyar nyelvünkkel! De mi nem vagyunk olyan tehetségesek. Meg nem élünk kisebbségi sorban. Mint ez a Szlovákiában merengő poeta laureatus. „Az elvont, filozofikus témákat jól egészítik ki egy amerikai utazás mélyen átélt, konkrét élményei, s a varázslatos táj finom, érzékletes képei” - olvashatjuk a könyv hátsó borítóján, a „füln”. De csak ennyi lenne? Korántsem. Ne feledjük, amit egy kiadót bemutató esten nemrég Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke mondott: van egy magyar kisebbség, de kisebbségi író nincsen. Mert az irodalom nem ismer, nem ismerhet határokat. Csak a magyar nyelvet. Az pedig szólhat Új-Zélandon éppúgy, mint Szlovákiában. Gál verseiben alig ismerünk rá léthelyzetére. Mert nem ez a lényeg. Hanem a megformáltság, az angyali képek sora, a költészet szárnyaló, semmivel össze nem keverhető magasrendű művészete. Ilyeneket ír a József Attila-díjas költő: „jöhet még a csend is / fehérre fehérek ontva / jöhet már a halál is / isten vak darabontja // nincs több emelkedő / és zuhanás sincs méltó / csámpás kimúlás üget / miután elhal a végszó.” A címe oly egyszerű. *Tavaszi*. Ugye, mezei agyunkból mást préseltünk volna ki e szó, e ragyogó évszak hallatán? És lehet mást, lehet újat, lehet megrendítőt írni a tavaszról is. *A délutáni zsoltár* meg már fölemel bennünket abba a régióba, ahol már nincsen kompozíció, nincsen megfontolás, öncenzúra, és semmi földi posványosság. Csak a tiszta, fertőzhetetlen égi magasság. „a világ már befelé fordul / záródnak az egykor-volt rések / betemetődik ismét egy század / lükteti forró szívverésed // kövé válnak a tiszta hangok / s a csontok elporladnak itt / nem az a kérdés meddig élek / hanem hogy él-e még a hit // túl magányon szenvedésen / önmagát öleli a csend / miként a bűnök istene / ki azzal pusztít hogy teremt.” Kapunk a fejünkre. Meg te is, XX. század. Kit temet a költő. És temet a világ. Rászórja minden földjét. Minden hamvát. Hogy jól betakarja, ne is lássuk többé. Ne is emlékezzünk rá. Mert olyan szörnyű volt. Hogy arcunkra örökre odaégette a pír. És valóban: a bűnök istene ha teremt, azzal pusztít igazán. És teremt. *Továbbra sincs béke az olajfák hegyén*. Krisztust várunk, hogy teremtsen rendet. Hogy fölemelje jobbát, és rámutasson a bűnösökre. És megbocsásson nekik. Micsoda égisgő paradoxon! Gál Sándor költészete is csupa-csupa paradoxon. A dolgok, a lényegek váratlan összeszikkasztása. Ebből, ezekből gyűl a láng. Hogy megperzselődjünk, hitetlenek.

Novotny Gergely

a részvét mindenhatóságának S. Weil-i költője. *Virágzó világvége* könyve címe. Paradoxon? Az. Látszólagos ellentét. Mert ő is várja, mint mindenki, ezt az áldott-átkozott ezredfordulót. De vajon világvége lesz-e? A tudomány szerint mindez marhaság. A művész, mivel tudása egy másfajta értelemben vett egzaktuság, már nem ilyen biztos. Mit is sugall még a cím? Hát József Attilát, „ha már elpusztul a világ, / legyen a sírjára virág.” Pedig akkor még hol voltunk ettől a mai rettegéstől? Bognár Antal prózaíró így ír a Present-könyv hátsó borítóján: „Novotny Gergely életigenlő oldottsággal vetíti elénk a világvégét is, elhítelve, hogy »beszél velünk ez a színes világ« akkor is, ha talán nem tudjuk, mit jelent és kik voltunk benne, akkor is, ha nem tudjuk, »hogyan ott az örök csendben miféle törvénykönyvet kell majd megjegyeznünk«. Mindeközben vérbeli költő módjára mintegy mellékesen tudatunk és a kozmosz még ma is talányos összefüggéseire érez rá azt nyugtázva, hogy »a süket világegyetemben kis villanás vagyunk.«” Ezeket a sorokat béleli a *Világvége* című verse. „A sziklák nyugodtan várják, / hogy elhangozzék az utolsó hegedűszó, / az utolsó menekülő láb csattogása / és ki-aludjon az utolsó olvasólámpa. // Mind a ketten, én is, te is / átvesszük a hullámok ritmusát / már csak úgy mozdulhatunk, / ahogy lökdösnek bennünket, / megszűnt az engedetlenség. // Apró surrogások keringenek / a szívárvány és a lehajló fűszál ívén, / az égi hírnök még kapaszkodik / és azt ciripeli tücsökhangon, / hogy a fátyolfüggöny mögött néhány perce / elkezdődött a végítélet.” De lám, a versben csöppnyi szorongás sincs. Csak valamiféle rezignált belenyugvás. Ha menni kell, hát megyünk, én is, te is. Mindannyian. Talán könnyebb is volna meghalni így. Tömegesen. Pusztulni a Földdel együtt. Persze, a halál, mint tudjuk, oszthatatlan. Nincs mese. Egyedül vagyunk. Akárki is fogja kezünk. De költő szorongás nélkül? Elképzelhetetlen! Nála is. „olyan rebbenve szállva félek, / mint lámpafénynél denevérek. // Megengedik a tiszta ablakok, / hogy kinézzek, mert holnap meghalok. // Nem tudom, hogy ott az örök csendben / miféle törvénykönyvet kell majd megjegyeznem. // Töprengök, ha nem jön többé hajnal, / miféle képet viszek majd magammal. // (...) Mintha összehordtak volna hetet-havat, / a titkuk így megfejtetlen maradt. // Nem tudom, mit jelent a fa, az ég, a szél, / hogy mit jelent a világ és ki voltam én.” Talán hiábavalónak tűnhet ez a töprengéssor. Mert úgysem tudunk meg semmit. Hogy mi vár ránk odaát. Vagy itt, ha például az örök halál leskelődik. Mert az sem kizárt. Érdemes, vagy nem érdemes, nem lehet kérdés. Erős gondolatiság húzódik végig a kétsorosokon. Költőnek kötelessége válaszokat keresni még akkor is, ha senki nem kérdezte őt. Mert a válaszok után lehet föltenni *igazán* a kérdéseinket. Akkor jön csak a nemulass. Addig csak hallgassuk óvatos csendben a költő kérdésekbe oltott válaszait. „Hol a kímélet helye / ebben a kíméletlenségben, / és hol van a világos megértés helye / ebben a kozmikus méretű / csontig hatóan harsogó / értelmetlenségben?” Írástudónak tudni kell a választ. Tudja is. Vagy keresi halálig...

A költőzködés erről a földről, a halálközelség. De Novotnyhoz hasonlóan a borzongás vitális föloldása járja át sorról sorra

Ébert Tibor

költészetét. Könyve címe *Él tem fél tem*. Ilyen kihagyásokkal. Mert már a cím is jelezni kívánja, hogy itt valami más, valami szokatlan, bár nem előzmények nélkül való jelenik meg a lapokon. Az alcíme is ezt kívánja demonstrálni. Versek, prózaversek, hangköltemények, mondatkották, akusztikus-hang-test-tér poémák. Mindez egy olyan kiadónak köszönhető, amely Lázár Károly vezetésével azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a kortárs magyar irodalmat tálalja az egyre gyérülő magyar könyvolvasó közönségnek. A haszon itt csak álom. Mégis. Itt a könyv, az Ébert Tiboré. A recenzens bajban van, mert az akusztikus hatásokra épülő verseket nem tudja érzékeltetni, nem tudja idézni, mert azokat hallani kell. A Magyar Irodalom Háza meg is tette ezt a gesztust. November tizedikén lehetőséget biztosított, hogy a költő,

drámaíró Ébert színész barátaival bemutathassa, mit tud ez a fajta költészet, van-e ilyen egyáltalán, s túl a formán, kifejez-e gondolatiságot, emócióból táplálkozik-e. Szerencsére azonban a kötet egyharmada gondolati verseket sorjáztat, egy hetvenkét éves, csöppet sem fáradó szerző tagadhatatlanul zenei ritmusú (Ébert az Állami Hangversenyzenekar muzsikusa volt harminc esztendőn át), szorongással telített líráját. Már a cím is sejteti: *Készülődés*. „a tó fejei / feléd fordulnak / kilenc szemüket / a madarak kitepték / de egy forrás / tépelődő titkai- val / már készülődik / repüléseken ígéreteken túl / messzire sejlő / mozdulatlanságban”. Már körbeért a szorongás, bezárul lassan az, amit életnek nevezünk, amit Szép Ernő úgy írt, hogy „életet játszik”. Az éberti dráma eszkalálódik: „Feltornászom magam / didergő lábbal, térd- del; / ma éjjel elsorvadt a harangok nyelve, / s létrákat cipeltek fokok nélkül”. Ha kanonizált kiadó, s nem a Present adja ki ezt a könyvet, ha a szerző nem Ébert Tibor, hanem a kánon elfogadottja, semmi sem állhatná útját, hogy ebben a műfajban ez a kötet az Év Könyve-díjat elhozza. Babérkoszorú, kisdíj, nagydíj csak ezután jöhetne még! Ahogy várhatja ezt kortársa, a prózaíró, az *Ezer* alakban című verseskötet érett költője,

Major Ottó

is. Nem két vers közötti csöndben fordult a prózához, hanem akkor, amikor lezárta magában a verset. Immár végleg. A *Magyar Atlantisz*, a *Három apokrif*, a *Játék a tükörrel* és a pentató- niává szélesedett esszékönyv-sorozata után most mégis versekkel jelentkezik. *A mindenség polgára* - mely címével utal Pilinszkyre és az *Újhold* ragyogó folyamára - Major Ottó összes versének tekinthető. A könyv külön érdekessége „A szerző nagyvonalú életrajza” 1971-ből, amelyből megtudunk mindent, ami a művekből kimaradt. De kimarad-e valami is egy író életművéből? Van-e olyan momentum, ami nem tudható meg egy művész mégoly bonyolult személyiségéről a művek által? Major Ottó esetében igen. Olyan író ő, aki el-el-tűnik a művek mélyén. Persze föllelhető, ha lámpással is. Nem tudni, miért fordult el a verstől. Talán minden elmondott, ami ebben a műfajban elmondható? Nem akarta ismételni önmagát, amit olyan sokan tesznek? Az bizonyos, hogy olyan költő könyvét forgathatjuk, mint azokét, akik befejezték. Mert meghaltak. Vagy megőrültek. József Attila. Hölderlin. És olyan sokan! Vég- legesen lezárt könyv. Mint egy koporsó. Fölényes mesterségbeli tudás, a formák változatos- sága. És? Szépség. Mint patina a régi szobrokat, beragyogja verseit. „Kék zuzmót könnyezett az est, / kék fátyolt bontogat az éj, / Hogy miért van így, az ne keresd, / csak bújj mellém és ne remélj.” Mégis hiszi. Hogy van remény. Az égben. Azon kívül itt a földön is. Mert vele is ott van. Ha nem is hiszi. Ha úgy érzi is, hogy szavai, csöndjei csak a tehetségé. A sorokból világlik a transzcendencia. *Kortársa is így*. Négy sor. Nagy négysorosok jutnak az eszünkbe. Pilinszky, Weöres, Rákos Sándor. „Egyre inkább játszik velem az a gondolat, hogy a négy- soros vers igen alkalmas költői forma a félelmek és a félelem meghaladásának együttes kifejezésére.” A drámaíró Hubay Miklós sorai. És akkor itt egy fura könyv, jó vaskos, páratlan oldalain egy-egy négysoros, alattuk rajzok. *Gerzson Pál* az illusztrátor, aki nem aláhúz, nem kifejez, csak éppen rajzban parafrázálja a verset. Megfejtí a megfejtetlent. Mert a költő,

Szepesi Attila

a kortárs magyar költészet kincsestárában guruló gyémánt, minden oldala csillogóra csiszolt, hogy hány karátos, azt ne kérdezzék, mert lusta ékszerészek még nem mérték meg, így hát nem is tudható, vajon mibe foglalható, nyakékba vagy gyűrűbe, melltűt ékesítsen, vagy karperecet. Esetleg koronát. A lupé lekerül a szemekről. Homályos. Félrelátni vele. *No de hát ne búsuljatok*. Suttogja egy másik Attila, egy másik súlyos ékkő, bár ő sem foglaltatott még ékszerbe, csak úgy van, egymaga, „hulló tárgy” a mágneses térben. *Sárkányfogak* a kötet címe. Borges-idézet a fölütésben: „A sötétségben emlékezni igyekeztem mindarra, amit

tudtam. Éjszakákat pazaroltam arra, hogy felidézzem néhány kőkígyó rendjét és számát, vagy egy gyógynövény formáját. Így fogtam ki az éveken, így jutottam annak birtokába, ami már az enyém volt... úgy véltem, hogy, mint mindig, az idők végezetén járunk.” Ahogy Szepesi Attila is. Minden sora ez a végzetesség. „Ígék hamva. Kövek zenéje. / Csillámló vizek medremélye. / Szempárok. Fogyó ligetek. / Emlékek korma. Bogyók vére.” Áldott csönd szüremlik, mint a gyémántmosó szitáján a homokos víz. A rajzok meg terpeszkednek. Ha kell, hát fázósan rándulnak össze. Fekete *Fametszet*. „Fekete varjak feketében. / Fekete ágon feketék, / Fönn feketénél feketébben / kormos felhőkkel fut az ég.” Ezredvégi hangulat. A világ bárányhimlősnek vélt arca, ahogy elfeketül. Pusztul az ég is! A remény meg? „Új remények. Új ezredév. / Új próféták és új helóták. / Új jós-igék. És az is új, / mi belőlük kilóg: a lóláb.” Új, mely mind-mind nagyon régi. Ha föltámasztani nem is tud, de fölmelegíteni képes az emberiség. Legyen! Villanyrezsón bugyborog a múlt. És ujja lesz. De kilóg az a bizonyos. „A művészet minősége attól függ, hogy milyen mennyiségű múltat hord magában.” *Juan Gris* szentenciája csak megerősít bennünket. Látunk és mégsem hiszünk. Harsog a *Jelszó*? Nem. Csak halkán fölteszi kérdéseit: „Halad a világ... Hova? honnan? / A költő mit fűzne hozzá? / Hümmög. Ám a sejtelmét / mintha Belzebub csiklandozná.” Lágy ironia. Szeretve lenni. Ahogy monstrancia fölemelkedik hívők feje fölé. *Mozart*. „Az ürességben zengő hangzás / álmaink asztrálteste lesz. / Játszik nekünk Isten bohóca, / mielőtt végképp este lesz.” Bohóc, aki mindig könnyes. *Lacrimosa* minden sora. Nemcsak a Requiemé. Bohóc, akinek, mint tudjuk, mindent szabad. Meghalni harmincöt évesen. Azt is. Szepesi tudja ezt. Végtelen komor könyv. Alászállás a mennyei poklokra. *Imamalom*. „Isten halott. Ezt magyarázza tudós, bankár, cimborá, ángy. / Halott, halott. Csak gurgulázza / mind, aki istenülni vágy.” Pilinszky magasban ez a vers is. Innen már alig van tovább. De még megfejeji. Szelíd fohásza eget karcol: „Atyánk, e korszak elemészt, / testünk csócsálja bűzös ajka. / Érezzük üszkös fogsorát: / vagyunk a vércafatok rajta.” Vers és rajz tökéletes szimbiózisban. Pedig: „Üres színpad. Díszlet sehol. / Se ígézettek, se ígézők. / És folyik az előadás, / holott se szereplők, se nézők.” Jégüres álom a *korról*. Végleges lenyomat. Ezt az élményt nyújtja olvasójának a *Megyek haza* költője, a három évvel fiatalabb kortárs,

Szöllősi Zoltán

is. Ha Szepesinél gyémántot említettünk, itt gyöngyöt mondanánk. Alá kell merülnünk. Szét kell feszítenünk a makacs kagylót. Gyémánt, vagy gyöngy? Labruyére óta tudjuk, hogy „a megkülönböztető képesség után a legkritikább dolog a világon a gyémánt és a gyöngy”. Ugy-hogy ne tegyük. Csak forgassuk kezünkben a tízéves, lehajtott fejű könyvbéli hallgatás után ezt az új kötetet. A *Littera Nova* megint megmutatta. Hogy lehet, sőt egyenesen kell a senkinek sem kellő költészet. Versei egy olyan költőnek, akit nem méltat az írók hada, hogy szövetségük választmányába beültesse. A méltót. Hogy József Attila-díjjal jutalmazza. A régen megszolgált. Hogy fejére illessze a Babérkoszorút. Szepesiére is. Ám megtorpan minden ítélkező. Azt azért mégsem! Félelem? Fals hang lenne a kánon szólamában? Mely egyszólamú? Ez itt a kérdés. Költő, aki még nem tért haza. Félúton a születés és a föltámadás közt. Jánoshalmáról Budapest Belvárosába. Ordító decibelek amplitúdóin hánkolódva. Első könyvét még a legendás Kozmosz-sorozatban *Kormos István* szerkesztette. *Csonkorall*. Ezt volt a címe. Ha ebből a fiúból nem lesz nagy költő, akkor senkiből. Pedig Tóth Árpád oda-súgta. „Röhögő senkik, balkörmű gazok / szállnak mennybe.” Bizony. Szöllősi még itt, a földön. Keresve helyét, mely nem találta, „...éjt csurgat az eres / (...) Minket Isten hisz-e?” Ilyen sorok tobzódhatnak. Jelentős ez a líra, mely csurog alá, mint a vulkán, és pompás hamuvá merevedik. Hamu alatt is virágok nyílnak ott. Az üszök se olyan csúnya. „Rideg síkság az égig / mégis mint fán maradt gyümölcs a Nap / de hiába az őszi szél is / csak férges varjak hullanak”. Aztán a *Magyar avantgarde*. Előörse a fénytelen időnek. „Parázslék az égi

kemence szája / Fekszik árnyékom havon / Fáj a hideg: kemény tárgyak ütése / csonton és gondolon”. Csöndes iróniával legyint a költő. Kellünk-e? Kik vagyunk mi, hogy szólásra emelhessünk tollat? Versben szólni ezredvégen, világvégi „üveg mögötti csendben”? „Élünk, jeltelen vadak - / nem ér hitünk Göncölig / s reánk az ég nem szakad, / nélkülünk is működik. // Imádságos éjszaka, / olvasója csillagok, / örök, végtelen ima, / csönd, mely látszik és ragyog. // Fekete csend idelent, / háborúnyi kín, bánat, / Egünkhöz, volna-e szent, / aki lel fényes szálat? // Nem száll a költő szava, / föld vonzza versét, zuhan: / avarban lélek, haza - / nyelvünkbe fülünk, Uram.” Aztán Ady *ellovanja* jut eszünkbe, mikor ezeket a sorokat olvasuk: „Szálltam vagy jártam csillagaidat, / mindig földem dobogtam, / nem bírja szívem, ledob, megyek hát / sántán, lovatlan. // Akartam, Uram, ne érkezzek én / havas fővel és hóban, / hittem, ziháló énekemben is / táltos csikó van.” A könyv egyik fő darabja. Önmagában elég, hogy beemelje költőjét oda, ahol már csak az ég van, Isten kéklő terítője. El is indul a címadó versben, hazafelé. „Kelő Napért, kenyérért föliz- / zanak ég falán a téglák, / vállamon cipelem utamat, / Istenig fölrő létrát.” Így valahogy. Az apró megváltások irtóztató terhei. Édes is, mint az édesanyáké. Féleleműző gyönyör: „...egyedül ő, a bárány, kit megöltek. / Végigkocog az üvegtengeren / és trónra száll. És megnyitja a könyvet.” Pilinszky báránya. Valami hasonló lüktet

Petőcz András

soraiban. Lüktet, és mégis rezignált. *Az utazó* búcsúja szépséges esszencia. Olyan, mint a kötet fölütése. „Tisztán, hűvösen, visszafogottan.” Ennek a szonettnek az első sora. *Borinak*. És a másik. *Dorkának. Karácsonyesti fényben*. „Ahogy itt ültél, / fejed lehajtva, szépen, / olvastál, mi / éppen játszottunk // valamit, nem is / tudom, ahogy itt / ültél, közöttünk, / karácsonyesti fényben, // tétova semmittevésben, / csendben, jó / volt itt, nálam, / valami régen volt // tisztaságban -” Igen. Ez az. Ahogy a versvég fölemelkedik, mint gyerekenyéből kifújó hópihe. Mely ugyanakkor betölti a teret. Költészet. Visszavonhatatlanul. Aztán a variációk sora. József Attila, Weöres, Lakatos István, Nemes Nagy Ágnes. Imre Flóra és Lator László. Tóth Krisztina is. A legfiatalabb. Megtisztelő. *A harmadik szín: piros*. Az immár halhatatlan lengyel filmesre írt variáció. *Kieslowski*. Mindenki, aki mester. Mindenki, aki hatott. Így, vagy úgy. Egy nagy *köszönet* a könyv. Mint a híres Weöres-szonett. Csak itt versekre elosztva. Főhajtás. Mallarmé mély homálya. Variáció ez is. „Ez a szertelen, szép és lebegő! / Gyönyörű máj-máj nap! / Futás ez, játékos, nyugtalan: / lebegő, szép és szertelen.” Rachmaninovi futamok, Corelli-variációk. A színek. Csendje. Apró forgószelek a nyirkos éjszakában. Ilyenek ezek a versek. *Anyegin sóhaja*. „Senki, senki, senki / nem megy el helyettem / párbajozni. // Reám vár egyedül / az a helyszín, ott a / hol mindenképp: / elpusztulok.” Ugye, mintha hozzánk szólna ez a Petőcz-Anyegin? Mintha megelőlegezné, hogy minden hiába. Még ha hiszünk is. Hogy van folytatás. Ha van.

Rövid versek után egy furcsa verseskötet. Írója a *Parnasszus* című költészeti folyóirat főszerkesztője.

Turczi István

hangütése élesen más, mint kortársáé, Petőcz Andrásé. Rokonságuk mégis szembetűnő. A posztmodern hagyományai. *Hosszú versek éjszakája*. Ez a címe a Turczi-kötetnek. Szellemes, találó cím. És rémületes. Az ember általában nem szeret hosszú verset olvasni. Elvész a részletekben. Eliot, Pound jut eszébe. Meg Juhász Ferenc. Nem lehetne két sorban? Igaz, Pilinszky is fölrémlik. Hogy mindegy végül is. Hosszú, vagy rövid. Csak indokoltan legyen ez is, az is. Határ Győző szép előszava megnyugtat. Kegyelmi állapotról beszél a jó prózavers kapcsán. De prózaversek-e ezek a költemények? Szerintem nem. Verseik. Próza nélkül.

Lóhalálában futó sorok. Biblikus dübörgés. A recenzens kedvence a *Most már mindig így*. Nem is olyan hosszú. Mint Ravel *Bolerója*. Ahogy pulzál. És ami eszünkbe jut róla. Egy férfi és egy nő. Meg több is. Mert az kevés, hogy férfi és nő. Alap. De nem minden. Vagy minden? Mindegy. „Múlás van, hiperaktív. Lassabban veszed / észre, hogy vagy, mint azt, hogy voltál.” Valóban. Posztmodernet említettem. Most azt mondom, ilyen sorok olvastán, hogy *babitsi*. Ahogy hömpölyög. Jónás? Lehet. Széles sorok zubognak. „A reggel összetintázta álmaim. Teavilágos van, / öntányéron hül a hold, az ablak üvegén / ezeregyéj-intarziák. Bárcsak itt lennél, / és látnád a tócsákba gyült színek friss vonulását, / ahogy a képembe kacagva, ónezsínór, / fölkenődnek a nappali üres falára, / és mesélnek, mesélnek, kegyetlenkonokul.” Nagy vers ez. Betölt nem is egy éjszakát. Talán épp az ezeregyediket. Férfi és nő. Hat hosszú vers. És a könyv utolsó sora *közelivé* szublimálja a metafizikát. *Lennie kell itt valahol egy megváltónak*. Igen. Így, csupa dölt betűvel. Az ember szereti a hosszú verseket. Eliot után yúlni újra...

Balassa Péter

tudja csak, a *Versangyalok* költői miért hiányoznak kanonizáló fölsorolásai közül. Bár az ember mindig szabadkozik. „A lista nem lehet teljes.”

A *Koldustortát* vizes kézzel fölívni készülök. Bár keserédes bevonatán jelölve három vastag szelet. Három fejezet. Tizenegy írás. A második a legszebb. A legesszéisztikusabb. *Tolsztoj naplója*. Akkora szelet, hogy nem férne be a Parlamentbe. „Nem azt kell kérdezni, miért élek, hanem azt, hogy mi a teendőm...” Bán Magda kérdezi Balassát a kritikáról. Válaszában mintha a tolsztoji szentenciához kanyarodnánk vissza. „Tehát szolidaritás és szakértelem, ezek a legfontosabbak (...) irodalomról csak akkor tudunk szakszerűen beszélni, hogyha szeretjük a tárgyat. (...) Azt látom, hogy vannak fiatal meg kevésbé fiatal emberek, akik nem azért csinálják ezt, mert szeretik a tárgyat. Nem értem őket. *Egyedül a szeretet tartozik a tárgyhoz*. Mert a tárgy létének pusztá elismerése már az. A tárgyszeretet: tehetség.” Hát igen. Így kellene. Csakis így szabadna. Kárpáti Kamil írja egyik esszéjében: „Klasszikussá bármit (...) csak a társadalom művet újraalkotó, reprodukáló tevékenysége avathat.” A társadalom tagja a kritikus, az irodalomtörténész is. Aki kiválaszt, ítél élők és holtak fölött. Pedig nem tehetné. Mert Istené a döntés joga. Vagy lehet, hogy Isten dönt úgy, hogy a kritikus választ-hasson? Válasz ebben a könyvben sincs. Nem is lehet. Mert a válasz Istené.

Megkondulnak a harangok, és...

Három emberről szólunk. Három szikláról. Ha egyházát nem is, de kimagasló tehetségét rájuk testálta az Isten. Kettejüket porlasztja, rága az idő irtóztató erejű folyója, de művük szerte-vitte ezernyi ér, hajszáltrepedés. Majd újra összeáll, de akkor már hegygé.

Aki végképp fölért a csúcsra, az a költő, akiről így ír legújabb könyvének fűlszövege: „Az író korábbi verseskötetei - *Kobaltország*, *Árnyékváros*, *Királyok földje*, *Necropolis* - a tér aspektusát őrzik; ez a mostani - *A barbárság éveiből* - az idő aspektusát rögzíti. Az időt, amelynek létezését az író - akárcsak eszményképe, Borges - tagadja, megtagadja. Idő nincs. A tapasztalat tömbjei haladnak velünk a térben.”

Gergely Ágnes

térdig gázol a barbárság éveiben. Költő, aki mindig ott járt, ahol a madár se. Vagy *csak* a madár. Vagyis költő. Merthogy a művész hulló. Ős. És a hullóból ágazik, s lett vele rokon a madár. A madár, vagyis a költő. Barbár. Barbárabb. Legbarbárabb évek. Voltak és jönnek. A költő meg lépked tér és idő végeláthatatlan drámájában. A Belvárosi Könyvkiadó Lakatos István sorozatszerkesztésében újabb kötettel lepi meg az olvasót. Bibliotheca Hungarica. Sorozat a legnagyobbaknak. A Magyar Írószövetséggel karöltve. Kemény fődéllel. Ahogy illik. Reprezentáció? Nem. Csak meg kell adni a császárnak, ami a császáré. Istennek is. Mert tőle erednek a művek. Semmi kétség. Versek igazgyöngy füzére. Végtelen ragyogás ebben az örökös, megátalkodott sötétségben. Mai élet. Globalitás. Fogyasztatok! Közben csak fagyasztanak. És ami kienged bennünket erről a mirelit-halálból, az a könyv. Verseskötet. Gergely Ágnesé. Huszonöt régebbi és huszonöt újabb vers. Micsoda zuhogás! A régen szárba szökött invenció kibújik rügyekből, levelekből. Még hogy a fák nem nőnek az égig?! Vagy az ég hajol le? Isten fotoszintézise. Versekkel a halálba. És azon is túl. Oda. „(...) Ám a tévedők és téveszméik / egyként üszkösödnek. Tekints a sebre. / A valódi sebre. Örökké a sebre. / Templomod bárhol fölállíthatod.” Írja a *magyar költő a Kozmopolitában*. Metafizika. Csak az hallja, akinek a füle... de ezt már ismerjük. Azok is, akik nem akarják meghallani. A *súly alattban* mintha folytatná: „Templomod bárhol felállíthatod. / De a vétet is bárhol elkövet-heted.” Aztán „A nyár a halál lángolása”. *Péter-Pál után vagyunk*. *Fenyőtű* zöldet szúr: „Megváltodom: vers jut eszembe rólad. / Talán valahol ezért meg is rónak. // Szemedre hányják, hogy közel merészkedsz, / mint a csillag a fenyőfák hegyéhez - // onnét mozdulsz, hol négy táj fut keresztbe, / tobozra simítsz és narancsgerezdre, / megnézel szépet és elnézel ocsmányt, / míg ezek kávéházat, égi kocsmát // vélnek többféle párás, kék sarokban / s osztottságot abban, mi oszthatatlan. // Himbál az Idő: önjogán nemes lét. / Tűhegynyi karon az egyetemesség. // Elférek én ott? Meddig kell itt lengnem? / Nyújtom a verset. Nem fáj. Válts ki engem.” Nem *meg*. Jól értjük. Csak *ki*. *Mint* egy zálogot. A megváltás maradjon isteni magasban.

Megidéződik a „sokbetegségű” Füst Milán, aki elvárta, hogy ha fiú, ha lány, megcsókolja reszkető „aggastyán” kezét. És akiknek kiváló, tehát megkerülhetetlen műfordítója, azok is megidéződnek a versek nagyon is élő panoptikumában. így Pound *XX. Cantója*, Eliot *Államférfija*, Yeats *Hideg égboltja*. *Visszfények* a közös címe ennek a vonulatnak. „Megtapad jobb válladon / alvó, védtelen fejem. / Izmaid hullámtörők, / egykor így emlékezem, / én már akkor, ott tudom, / láz formálja szobrodat, / párduclepke, lélegezz, / vétlen, szép, haló szobor, / Apollón ujjaim alatt, / páráld végig álmomat.” Auden *Altatója*. Ez az első versszaka. Gyönyörű. Mer szép lenni. Nem divat. De mit is nyilatkozott e sorok írójának a költő 1986-ban? „Igen. Meg kell üzeni Kassák tanácsát, meg kell üzeni a megemelkedettségre való

igényt, ez pedig nem mond ellent a kor kívánalmainak, mert farmernadrágos író is írhat remekművet, (...) s akkor igenis *megkondulnak a harangok és leszakad az ég*, csak ehhez a belső fül hallása kell.” Igen. Csak ezek az évek, a barbárságéi, befognak minden fület. Süket csönddé olvad minden jajdulás. Nem úgy az *Apuban*. Eljut oda, az emlékig. Hiába az idő, a gyógyító. Nem gyógyít. Legföljebb beheged. Var fedte seb. Az *Ajtófélfámon jel vagy* című, 1963-ban született versében így írt: „Nincsenek emlékeim, / és ha vannak sem őrzöm őket. / Sohasem koslattam a temetőket, / nem rendít meg a szerves kémia.” És eljut Aputól Apuig. „Emléke napszínű falakban. / A falak hült helye a Napban. / Árnyéka nőttön nő. A fény fia. // A temető nem szerves kémia.” A régi versből: „De néha, így november táján, / ha köd van és a nyirkos ablakok / mögött levegő után kapkodok / - testednek hollétéről mit se tudván - / a vegetatív emlékezés útján / fel-felszivárogoz egy mozdulatod.” És mit ír most? „A levegőváz üvegesedik. / A nyirok és a köd / nem vár novemberig.” Aztán: „Az emlékezés nem vegetatív.” Innét odáig. Nagy költészet, mely folytatódik. Aki saját műveit is folyton revideálja. Mert az emlék heves. Akárcsak a halott költő.

Székely János

vajon megsértődött-e? Amikor levellemmel fölkerestem marosvásárhelyi magányában? Már meg nem tudom. Levelét őrzöm. Kézzel írott sorait, melyek megindítják bennem a sírást. Leplezni nem lehet. Csak lehajtani a fejet. „Különös (vagy talán mégiscsak szükségszerű?), hogy épp most jutnak el hozzám az ösztönző együttérzés szavai, amikor én tulajdonképpen már lemondtam az irodalomról, s mondhatni *visszavonultam*.” (Kiemelés tőlem - K. Zs.) Nem sértődöttség ez. Inkább valami hiátus. Hogy miért nem előbb. Tényleg. Miért nem? Magam talán nem is gondoltam rá. Nem mertem. Hogy jövök én ahhoz. Aztán a Vinkó József-féle televíziós portréfilmben látottak meggyőztek. Írnom kell. Írnom - szabad. De már későn. Ma már tudom. Mentségemre legyen: nem tudhattunk róla túl sokat. Hogy ki is ő? Ki rejtezik a rémületes drámák mögött? Ki is valójában ez a filozófusnak készülő, gondolkodóvá vált művész, ez a pilinszkys aszkéta. Akinek marosvásárhelyi ablakából a börtönudvarra látni. Ahol édesapja rótt a köröket a sétán. Hét mondatért nyolc év. Hét lehallgatott telefonmondat. És ahogy ő mondta, megkapta élete legnagyobb, legbecsesebb irodalmi kitüntetését, amelyet írói munkájával ért el: kiszabadította édesapját a börtönből. Három év hazugság árán. A cél tehát szentesítette az eszközt? Minden bizonnyal. Különben is: a művész csak Istennek tartozik elszámolással. Nem a lelkiismeretének? De. Vagyis az Istennek. Bezárult körben bolyongunk. Ő is. Székely János, az ember. Aki művész. Gondolkodó. Aki azt mondta: „nem célom a siker, mert korrumpáló tényezőnek tartom. Rangomon alul van.” Nesze nekünk lihegőknek. Költő, aki 1990. május 9-én kelt levelét így fejezte be: „A szorongásban az az igazán rossz, hogy magunkba zár.” Költő, kinek a Belvárosi Könyvkiadó Bibliotheca Hungarica sorozata *Lászlóffy Aladár* válogatta Székely János-versekkel gazdagodott. Gazdagodott, mert ez a költészet egyenrangú az erdélyi író drámai életművével és prózai írásaival. De nemhogy egyenrangú, de ez az életmű a kortárs magyar irodalom felhőkbe döfő, s így ma még alig-alig látható csúcsa. Majd minden művén ott a nagy íróban inkarnálódott Isten-ujjnyom. A lehelet-finom, nyilván tarthatatlan, fordított előjelű corpus delicti. *A gőg fegyelme*. A Kossuth-díjas kortárs, a szem- és fültanú Lászlóffy Aladár esszévé nemesedett bevezető tanulmánya bocsátja útjára a verseket. „Mindenhol, esszében, előszóban, drámában és példát statuáló *költőként-elhallgatásban* állítja, demonstrálja, hogy a huszadik században meghalt a líra, átadja helyét valami másnak.”

Ez persze így nem igaz. A líra nagyon is él. Csak a *hatása*, a befogadás emelkedettsége szünetel. A valami más szinte elemezhetetlen. Így vall *Dante Ravennában*: „Mindent tudok, mit tudni érdemes. / Szívós erővel róttam lassú pályám / Letűnt koroknak mélységére szállván / Csapásomon, mely szűk, de érdekes. // Elsétálgatok még a dombokon. / Szemem fájón tekint

a messze napba, / S ha megtört testem végül elmaradna, / Én azzal is csak művem alkotom.” Egy szonett ottavája. És szonett mindenütt. Szonettkoszorú. Fölényesen alkalmazott mester-ségbeli tudás. Intellektuális költészet? Avagy spontán? Poeta doctus, vagy poeta laureatus? Mindkettő. Mert a filozófus, mint Babitsnál, alul marad a költőben. A költészet spontaneitása, gyermeki rácsodálkozása mégsem szenved csorbát, noha a gondolat fehérre izzítja a sorokat. „Minden sorom egy-egy felismerés volt. / Minden versem egy megoldott talány. / Az volt az élet, az volt a valódi - / Az volt a boldogság talán. // Fátyoltáncot járt nékem az igazság. / Fehéren sejlett pompás termete. / Lassan vetkőzött, s minden mozdulattal / Egy versemet vetette le. // Burkok bomlottak, foszlottak a fátylak, / S minden foszlányuk dalra indított. / S az átsugárzó test minden dalommal / Meztelenebb lett, csábítóbb. // Azóta már lehullott minden fátyol, / Elhalt azóta kedvem és dalom (...)” A kötetbéli utolsó vers. 1968-ból. Talán ha tudta volna? Hogy lesz még föltámadás? 1989-ben Romániában? És másutt is? Akkor talán? Nem. A lefojtott hang, a sziszegés, majd az elhallgatás nem föltétlenül paralel a napi politikai játszadozásokkal. Székely János túllépett „e mai kocsmán, az értelemig és tovább!” És ott maradt a strázsán. Öröködni, vigyázni a jelent. Átmenteni a jövőbe, amit érdemes.

Nem tudom, ki osztja ki a halált. És miért így. Költőkre miért mér külön csapást a kiosztó. Rákok „színes” variációit miért ontja? *Kosztolányira* gondoljunk csak. *Babitsra. Illyésre. Baka István. Pinczési Judit. Werbőczy Antal. Sziveri. Hajnal Anna is. Nemes Nagy Ágnes.* Most

Parancs János,

aki prófétának bizonyult. E sorok írója faggatta őt a halálról *Szavak és szenvedélyek* című esszékötetében. Akkor így vallott, nem is a halálról mint ontológiai fogalomról, nem is a transzcendenciáról és a metafizikai dilemmáiról. Inkább az öregségről: „Nem az öregségtől fél az ember, hanem a megalázó helyzetektől, a kiszolgáltatottság fokozódásától, attól, hogy egyszer csak képtelenné válik önmaga legminimálisabb igényeinek kielégítésére, önmaga ellátására, és egyre inkább a többiek segítségére szorul, sőt a többiek terhére válik. Különösen keserves lehet ez a folyamat akkor, ha szellemileg épen kínlódja végig, a viszonylagos és átmeneti javulás minden reménye nélkül, lassú testi romlását.” A prófécia, ím, bekövetkezett, inkarnálódott. Az akkori beszélgetésben *Fohász* című versét idézte. Amelyben pont erről van szó. Hogy az Isten talán megkönyörül, hogy ilyen helyzetbe ne kerüljön. De Istené-e a döntés? Ő maga közli a beszélgetés végén. „Az üdvösség biztos útját nem ismerem.” Mi sem. Csak kapisgálunk valamit, amiről azt hisszük, hogy birtokában vagyunk egy olyan tudásnak, amilyenről még *Aquinói Szent Tamás*nak is csak sejtései voltak. Hogy más nagy gondolkodót most ne is idézzünk. Csak és kizárólag Jézus Krisztus tudta-tudja a választ. Ő súghat valamit. Ha van rá jól behangolt antennánk, bizonyos fokig bírjuk a jelzést. De ez is inkább képzelődés, mákony, reszkető bizakodás a föltámadásban.

Még a hetvenes évek közepén, lapozgatva a Szép Versek „rácsos” könyvét megkérdeztem Hajnal Annától, ki ez a fiú. Ez a Parancs? Olyan szomorú a fényképen. - Kitűnő költő - mondta Anna. - Párizsban élt, alapítója volt a párizsi Magyar Műhelynek. Aztán hazajött. Lektor lett a Magvetőnél. - Ha valakiről Hajnal Anna azt mondta, hogy kitűnő, arra mérget lehetett venni. Ha mérget nem is, de a Parancs-köteteket sorra megvettem, mind. Mikor meg Pilinszky meghalt, azt hangoztattam, hogy ő, nemcsak azért, mert János, hanem mert jelentős, szóval ő lesz az új Pilinszky. Nyilván túloztam. De hittem sokáig. Aztán jött a betegség híre. És a halál. Halál után a föltámadás. Az utolsó könyv. A Nap Kiadó jóvoltából. *Töletek távolodóban*. Magasfeszültség már a címben is. Ember, ahogy nyögve, kínlódva, epilepsziás rohamokban lépked a sír felé. Aki ha nem is ismerte az üdvösség biztos útját, de biztosan üdvözült. Rák. Ez az iszonyat. Ez a legnagyobb és legfélelmetesebb ellenség. Aki párbajra hív. Akárhogy vívatsz, lövatsz, verekedhetsz. Alig van legyőzője. Nincs is. Parancs is küzdött. Mint egy testőrhadnagy. Ilyen kínok közt olyan verseskönyv hullott ki halott kezéből, ami

páratlan a kortárs költészetben. Úgy látszik, a halálos kór a nagyobbakat még megemeli. A magasság alig érzékelhető. Mert nem látjuk a tetejét. Csak elképzeljük, hogy ott van valahol a kozmoszban.

Világirodalmi jelentőségű híradás. Költő, aki utolsó percéig az. Mert aki erre születik, ebbe hal bele. A rák, az öngyilkosság, a tüdőbaj, az infarktus csak „rásegít”. *Haiku 1.* „öt meg hét és öt / a számok nyelvén ennyi / ilyen egyszerű”. Ilyen egyszerű? Igen. Íme a magyarázat. *Haiku 2.* „félálomban él / cikázó villámok közt / ostromlott várban”. Életérzés. Ha élet volt ez egyáltalán. Frissen gyalult, szép *Forgács*. „Úgy gondoljuk, / szabadon haladunk előre, / pedig csak pörgünk és forgunk, / korosodó portáncfigurák, / az örök törvények szerint.” Kálvint igazolja. De mit szól ehhez a szabad akaratról filozofáló Szent Ágoston? Maga a katolicizmus? Nem tud szólni. Mert ahhoz át kellene élni egy haldokló költő minden rezdülését. Azt meg ritkán teszi. Ha teszi is, följajánlja Istennek. Pedig Isten érdeke nem lehet a szenvedés. A testi. Szellemi úgyis elég akad. Egyikünk sem ússza meg! És hiába a halálos baj tudása, viselése. Akik átéltek már ilyent, mind azt mondják: más lettem. Ma már nem érdekelnek az érdektelen dolgok. De mit ír Parancs? „Másnap is ugyanazt mondom. / Ugyanúgy és ugyanazt. / Eddig még nem okultam.” Félelmetes önvallomás. Mert megváltozni lehetetlen. Csak hisszük, hogy sikerül. *Decemberi töredékek*. „Minden pillanat csak ennyi: / most és soha többé! // Később aztán, olykor, a fájó hiánya.” Alig értelmezhető varázslat. Túlnani költészet ez már. Nem evilági. *Mondatok*. „Egyre mélyebb kútból kell ma már / az ébredéskor fölkapaszkodnom.” És egy kis tanulság az utókornak. Akik azt hiszik, hogy életben fognak maradni. „Vakegér! / Mindannyian megnyomorított / tékozlók vagyunk.” Úgy bizony. József Attila *Két hexameter*e jut az eszünkbe. És mégis. Mindennek ellenére. Minden ordító szenvedés, halál, mocsok dacára: maradjunk meg az ő szeretetében. Ahogy megmaradt Parancs János is. Krisztusban halt. Ha valami biztosnak tűnik, akkor ez az. Nagy költő távozott. Nagy költő érkezett meg. Töletek távolodóban, hozzátok pórúsokig közel.

A remény hangjai

1991-ben megjelent esszékönyvemben arról faggattam *Kocsis Zoltánt*, vajon tényleg kismester-e Pilinszky. Merthogy valaki így aposztrofálta, amikor is kissé himnikus hangon emlékeztem meg a költő halálának egyik kerek évfordulójáról. Kocsis válasza: „Ő úgy kismester, ahogy kismester volt *Webern*. Akinél három hang kapcsolata azért egy világ, mert azt a három hangot ugyanúgy senki más nem írta le...” Hát igen. Anton Webernről, *Schönberg*ről és *Bergről* megoszlanak a vélemények. Lehet-e így is? Bartóki tiszta forrás helyett némi matematikával? Atonális talajról dodekafonistaként szinte megfajthatatlenné válni? Lehet. Hogy aztán érzelem nélkül van-e művészet, illetőleg hat-e a dodekafónia az érzelmekre, zsigerekké válhat-e a befogadhatatlan, a Thomas Mann-i Faustus-világ, az Adrian Leverkühnök szeret nélküli viharzása - nem tudhatom. Egzakt módon legalábbis. A recenzeált könyvek szerzőinél is azt vizsgálom, költő és író, zeneszerző és építész hogyan rakja egymás mellé azokat a bizonyos „hangokat”. A kortárs, a prózaíró, aki visszatért az első szerelemhez, a vershez, „abszolút hallású”. Verselése nagy ívű, ám hagyományos.

Takács Tibor

érzelmes költő. Élet-vágyó. Túl a hetvenen. Mégis. Telve búcsúzással. Feszül minden sora. *Konyakisten* hallgatja fohását. Hogy a szív meg ne álljon! Halálfüzért, csupa pazar Shakespeare-sonettből. Lírai önéletrajz. 1943-tól 1949-ig. *Csillagokkal takaróztam*. Ez a címe. Takács Tibor összegez. Mintha csomagolna. És kérdez. Mit vigyek magammal? Mit hagyjak rátok? Építve *Magam Déva várát* „e földi váramnak / fala összemorzsol / amit ha felraktam / mintha lenne Holdból / Rakom nappal Napból / mindig újabb várát / szavakból építve / a megmaradásnak”. Ránk hagyja azt is. Meg a tanulságot: „hetven év ha roppan / mi minden a vállon / jó győztesnek lenni / az elpusztuláson.” Takács is Nyugat-hagyomány. Úgy saját hang, hogy semmi dedakofón. Meg is marad benne a szeretet. Élők és holtak közt a mindig fejet hajtó. Nem gabszulál. Szeret. *Iffjú pályatársainak* ajánlja. Hogy vigyázzanak. Mert így is járhat bármelyikünk. „(...) már nem rohanok úgy mint régen / most az idő száguld velem / hihetnem hogy máris elégtém / tüzeden régvolt szerelem // körülöttem sok még a sárkány / csak nyugdíjas Szent György vagyok / és már bizony egyik sem vár rám / kivont kardot nem forgatok // nézem a harcot ezt a végsőt / várom hogy a holnap mit ad / mindennap legyőzők egy lépcsőt / számolom sárkányaimat.” Szép versek 129 oldalon. És egyikük sem, soha, a *Szép Verse*k évenként fölbukkanó antológiájában. Valami kiskereszt az államtól. Vagy közép? Mindegy. József Attila-díj se. Egyenes gerincen könnyebb egyensúlyozni, mint a mindig másfelé hajlón. Takács Tibor csomagol. Készül az útra. De csak nem megy el? Poggyásza még nem ürült ki teljesen. Bartókra gondol. És marad. Verset írva.

Itamar Jaoz-Keszt

világnagyság. A *Tájkép füstben* című verseskönyve, mely válogatott és új verseket hordoz, immár fölemeli őt az írásbeliség halhatatlanjainak parnasszusi magasába. A *Múlt és Jövő* kiadványa már kiállításában is reprezentatív. Így kell(ene) kinéznie egy verskötetnek. Karcsú és sejtelmesen fekete. A papírlapok sárgák. Mintha Bibliát lapoznánk. Mert olyan is ez a könyv. Bevezetés a metafizikába. Nem Heideggeré, de közel álló. Bevezet a létező nemléte-zőbe. A megfoghatatlanul fölöttünk állóba. Aki azonban lehajol hozzánk. Mert nem előljáró, vagy feljebbvaló. Mert ez egy égi hadsereg. Aki és ami még csak nem is védekezik. Úr és szolga viszonya kizárva. De kár is erről beszélni. Hiszen úgymint megfoghatatlan. Hogy ki, kiért. Nem evilági szféra. Keszt Péter. Szarvasról. Jaj, ha itt maradt volna! Jaj, ha lenne ilyen

költőnk! Mintha Pilinszky fia. Utódja egy másik dimenzióban. A verseket Gergely Ágnes és Székely Magda válogatta. Ők is *onnan* jöttek. A magyar költészet egy különös vonalából. Ahol a Nyugat véghangjai rezegtek. Az Újholdban üdvözülő reménység. A fordítók meg mind-mind a modern magyar irodalom, a költészet élvonala. Nagyszerű könyv. Anyaszólítások, anyasíratók. A magány éles szakadécai. „Remélek, / várom, térjen vissza a tél, / s a sárga napfény úgy fogja be arcomat, / akár egy halálos betegség.” Aztán eljutunk a legnagyobb, legdicsőbb vershez, a címadóhoz. *Tájkép füstben*. Három tétel. Költészet-sonáta. S a tétéleken belül a lúdbőröző futamok. „És mégis egy madár / valahonnét / a fény évezrede / a szája szája véres / sötétséggel tele // elámul a gyerek / a tűz szárnyat csiholt / Isten egében fönn fönn / szent mágus lett a hold”. Aztán az egész átfordul adagióba. „A Föld forog hiszen / nem tud az idejéről. / Az ember aki eldől / a halottak felé dől / aztán az ember fölkel / távol az életétől.” Végül a harmadik tétel utolsó verse, amelyben az egész szintetizálódik, mint a valódi szonátákban. „Mert féltékeny a lélek / fájdra régi kert / a madár visszaútban / fészket csak földbe lelt / és eltelt ott a csönddel / a kert a régi kert / s én hallgattam a hangját / az égből énekelt.” Jaj, ha a miénk lenne! De minek a sóhaj? Az. Mienk is. Ha befogadjuk. És senkié, aki kiveti magából.

Éli Netzer

metafizikába lép. Ugyanabba a folyóba. Kétszer is. Akárhányszor. 25 éve annak. Volt egy kedvenc focistám. Mert szép, hosszú, szőke haja volt. Én meg fölnyírva. Világított a tarkóm. És akkor a Mönchengladbach sztárja. Bizonyos Netzer. Csakhogy ő Günter. És német. Éli meg izraeli. Günter is költő volt. Senki úgy nem tette a labdát 50-60 méterről, pontosan csatári cipőorra. Már csak be kellett löni. Éli, az más. Megbújik a sorok között. Igen. Ott, ahol fehéret vélünk látni. Papír havas derengését. Ott tör ő ki. Hátravontan játszik. Osztogat. Majd lő. Altat. Mint a brazilok. Vagy a hollandok. Aztán hirtelen megindul. „Mikor a fiú fölveszi a katonaruhát, az egész ház megváltozik. / A háború belopódzik a papírzizegésbe, beoson / a fürdőszobába, be az ágyba, be párnáid közé, a paplanodba, be / szennyes ruháid közé. Érzékeid, akár a csendet / fülelő kutyának, megfeszülnek.” *Amikor a fiú egyenruhát ölt*. E versnek az első szakaszát idéztem. Ebből a furcsa könyvből. Inkább füzetből. A Belvárosi Könyvkiadó kiadványa két fordítót is dicsér: Jólesz Lászlót és Mezei Andrást. Jakov Gutermann meg illusztrált. De hogy! Vörös és fekete. Vér és múlhatatlan gyász. Amely betölti a földet és az eget. Piros széken fekete, szálkás kabát. Katonazubbony. Előtte pár bakancs gyűrődik. Mint Van Goghnál. Nem azért készültek, hogy mintegy aláhúzzák a verseket. Nem azért. Hanem hogy ráérezzenek. Minek a háború? Minek a tengernyi halál? Ahogy Orbán Ottó írta csodaszép Schubert-versében, a *szekérderéknyi*? Erről szól ez a könyv. Füzet. Könyörgés. „Ne feledkezzetek meg / a kosokról, / jól őrizték őket, / készítsétek fel, a fiak helyett / ők legyenek az égőáldozat, / ezért könyörgök.” Nemde mint egy ószövetségi próféta, úgy invokál? „Három barát egy ütközetben: / egyiknek imádkozik a szélbe a haja, / a másik szeme föl szálló madár, / a harmadik a halál angyala.” Így ír. Ilyen megfoghatatlan eszköztelenséggel. Itt sincs semmi rendkívüli. Csak nagyság. Ahogy az Egyéniség, Istennel karöltve, átüt a sorokon. Égő papír. Vér és tűz. Magyarból izraeli. Budapestről indult. És meg sem állt az egyetemességig. Onnan már nincs tovább. Csak szomszja marad meg a valónak.

A legendává nemesült *Kilencek* költői csoportból már csak nyolcan küzdenek, kapaszkodnak a mai magyar lírában. *Rózsa Endre* „nyitotta meg a sort”, az elkerülhetetlent. De ott ragyog a koszorú fölött korunk magyar költészetének egyik legnagyobb csillaga, *Utassy József*. Aki legutóbbi négysorosát így képes lezárni: „szívemnek akkora bánat: telehalom a temetőt.” Ebbe a fénybe emelkedik most már hónapról hónapra, hétről hétre

Kiss Benedek

is, aki nemes patinával vonja be legújabb verseit. Emellett pedig fordít. Bolgár költőket. Most az jut eszembe, hogy nagyon régen, tán húsz éve is annak, arról vitatkoztunk kompetens körökben, hogy miért sírunk mi a magyar irodalom mostoha külföldi megítélésén. Hát tudunk-e mi, magyarok valamit például az albán költészetéről? És most kérdezhetném: a bolgárról? Ugye, nem sokat. Bár *Nagy László* emlékezetes fordításokat halmozott az utókorra. A Littera Nova Kiadó új könyve, az *Önrekviem* ott fehérlik a fekete borítón. A *k* betű függőleges szára fölfelé és lefelé vertikálisan megnyúlik. Egy kész képvers keresztje. Bolgár poémák. Annak ellenére, hogy a kötet hat szerzőt vonultat föl, a merítést mégsem nevezhetjük szűkmarkúnak. Ezek a költők a mai bolgár költészet gerincét adják. „Csönd - / ahogyan havazik. / Csönd - / ahogyan sajog a szív. / Csönd, / csönd, / csönd. / A hópelyhek betemették a szívemet.” Így ír Hriszto Botev. A recenszenssel egyidős (1955) Dobromir Tonev *Kék egyensúly*a, hatoldalas kompozíció. Pontosan annyi, amennyi szükséges a horizontnyi mondanivalóhoz. „Láttam az égig futó barázdákat, / láttam költeményt író kombájnokat, / melyek szórták a strófákat maguk körül / a tarlok sárgálló piszkozatain.” Marin Georgiev *Utolsó szerelem* című huszonhárom részes költeménye a versformák különbözőségétől lüktet. „Neked öríztem magam váltig, ó költészet, / de most bevallom: gyűlöltelek téged, / kész voltam százszor is, hogy megtagadjalak / egy adódó, akármilyen szerelem miatt.” Önvád és tagadás, hit és szerelem kavarg. „Ó, kínok, kínok! - / sötét kínok - / nem ómenek. // Szeretném lakni, / anyám, újból / a méhedet.” Lenyűgöző himnusz. Sztefan Gecsev „a bolgár kultúra egyik legnagyobb, el nem ismert alakja”. Mint nálunk. Ott is. Kontraszelekció. Majd az utókor. Csakhogy nem fog tudni *miből* szelektálni! Nagy ívű, sokoldalas kompozíciója, mint valami hegyi beszéd. „Nektek viszont azt mondom: ötvözzétek szívetekben / a nagy szeretetet és nagy gyűlöletet (...)”, hogy ez a tökéletessé válás útja. Így egyesül föld és ég. Újszövetségi parafrázis. Sztefan Canev a könyv címadó versének költője. Az *Önrekviem* profán testamentum. Összegzés egy szédületesen hosszú versben. „Ránk kergesedő csendben élünk, / az ember nem tudhatja soha: / szomszédjában vajon keresztelő van / vagy gyászlakoma?” Ez a nagy vers: önkereszt. Fölfeszülve rá, és úgy cipelni. Kibicsaklik a képzelet. Borisz Hrisztov kilencrészes verse zárja a könyvet. *Becsületszóra*. Ez a címe. Ilyen deklarációra gyanúnk támadhat. Pedig nem. Az igazat mondja, nemcsak a valódit. Csupa tipródás, csupa miért. És vasakarát. Hogy kell. „Nem az én fogamnak való dió zseninek lenni; / ha nem jött el a halál eddig házastársul venni (...)”. Ilyen sorokkal dagad, nő a költemény. A végén az ököl. Sújtani, vagy simogatni. Ez itt a kérdés. „... gondold meg, jól fontold meg!” Úgyhogy nincs mire odalennünk. Nagyszerű költők ezek a bolgárok. Kiss Benedek meg méltó, néhol meghaladó küzdő a páston. Úgyhogy van azért okunk odalenni. Ha nem is önmagunktól, de a fordítótól mindenképpen. Az utószóban halottak vonulnak. A diktatúra áldozata. Nemde mintha a magunk történetét olvasnánk?

Fekete Gyula

is majdnem verset írt. Aforisztikáig csupaszított gondolatvilág. Már a címe is: *Csőre töltött gondolat*. Fekete Gyulát sokan bántották. Kinevették. Pusztul a nemzet, hahaha. Jókat röhögtek. Író egyáltalán? Mert aki politikára adja a fejét, annak egész életműve visszafele is megkérdőjeleződik. Fekete Gyula most nincs reflektorfényben. Hepciáskodók, legyintők, vihogók, figyelem! Megszületett egy könyv, alcíme szerint *365 tengerceszpe*, úgy igaz, hogy minden aforizmája tenger a cseppben. Kalendárium. Az év minden napjára egy-egy gondolat. A fegyver csőre töltve, de nem sül el soha. Pedig hogy bizsereg a tenyerünk! Lőni! De nem lehet. Nem szabad. A gondolat, mivel gravitációs terünk vele szemben hatástalan, úgyis szárnyal. Fekete Gyula gondolatai. Ki hitte volna? Bizonyosság, nem ígéret, mondhatnánk a dezodorreklám szlogenjével. „Mindenki gyermeke a korának, de szülője - csak nagyon kevés.” Aztán: „nemzeti eledelünk”, amelyről, úgy látszik, már nem tudunk lemondani soha,

„... a próféta-sült, a próféta-pörkölt, a próféta-felvágott. Tékozló ország, többnyire megsüti és fölzabálja prófétáit. De réges-rég elpusztult volna már az ilyen sütnivalók nélkül.” Mert valamit csinálni *kell*. Ha zsigerelni, hát zsigerelni. A tapasztalat, a kínos, kihull minden agyi rostán. Írások a múltból is: „Vannak olyan kiválasztottak, akik még soha nem vettek részt olyan választáson, melyen - rajtuk kívül - mást is ki lehetett választani.” Metafizika, de sokkal inkább az adott kor (1960) skizofréniája. Ma már más a helyzet. (?) Hogy ki, kit választ ki és mire, boldogulásra vagy a szenvedésre, hagyjuk meg a transzcendenciának. Mennyire éreztük szinte mindennap ennek az aforizmának az igazságát: „Akik a házat rám gyújtották, most elítélnék - csendzavarásért.” (1972) És két jogon túli, de facto gondolat: „Amely bűnödre nincs tanú, legkönnyebben azt bocsátod meg magadnak.” És a másik: „Az igazság mindig több egy arasznyival, mint a bizonyíték.” Van aztán költői szépségű sor is: „Ábrándjaid tükréből visszanéz rád a harmadik királyfiú.” Meg gondolat a művészetről. Például: Kafka fejezte ki inkább a kort, vagy Thomas Mann? Is-is. Kell-e, lehet-e döntenünk? Így az időbe visszanézve? Fekete Gyula így summáz, nyilván mai magyar irodalmunkat céltáblának növesztve, és ráemelve csőre töltött fegyverét: „Művészi zűrzavarral fejezni ki a valóság, az emberi világ zűrzavarát - silány naturalizmus.” Túlzottan deklaratív? Vitára ingerlő? Félek, senkit nem fog érdekelni. Mert akiknek szól, nem fogják lapozni a könyvet. Akik meg tudják, hány az óra, csöndesen, befelé mosolyognak. Mégis, az értőknek hasznos. Mert aki nem érti, az legföljebb csak kiforgatja. És még jobb, ha Fekete Gyula s a vele rokon írók megszűnnek írónak lenni. Mert akkor nincs miről beszélni. Legyen az a mélység varázslatos, nemes penésszel álomérintésű, akár a katakombák. „Hazudozóknak szélsőség minden, ami igaz.” Bizony. A fegyver fölizzik. A tárban történelem. Évnyi muníció.

Azt hallani, hogy a leírt, fehér lapokra rótt művészet múlttá magasztosul. Beszélnek. Hogy a Gutenberg-galaxis paradigmáját fölváltják. Könyvagónia? A remény hangjai erősebben zúgnak, mint valaha. Mert vannak ám újabb nemzedékek. Köztük is az egyik legmarkánsabb, az 1961-es születésű József Attila-díjas költő

Kemény István

a tévé képernyőjéről nézett először szembe a recenzenssel, és akkor valami olyasmit mondott, hogy ő nem is akar író lenni, hanem művész. Hát az író nem művész? Akkor még nem tudtam, igaza van. Író is *lehet* művész. Kemény több lett, mint író, írástudó. Alig vártam, s mohón nyúltam a költő válogatott és új versei után, mert kerestem egy művet, melynek címe: *A rák*. És nem találtam. Szíve rajta. Mert a Palatinus Könyvek eme sorozatának az a vezérelve, hogy a költő maga válogat. Így aztán kimaradt a *Témák a rokokó-filmből* című kötetének anyaga. És ebben bűjt meg az a nagy vers, amely a Pilinszky-fabula „rímpárja”, ha meg nem is haladja, de kiteljesíti azt. Ez a vers nem lelhető föl. Így hát megkértem a költőt, mondja föl nekem, telefonban. Óh, a technika! A szakaszolást érzékeimre bízta. „Egy rák lakik abban a házban, / mos, főz, tesz-vesz, fiatal. / Így éltem én is. / Közben ringat egy bölcsőt, / halk dala kihallatszik a vártáig. / Szeretik őt. / Kit nevel? Nem akármilyen úrét. / Gondolkodik, de mindig újra rajtam. / Így éltem én is. / Szeretik őt. / Ostromolják, meglölik a kezét, elloccsan a mélyben. / Visszahőkölnek. / Mászor maga megy ki a házból, / bevásárol, forgatja a fejét, keres valakit. / Megmutattam. / Tehát már ismerik emberi lények is a házat. / Mosom kezeimet.” És ez maradt ki! Na de nincs miért búslakodnunk. Vannak, akadnak itt még nagyok. Versek, melyek megmutatják, hogyan lehet hagyományos eszközökkel túlmutatni a modernizmuson, de úgy, hogy a semmitmondás, szóbüvészkedés, szóroncsolás csapdáit és esetlegességét elkerüljük. Pedig amikor indult! Valaki azt írta első könyvéről, a *Csigalépcső az elfelejtett tanszékhez* címűről, hogy írója Baudelaire öccse? unokája? testvére - már nem emlékszem. De valami nagyon nagyot mondott. Az meg mindig gyanús. Őt aztán lehet kanonizálni. Beilleszteni abba a sorba, amely a kortárs magyar irodalom gerincét alkotja.

Fölütjük a könyvet találomra: „A halál erotikus kérvényei elől / a hivatalomba menekülök el / de útközben, az árkádok alatt / mindennap leostobáznak / de eközben az árkádok fölött / az igazi napon párzanak a házak.” Egy szakasz *A házastársak álma* című költeményből. De akad itt nagy vers, amelyet, hál’ Isten nem hagyott ki a szerző. Ez pedig *A bűnbeesés*. Érdeemes egészben idéznem: „Száz éve, mikor a nagy vashajók / áthordták a bűnt Amerikába / Európa meggyónt és megáldozott / és még nem derült ki, hogy hiába, / elvitte a százéves lázadót / emigrációjából a nátha, / a karácsony akkor havat hozott, / a kispolgár szép volt mint a kályha. // Akkor még a régi házban laktunk / arkangyal előtt gyerekésszel. / Apu fiókjában mi matattunk, / nyitva felejtette, nem emlékszel? / Karácsony volt, még csak ki se kaptunk, / pedig a tűzből kapkodta kézzel. / Meggondolatlanul tűzre raktunk / valamit, ami most lassan ég el.” Hogy mitől nagy vers ez? Nem tisztelmelem az elemezhetetlent. Nagy és kész. A hasonlatai. A végessége. A mindent-tudása. Metafizikája. Ezek miatt. Az egész kötetre jellemző ez a lassú hömpölygés. Mintha nagy folyó ünnepélyes lassúsággal mászna az óceán felé. Közben elragad mindent a partról. De azt is, aki a hátára merészkedik. És most az jut eszembe, milyen jó volna a Nyugat, vagy épp a Kelet felé kitárni ezt a költészet-ablakot. Talán nem is volna oly nehéz lefordítani ezt a fajta költészetet. Megismertetni az ottaniakkal, hogy él még a magyarok Istene. Nem a Hannibál tanár úrra gondolok. A vers, a költészet magyar Istene.

A másik költő, aki írt már regényt is, éppen egy évre rá, mint a recensens (1989), elindult ezen apályán. Kozmosz Könyvek. Kormos István kezdete, lendülete után Sík Csaba folytatta, Rózsa Bandi volt a szerkesztő, és jöttek az újak, akik már csöppet sem voltak kor szerint fiatalok. De volt annak a sorozatnak rangja. Nem úgy, mint ma. Nem úgy!

Háy János

megszolgált az akkori bizalmat. Pedig eltűnhetett volna, mint annyi kortársa. De nem. Egyre jobban, egyre fényesebben ír. Komoly, jelentős költő. És író is. Szerkesztő. Jól fest, rajzol. Kötete borítóját is ő készítette. Palatinus Könyvek. Versek, 1996 és 1998 között. Az alcím eligazítója. Két teljes év termése. Betakarított, kazlakba, formába öntött termés. Búzakeresztetek. A tarló nyomán új kezdetek nyílnak. Érezni. Hogy még nincs vége. Még lehet ez sokkal, de sokkal több. Tömöttebb búzamező. Nyitóvers, *A teremő*. „Apám öntötte teli magát, / ivott, mert ma is nőtt a világ, / lettek hegyek és földmélyi termék, / nem érdekelte, hogy éhes a gyermek. / Enni nem adnak - sírtam. / De nem is vernek - / mondta öreganyám -, / nagy tettek ideje ez, / tengerek születnek / és hatalmas szirtek, / aztán állatok, növények, / egy regiment ember, / s te majd közöttük / lehetsz az isten. / Hát nem érted, / rólad szól minden.” Igen. Mindannyiunkról. Meg a többi vers is. Nagypáról és Apáról, Nagybaty is föltűnik, Apa meg Anya, Testvér, féltestvér. Isten és az én, az ego viszonya. Imák és sóhajtasok. Keresés minduntalan. A meg-nem-található, föl-nem-lelhető, az örökkévaló. A legnagyobb jó. A szeretet magaslatai. *Istengyermek*. „Isten vagyok - mond- / ták -, istengyermek, / apám kőszirt, / anyám egy árok, / náluk jobb szülőket / sehol nem talállok. / Csináltak nekem / földet, holdat / mindenféle világot, / képet és valóságot. (...) Egyedül maradtam, / minden az enyém volt, / hegyek, fák, csillagok, / egy hatalmas bolt, / kenyér a húsom, / a vérem bor. / Fosztanak belőlem... / Élek, / mint a pártütő istenek, / teremteni nem bírok, / meghalnom nem lehet.” És hiába jött el a Megváltó. Ember volt, de az Atyától Fiú. És az nem ugyanaz. Tépelődő könyv az *Istenek*. Vívódás magamagával. Így teszünk mi is, akiknek még vannak kérdéseink. Akik kutatjuk a miérteket. Pedig fölösleges. De hát nem így tett Szisüphosz is? Meg is írja Háý: „Egy jelentéktelen / öreg isten. / Megnyugvást nem hoz, / mert megnyugvás / - azt mondja - nincsen.” Így az egyik töredékben. A könyv utolsó soraiban ketyeg a mindent elsőpró remény: „Nem tudom tó vagy fertő, / de értem nyúl / egy részeg teremő. / Világot kínált, / ahol minden más: / a szív kigyullad, / és nem halál / a fulladás.” Ha nincs is remény, a költő tesz róla. Hogy legyen. Magánreménység. A halál ellen. Orvosság.

Imreh András

meg épphogy megjött. Bár már harmincöt éves. Krisztusnak még egy éve volt. József Attila már a síneken álmódott. „Ami korán jó, korán vesz el.” Schopenhauer. Úgyhogy ez a remény. Késői indulás. Hosszú élet? Talán. Bár a kötet nagyon érett. *Aminek két neve van*. A József Attila Kör - Kijárat Kiadó könyve. Imreh András elindult. Ember, aki jogász. Volt. Mert mostantól költő. A kettő nem fér meg egy bőrben. Egyazon homloklebeny mögött. Nincs is nyoma a könyvben. Hogy Imreh jogi doktor. Nem is lehetne. Jól is néznénk ki. Semmihez sem értők. Kísértői a magasságosnak! Imreh banális helyzetekből épít költészetet. „Indulhatunk. Garázst bezártam. / Kishordó az eresz alatt. / A nyugágak a kisszobában. / Marad a tuskó és a bak. // Indulhatunk. Notesz a zsebbe, / a laptop az ülés mögé. / A nagytáskát majd én teszem be. / Szemetet a szomszéd elé. / Indulhatunk. De még ne ásíts. / Negyed van. Elég jók vagyunk. Ugye, majd mérünk vérnyomást is? / Indulhatunk. Indulhatunk.” Nagyszerűség mögött szakralitás. Még ha nyomokban is. Valami mikroszkopikus darab az Istenből. „(...) Kétágú létrára dobott / takaró csökken fölfele. / Lámpa. Lábos. Higanygolyók. / Egy inhalálás hűlt helye. // Plédéből varrt kerek spanyolfal / embertelen szoknyája lángol / sötétkék textil lófarokkal. / És víz csöpög fürdőruhából. // Úgy kap fel egy törülközőt, / felhajtva a széleinél, / mint forró nyári délelőtt / egy test nedves nyomát a szél. // Pokrócok égnek. Foglalatba / csavarva néz egy pusztaszem. / És a szemnek egy pillanatra / eszébe jut egy érzélem.” Hogy túl sok a sorokban az „egy”, attól még pompás költemény. Szerencsése, hogy most indult. Mert a kánon épp engedett. Paradigmát váltott. Épp. Ha húsz évvel ezelőtt írt volna ilyen verseket! „Ciki” lett volna. Ilyen hangon. Ilyen képekkel. Semmi csűrése a csavarásnak. Távol minden poszt-tól. Ma már zöld a lámpa. Ma már így is lehet. Bár döntés jöhet újabb. És akkor marad a feledés. A ciki írásmód. A magány magasa. Ezen már talán túl van a hatodik könyvével jelentkező

Térey János,

aki más, mint fiatal kortársai. Bár ezzel nem mondtunk sokat. Hiszen mindenki - más. De miben is? Eliottal látjuk így az utcát, a mindennapok élettereit, mint Térey. Pounddal is. No meg Ginsberg, vagy Kerouac keresetlensége. Anélkül persze, hogy a felsoroltak közül bármelyikre is jottányit hasonlítana. Vagy Ladányi Mihály. De ő is távolinak tűnik. Téreyt sztárolják, ám csöndes, szerény alkatával ellenáll minden kísértésnek. Lelke nem eladó. Nem lesz, nem lehet Adrian Leverkühn. Művei mellbevágóak. Szóhasználata akár a legalja népé. Csakhogy költészetté magasztosul minden gesztusa. És ha valaki el is hiszi azt a képtelen badarságot, hogy tulajdonképpen mindenki művész, hát ír egy verset, az *Intést*. „Hagyjon fel a húrok pengetésével, / menjen el pásztornak inkább. / Fossza meg tengernyi szabadidejétől / a tisztességes kenyérkereset. / Skandálja ő, hogy jobb lelátó, / kettes beugró fizet. / Az is kifizetődőbb, mint / unalomtól ittas törzsvendégnek lenni / nyolc istenverte törzshelyen. / Legyen motoros pizzafutár, / ne fotelben gubbasztó fogyasztó. / Bármit inkább, de ne tágítsa / tovább a text-univerzumot. / Tegye le a lantot / és legyen árvaszéki ülnök.” Persze, gyanú is ébredhet bennünk. Rólunk is szólhat ez a vers. Mert tényleg: mi, akik fölkentjei vagyunk a betűvetésnek, valóban nem hagyhatnánk abba? Vagyis talán csak akkor érdemes, ha többek vagyunk, mint írástudók. Ha hatalom is van a kezünkben. Az egyetlen hatalom, amellyel használni bírhatunk. Gondolkodjunk hát. Ki-kinek saját lelkiismerete szerint emelje ölére, vagy hajítsa el jó messzire azt a bizonyos Petőfi-megénekelte lantot. Ilyen leckéket ír elő Térey. Olykor Krisztus szavait blaszfemizálja, mégse bántón: „Ne vegyem többé ezt a szót a számra: / »zörgessetek és megnyitják«”. Tapasztalat? Az 1970-ben született költő már tudhatja. Sajnos. Világdaráló. Világ, mely már nem az emberé. Állaté még úgyse. Még a megfogható is virtuális. „Az igaziak mellett elgyalogolok. / Fagylaltárus fiú a Léthe-parti strandon, / hízlalom a jeget, bambulok.” És a kötetvégen a régi gyerekfilm Lópici Gáspárja szlogenné emelt

mondata a címe annak a versnek, melyből az első szakaszt idézzük. *Az utca hírmondója*: „Érti a csíziót a srác / Ő az újlipótvárosi Horác / Belengi a konyhám a májusi ájer / Hiába baszogat a sok műmájer / Lögyböli torkomat a kurva szesz / A bevetőm THC és nem macesz / A keleti parton óraszám döngetek / Mellesleg eladok párezer kötetet / Megaász vagyok a Téli Könyvvásáron / Termann a név, ami kijön a szádon.” Hát ilyen életérzés. Ilyenek vagyunk, hiába is cifráznánk. Térey kimondja helyettünk. Mindent kimond. Piruljunk, vagy bólogassunk.

Növekvő életművek sűrűsödnek. Ne aggódjatok! Hanem hát a segítő kéz. Hogy fölmutassa! „Íme, hát megeltem hazámat...” Megeltek?

A hazát igen. Csak nemzetet nem. Népet igen. Masszát. Mely individuumok sokaságából kell hogy összeálljon nemzetté. Polgári, kiegyensúlyozottabb létté. Talán a zene. Ami által megszólalhatunk. Már most. Mert mire nemzet leszünk, Európa valódi része, sok víz lefolyik Dunán, Tiszán, Dráván és az elkobzott területek folyóin. A zene jó értelemben vett kozmopolitizmusa besegíthet nekünk. Bartókot például együtt emlegetik Mozarttal. Párizsban. A mai zene meg? Nos, az is ott van a „Top”-on. Az elsők között. Mert nyelve nemzetközi. És mégis magyar. Gyökeréig. A mai modern zene egyik legnagyobbja,

Vidovszky László

zeneszerző neve mellé még két név illeszkedik szervesen: *Kurtág György* és *Jeney Zoltán*. Hármasszög, akár a bécsi iskoláé. Ők azonban mások. E hármasszög gyökerei valahol ott húzódnak a bartóki mélyben. *Beszélgetések a zenéről* című négykezes esszé a Jelenkor kiadványa. Olyan könyv ez, mint a *Beszélgetések* Goethével. Weber Kristóf Eckermann, Vidovszky pedig Goethe. Persze, nem a nagyságok súlyozása itt a lényeg, hanem az analógia. Szép Könyv. Kulcsíne és belbecse egyaránt. A gondolatok szétágaznak és újra egyesülnek, mint Makovecz sevillai házában a kopár fa gyökerei az átvilágított üvegnyergesek alatt. A kötet talán legtöbbször emlegetett neve, mint egy hivatkozásféle, John Cage. Aki tudvalevőleg a modern, vagy inkább posztmodern zene atyamestere. E sorok írója még emlékszik az Új Zenei Stúdió egyik rádióbéli koncertjére. (Vidovszky a stúdió alapító tagja.) Sznobcsoka lányok kipirult arcára emlékszik. Kocsis zsenialitásán csüggve bambán hallgatta az *antizenét*. Csapágygolyókkal preparált zongorát. Idétlen füttyöket, ugatásszerű hangokat. Ováció. Szép volt, jó volt. Bár nem értette, mitől oly remek. Rajkin jutott eszébe. Valami van, de nem az igazi. Csak nem merte elmondani. Olyasfélét nyögött, hogy mért pont Cage. Mért nem Milhaud. Vagy Janáček. Ja, hogy nagyon is *zenék*. Jó, akkor legyen Stockhausen. Vagy Hindemith. Később Kocsis interjúba adta a recensensnek, hogy Cage nem is volt sohasem *zeneszerző*. Puff neki! Persze, ez a beszélgetés-esszé túlmutat „a mai kocsmán”, és a hangjegyek, a dolgok mögé, alá tekint. Hihetetlen fölkészültség mindkét részről. Aligha érthető minden sora. De érezhető. Aki nyitott szívvel olvas. Műalkotás ez is. A zene prózai lekottázása. „Az igazi tehetség a génjeiben hordja még a tárgyi tudást is. (...) A szakma valamennyi kérdése iránti különleges fogékonyság és a nem-felejtés képessége egészen más ívű és sebességű tanulást eredményez, mint az átlagos tehetségű. Persze, a kivételes elme is holtáig tanul, de ez már nem az iskolának az ügye, még akkor sem, ha egy érett szerző iratkozik be az iskolába, Satie a Schola Canterumba, vagy Kurtág a Schola Hungaricába.” Végérvényes szentencia. Nem véletlen, hogy Pilinszky a barátja volt. Neki is, Kurtágnak is. Meg ki ne felejtsük Jeneyt.

Preisich Gábor

már nem érthette meg, hogy könyvének, a *Budapest városépítésének története 1945-1980* (Tanulmányok) megjelenését doyen személyével tisztelhesse meg. A Műszaki Könyvkiadó újdonsága azonban szerzője nélkül is tovább él. Mint a jelentős, nagy művek, általában.

Könyv, amely a teljességre tört. Környezetvédelem, úthálózat, építészet, zöldfelületek és minden, amivel ez az óriásváros bír. Remek képanyaggal. Rajzokkal. A fejlődés evolúciójával. Bemutatja azt is, hogy mi volt. És hogy mi lett helyette, vagy belőle. Haas-palota a Vörösmarty téren. És helyette az úgynevezett ORI-palota. Üvegből. Sehogy sem illeszkedve. Pávaskodik, mintha magában állna. Corbusier tanítványa járt itt nem is oly régen. És mondta. Jó ez az épület. Bárhol megállná a helyét. Amerikában is. De nem itt. Nem a Lipótváros legdélibb csücskében. Szóval a modern építészet. Nem tudom, Preisich Gábor látta-e, miféle merénylet készül Nemzeti Színház címén? Vajon mit szolt hozzá? Már nem tudhatjuk meg. Hacsak le nem írta. Hacsak nem közölte valakivel. Mindegy is. Nemcsak építészet van. De városrendezés is. Közigazgatás. Rendszerváltozás, amely nem történt meg ebben a vízfejvárosban. Mert minden maradt a régiben. Újpest maradt IV. kerület. Holott az a Belváros volt. És így tovább. Minek a polgármesteri hivatalok? Elég lett volna megannyi előljáróság. Önkormányzat meg maradt volna az *elővárosokban*. Hogy ne legyen vízfej. És akkor nem lett volna a számtalan Kossuth, Ady, Petőfi utca. Csak Csepelé. Kispesté. És nem főpolgármester lenne, csak polgármester. 14 kerülettel Budapest *egységes* város lenne. Kevesebb vitával. A többiek meg elővárosok. Fővárosi jogokkal és kötelezettségekkel. Maradt a Rákosi-korszak. A könyv azonban nem elemez. Csak rögzít. A tényeket. Hogy egy világváros hogyan alakult ki, hogyan nyerte el végső formáját. Preisich nem nyugszik bele semmibe, mert nyilván lázas szellem lévén, ezt nem is tehetné. De nem ez a célja. A cél az volt, hogy fölmutasson. És összegezzon. Hogy íme, ez az alap. Erről lehet folytatni. Tanulságokkal. Hogy ne tévedjünk már annyit. Kár, hogy nem érhetette meg. De amit mindenképpen meg kell érnie, az a föl-támadás. Az egész városé.

Jöttek a Stádiumból

I.

Ahogy *Renczes Cecília* is. Egy zsebbe csusszantható remekmű könyv. *Szívkamra ikonok*. Ez a címe. Kamrák falán Rubljovok. Vagy régebről, az itáliai trecento táblaképei. S ahogy összehúzódik a szív, zsugorodnak a képek, majd friss oxigénnel telten megnagyobbodnak megint. Szív! Fáj. Lüktet, béna. A szív szerelme. Pedig a szív nem ilyen. Gusztustalan vérpumpa. Ami fáj, ami néha nyilall, legfőljebb angina pectoris. Vagy a sinus-csomó, mely ezt a speciális izomköteget stimulálja. Mégis. A szív örök. Most meg itt vannak a kamrák. Kamrák falán az ikonok. „A huszonegy éves Renczes Cecília (...) kötete - remélem - ugyanakkora meglepetéssel szolgál a vers mai értőinek, mint még mindig létező olvasóinak. A pusztán tény magában is öröndetes: A költészet mai tehénlepényszerű önmagába-gyűrűzéséből kihajt a *vertikális*, bár ingatag és rendszertelen emelet-képződmény. Egy némileg amorf időkeresztmetszet naivan és véletlenszerűen hajladozni kezd, mint a nádszál. De még öröndetesebb, hogy *nyoma sincs benne spekulációnak, nincs elméletnek*; (...) Füst Milán saját indulat és szenvedély-elméletére még az ő szavával élve: a vegetatív ösztönök szintjén sem ismerne rá Cecília verseiben.” Ez olvashatjuk a fülön. Kárpáti Kamil útra indítója, a költőé. Kinek lírája mégiscsak ott lüktet a mások által épített Parnasszuson, s aki megteremtette a *Stádiumot*, egy folyóiratot, amelynek fényesre csiszolt számai már csak könyvtárak és otthoni fiókok mélyén kereshetők. A Stádium, ma, könyvkiadó. Ha már tehénlepény - mellyel vagy negyven éve tündöklő nyárba veszett tanyán begyűjtöttünk a kemencébe -, akkor legyen a Stádium istálló, honnét is dús és arany sörényű lánycsikók ugrádoznak az idegesen vibráló fénybe, hogy aztán belenőjenek a nyeretlen kétévesek és kehes gebék uralta komor lovardába, a magyar irodalom virtuális életébe. Nagy Cili már vígan üget. Hogy milyen ott, odakint, szalmaillat, pajtameleg nélkül? Majdcsak tudósít. Most Renczes Cecílián a sor. És ilyen sorok: „Rongyig hordtam a cipőjét. / A bérelt széplány reggelre végzett az ingével. / Nem keresem többé, ígértem. / Szép leláncolt papírsárkány a büszkeségem.” Még ha így írja is. Akkor is repül. Alig olyan sora, mely ne hagyná el a gravitáció newtoni terét. A szakrális is fölbuzog. „Sötét volt. / Kinyúltam és megfogtam / anyám könnyes kezét. / Bölcsőingás ült tarkójára, / s nem talált. Néha / halkan szivárog belőle / a sírás, ilyenkor kiabálok. / Megcsavar a kétség, / hogy nem az én keservem / remeg-e pilláin. / Tudom, számolja az / Isten, hisz női könny. / De aztán mit tesz vele?” Jó kérdés a *Sötét* című vers első szakaszának végén. Tényleg? Mit tesz vele? Ezt kutatja időtlen idők óta, aki költő. Vagy más művésze a szónak. Kérdés, mely mégsem filozofikus. Mint *Babits Esti kérdésének* piciny fűszála. Nem akar ő vitába szállni a Teremtővel. Rábizsa magát. Úgyis az lesz, amit leírtak. Az idők előtt. Valami furcsa, hatalmas, nyitott könyvbe. Melybe már Renczes Cecília is beíratott. „Elbuknék. / Körömmel, vérrel írnék. / Eltagadnám hitemet. / Nem lehet. Érzem, kapaszkodik bennem az Isten.” A Szentlélek által - tehetnének hozzá. Hogy mi lesz ezután védtelen csikónkkal? A Lánnal, aki agronómiát tanul? *Az odakint börtöne* a karám. „Deszkapajta mögött a padon, / feletted a kék ég.” Majd ilyen a vége: „Nem mozdulhatsz innen, nincs hová. / A hívások lyukas koldusfövedgedbe / hullanak.” És mégis. Krisztusban nyerhető a szabadság.

Rózsássy Barbarát Pilinszky mikroszkópján át nézem. „Félelmetesen maga van, / a pórusait látni, / mindene olyan óriás, / mindene oly parányi.” Tünekény lányalak *A suttogással telt szobában*. Gyönyörű nő. Erről is eszembe jut, „...legszebbek a szeretők, / sörényük kisüt a homályba, / szemérmük szép, utolsó sátra.” Miért pont Pilinszky? Ennek „költészetgenetikai” oka van. Mert Atya- és fiúistenek leszármazottai vagyunk valamennyien, írástudók, már

eldöntetett, de mi nem tudhatjuk meg soha. Első kötet ez is. Hordozza-e a többit? Lesz-e folytatása? Megkérdezhetném, ha volnék vele olyan viszonyban. Na, nem őt, hanem aki tudja. Aki látja, amint teszek-veszek a magányos félhomályban. A csönd hatalmas. Marad a tapasztalat, mely megcsal olykor, mégis meghívom, segítsen. A remény bőséges. „Kék ég. / Szép kép - // Köd, csönd, / lent, fönt - / elégek. // Párzó / száz szó - / mért fázom? // Ködbe / föld be / az álom. // Szívét / szúrd szét! / A Föld: könny. // Köd, csönd. / Lent, fönt: / a börtön.” Akár Renczes. Ő is kívül találja meg a poklot. Ahová végre kiügetett. *Csendélete* is csupa füst. „Tegnap hajnalban meggyulladt az ég. / Holnapra lángolni fog a maradék. / A föld, a lég - / mi marad még?” Istenben bízok. Ez nyilvánvaló. A többi? Tényleg. Néma csend. Súlyos magány a *Távolságban*. „Ahogy átment a hídon, / meglátta arcát a víztükörben. / - Közelebb jön, ha hívom? / ...Nem láttam senkit távolabb tőlem.” Ilyen fiatal lány! És mégis. „Hallgatásunk kétszínű csend, / pillantásunk üres kavics, / koppan, elgurul, nyoma sincs. / Sötét erdőben botorkálva / halál-lépteink halk zajával / eltűnünk ma is.” Lám, a művészet halállal rokon. Nincs is élet. Csak valami átderengés a kimért éveken. Tartsatok tükröt. „Tartsatok tükröt elém / hogy meglássam magam, / szeressetek, hogy szerethessem magam. / Nélkülem magam nem ismerhetem.” Így van? Nem így van? Mindegy is. A szeretet isteni mérce. Nagyot kell ugrani, hogy a léc még csak ne is remegjen! A magány győz mindig. Pedig tele ez a költészet kitörési kísérlettel. Mindhiába. „Ahogy bennetek / fényleni látom magam, / úgy világíttjátok be / sötét alagút-magányomat.” „Aki volt is, eltűnik örökre.” „Egy nyitott ajtó, / egy csíkos előszobafal, / konyha, / ebédlő, / a szoba. / Csak egy behúzott függöny. / Lassan elfelejtelek.” Aztán a *Hágcsó*, a szikkadt csalódás mélyszáraz tükre. „Hallgatásod hágcsóján függve / álomba ringatom magam. / Arcom kisimul / a szelíd hangtalanságban. // Azt ígérted, máshol ébredek.” Szavakkal persze nehéz megmagyarázni a magyarázhatatlant. Csak sejtéseink lehetnek. „Homályló északi fény borong.” Csikóhang egy szál se. Íme a *Jövőkép*. „Letépném kétségeim barnás leveleit. / De várnom kell, míg lehullanak. / Csakhát... örökké tartó ez az ősz.” A *Nyár* is halott, „olvadni kezd a vöröstéglás út. / A házak apróra zsugorodva várnak. / Megégett fákra nézek. / Toronyból látok forró láva-temetőt.” Utána újra és újra a *Halál*. „Péntek délután / egy falevél hullott a hajamra. // A sárba esett.”

Csak nem a korról mesél a költő? Csak nem így élünk valamennyien? Az vesse költőnkre az első követ, aki még nem érzett így sosem! És nem csak múlt időben. Mert mire mulassunk? Vagy mégis? Ilyen „festmény” olvastán? „Róma egére vetül széles árnyunk / s holdfényük nélkül elárvult // csillagok lesnek sóhajomtól olvadt / combjaimra holdat.” Formabörtönébe zárt Petrarca-szonettek is számosan. Kisujjban a mesterség. A sörény meg lobog tovább. Mestere kiáltja: *Szárnya van a lónak*. A Kárpáti Kamil által alapított Gérecz Attila-díjat Rózsássy Barbara 1998 telén vehette át.

Ugyanígy az 1975-ben született Stádium-csikó, az elsőkötetes *Kulicz Gábor* is. Első versi még a *Sivatag kupolája* című stádium-antológiában jelentek meg. A *Levelek az Olümposzra* olyan, mint egy költői pályája közepén járó művész válogatott kötete. Méghozzá válogatás a legjobb versekből. A többi szemétkosárba és feledésbe hullik. Szigorú szerkesztés. A Seneca Kiadó tetszetős könyve bemutat egy költőt, aki 24 éves kora ellenére már majdnem mindent tud a világról. Honnét e tapasztalathalom? Zsigeri? Mint Emily Brontë-nél a mindent tudás démona? Kulicz se tudja. Mert ez csak úgy *van*. Transzcendentális okokról most ne is szölgünk. „Gyermeckorom óta rajongok a mesékért. A görög mitológia tanított meg gondolkodni. Napjaim mítoszait élem.” A hátsó borítóról amolyan önvallomás. De mifélek napjaink mítoszai? Egyelőre marad a hagyományban. Nagyon szépen ír. Pár sor az *Üres szemű tündérből*: „Fáradt vagyok, csak gondjaim a régik, / hiába jöttél, már nem érek az édig, // többé nem repülőtér a szobám, ahol lakom / szemed is kiégett: temetői virághalom.” Nyugatos fölütés, Újholdra hangolva, tisztán, a *mai mítoszt* fölkeverve. De ez csak a kezdet. A könyv elejéről

való. Ahogy visszanyúluk az időben. Persze a kötet szerkesztettsége nem föltétlenül kronologikus. A fülszöveget író Kalász Mártonnal föltétlenül egyetérthetünk abban, hogy a könyv kiemelkedő ciklusa a tizenkét versből álló „görög”-folyam. Mert itt óhatatlanul fölemelkedik a szerző, ünnepélyes lesz, és így *másként* éli *napjai* mítoszait. De a recenzius arra is kíváncsi, mit is érez *ma* a költő, amikor, állítólag, Isten halott, amikor egyetlen esztendő leforgása alatt hetvenen megfagynak ebben az áldott országban. Van véleménye. *Chagalli csavar*-ciklus. Csak úgy sütnék a szavak. „Jézus jött a vizen, / de elbújtak a vakok, / nem akartak látni, / betört-fényű ablakok. // Szemükbe merült a hitük, / szép volt, álom, / homályba tűnik, / túl a láthatáron.” Két tétel a három számozott közül. Így ír *Az elmúlás* című költeményben: „Csak a csattanásig utánozta / a madarat, aztán belehalt. / Most hiába futkosnak az Égi Szabók, / a hullaház lassan elnyeli.” Négy sor az első versszakból. Aztán a két utolsó szakasz. „Mikor az ölelés már csak arra jó, / hogy arcod a kedves háta mögé kerüljön, / mikor Kosztolányi fényes égboltja / csak annyit ér, hogy láss, amíg hazatántorogsz, / akkor csak a csattanásig utánzod a madarat, / aztán behalsz. // S majd hiába futkosnak az Égi Szabók, a hullaház lassan és csöndben...” Mint Rózsássy Barbaránál. Alig egy-egy mosoly. A mélység nyomással jár, és nem röhögéssel. Kulicz *Temetői mottója*: „Kitataroztad a lelked / halottasházát, / s most a fájdalomtól / szíved megdöbben. / Majd kertedben végzed / örök fogyókúrád: / múzeum ez, / s csodálják is a legtöbben.” Mosoly helyett ironia. Néhol szarkazmus. Szemben a világgal és önmagával. Lágy ironia lengi be a sorok mögötti csöndet. „Ha teheted, / Ariadné fonálát kérd el. / Megnézném, szív alatt / a világ hogyan térdel.” Az meg már szarkazmusba nyúlik, hogy „Eldobált, megszáradt narancshéj / vigyázza szobám áttörhetetlen / magányát, / mint kerubok a kiürült / Paradicsomot. // Képzeldjétek, legyőztük / az égi sereget: a szenteket láttam / az öregek otthonában.” Puff neki! Kapunk a szociálisan érzékeny fejünkre. Az ég is kiürült. Kulicz a végén még fölemeli az ujját. Az Apokalipszis kora jó, meneküljétek. „Már kiplakátozták, / hirdetik halálunk. / Cirkuszi bohócok, / rivaldafényben állunk. / A késdobáló már megfente kését, / milliók várják tévedését.” Hová innen? Meddig jutni el? Sérülés nélkül? Épp csak meghülyülve? Ami azért költőhöz illik... Pilinszky felé elvékonyodni? Vagy Rákos Sándor *Kiáltásnyi csöndjéig* tömöríteni a szót? Könyvbéli utolsó verse egysoros. Talán útjelző a bokáig érő ködben. „Céllövöldében lőtt angyalok hullnak...” Ezredvégi költő *Helyzet-jelentése*.

II.

1995 telén a Budai Várban, sötét udvar mélyén, a hangulatos Litea Könyvesbolt üvegburája alatt két fiatal költő vehette át mesterétől a Gérecz Attila-díjat. *Szentmártoni János* kerek húsz éves volt akkor. Nagyszerű *első könyve* után 1998-ban megjelent *Madárjós* címmel a második is. Ha lehet, az még érettebb, még többet tudó; szinte beláthatatlan horizontok nyílnak meg a szem előtt, mely vizslat, keres, szimatol, mert egyszerre lát és érez, szagol és érzékel. Mint Kulicznál, Szentmártoni is akár egy szál virágot, puhán ejti le egysorosát. Angyal itt is, csak más konstellációban: „vázába tett angyalokból kinyílik a túlvilág”. Céllövölde helyett váza. S a túlvilág, a föltámadás *reménye*. *Héraklész oszlopain túl* Kulicz Gábornak ajánlott vers. Egy sora ilyen: „Mondják, ott tűnt el Ulysses.” Itt is a halál. Ebben a költészetben. Itt nemhogy mosoly, de ironia is alig-alig. Mély érzések, ma csöppet sem divatos *közelítés* a tárgyhoz, szemben az ajnározott, paradigmatis *distanciával*. Ami a szívén, az a tollán. Bár itt sem a szív. Zsigerek itt is. Születés előtről hozott öslíra. Művészet, mely a versben otthonos. Ilyen szinten: „Egy soha nem látott tengert néz, / átkélik minden tévedésen. / Meztelen, mint a szél, a kövek. / Nem láttam még - ismerem régen. // Már nem lélegzik versben a test, / a Menny látványával vallatott. / Nem veri emlék jégesője. / És megszólal, ki addig hallgatott.” Két, számozott tétel. *Parton*. De tud írni impresszionista verset is. „Tüzet raktak a víz alatt /

üvegszemű kék halak. / Füstöl a víz, köd lett a tó / - a fák markából iható. // Ébredő lányszem a rét. / Nyúl reggel gyöngyitalért, / kortyol rá hideg harmatot, / amit az éjjel itt hagyott. // Napfényből pókok szönek / selymet ruhátlan kőnek. / Madárdal-ház lesz a csendből / - tetőt ég illeszt rá bentről.” Gyanakodhatnánk. Század elejét ír. Mintha a Nyugat. Juhász Gyula. Vagy Tóth Árpád. Ezredvégen. És? Mi van akkor?? Miért ne írhatná meg bárki a *mában* is saját, belső csöndjét? Azt a pillanatot, amikor nem érinti se élet, se halál. Se gondolat, csak az Isten. Meg egy rét, mely fölolvad a hajnalban. Miért ne? Vagy legyen inkább Utópia? Legyen! „A tenger padló - szálkái talpadban égnék. / A hajós görkorival vág a messzeségnek.” Legyen *Rémálmom*. „Bölcsöd zátonyra billent bárka / - már hiába kapkodsz utána. / Elhibázott minden mozdulat: / ég felé tör, felhőben kutat. // Olykor hiszed: elkaptad, fogod, / de zárt markodban csak úgy ropog. / Várnál még valami rejtjelet, / attól, ki még többet szenvedett.” Jelet, hogy nyugi, lesz ez még rosszabb is. Meg az eltörpülésünk. Akár Krisztus mellett. De nem mindjárt a legnagyobbat. Elég, ha elődökre gondolunk. József Attilára. Vagy a díjadó névre, Géreczre. 1956 egyetlen költő-halottjára, aki leélte a maga 27 évét. Szovjet lövedék vágta falhoz. Persze, hiába a hasonlítás. A mi fájdalomunk oszthatatlan. Apa-ciklusát olvasva megszorult gégét masszírozunk. Szintén divatjamúlt. Még hogy gombóc a torokban? Az apák dögljenek! Hát nem. Az örök emberit még a seggüres, beckett-i véglények is hiába röhögik. Örök emberhez legföljebb hozzáteheti ki-ki a magáét. Csonkítani azonban öngyilkosság. De hát, Istenkém! Hogy őket idézzem: hulljon a férgese! Nagy Cilinek ajánlja az *Egyetlen zuhanásbant*. „*Egyetlen zuhanásban állunk.* / A sebesség csak befelé mérhető. / Eszünkben csomagok, szemünkben / lámpafény, néha összekoccannak / vállaink. Földet érve mi marad a zuhanásból? Felpuhuló fegyelem? / Megállt órakerék lánca? / Önmagunkba szűkülő falak? / Vágyak matraca alól előseregő / bogárnép? Földet érve / ki szólít meg, ki hajt fejet? / »Isten hozott, fiam, lányom!«” Erről beszéltünk. Tudjuk, hiába. A költő mindig *Viharban*. „Repülni viharban tanultam. / Most megőrjít ez a szélcsend.” Ha van érdem, hát ez: az egyéniség kitüremkedése, mely sorokban inkarnálódik. Simone Weilt idézhetjük itt: „Minden, ami személyes, és ami szent.” Hát így, valahogy. És ekkor belefér a művészt ab ovo elérő magány. „Eőruhás kerti szék áll / szemed lakatlan udvarában.”

A másik akkor díjazott, *Oravecz Péter* ma is csak 21 éves. Garabonciás. Nem vacakol. Ha kell, odavág, ha kell, sír, és marcangol, halált hív, vagy halált riaszt, nyeglének tűnik, de csak korrajzot fest. Hetyke, fejét büszkén fölveti. Teheti? Persze. Tehetséges. Miért is hajtana le, mint megnyomorított népünk kilencven százaléka? Nem a distanciától ilyen. Egyszerűen az alkata. Azért álmodik ő is nappal. A fájdalom nála is fölbuzog. De bírja. Kilép a valóba. Boráros téren. Aluljáróban csatangol. „Boráros tér, / hajnali rigók, / neonfények szitakötő-szárnyai. / Lebegnek.” A könyv címe szójáték. *Sehova tanúja*. Mégse gondolja senki, hogy itt valamiféle posztmodern játszadozás folyik! Nem. Nagyon komoly költészet ez. Csak éppen városi. Oravecz Péter „apja” lehetett T. S. Eliot. Vagy Ginsberg. Városdalnok, de nem úgy, mint Prévert. Homályos is, de messze Mallarmé (direkt? Vagy véletlen?) titkaitól. Bár szinte minden sorában fénylik a metafizika. A *túli*. Ami még itt van, de mégis, fél lábbal odaát. Nála ilyen a *Dalszöveg*: „tanulni kell a boldogságot / tanulni az árokban lapuló fényeket / örömtüzet és főnix-tollú lángot / tanulni kell a lebegő szemfestékeket // visszeres lábakat sorsok teherhordóit / korbácsnyomok kusza hieroglifáit / hadirokkantak Apolló-torzóit / romok közt felmeredő téliszalámit // csonkán torzan is tanulni a boldogságot / bár krónika nem említi tetteit / örömtüzet és főnix-tollú lángot / markunkba sírni az EGYYSZERIT.” Aztán rövidke *invokációk*. „Fogadj bizalmadba, Erdő / add kölcsön madaraidat!” És a *Válasz* című. „Költészet - madártan? / Rebbenésnyi vihar / minden szárnycsapásban.” A *Sírfelirat* is halk ironia. „óriások közt törpe voltam / hangyányi óriás egy törpe bolyban.” Nesze nektek! Nesze nekünk. Fájdalmas inge az igazságnak. Levehetetlen. Rólunk szól! És akkor végünk. Ez a költő dolga. Ha van dolga egyáltalán. Megmutatni, hogy minden sora, minden maradó

gesztusa minket céloz. Magáról ír, de a Mindenki benne sejlik. Stádium-tag, Iván Ivett is megszólíttatik. „Oszlopok magánya feszítve a holdnak. / Lódobogás. Megint lányokat rabolnak. // Mellettem fekszel még, félig kitakartan. / Talán másképp - talán nem is így akartam. // Reggel hiányérzet. Fénysóhajú ágak. / Távoli test őrzi emlékét ruhádnak.” Szerelem. Hát persze! De elemelve a pusztá kémiaától. Bár tudja ő is nagyon jól: a szerelem kémia. De kimerevít. *Pillanat II.* „Az állólámpa vigyázzban őrzi álmod. / Vesszőből font kalapján / sárga fény szítál a falra. / Ablakrésen át / az utca árnyai ágyadba szöknek, / lombsusogással takarni be / meztelen hátad.” Ostoroz is. *Tucatkép*: „Minden sarkon áll egy walkman-es baseballsapka. / 4/4-es ütemre rázkódnak, fülükből fekete / zsinórok kígyóznak egész a farzsebig. / Ritmusérzék? Mit nekik gyorsuló pihegés / a földre kúszó paplanok ráncai közt? / Mit nekik a természet örök ritmusa? / Az elektromos vihar áramköreiből / már nem lehet kiszakítani senkit. / Kodály országában.” Meggyón Nagy Lászlónak. „Nem viszi át senki, / ha csak ő nem vesz / úszóleckét idejében. / Ő volna az?: / a sok szépen hangzó / sületlenség mellyel / megtűzdeltük, mint / a száraz húst, / verseinket? / Nem viszi át senki. (...) Reklámok fondorlatosságával ha felépül a vers, / nincs hitem mögé látni: / ikonragyogású istállóid ünnepébe.” *A Tevan Kiadó két ilyen költőnek örülhet.*

A Stádium-istálló karámot nyit újra és újra. Akik már szabadon legelésznek, nagy utat barangoltak be már idáig is. Modern paripák és táltos csikók. Rakoncátlanok, nyerítenek a jó szóra. A rosszra is. Műveikben mintha mások. Marcel Proust válaszol: „Rejtett énünk írja a könyveket, a zseni nem látszik, elfedi őt az az énünk, aki a mindennapokban részt vesz.” Őt költő ébrenléti álomba szenderül. Meg sem várják az éjszakát.

Köznapi kirajzás, avagy e-mailen szóla Zarathustra?

Két könyv. Negyvenkét szerző. Szerző? Van, ki az már. De ők is. A kezdők póre didergésével. Mert aminek jönnie kell, az még csak most jön. *Ha jön.*

Köztéri mulatság - Fiatal írók antológiája

az első. Volt már ilyen. Bár ott csupa prózaíró. 1980-ból. Benne *Nádas Péter. Isten tenyerén ülünk.* Az *Emlékiratok könyvéből* a cím. *Esterházy és Hajnóczy, Lengyel Péter és Sarusi,* no meg *Tar Sándor.* Ma már a prózairodalom élvonala is. Meg aztán a tisztán verses válogatás. 1930-ból. Vajthó László válogatott. *Mai magyar múzsa* volt a címe. Feledhető és valóban el is felejtett költők. Köztük az akkor már érett *József Attila.* Egyetlen, mércéjéhez képest fénytelen verssel. De gondolhatunk az 1959-es *Tűztáncra* éppúgy, mint amolyan folytatására 1963-ból. *Tiszta szigorúság.* Szép cím. S a versek java tele szocialista derűvel, forradalmi buzgalommal. Aki nem így szerepelt, megnézhetette magát. *Gyurkovics Tibor.* Alig néhány verssel. De volt itt *Első ének* is 1968-ból; rá tíz évre folytatása, egy azóta legendává magasztosult rajzás: a *Madárúton.* 45 költő - részint ma is a pályán. A Móra Kiadó Kosmosz-részlege ezt még megfejlte *A költészet másnapja* című, 1986-ban kiadott, fiatal, kötet nélküli költők reprezentálásával. A Szépirodalmi is kirukkolt 1969-ben. *Költők egymást közt.* 15 költő próbálgatta szárnyait. Majd 1971-ben jelentkeztek újabbal. *A magunk kenyerén.* Ők már „csak” 14-en voltak.

Kell-e antológia? Túl azon, hogy minden esztendőben, az Ünnepi Könyvhét táján időtlen idők óta fölbukkan a *Körkép,* a *Szép versek,* meg a *Rivalda?* Mert, mint tudjuk, akkoriban, a nagy átkosban azért volt szükség antológiákra, hogy a kötet nélkülieket bevezesse az irodalom asztalához. Meg az is szűrje a szerzőket. Ki lesz túrt, ki tiltott és ki támogatott. Meg aztán csökkent a műszám. Így viszont, csokorba kötve, kiragadva, könnyebb a kiadás. Majd kötetnyi anyagot be lehet tömködni egy-egy szerző neve alá.

De ma kell-e az antológia? Amikor pályázatokon csak lehet annyi pénzt szerezni, hogyha honoráriumot nem is, de könyvet (puha födelűt, hamar rongyolódót) és abból 150-200 darab tiszteletpéldányt le lehet tenni az ifjú reménység elé, s el lehet indítani, nem harminc, de tizen-huszonéves korban. Akkor hát? Kell antológia? Mint ez a mostani, az 1998-as Ünnepi Könyvhétre megjelentetett könyv? Amely tizennyolc szerzőt, költőt-írórt enged kirajzani ebbe a méreggel permetezett világba? Ráadásul egy jól prosperáló kiadó, a *Palatinus* jóvoltából? Kell. Mint egy falat kenyér. Ahogy kellett a *Mozaik* (ELTE TFK, szerk. Vilcsék Béla) 1993-ban. Vagy a Stádium-antológiák sorát nyitó *A sivatag kupolája* 1994-ből. Majd ebben a sorban a *Lépcsők a csendbe* 1996-ból, majd ezt követte a *Huszonötödik óra* tavalyról, mely már címében is jelezte, valami nagy baj van készülöben. Meghal a líra? Nem. Dehogyan. Csak a befogadás minősége és az odafigyelés leheli már az utolsót.

Jó, hogy ma is van(nak) antológiák. Mert az ember elmerenghet, író és olvasó, recenzens és szerkesztő: vajon ki marad meg az indulók közül? Ki kerül rá máris az avulási listára? Fölbukkannak-e az egy-egy írással szereplők közül új és új József Attilák? Mert *elnézték* tehetségüket? Meg a felelősség kínja. Hogy most már szerepeltem egy antológiában. Mostantól súlya lesz a szónak. Mert figyelnek. Figyelnek? Nem. De elég, ha az Isten elemeli ujját a homlokunkról. Úgyhogy vigyázni kell. És kiteljesíteni a kiteljesíthetlent. Ezért is kell antológia. Köztéri mulatság. Férfi munka. Átok és infernó. Szabadság és szabadulás. *Hogy látva lássanak.*

„A Kiadóba mintegy hetven szerző művei érkeztek (természetesen a határon túlról is). A szerkesztők közülük választották ki a kötetben szereplő tizenhét szerzőt. Számos ígéretes tehetség maradt ki ebből a válogatásból, akik minden bizonnyal egy következő kötetben majd helyet kapnak. Két szerzőnk már kötetekkel is rendelkezik (Gerevich András, Grecsó Krisztián), szerepeltetésüket azonban mindenképpen fontosnak tartottuk.” A Kiadói jegyzékből idéztem. Azóta Cserna-Szabó Andrásnak is megjelent első könyve a Magvetőnél, *Fél négy* címmel. Fogarasi Zsolt verseit vagy ő maga válogatta be, vagy a szerkesztőtárs, Kovács Eszter. Mind-egy. Dicséretes az arányérzék. Noha még mindig vannak méricskélők, akik fönnakadnak. Grammoznak, netán dekáznak. (Jó és pontos ízlésről beszélnek. Hát ezért.)

Az antológia mégsem fradi-kolbász. Hogy mindent bele! Mert vers és próza. Prózai vers és költői próza. Összesimulva, összekapaszkodva. Gerincét a *Sárkányfű* című folyóirat szerkesztői és szerzői adják. Grecsó Krisztián 1996-ban, Kárpáti Kamiltól vette, vehette át a Gérecz Attila-díjat. Nagy elismerés. Ha a szigorú alapítóra gondolunk. Meg akinek nevét viseli ez a díj. Ötvenhat egyetlen költő-forradalmárát, mártírját. Méltónak lenni. Grecsó tehát elindult. Fura, egyszerű parafrázis: „sajtomat kiejtette szájából Holló / róka ragadta esélyeim, / jószágom ebül szerzett, / rakásom a szerencsétlenség, / sajtomat kiejtette szájából Holló, / javam, jussom, délibáb.”

Gerevich András erőteljes képeivel már-már az *Ünnep* felé halad. „Nyelvem a bőrödön szelíd, / mint nyitott pongyola / a testen, ami mégis / túl meleg ilyen júniusi reggel. (...) Testeden / a ruha kalitka, de a rácson / benyújtom kezemet, hogy / megsimogassam madaramat.” Cserna-Szabó András itt megjelentetett prózája fölényes folyam. Szürrealisztikus betétjeivel fölemelkedik a hétköznapi passziójából. Nos, *Oda, Hozzá* nem jut el, de nem is juthat, mert akkor Isten nem Isten lenne, hanem „csak” egy prózaíró. Cserna-Szabónak van esélye, hogy „az igazat” mondja, „ne csak a valódit.” *A békás esete BB*-vel mulatságos, ugyanakkor szorongató olvasmány. Modern, de *nem poszt*. „Beácskát Schlosmann rátette egy raklapra és szálltak szerelmesen a város felett. Reggel felnéztünk az égre és ha a Duna feszített víztükre felett, esetleg a Hősök-tere széles tetején Beácskát láttuk, akkor tudtuk, ma nincsen meló, ma szórakoznak a fiatalok.” Lányról, aki kövér volt és gusztustalan. Disznóvá lett, de emberként hempergett az ólban. Eszegetett. *Király Levente* verseit mallarméi homálya lepik. Mert nem filozofikus. Inkább gondolkodói, ugyanakkor mindezt kellő spontaneitással megoldott líra. Elemezhetetlen, mert *érzelmi*. „A telet biztos jelekben érzékeled / azt mondd tegnap óta ott van / valamire a kertben most is / zörög drótra lógatottan // száradó kabátok mellett / mert a fagyra készülni kell / nem gőzöl egy sem nem / tudni miért tűnik el // belőlük a meleg hirtelen / mint a könnyű gázok / leszeled a csipeszeket s én / mindent félremagyarázok.” Így *látat a Teregetés*. És *Karafiáth Orsolya*! Már a neve is. Pedig sosem láttam. Nomen est omen. Nevének bűvös árnya szép ívű fejest ugrik valamelyik budai törökfürdő nem éppen mély vizébe. Mégis, milyen lehet? Kiderül a művekből? Ha éppen nem rejtőzködik. Akkor ki. Mintha folyton kijózanodna. És akkor széteszik a szerelmes homály. „Mint rossz presszókban délután, / vagy mint langyos sörön a hab... / szívünk csöndes, zavart: talán még szenvedély. Rég láttalak. // Ez már a Mont Blanc és a jég? / Kiszáradó tündértavunk? / Se csönd, se válasz nincs elég. / Lehetne jobb, ha hallgatunk. / (...) Időnk kiszámított, sötét; / záróra lesz, sörünk apad. / Ne kísérv már tovább. Az ég / csillagtalan. Csak alkonyat.” Máskor meg mint Seress-sanzonba oltott Jacques Prévert: „Az álom így lesz rémregény, s erről a sok tömény tehet. / Múlté a lányos érzemény: / Rezső, nem élhetek veled.” Kemény nő. Költő. És akkor mindegy a nemiség.

Fogarasi Zsolt már rég kötetre érett. A *Sárkányfű* főszerkesztője. Ilyen fiatalon? Miért ne? Végre mindent a maga idejében. Végre nem a kontraszelekció. Majd ők. Megmutatják. „És nem jön figyelmeztetni / a zárásra mellényes alak, / mert embereim még odakint megölik.” Mintha akciófilmet látnánk. Pedig ilyen a világ. Így ábrázolódik. A világ sötét. Hiába a Nap.

Fogarasi lírává szublimálja. *Wizner Vég Balázs* Kafkát és Poe-t idézi. Prózája lassan hömpölyög, aztán fejbe kólint. Mint a brazil foci.

„- Az agy részeit fogjuk szemléltetni. Sajnos nincs egyéb eszközünk rá, mint Józsi feje.

Józsi mozdulni sem bírt.

- Ugye nem baj - fordult felé. - Az agyat nagyon nehéz térben elképzelni. Ugye megengeded, hogy használjam a fejedet, ha már te nem használod, fiam - tette hozzá.” Persze, nem kell azt hinni, hogy Józsi fejét miszlikre vágják. Csak szemléltetik. De így is borzongató. *Varró Dániel* talán mindőjük közt a legérettebb szerző. Költő, aki mindent tud a versről. Még többet is. A szonett a kedvence. S mint a gyermek kedves játékszerét, szét is szedi darabokra. És három újságíró. *Kerékgyártó György* remek novellista. Pedig az újságírás rég meg kellett, hogy egye zsigereiből a művészt. De nem. Úgy látszik, így is lehet. Nem úgy *Szárnyas Gábor*. Mintha ünneplőt öltene. Az *Élet és Irodalom* hasábjairól megszokott, már-már cinikus kritikusi hang jól jönne akkor is, amikor művet ír. *Szerbhorváth György* hasonló hangvételű zsurnaliszta. Ő meg azzal próbálkozik, hogy a nyelvet végtelenül lesilányítja. Amúgy fonetikusán „A mama mongya meg, hogy hova ühet lö. Ő ül elű.” Ez persze nem baj. Csak az indulati töltöttség, ami cikkeiben bicskanyitogató, jól jönne itt is. *Baróthy Zoltán* novellái hagyományosabbak, megfontoltabbak, mint általában kortársaié. A kort, korunkat nem csak Kafka fejezheti ki, hanem Thomas Mann is. Ő az utóbbi felé hajlik. *Hollósvölgyi Iván* vers-tánca ragad meg. „Annak a lánynak abrakadabra / tegnap a bárban van ma kalandja / van ma kalandja tegnap a bárban / abrakadabra mert az a lány van” - szól a *Van ma* első versszaka. A kötet címadó verse *Czifrik Balázsé*. A köztéri mulatságok utolsó perceit látjuk. Ahogy vége. Ahogy végünk. Szakrális tér. „és őszinte riadtságukban / nyelvük / megnyalja az ég hasadé-kát.” *Csender Levente* és *Demeter Szilárd* egy-egy novelláját olvashatjuk még. Csender igazi realista, valódi emberi érzelmek fűtik az írását. Demeter meg színeivel varázsol. Nem önkényesen, a hatás kedvéért viszi föl papírjaira a szó-színeket. Ilyen alkat. *Szűts Zoltán, a narancsízű bugyi* költője a populáris „kultúra” ízeit, szagát s már elviselhetetlen banalitását mint fazekakból langyos vizet, nyakunkba önti. *Végh Attila* verseiben talán a legtöbb, ami szakrális. Ami transzcendens. Túl a mesterségen, ez az, ami a legtöbb. Amit dicsérőleg el lehet mondani. Metafizika, álmokép, halál már föl-föl dereng. Csak Istent keveslem. Transzcendencia nélkül nincs művészet. Márpedig kevés az ilyen sor, az ilyen vers és próza ebben a könyvben.

A Könyvhét másik antológiája a *Mozaik*-kötet szerves folytatásaként jelent meg az ELTE Eötvös Kiadója jóvoltából, Vilcsek Béla szerkesztésében. Az

Igennem

talányos címével arra késztet, hogy a recenzens mohón fölüsse az igen tetszetős, illusztrált könyvet. Hogy aztán a kitűnő kritikus és irodalomtörténész Vilcsek Béla válogatása helyénvaló-e, nem tudhatom. Nem ismerem ugyanis a *merítési lehetőségét*. Talán túlduzasztott a könyv. Ugyanakkor ugye, ott van a nagy számok törvénye. Érvényesül? Meg nem mondhatom. Delphoiban sincs az a jós. „A *Mesédre csönd felel* című rész darabjai jobbára a gyermekkor eseményeiből, élményköréből, motívumaiból táplálkoznak, a *Hagyd mélyre szívnom ezt* versei már a kamasz- vagy ifjúkor keruacos, moriartys, lennonos vagy, ne menjünk oly messzire, bereményis, csehtamásos, dinnyésjózsis világának hangulatából merítenek. A *Kolorizált dolgaimban* szereplő rövid írások a hétköznapiak, általában figyelemre is alig méltatott, apró történései. (...) az *Őrült-őrült 20. század* karcosabb művei viszont a szűkebbtágabb politika (...) dilemmáira próbálnak ezredvégi távlatból reflektálni. Végezetül a *Beégett igék a csend* című záró fejezetbe azok a költemények kerülnek (...) amelyek magának a termékeny vagy telített pillanatnak (csendnek) az ihletettségekben készültek.” Vilcsek Béla

előszavának idézett néhány sora majdnem elveszi a recenzens kenyerét. A struktúra konstrukciója távlatokban gondolkodik. Hiszi, hogy fennmarad a könyv. Hiszi, reméli, hogy a kirajzás nem lesz hétköznapi. Ünnepi magasban akarja látni-láttatni a köréje gyűlt tizen- vagy épp húszas éveik elején járó alkotókat. Huszonnégyen vannak. Lesznek-e ennyien? Vannak-e? Nyomuk marad-e a fejekben? Tizennyolcat veszünk szemügyre, mint a *másik* antológiánál. Nem a szerkesztő által fölvezetett álom-kronológia szerint. Nem. Itt is megvillan Karafiáth Orsolya. A költői mesterség talán legnagyobb szabású forma-csillagrácsa, a szonettkoszorú, ha csikorogva is, megcsillan a lapokon. Korai próbálkozás. Formailag csak kezdemény. Nyelve, művészi attitűdje már az érett Karafiáth-költészet prelúdiума. *Tomkiss Tamás* a másik legismertebb költő az antológiából. Darabjaival számos lapban, folyóiratban találkozunk az olvasó. A költő nem adja alább, mintegy szublimálja a jelent. A kort. Korszerű? Az. Persze, a modern nem föltétlenül jelenti a korszerűséget is egyben. Amúgy is: olyan kor-szerű ez az egész. A *szerűség* itt a lényeg. Tomkiss azonban tovább lép, a modern felé. Mindennapi mocskainkat add meg nekünk ma. Meg is kapjuk. „Az én tájam igénytelen / élő csótányok és / döglött papírsárkányok / borítják / a nap huszonöt wattos / a madár az párna / az eső fekete / gyümölcsöm pálinka / a szivárvány rúzs és szemfesték / tegnapi nőmön / a nóta technorádió / virágom bagó / pipám kéndioxid / borom szódával / síkjaim Blaha Lujza tér / hegyeim nincsenek // a világ végén buszforduló.” Tomkisst követi *Szabó Máté* „lányszobák panelben a város könyökén” és a „farmeres csokrok az aluljáróban” sorokkal. *Hétfári Andrea* a *Hóhullás* című versével a képvers további lehetőségeit keresi. Tartójában karácsonyfa emelkedik. Ennél azonban sokkal szemrevalóbb, mai szóval vizuálisabb *Székely Tamás* fájdalommal teliaggatott fenyőfája, az ünnep fényjelen. A Gulagot megidéző versben az *éhes* vagy egyre nő, egyre inkább hatalmasodik. Fönről lefelé. Pilinszky Francia foglyára asszociálva hó helyett halál hull a túlevelekre. Fejezetcímet ad *Hurubán Henrik* egyik sora ebből a részletből: „*bilincsbe zársz de rámragyogsz / beégetett ígék a csend / veresre vágva hordozom / de homlokodba karcolom*”. Szép így is, bár a *versszerető fül a hívóritmusra válaszolót várt volna*. *Kolumbán Melinda* igazi tehetség. Bár őt is magával ragadja valami kényszer, hogy rajzos verssel álljon elő, de Istenem! Kipróbálja magát ebben a műfajban is! Erre nagyszerű lehetőség a kötet előtt álló, még bizonytalan *szerezőség* illetően maga-megmutatása épp egy antológiában. A *Változatok Radnótira* azonban már túlmutat a mérnöki komponáltságon. Bár itt is van matematika jócskán, de metafizikába ágyazva már költészet, és nem egzakt számítás. „Huszonkét Krisztus vagyok!”, majd a második darabban „huszonkét / lánnyal álmodtam éjjelenként”, ami aztán a végefelé átalakul egy ilyen versszakká: „Ennyi idősen huszonkét éves / vagyok. Szakállam szőke / és a lányok nem nézhettek ki / éjjelenként, amikor Krisztus / álmodott!” *Marczinka Csaba* lehozza közénk az „Örököreg Sziszüphosz”-t. „Láttam Sziszüphosz bácsit, / cipelte - S-sé görnyedve - szatyrait, / bennük szelektált szemét, / minden, mit használni remélt.” *Varga József* blaszfemiának tűnő, ám inkább fölemelő sorai - „Úgy lopta be apám, Istent a szívembe, / Ahogy Isten lopta apámat a szívembe be”, illetve „Én is csak egy vagyok: / aki kérdez, s nem felel. / Én is csak egy leszek: / kukaceledel” - azt bizonyítják, hogy a *szépirás* nem föltétlenül korszerűtlen. A már-már elfeledett *igazi* költői, lírai hang szól ebből a *Szűjártó Péter*-versből: „Galambok laknak az arcod alatt / Kirepülnek ha elmosolyodsz / Délutánit teáznak ha sírsz / Álmos a szemük, ha ébredsz / És alszanak ők is ha álmodod / Szédítő szabadságát zöld egeknek”. Sok éves *szakmai* rutinnal majd oldható lesz a versbéli apró monotónia némi szórendcserés „trükkkel”. *Kísérő* című Shakespeare-szonettje rendkívül szuggesztív. Fölütéséből idézzük: „Ugyanúgy születünk, ugyanúgy sírtunk, / Ugyanúgy könnyeszemű anyákat hívtunk...” E sorok azt parafrázálják, hogy mindnyájan *egyek* vagyunk. Semmi *különb* nem vár ránk, csak Kosztolányival szólva, *különböző*. *Szabó István* beates hangon szól, nagy felelősségtudattal: „Elementek végre a szásák, / S nyalunk bűgva - versenyt bűgva, / Eljöttek hát a burzsoák - / S most vagyunk ám seggbe rúgva!” Majd így fejezi be a verset: „Fel kéne már fogni végre, / Mi toljuk a tönk szélére / Hazánkat.” *Erdős T. István* mai fiatal létére a

Dont, '41 telét idézi meg. Nem sirva-búgva, de számon kérve. „Miért te? Miért veled / Kell e csatát / Megnyernetek?” *Kundermann Balázs* aforisztikává sűríti *Mikrokozmoszát*. Számvetést végez a Naprendszer bolygóiról. Bogarakhoz hasonlatos mindegyik. „...leveszem találomra az egyiket. Bal kezem fejére rakom azt.” Kafkai metamorfózis. *Nagy Szilvia* invokációja a hétköznapiságot ostromozza: „Jaj nem merem leírni amit gondolok / Múlt századi vagyok / Ha nem a pöcegödörből merítem a témát.” *Kánya Krisztina* mándysan elharapott versmondattai keltenek reményt. Hogy lesz még valami ebből a szövegszerkezetből is. Talán éppen próza! *Felső Ákos* is próbálkozik azzal, amivel majd mindenki, főként Apollinaire óta. Verset rajzol. Formákban tartalom. Hozzáigazítva. Karácsonyi díszek. Versek és prózák *Haraszi Mártától*. A hintaló és annak álma. Két karcolat. Két mese. Felnőtteknek is. Szépen formázott karácsonyi ének. A vágy titokzatos tárgya. Az elérhetetlen. És mégis elérhető. S végezetül a prózaíró *Finy Petra* és *Baranyi Béla*. Utóbbinak második elbeszélése, *A csúcs* már felütésével jelez. „Bámulom a mélységet.” Hogy itt valami történik. Rém fontos az első pár szó. A mondat talányossága.

Nagy zenéből kihallani a végkifejleteket. Finy három *Gondolata* futurisztikusan expresszív. „Sáros volt még az éjszaka, amikor Nem nekivágott a mindenségnek.” Az utolsó, 5. Pillanat egy sor. „Nem sírján Igen állt.” Mintegy megválaszolva mindenre. Hogy igenis: *Igen!* Kell minden, ami van. Így e két bemutatott könyv is. Mert szegényebbek lennének nélkülük. Új nemzedék, de mégis: *Zarathustra nem e-mailen szólal meg, de Richard Strauss irtóztató robajával*. „A mindenséggel mérd magad!” Na, ez az, ami még hiányzik. A kortól elszakadva. Kiteljesedni. Régi korok művész-vállain lépdelni. Ahogy mindig is tette mindenki, aki maradandó.

Köznapi-e a két könyvből való kirajzás? Nem. Mert ünnep a megszólalás. Reménykedjünk, hogy a jövőből visszanézve csupa-csupa attribúció lesz az itt megjelent szinte valamennyi vers és próza az akkorra már gyakorlott költők-írók életművében. Hogy aztán ezek a kötetek majdan a megidézett antológiák fölé emelkednek-e majd, megjósolhatatlan. Az út kijelölve. Halál szegélyezi. Amelyen túl ott a föltámadás.

„...tiszteltetem az életet...”

A színház halála IV.

Kopogtatás

Makovics Janinak

Az ember végigdől a rekamién. Ki van dögölve. Pedig jóformán nem csinál semmit. Csak gondolkodik. Életről. Halálról. Predesztinációról és szabad akaratról. Meg a hasonlókról. És elbóbiskol. Mert nagyon fárasztó. Írni. És akkor még a békés halál sem. Pilinszky írnoka.

A lábaknál macska nyújtózik. Perzsaféle, teknőctarka. Isten-ajándék. Csak úgy jött. Hat éve. Hat kiló. Ásít a délutáni alkonyatban. A gazdinak is nyitva a szája. Fölhorkan, aztán visszaesik megint. Nem is tudja, merre jár. Csak álmodik valami szebből. Valami túlélhetőbből. Olyasmiről, ami itt sohasem lesz. Hogy legyen, lehessen az embernek egy nyugodt pillanata. Hogy ne zaklassák percenként. Be- és kifizetnivalókkal. Hogy legalább a nemleges válaszokra ne kelljen heteket várni. Ha már nem!

Valami neszez. A macska füle mint a lokátor. Le is ugrik. Kiszalad az előszobába. Kopogtatás. Apró hangok a sötétben. Kibotorkálok. Gyűjtöm a villanyt. - Tessék? Ki az? - A csönd hideglelős. Fejet sem látok a katedrálüveg szűrte fényben. Ki lehet az? Kinyitom a kisablakot. Senki. Kidugom az orromat a rácson. Tekintetem leesik a küszöbre.

Galamb fekszik a hasán. Széttárt szárnyai közt apró feje mint a morze. Csőre kopácsol. Valami megfejthetetlen üzenetet. A gang falán rajzol a vér. Kódolt, vörös graffiti. Meghalni jött a küszöbömre? Vérnyomok a fehér faajtón. Macskám pulzáló orra a magasban. Kinyitom az ajtót. Már nem él a madár. Becsukom szárnyait, mint egy könyvet. Amikor becsukjuk. Tudva, hogy az a halál.

„Boldogan halok”¹

A hír még ma is hihetetlen.

Hogy május huszonhetedikén meghalt egy szív. 1981-ben. Szív a szívek között. De meggyőző bennünket a kétségbeesett bizonyosság. A szív megállt. A huszadik század legújabb kori klasszikusáé. Most nem tudjuk, mi van vele. Tán forgolódik? „drótvégre csomózott madár, / mi nem voltam én? Boldogan halok.” Nyugodt tehát. Fekszik hanyatt, körülveszi őt a „vánkó-sok csöndje”; könyveiben kimerevedtek a dedikálások. A művek tovább élnek, tovább íródnak láthatatlanul, az örökkévalóságig. Amíg magyarul beszélnek ezen a földön.

Ugye, befogadta őt a Mennysország? Ugye, ott tölti az örökélet minden nyughatatlan pillanatát?

Vallásos költő, mondták, írták róla, mint valami csodabogárról. Egyik tanulmányában világosan rámutat: „...számomra a művészet alapvetően vallásos eredetű, s talán innét, hogy minden kifejezetten vallásos művet - remekművet - bizonyos értelemben parafrázisnak érzek.”

Művész volt. Oly előjeltelenül, mint a beckett-i metadrámai világ. Amit mások csak eposzokban tudtak megragadni, ő egyetlen sorra komprimálta. Az *Apokrif* előtti korszakban vált világossá a József Attila-i mű meghosszabbodása Pilinszky által. Mikor megkérdeztem tőle, fontos-e, hogy magyar író megtanuljon idegen nyelveket, azt válaszolta: nem fontos. Csak ha föltétlenül meg szeretnénk ismerni egy idegen szerzőt a saját nyelvén. Mint ő Simone Weilt. Meg is tanult egy nyáron franciául. Pedig ha oroszul is tudott volna! Legkedvesebb írója, Dosztojevszkij (számismertek, kapaszkodjatok meg! a nagy orosz író ugyanabban az évben született és halt meg, mint Pilinszky, csak száz évvel korábban), egész magán- és írói létét meghatározta. Így lett Zoszima sztaréc, Aljosa és Miskin herceg valamiféle megmagyarázhatatlan recept alapján összegyúrva.

Mindent tudott. A túl jón-rosszon mindentudásával. „Ő először kinőtte »önmagát«, aztán családját és végül nemzetét. Ezért tartották még Barabásnál is rosszabbnak” - vélekedett Jézusról nagynénjéhez írt levelében. (Talán még Pilinszkyt is rosszabbnak tartottuk-tartjuk a barabásoknál?!) Pár sorral lejjebb így folytatja a levelet: „Látod, én, az »álmodozó«, bekerültem Chicagóban és Cambridge-ben a legfontosabb emberek közé. Greta Garbo hat sort kapott, én tizenkettőt. Ha valami, ez nyugtalanít.” Sokat járt a világban. Ismert minden nációt. Anekdotáit nem lehetett könnyes nevetés nélkül végighallgatni...

Könyvein kívül már csak lemezei vannak velünk. Ki ne borzongana, mikor saját előadásában meghallja a *Francia fogolyt*, a *Harbachot*, vagy a *Fabula* infarktusnyi szívszorítását. Antifasiszta költő volt, mondták. Nem kevés ez? Hiszen minden valamirevaló költő, művész antifasiszta. De hogy a nagyok közt a legnagyobb volt, miért nem mondja ki senki? Hogy a modern líra vele született meg Magyarországon a delejesen hangzó választóvonal, 1945 után? Nem, nem az avantgárd tűnékeny módján! Nem a pusztán kísérletezgetés szintjén. Neokatolikus módon. Bizony! Ez egy stílus! Épp olyan, mint a szürrealizmus, vagy a dada. Hiába mondta ő, hogy költő vagyok és katolikus, kénytelen volt ezt ismételni mindig. Mert nem tehetett mást. Pedig Bernanos, Mauriac, Green követője. És még egy. A neokatolikus

¹ Az író Pilinszky-laudációjának rövidített változata 1997. szeptember 21-én, a Ráday Kollégium Dísztermében hangzott el abból az alkalomból, hogy a Magyarorszáért Alapítvány Pilinszky Jánosnak a Magyar Örökség kitüntető címet adományozta.

művészet nem kapcsolódik elszakíthatatlan szálakkal a Római Katolikus Egyházhoz. Maradjunk annyiban, hogy újgyetemes. Ebbe meg mennyi minden belefér!

A nagy költőknek megvannak a maguk bélyegeik. Kinek a homlokába süttetett, kinek a halántékába. Az ő aszkézise, a világegyetemet sorokba sűrítő műve, transzcendens metafizikája páratlan magasságokba ért. Végleg és visszavonhatatlanul. „Talán este van. Talán alkonyat. / Egy bizonyos: későre jár.” Késő van, bizony. Hajnali álmoság vagy álmatlanság. Hogy végre fölismerjük, ki is élt közöttünk kerek hatvan évet.

Akik ismerték, érezték, tudták, gyermek. „Négy-öt esztendősen lehetek (...) mázsás cipő, több tonnás kiskabát, / és főként, ami hátra van még, / pontosan öt-hat éves.” Miközben viselte „az újszülöttek lucskos és haldoklók tűznehéz ingét”. Tizenhat éve, hogy kihűlt a „fotój” a Hajós utcai lakás kishálószobájában. A „tishti kesztyű” a porban hever. Kincstári fogason lóg a „baka-ruha”. József Attila és Pilinszky porladt keze összeért a földben, ellenére a két temető közti nagy távolságnak. Némán, üzenet nélkül, két óriás grammnyi szorításával.

Azóta sok-sok bárány „elkiáltotta magát”, s az „Üvegögötti csöndben / lemosdanak a mészároslegények” továbbra is. Meghaltak a „rézsut forduló fegyencfejek”, de tovább él az auschwitz-i „botrány” is. A tetanusz beékelte magát a Sebekbe. Mindöröktől fogva a halálé a Kavics. A tengerbe hajította. Egy egész ország, egy egységes, egész Európa, a Földkerekség „zúgja mégis vissza”.

Adonisz Örmezőn

Titokzatos tüdőbeteg. A legnagyobbak közül való. Műve átsuhan az évtizedek hegymagasa fölött. Itt él a szívünkben. Hogy fönnmarad-e, mint megannyi nagy nyugatos? Rossz kérdés. Mert ki dönti el? A mindenkori kánon? Vagy mi, az olvasók? Hogy kivesszük-e őt a könyvtárból? Vagy a polcra levéve még csak port se kell fújni róla, mert sokat olvastuk őt, sorait meg betéve tudjuk? Mint József Attiláét? Babitsét? Kosztolányiét? Ki-ki a megmondhatója. És ne érdekeljen senki emberfiát a kánon. Meg ne mondják már, miért szeressük! Hiába a Szaniszló-féle vagányságok. A hőstettek ülőkádnyi áradása. Ő azért maradt, aki volt. Egri polgár. Immár végleg Budapesten. Farkasréti dombon. Átlósan, szemben Pilinszkyvel. Szobotkához közel. Gáli István is. Csak a kávéházi márványasztal hiányzik. Hogy körülüljék. Feketét kavarva. Hallgatni verset. Szanatóriumi elégiát. Feleségét. Akit annyira szeretett. Budán. Örmező. Lakótelep.

Költő, a későn érkezett. Hol voltak már a többiek! De berobbant az *Árnyak kertje*. És a többi könyv. Haláláig tartó Golden Gate-hídnyi ív. Próféta volt. Na, nem a saját hazájában. Azt azért nem. Hogy is nézett volna ki? Kossuth-díjra nem találták érdemesnek. A piszlicsáré senkik. Akik Isten helyett ítélték élők és holtak fölött. És teszik ma is. Kevesebb tehetséggel. De nagyobb arroganciával. Próféciaja pár sor. E sorok írójának. Levélben. Hogy az a bizonyos esztendő lesz élete utolsó földi, evilági éve. Így is lett. 1985-ben temették. Tudta. Miért ne tudta volna? Adonisz Örmezőn. Ő? Aki alig élt? Igen. Nemrégén, a *Lyukasórában* Lator László fölolvastott egy verset. A költő neve adoniszi-sor. A szapphói versszak utolsó sora. Talán így könnyebb. Csak Zsoli lehet. Így Mészöly Dezső. De nem. Jékely is lehetne, de nem. Ez a vers nem olyan. Más. Hasonló, de mégsem. Na? Ki lehet az? Tá-ti-ti | tá-ti. Hát persze, Kál-no-ky Lász-ló. Vége - tá. Apró botlás. Versnév, tiszta képlet. Adoniszi sorba búj. 1997-ben nyolcvanöt éves. Tizenkét éve él - tovább.

Bandi a horizonton

Dehogysis volt ő nekem Bandi. *Uram* volt. Meg Művész Úr. Megilletődöttségem csak fokozódott, amikor beléptem lakása ajtaján.

Előtte fél óráig tipródtam abban a Bermuda-háromszögben, vigyázva, hogy el ne nyeljen. Kosztolányi is itt lakott. Meg Márai Sándor. Babits. Én meg ott álltam. A suhanc. A rosszul öltözött. Kezemben egy szál virág. Kókadozva. Mert illik vinni a feleségének. Ha már. Ital? Italt nem vittem. Ha jól emlékszem. Nem is lett volna pénzem. Üveg borra. Valami jófélére.

Ágyak a horizonton. Ember a lengőajtó mögött. Vesperoham. Félhomályos zóna. Amikor beléptem, ezek a címek jutottak eszembe. Micsoda címek!

Ne haragudj, Bandi bácsi. Hogy kölcsön vettelek. Címedet. Mert immár Te vagy a horizonton. Nem az ágyak. Vagy az ágyakon Te. Mindenütt. Az emlékeimben. Vagy épp, itt a szobámban. Ahogy verem a gépet. Ezt a régi Royalt. Pedig, ha tudnád! Már nem illik. Aki ily elmaradott, az lemarad. Számítógép. Elképzellek Téged, ahogy ülsz a monitor előtt. Te, aki aztán mindent kézzel írtál. Számtalan művet. A minap azt mondta nekem egy jónevű kritikus, hogy Te az egyik kezeddal verset írtál, a másikkal novellát. Meg regényt. A harmadikkal? Igen. A hangjáték, a színmű melyik kezednek jutott?

Idősebb voltál apámnál. Apám voltál. Ugyanúgy lestem minden mozdulatodat. Mint mikor apám bütykölt valamit. Hogy megtanuljam. Egy életre. Ha élet ez egyáltalán. *Vészi Endre!*

Tíz éve rohantál be a célba. Most 1997 van. Azóta Margit asszony *szeret*. Amíg bírja futással. Amíg. Addig is. Becéz, simogat, mint egy újszülöttet. Idősebb anyámnál. A Te Greta Garbo-Margitod. Nekem már az anyám.

Magánfohászkok

I.

Tárcsázom az országos napilap telefonját. Persze, nem ők veszik föl, hanem a mittudomén milyen részvénytársaság. - Kérem a kulturális rovatot. - Semmi. Csak a fax csipogása. Újra végighallgatom, hogyha ismeri a melléket, akkor, de ha nem, akkor meg várjon a kezelő jelentkezéséig. Várok. Jó hosszan. - Kérem a kulturális rovatot. - Hát az előbb nem vették föl? - Nem bizony - nyögöm, és várok, ha nem lenne szakállam, kinőne!

- Biztosan ebédelnek.

Fene a gyomrukat. Akkor később. És újra, és újra, ha ismeri a melléket, ha nem akkor... és láss csodát, kislányos hang. - Tessék.

- Nos, én érdeklődöm. Mikor lesz *Gaál Erzsébet* színházrendező temetése?

- Kis türelmet - így a hölgy. Várok. És várok. Pusmogás a háttérből. - Hogy is hívják a művésznőt? Gábor...színésznő...

- Gaál Erzsébet. Hogy színész? Is. Inkább rendező. Ma már.

- Nem tudunk semmit. Nálunk még erről nem jelent meg semmi. De tessék olvasni a lapot... biztosan hírt adunk róla...

Leteszem a kagylót. Tárcsázom a *Színházat*. Ahol utoljára alkothatott a legendás *Stúdió K* alapító tagja. A legendás Erzsébet. Portás bácsi veszi föl a vonal túlvégén. - Nem láttam őt mostanában. - Mert meghalt. Azért nem lehetett látni. - Meghalt? Nem tudom... Én most jöttem vissza szabadságról... Holnap tessék hívni. Holnap reggel a titkárságot.

Nehezen bírom. Zsótér Sándor hangja a rögzítőn. Ő visszahív este.

Erzsébet már három hete halott. Hamvai szétszórattak. Az egész, mint egy avantgárd darab. Te rendezted - Erzsébet! (1998)

II.

Hogy én mennyit kerestem! Szerkesztőséget hívtam, a *Népszavát*. De semmi. Kritikusokat faggattam. Nem ismerik. Sose hallottak róla. Hát persze! Költő volt. Igazi. Amúgy pszichológus, ha jól emlékszem. És hát a neve. Az vezetett félre. *Kispéter Emőke*. Barátom hívott telefonon 1989-ben. Hogy a *Népszavában* nagyon szép recenziót írtak első, igencsak megkínlódott, krisztusi koromra megjelenő verskötetemről, a *Költői színjátékról*. Pedig abban az időben négyen jelentünk meg egyszerre a Kozmosz-sorozatban, ami nagy rang is volt akkortájt, s a lapok úgy vélték, egyszerre írnak rólunk. Így is történt. Vagy tíz lap, folyóirat. Itt meg, ez az Emőke csak rólam mesélt. És gyönyörűt. Álomba ringatót. Hízott a májam. Csak hát hogyan köszönjem meg. Mert meg kell köszönni. Illik. Ezt még a nyugatosoktól, meg az újhordasoktól tanultam. Mert ritka kincs, ha valakit nem barmolnak le mindjárt az első könyvével! De hiába minden. Nem ismerik. Sehol semmi. És mire megtaláltam, már csak a Farkasréti temető művésziparcellájához vezető széles út mentén láthattam, vastag kőlapon - a nevét. Kiss Emőke 1959-1990. Sírban ez a búvósen szép leány. De miért? Ki küldte oda? Ki hívta? Mert nem az Isten, abban biztos vagyok. Egy ilyen tehetséget! Az nem lehet.

Hát ezért nem találtam. Csak a szüleit. Ők adták kezembe verseskötetét, a *Magánfohászt*. Hátlapján ovális kép, virágcsokrot ölelő lány mosolyog a világba. A képen vastag fekete keret. Mert bizonyítani akart ez a tiszta-szép virágszál, ez a kis angyal, aki azt hitte, megváltoztathatja a megváltoztathatatlant. Fiúja verte. Addig, míg bele nem halt. Agylágyulásig ütötte. Ő meg csak kezelte, kezelte, próbált arra hatni, ami ebben a börtönviselt férfiban nem volt jelen. És ez a lélek. Pszichéje volt, de az is zűrzavaros, tele erőszakkal, uralkodási komplexussal. Vagyis. Akiben nincs ott az Isten a Szentlélek által, az előbb-utóbb ölni fog. Késsel, vagy pisztollyal, vagy így, fokozatosan pusztítva azt, akit szeret. Ha szerette. Ki tudja már. Csak a kölap alatt fekvő sejthet valamit. Dehogy. Nem ő. A bomló fehérje! Hanem ami kiszállt belőle, és fölemelkedett. Följebb a címadó versen, mit Pilinszky emlékére ajánlott: „Túl magasan van / még a kereszt. / Emelj fel, / hogy meghalhassak érted.” Fölemelte. De nem érte halt. Hanem bele. Az elviselhetetlenbe. Krisztusban halt. Ez is bizonyos. Emőke! Itt élsz szívemben, és uralkodol. Királynőként lépkedsz a szobámban. Lépésed nesztelen. Mint balerina, féltalpon. Meg ne zavarj. Meg ne szólíts. Te temetett örökélő! Hát zavarj csak bátran. És ha jó leszek, még találkozhatunk is. És akkor elmeséled, miért pont rólam írtál gyönyörűt? Miért, hogy ráérezteél, miről is akartam szólni? Ki voltál te szárnyaszegett madárka? Mesélj! Nem félek a lelkektől. Beléjük kapaszkodom. Hogy bírjam még a bírhatatlant. Ülj le ide mellém. És ha megérem, még láthatod is. „Temetői pad / ősz fej hajol vállára / együtt korhadnak.” Ha. Ha nem, akkor kérlek, melegedj föl nagy hidegemben. Hogy melegíthess. Örökséged, a kabát, itt van. „Édesanyám! / Édesanyám! / A kabát, / amit vettél, / hogy ne fázzam, / még mindig, / most is, / újból kicsi rám.” Látod, e pár soroddal is ott vagy Pilinszky mellett azon az óriási, nedves, széteső sötét magánkeresztben. „A mama adta, / hogy játsszak vele, / és én nem tudom / elrontani.” Persze! Csak az életedet tudad. Azt az egyet. Sose láttalak, mégis érinthetem az arcod. Piciny könyved itt sír az asztalomon. *Tamás Menyhértnek* igaza van. „Végérvényben kristállysírású. Harmincegy éves szív elsötétült ellobbanása.” Alleluja. Ámen.

Eszter a csillagokban

Laubál Krisztinek

Hólatyakban gázol a villamos. Bartók Béla út. A munkaügyi központ helyi kirendeltsége előtt három fázós alak szájában cigaretta parázslík. A felhők lehuppannak a földre. Félkész templom. Alagsorban készül a gyász.

Amikor ideköltöztünk, ebbe a fura, kétudvaros, szecessziót utánzó házba, szemközt a Feneketlen-tóval, a tenispályával, még nem gondolhattam, hogy megismerem őt. Konyhaablaka előtt vittem apámmal íróasztalomat, amikor egyszerre fékezünk. Az ablak mögött kétrészes fürdőruhában egy nő, mosogatott és mosolygott, majd fölnevetett. Aztán kiabált. - Na, mit bámulnak? - Mi meg szemlesütve folytattuk utunkat az udvari lakás felé. Ő volt az. Tamási Eszter. Gyerekkorom kedvenc bemondó nénije, és most itt állt egy ablakban, egy fölnagyult képernyő mögött és rám szólt, nem durván, inkább olyan anyásan, és igaza van, nem szabad bámulni, szájátva lesni, mint valami bugris. Majd csak megismerem! A szomszédomat. Mert hogy az lett.

Kilencvenegy tele. December huszonhetedike. Csoszogunk a hófehér márványnekropoliszban. Márványasztalon urna. Letakarva. Félkörben a rokonok és a bémésködők. Meg akik áldozni szeretnének.

Megszeretett. De sokat beszélgettünk! Impulzitása lenyűgözött. Úgy járt-kelt a gangon, mint egy hercegnő. Ki nem lépett volna slendriánul. A gangra se. Ha meg elvonult valami meghívásra, vagy éppen dolgozni a tévébe, hát az olyan volt, mint egy divatbemutató. Nem a napi divat szerint. Inkább mint a hercegnők ruhatára. Örökös elegancia. Szolid és mégis főúri.

A pap beszéde rövid. Kopeczky Lajos lép a mikrofonhoz. Ez a magas, jóképű úr a sírástól reszket.

Hát, bevallom, beleszerettem. „Költő szerelme szalmaláng / ezért oly sebes és falánk.” Talán ezért. Mint József Attila, minden nőbe. De ő nem volt minden nő. Maga volt a csoda. Kibíratatlan olykor. Mások számára. Velem nem. Miért is lett volna? Csak egy botladozó kisfiú voltam az árnyékában. Lányával sokat veszekedtek. Talán azért, mert egyformák voltak. A habitusukban. És közben imádták egymást. A lány mindene volt.

- Egyszer öltem állatot. Édes Istenem...! - Hátradőlt a kanapémon. - Kelenföldön laktunk. Én meg, hogy a gyerek friss húst egyen, vettem egy csirkét. Bennem volt a mozdulat. Láthattam sokat vidéken. Ahogy hátrahajtják a nyakát. Megtettem. Csupa vér volt minden. De én, soha többé!

Libasorban billegnek a hívek. Áldozni. Nem indulok. Vagy tíz éve nem gyóntam. Hogyan is tehetném?

Egy gazdag úr udvarolt neki. Épp a ház előtt ültek be egy álomautóba. Eszteren leírhatatlan szép bunda. Beültek. A férfi indított. Én meg, na, majd megmutatom. Otthagynom őket a kis Polskival. Kocsim, mint a kocsonya, még javában reszketett, prűszkölt, mikor ők már kifordultak a sarkon.

Hideg van itt, ebben az urnatemetőben. Porunk a fagyban. Körben még „kiadó” helyek. Apró öröklakások. Innen soha, senki nem teszi ki az embert. Hamuját.

Nyolcvankilenc telén átbálgattam hozzá. Feleségem bundáját vittem megmutatni. Hogy lám, nekünk is... Ő csak a fejét rázta. Most nem jó. Most nem alkalmas. - Holnap kórházba megyek.

- Kórházba?

- Igen. Operálnak.

Az ajtóból még visszafordultam. - Nagy a baj, Esztike?

- Agydaganat.

Kint a körfolyosón megbillent velem a világ. Ez a drága nő! Istenem, segíts. Az Amerikai úton műtötték. Mikor bementünk hozzá, olyan volt, mint aki már megjárta a másvilágot. Látomásai voltak. És fölépült. Paróka fedte a kezeléseket hajathullató feltétét. Üzletet nyitott a Karinthy úton. Hogy a lányának jobb legyen. Ha ő már... - Megint bémul a kezem. Kezdődik minden előről. - Több hónapon át a mérhetetlen szenvedés. Egyszer csak bemondta a tévé. Hogy meghalt a bemondó. Egy asszony, aki már egyszer visszajött. Most ottmaradt végleg. A lelke.

Az apró márványtáblát beékelik. Szétszéledünk. Egymás nyomába lépünk. Megy ki-ki hazafelé. Arcok a magasban. Ott jár valahol. Látni!

Ma meg? Fagyos ezredvégen? A képernyő üvege jég. Kihűlt helye. Csupa sírás.

A Kislencse osztály

Gonázsinszky Zsuzsinak

Még vívódom, hogy higgyem-e a test föltámadását.

Mert a lélek különválík, ezt bizton hiszem. Már akinek van-volt lelke. És ha föltámad a test, vajon milyen korában? Fiatalon, életerősen, vagy annyi évesen, mint amikor elhantolták? Ha az utóbbi, hát egy lélekkel bíró, 66 éves ősz úr fog kilépni a csepeli sírból, és körülnéz. Jóképű lesz akkor is, már-már szép, ha férfira lehet mondani ilyet egyáltalán. Szép, mint Latinovits a *Szindbád*-ban. Vagy Jávor. Nagy hódító volt, azt mesélték. A Soroksári-Duna erzsébeti szakaszán, a Sósfürdőnél bérelt csónakházat még a háború előtt. Osztozva csónak-készítő bátyjával. A kor legszebb női várták a sorukat. Mint valami sejk, intette a következőt. Alig bírta lerázni őket. Aztán két házasságba menekült, egyik rosszabb volt, mint a másik, végül a hátsó fal, ott a szívben, összeomlott. Az erek meszes ujjakká terebélyesedtek, és megfojtották. 1985-ben volt a temetése.

Ez az ember gazdag, nagypolgári kereskedőcsalád sarja, az utolsó testvér, apja ötvenegy éves volt, amikor ő megszületett. Nem is a szülei nevelték, hanem a nagynéni. Az Ómama. Kereskedő lett ő is, keményen dolgozott, Csepelről minden hajnalban be biciklivel a Kálvin térre, föl a cselédlépcsőn, hátán a mázsás cukros zsákkal. Három évig. Inasból segéd lett, közben pedig aranyifjú. Ötórai teák a Britanniában, előtte kupica jóféle az Ilkovicznál, aztán irány a tánc, lányok forгатaga. A háborúban szakaszvezetőségig vitte az egészségügyieknél. Gyönyörű volt a kézírása, kezdobetűi szabályos iniciálék, hát írnok lett, az Istennek legyen hála, nem jutott el a Donig. Az ötvenes évek legelején Közért-igazgató, fogta magát, irány az Andrassy út 60. Engedélyt szeretett volna kérni, hogy bort is kimérhessen. És láss csodát, olvasó, az ÁVH kopasz tisztje vigyorogva meglegette orra előtt nem létező nyilas-igazolványát. Talán a mester íratta be őt a pártba, még inasokorában? Mert a törzsvásárlók közt sok volt a nyilas. A férfi, mit sem sejtve az egészről, megadóan bólintott. Vigyenek. Le a pincébe. Vagy az akasztófára. Mit neki! Három gyerek marad utána árván. De nem. Megúszta. B-lista. És csak ötvenhárom után dolgozhatott ismét, de akkor már nem lehetett többé kereskedő. Kitanulta az optikusságot. Ahogy mindig mondta, a MOM Budán van, Buda egy úri hely. Nem úgy, mint Csepel. Tényleg az volt? Dolgoztam én is egy fél nyáron át, kis nyipszli gyerek, nyolcadik után, hogy legyen kis zsebpénz az oly nagyon áhított balatoni nyaralásra. Ébresztőórák kerek burkát políroztam, hatalmas gépkart kellett a mintadarabbal együtt nekinyomni a polírkorongnak, aztán le, jöhet a következő. Nap mint nap görcsölt a hasam alja, mint a tolófájás az asszonyoknál. Kibírtam. Csak a fürdés! Szőrös férfiak közt srác, akinek még csak nem is pihédzik! Megvártam, míg mindenki végez. Akkor osontam be a gőztől fuldokló zuhanyzóba.

Ez a 66 éves ősz úr elindul, hogy fölkeresse munkahelyét. Henriknek hívták. Sokszor beszéltem vele telefonon. Csak kérnem kellett a Kislencse osztályt. Mint Weöres fülében Osvát hangja, úgy maradt meg az én fülemben is az övé, és csak halálomnál vész el az éter irdatlan messzeségében. De most csak áll ez a Henrik nevű úr, és néz. Sehol a MOM, sehol a Kislencse osztály. Park lesz helyette szállodákkal, bevásárlóközpontokkal. Legyint. Ez már nem az ő világa. Visszabaktat a sírhoz. Ő, aki még Hailé Szelasszié etióp császárral is kezét fogott, ott, a Kislencse osztályon. Még az Esti Hírlapban is megjelent a fotó! 1999-ben lenne nyolcvanéves. Még ha lehetne, sem élne tovább. Elege lett. Ő az édesapám. Isten nyugosztalja.

Anna és Judit

Csizmadia Évának

Most írjak levelet? Húsz évvel a temetés után? Amikor fehér ballonkabátban, a vállig érő hajkorona jótékony takarásában a makulátlan tisztaságúnak nem mondható gallér félkörívéből kikandikáló vékony nyak előrebiccentette a lányos fejet, a zsidótemető ravatalozójának sötét és hűvös csendjéből kinyúló kéz lágyan visszalökte őt a madárhangos őszi fák alá. De kérem! Mi ez a modortalanság? Hisz a mestere fekszik a ravatalon, Babits Mihály és Szabó Lőrinc egykori szép tanítványa, kiről ez a ballonkabátos éretlen azt írta, hogy a huszadik század Assisi Szent Ference. Pedig nő volt a költő. És férfi szenthez hasonlította. Képzavar. Baromság. Ízléstelenség. Pedig nem az. Mert nem hihetjük, hogy a szenteknek van nemük. Ha van is, nem számít. Mint hogy az angyaloké is lényegtelen. Ahogy a kérdés egy réges-régi szabadegyetemi előadás végén, *Gecse* tanár úrhoz: ki volt-e metélve Krisztus? Nyilván. De miért fontos ez? Ez a lényeg? Vagy ez is lényeg? A majd kétezer éve történt megváltás körülményeiről *ennyi* maradt a kérdezőben. Ha már ragadunk a földhöz. Égtől elszakadtak.

De miért ez a lökdösődés? Vas Istvánon is ballonkabát. Ő ülhet odabent? Rá nem szól senki? Na ja, ő a Vas István. De nem. Nem azért. Fején szétterült zsebkendő. És mutogattak is rendesen. Valamit arra a bizarr hajzuhatagra! Akkor bejöhet. És valóban. A kéz, a lökdösődő visszavonult.

Most írjak levelet? De kinek? Fénypostásnak odaadhatom-e? Vagy várjak, mert lassan utol-érem a poroszkálókat, a föl-fölbukókat, én, az égbekiáltó, őket megidéző, mosolyogtató, heves? Mikor, ha nem most? Mikor, ha soha többé? Noha lehet, hogy lesz még alkalom. De alkalom ez? Reszkető talány.

- Alkalom? Uram, ez egy gyásztávirat. Ez, ugye, nem egy alkalom? - sóhajtotta a telefonos kisasszony, visszaolvassván a szöveget, melyet Debrecenbe küldtem a szegény Csontos Sanyi szüleinek. Az *Új Írás* legfiatalabb szerkesztője idő előtt meghívta magához a halált. Kétszer is. De most nem Neked írok, Sanyi.

Drága *Judit*,

én csak fényképekről ismerem magát, meg persze a verseiből, abból a három kötetből, amelyeket mohón vásároltam meg még fillérékért, és amelyek ma már oly sokat érnek, mint a festők képei, mondjuk, a nagybányaiaké. Nekem. A bennem lezajló örökös árverésen.

Bemutatom Magának kilencvenéves mesteremet. Hajnal Annát. Mert nem biztos, hogy találkoztak, találkoznak ott. Nem tudom, hol lakik. Csak a régi címét ismerem, ott a Stefánián. És ha tudnám is az új címét? Nem mernék írni, nem merném elmondani neki, hogy bizony nagyot csalódtam, hogy bizony ez a világ nem a létező világok legjobbika, és... Nem is tudom. Megismeri-e abban a nagy tömegben? Kik vannak ott? Csupa művész? Vagy vegyesen, grófok, hercegek, melósok, papok, mint Recsken? Istemen, micsoda örült hasonlat! Hát maguk szabadok ott! Szabadok?

Szóval Hajnal Anna. Alacsony, ősz asszony. Szobája csupa növény. Hátha ott is. Tele könyvvel, képekkel. Szántó Piroska. Meg mintha egy piros szófára is emlékeznék. De ez nem biztos. Csak az, hogy nagyon szerettem. Ő is engem. Azt hiszem. Hinnem kell. Huszonegy éve, hogy Csepelen, ahol éltem, a Szent Imre tér fái közt láttam egy hirdetőt: Ma Hajnal Anna dedikál. Ettől-eddig. De én lekéstem. Mint mindenről. Sebaj. Írok neki! Telefonkönyv. Akkor - Népstadion út. Odaírtam. Hogy mennyi, de mennyi bajom. És a lányok. A gyár. Hogy nem bírom tovább. Verseim szakajtóval. És egy szépséges, strandos nyári délután értesítés,

fáradjak be a postára. Szentséges Isten. Ez a behívó lehet, semmi más. De nem. Reszkető kézzel a borítékot. És benne filctollal írt levél. Hívjon föl. Jöjjön. Majd telefonon megbeszéljük. Mert én verseket is küldtem ám! Verseket? Irományokat inkább. A *Nyugattal* keresztezettek. Többet ért a sárga papír, amire ráírtam őket. És akkor most menjek el Hozzá, a *Nyugat* harmadik nemzedékének e kiváló költőjéhez. Aki már-már klasszikus. Én. Na hiszen! És mentem. Mit sem törődve hosszú hajammal, lemoshatatlan gyári kezemmel, közepes érettségimmal. Mentem. És úgy fogadott, mint régi barátot. Mint Vas Istvánt. Vagy Kálnoky. Major Ottót. Zelk Zoltánt, aki majd mindig, amikor ott voltam, és majszoltam a terülj-terülj asztalkámról az elfogyhatatlan süteményhadat, Hajnal Annát telefonhoz siettetette. - Ez biztosan Zoli lesz. Nagyon beteg. - És valóban. Ő volt. Fölvasta új versét. Anna csak állt, és bólogatott. - Nagyon jó, Zolikám. Nagyon jó. - És visszaült mellém, belelapozván förtelmes papírjaimba. Úgy fogadott, olyan magától értetődően, mint Nádas Pétert. Aki ott ült egyszer, tán épp az *Egy családregény vége* című könyvét dedikálta Annának. Nem tudom már. És mintha Nádudvari Anna is ott ült volna. Nádas erre nem emlékszik. Nekem is csak dereng valami. De arra biztos emlékszem, hogy Nádas megveregette a vállamat, és azt mondta, nem baj, ha nincs az embernek egyetemi végzettsége. Nem lényeg. Neki sincs, és akkor mi van? Hogy mi van? Nem kell a kutyának sem. Hacsak nem kiugró tehetség. Hacsak a kánon azt nem mondja... Hacsak.

Drága Judit. Mindent csak kíméletesen. Kilencvenéves. Mondja meg neki, hogy Elly néni is... szóval ő is meghalt. Hogy keresse meg a sírját. Találkozzanak. Én megkérdeztem Kartal Zsuzsától, hol fekszik. Hát a zsidótemetőben. Hol máshol? Értettem! De ez olyan nagy! Keszit sem találtam. Keszi Imre sírját, aki bár legkiválóbb íróink egyike volt, ma sem nyert bocsánatot. Mert félrelépett. Jó negyven éve már annak. Nincs bocsánat. Egy rabbihoz léptem. - Dicsértessék a Jézus Krisztus! - Gondolhatja, kedves Judit, hogy nézett rám ez az izraelita pap. Azt hihette, hülyéskedek. De szoktam én ilyesmivel hülyéskedni? De aztán elmosolyodott, én meg megkérdeztem. Merre a sír? Fogalma sincs. Ott van, kérem, ha jól tudom, a Gózon Gyula mellett. Az mindjárt más! Mutatott a nem is messzi távolba. Művésziparcella. Nos akkor tessék. Meg is találtam. Mondja meg, drága Judit, hogy a sír, a sírok... szóval minden a legnagyobb rendben. Körös-körül kavicsok. Ez a szokás. De ezt ő is tudja nagyon jól. Most már én is.

Írtam róla. Nem is egyszer. Két vers, meg egy próza. Kálnoky azt írta erről a prózáról, hogy költői szépségű. Mégse kellett akkor senkinek. Pedig berohantam vele az *Új Íráshoz* a New York-palotába, föl az emeletre, ott ült Juhász Ferenc, én meg csak annyit mondtam, hogy Hajnal Anna-tanítvány vagyok, és akkor azonnal kávéval kínáltak, meg minden, és majd visszatérünk, de aztán nem lett semmi. Attól fogva kezdtem olvasni Juhászt. Tudja, mit álmodtam egyszer? Hogy a költő, a tömött bajszerű Juhász Ferenc mint egy lovon, úgy ült a Margitszigeten, bal lába a pesti partot kotorássza, a jobb meg a budait. És azt mondja, rikoltja, hogy gyíja! gyíja! netene!

Akár egy vers is lehetne, igaz? De nem az, csak egy ostoba álom. Éjszakáján a rémületnek. Igen, drága Judit. Keresse meg a „nagymamáját”. Ugye, lehetne ő is. Maga ötvenéves, ő meg kilencven. Fölfűzve mindnyájan egy nagy, közös kromoszómára. Művészek. Emlékszem, mindig azt kérdeztem Annától, most én művész vagyok? Nem. Nem adott sohasem egyértelmű választ. *És most, amikor művész lennék végre (költő, József Attila)*, nos, akkor jön ez a Beuys nevű német „művész”, és azt kürtöli szét a világba, hogy mindenki művész!

Judit drága! Fényképet is küldök. Anna fekszik kórházi ágyon, feje fölpolcolt párnákon, ír valamit. Valamit, amivel túl lehet élni az életet. Ha túl. Talán épp ezeket írja: „Bennem lakó jobbik felem, / türelmes légy, bírd ki velem, / együtt vagyunk bármilyen bajunk / amíg vagyunk így maradunk.” Vagy ez túl egyszerű? Akkor talán ezt: „Keserű szagú erdőségek, / sósan

arcomba csapó ágak / roppanások, jajgató árnyak / sötétből jeges lehellések: // gyulladj fel, ezerszemű lámpás / prizmás, tükrös reflektorfénnyel / halálösvényen végigpásztázz / küzdj meg értem az ellenséggel // csak sajgás! égek legbelül / kegyelmed fáj kegyetlenül.” Igen, biztosan ezt. Átír a halálba. Mint a telefax, ahogy nyeli. Elnyeli. Már csak a csücske van ideát a papírnak.

Kezeit csókolja és öleli ezerszer:

Írjak dátumot? 1997. Ha odaér még az idén. Reménység. De mégis. Írnom kellene Annának is. Mert ő meg Juditot nem ismeri. Elkerülhetik egymást. És akkor! Akkor az egésznek semmi, de semmi értelme. Mégiscsak a mesteremről van szó. Hálátlan tanítvány. Tanítvány? Xerox-másolat. Jól sikerült. Csöppnyi szürkesség a margók mentén. Főlnagyítva. Szerelmesen lángoló kisfiú. Maradt.

Édes *Anna*,

jaj, nem a Kosztolányié, a cselédlány, aki egyetlen dolgot nem vállalt, a baromfiak megölését! Örület, ugye? Anna, édes Anna, hogy van? Nem közhely a kérdés. Őszintén érdekelne. Húsz éve nem láttam Magát. Biztosan ugyanolyan. Majd Judit, a költő megkeresi. Majd ő elmondja! Szép. Nagyon szép. Tekintete szelíd csillag. „Emlékek lengenek a fákon / rügyek földközelenben sírnak / szégyeneim lassú ütemben / kezdtől kivirulnak.” Nem! Nem én javultam ennyit! Ez ő. Pinczési Judit. Ugye, milyen szép? Őt küldöm Magához, Anna. Szépséges unokáját. Meglestem, hol lakik! Nem szóltam ám! Csak pihenjen. Buda legnagyobb nekropoliszában. Gazdag, úri vidék. A házban szobor. A talpazatán két verssora: „Sohasem porladok el / versek oltárába szöktem.” Bevésve. Fekete oltár. Fehér. Lestem. De ki nem jött soha. Halkan osontam, mint a macska. Fák hegyén megannyi lélek mennybe készült. Anyókák az alkonyatban.

Írtam róla is. Tarján Tamás szerint temetői esszét. De hát melyik esszém nem temetői? Anna, édes Anna, fogadja őt úgy, ahogyan engem. Aprósüteménnyel és sok-sok teával. „Májustollú madarat” küldök, „fohászkodom érte, / szárnyát ne törje, ha majd meglátja / a sarlókat felvirulni / idegen kezekben.” Majd ő mindent elmond, mit üzentem. Mert „Ki kell mondani”, hogy a *Retesz* a „csenddel kezdődik, nem a kattanással”, a csenddel kezdődik, nem a kattanással, a CSENDDEL KEZDŐDIK, NEM A KATTANÁSSAL, beleordítva a térbe-időbe, hogy a retesz a csenddel kezdődik, nem a kattanással, ugye egyetért, édes Anna, maga mindig mindennel egyetértett, ami igaz, és tehát szép, és tehát igaz, ölelje meg helyettem is, amíg nem találkozunk ismét, de akkor legyen ám sok-sok teasütemény, paprika és paradicsom, felvágott és friss kenyér, hogy már hármásban beszéljük meg az idő folyását; hármásban? Sokan leszünk. Megszámlálhatatlanul. A lelket viselő. Viszek magammal néhányat biztosan. Csak bírja apró falatokkal!

Addig is, amíg nem jelentkezem, keresse Juditot! Juditot, aki tudta, *Láng volt az élet*, és hogy *Lombja van a csöndnek*. Aki épp tizenöt évvel ezelőtt jegyezte el magát a Mindenséggel. Aki biztosan ott van. Talán érzi is a pillantását. Szerény közeledtét. Halálos magasát. Gondoljon a városra, Anna, ahol a teste lakik. A korpusz. És egy másikra, ahol a Magáé.

Bízzák ránk, itteniekre, amit még ránk lehet bízni. Maguk *ott* mind-mind színről színre látnak. Túl hiten és reménységen. A szeretet magaslatain tündökölnék.

Karomba kapom a gyepfüzesi kislányt, és megvárom, míg újra megöregszik, és akkor együtt kapaszkodunk a csillagokba:

Most már csak a borítékok. Kellenek? Nehogy valaki beleolvasson intim levelekbe? De hát intim az örökkévalóság? Mindegy a boríték. Hajnal Anna (1907-1977). És a másik: Pinczési Judit (1947-1982). A feladó? Én, mi, mindnyájan. Akiknek a kötőjel után nem is oly soká már más írja be a megfelelő évszámokat.

A megváltás lovagja

Hegyesi Aranka táncművész-koreográfusnak

1.

Szokásunkká vált. Hogy minden év februárjában, amikor születése napját „ünnepelte”, föl-ugrottunk hozzá. A rendszerváltás után. Ott ültünk sütemények közt. Finom kávét szűrészőlve. Az asztalon saját hímzésű terítő. Fölöttünk hatalmas korona. Facsillár. Keze alatt újult meg. És ragyogott. Könyvespolcokat tisztított meg évszázados barnaságuktól. - A szüleid... Miben haltak meg? Édesapád...

- Harcolt a fronton. Mindig csak harcolt. Öreg volt. Elhasználódott.

- És édesanyád?

- Tüdőrák. Hetvennégy évet élt. - *Fülöp Viktor* megpróbálta elnyomni körömig szívott csikkjét. Hamukúp. Megszámlálhatatlan, görcsbe fordult rudacska közt kihunyt lassan az utolsó is.

2.

Hatvanöt éves lett. Hát ez már valami! Összesereglik minden és mindenki. Gondoltam én. De nem. A csönd ráfeküdt szájakra, szemekre. A fülek meg zúgni kezdtek. Tárcámat elküldtem neki. Mielőtt leadom, javítson bele bátran. Csöngött is a telefon. - Az azért túlzás, hogy minden idők legnagyobb táncosa lennék... és akkor micsoda Barisnyikov? Meg Nurejev? Legföljebb magyar...

Jó. Legyen. Szent szó. Neki. Hogy magyar. Izzó viták az éjszakában. Kossuth, vagy Széchenyi? Gróf Károlyi, vagy Kun Béla. 1956 mártíromdombja! Vagyis, a radikalizmus. Kellett-e? Meg kell-e halni mindenáron? Szép nyugodtan, vagy nekimenni a falnak? Ő az utóbbi volt. Férfi. Ha kell, hát *halni mer*. Csak pislogtam... Tekintete úgy vágott, mint a nagynyomású vízsugár vastag fémét.

A tárca aztán megjelent. Országos napilapban. Kinagyíttattam. És besétáltam az Operába. Balett-terem előtti folyosó. Fölragasztottam a falra. Lássák csak! A híres balett-mesternő szépívű száján látszott, hol tart épp. „Az isteni hatalom nem vész el az évek során, csak átalakul. Tarisznyája tömve, járhatná a világot, mint *Makarova*, *Alicia Markova*, *Danilova*, vagy *Margot Fonteyn*. Idehaza pedig, nos, miért ő lenne az a bizonyos próféta? Mert még *fölmutat* valamit...? Meg aztán nemrég azon morfondírozott, vajon meg tudja-e venni lakását kegyes államától... És aggódik, mert fölbukkantak új kiválasztottak, viszont a meghívottak ott tolongnak még az asztal körül. Távoztak közben és jöttek, a módszer azonban, a titokzatos, megmaradt. Nemes hagyománnyá érett, s növekszik tovább, mint a kiszabadult, ellenőrizetlen onkogének. Ő pedig? Néha fölnéz a felhők fölé, hogy miért mindez? De rábizza magát az égiekre. Tudja, úgyis az van és lesz, amit előírtak valamikor az idők előtt. Most elég neki - amiért Istenen keresztül, csak szerettei köszöntik őt. Arca árkaiban szétfut a derű. Fülöp Viktor hatvanöt éves.” - A mesternő levette szemüvegét.

- Ez a szegény örült már hatvanöt éves? - Azzal megpördült saját tengelye körül, és szabályosat zsötézett. Ennyi. Esetleg távirat? Vagy csokor virág? Nem. A titkár azt közölte, erre nincs keret. Még hogy virág. Meg pár sor, hogy az Isten éltesse. Dehogy.

3.

Nem bánta. Nem tudom, remélt-e még. Hogy egyszer színre lép. Vagy tanít. Próbál újra. Fölködlük az a titokzatos erő, mely *zsenitlen* időkben oly nagy hiátus. József Attila óta. Latinovits óta. A nehezen bírható. A kordában tarthatatlan. A megváltó reménység. Hogy valaki értünk, helyettünk hal. Miután kiválasztott. A szenvedésre.

4.

Kocsival araszoltunk az Istenhegyi úton a volt tudószanatórium felé, a motor fájón kapkodta a levegőt. Az anyósülésen a legendás férfitáncos, hatvanhét éves, de zsigereiben innen, szálfatermettel és mosolyosan. Fáj a jobb oldala. Évek óta. Epe? Máj? Fejemet rázom. Igyekszem átvágni a kanyarokat. Eszembe jut egy nemrég látott ausztrál film, ahol egy orvos rájött, hogy a gyomorfekélyeket baktériumok is okozhatják. Be is bizonyította. A neve: *Helicobacter pylori*. Gyönyörű. Nos, ezek a vadak megtapadnak a gyomorfalon, ami persze nem tetszik ennek a mozgó kajazsáknak, hát rájuk spriccel egy kis sósavat. Kicsit? Amennyit csak bír. De emezek fűtyülnek rá. Fityiszt mutatnak. Mire a válasz a szövetek elhalása, majd a legrosszabb, az átfürödés.

- *Helicobacter pylori* van.

- Hogy kicsodám? - Fülöp Viktor ízlelgette a szót. - Helikopter pilóta. Nem rossz.

- Nem viccelek. Nekem is az van. Biztos vagyok benne.

A táncos nem válaszolt, csak óvatosan leste a profilomat, gondolván, megőrült szegény. Bekanyarodtunk a ma már hármasklinika arborétum-szépségű kertjébe. - Mint Davos. Mikor Castorp megérkezik. - Viktor bólintott a megjegyzésemre.

Vérvétel. Nyolc kémcső. Zsírsanyagcsere-zavar. Magas a koleszterinem. A vídiakemény táncos ultrahangon.

Egy hét múlva irány vissza, most aztán megtudjuk, mi az eredmény. Érdemes-e, mondjuk, belekezdeni egy folytatásos regénybe? A közelgő hidegre tekintettel feccöljünk-e drága télikabátba? Leletek az ultrahangról. Átfutottam és közöltem: - Kutya bajod. A prosztatata megduzzadt kissé, de ez a te korodban természetes.

- Hát ezt meg honnan tudod?

- Ja, kérlek - húztam ki magam, hogy legalább fele olyan erősnek látszódjam, mint ő -, aki öt-hat éve idejár, az mindent tud. Lassan levizsgázhatnék. Hipochondria, tudod?

- Abba bele lehet örülni!

- Nekem mondd? De... azért néha segít. No, nézzük, igazam volt-e?

Ő ment be először a tanárhoz. Hallottam a vékony ajtón keresztül, ahogy mondja: - Kutya baja, uram. Csak a prosztatata nagyobb kissé. De ez ebben a korban majdnem természetes.

Befelé mosolyogtam. - Hallottam mindent. - A táncos rám nézett, és éreztem, tisztel. Mint az indiánok az örülteket? Lehetséges.

- Na, író úr, mi a helyzet? - mosolygott rám a tanár, és átfuttatta tekintetét a vérleteken. - Jó a koleszterin.

- És a *Helicobacter pylori*?

Papírok közt keresgél. Háromkeresztes pozitív. - Neki is? - Kérdeztem, és kimutattam a folyosóra. - Neki is - bólintott a tanár.

Fáradt és megtört betegek közt Fülöp Viktor után kiáltottam. - Háromkeresztes pozitív! - Az emberek undorodva félrehúzódtak. - Nem vérbaj! Helicobacter! Csak a gyomornak árt! Nyakon öntjük bizmuttal...

Egészen közel mentem a kuporgókhoz. A lépcsőfordulóban értem utol.

- Bizmut és antibiotikum. És már túl is vagyunk rajta - tettem vállára a kezem. A betegek a büféig követtek minket a tekintetükkel. Innen, a karzatról már nem lehetett a büféig látni. Szerencsére! Két röhögő... Mit nekünk az a sok nyavalyás baci? Élő fekélyek. Jól vagyunk, és ez a lényeg. Jól vagyunk? Viktor jól van?

5.

1997 februárjában hiába próbáltunk felmenni hozzá. Hogy köszöntsük 68-adik születésnapján. - Influenza - közölte lakonikusan felesége. Csak májusban láthattuk őt a Merlinben. *Claudel* darabja, az *Angyali üdvözlét*. Viktor suttogott. Fehér volt, mint a mész. Sovány. Megöleltem az öltözőben. Hirtelen tört rá a betegség. Mikro sejtes burjánzása a tüdőnek. Semmi vérköpés. Éjszakai izzadás. Hőemelkedés. Csak egy reggeli hideglelés. Nyakán teniszlabda nagyságú nyirokdaganat. Júliusban aztán metasztázis a hasnyálmirigyben. Pedig ez a legritkább. Hát miért ne ő lenne a ritka kivétel? A megváltó kegyetlen, de mennybe röpítő sorsa.

6.

„Lehet, hogy nincs igazam, és tudom azt is, hogy az élet az élőké, de itt mintha senkit sem zavarna, hogy meghalt Fülöp Viktor.” *Fáy Miklós* sorai egyik napilapunkban. A temetés másnapján. Napján a gyászmisének, július 24-én. És tényleg. Kit zavar mindez? Ahol az élők épp olyan lényegtelen *valamik*, mint a holtak. Ahol az individuumtól végleg elszakadt makrojátszma „megöl minden csírát”.

7.

- Ő volt az, igaz? - kérdezte a klinika büfésnöje. - Aki mindig magával jött... - Igen, Fülöp Viktor volt. - Szétnéztem. Bútorok gúlában. Valami itt haldokolni készül. Üres a karzat. A kristálycsillárokon por ül. Az elegáns főúri belső, amely annak idején Fülöp Viktort hátrahőkölésre készítette, mert SZTK-hoz szokott szeme nem hitt ugyanannak a szemnek, most sötét volt, mint a sír. Betegek, orvosok már régen leugrottak erről az eladó hajóról...

8.

Ravatal az Operaház előcsarnokában. Mozart *Requiem*-je, majd Wagner: az *Istenek alkonyából* hideglelés részlet. Ahogy a koporsó kiúszott. Négy, erős kézen egyensúlyozva. A nagy halott. Aki nagy élő is volt. Csak kevesen tudták. Illetve tudta mindenki, de dafke. Ahogyan az már lenni szokott ebben az infernális közszellemiségű hazában. Ravatal. Fekete. Fenséges. Beszéd és sóhajok. Kaán Zsuzsa volt az egyedüli, a kritikus, ki lényegét látott. Aki megmondta. De mindhiába. Minden csoda három napig tart. Csoda volt? Az. Amilyen a temetése. Családias. Negatív szenzáció.

Tényleg. Mintha senkit sem érdekelne. Fátyval szólva ez a „nemzeti hős”. (Na, már csak ez hiányzott!)

Ügy csak akkor vált belőle, amikor kitették (jogtalanul) az Operaház falain túlra, és Fülöp Viktor Kossuth-díjas, Kiváló és Érdemes Művész elment segédmunkásnak a vízvezeték-szerelőkhöz. Persze, akkor sem csaptak magasra a hullámok, a média, akárcsak mostanság, ugyanúgy „visszafogott” volt (a közszolgálati tévéhíradó egyetlen kamerája nem látta a temetését), a szakma meg legföljebb mosolygott. Mint Balczónál. Amikor a lovak után rakta vissza a levert léceket. Fülöp Viktor meg élte a magyarországi (kis)nyugdíjasok egérszürke életét, magába gyűrve azt a gigászi tudást és tapasztalatot, amit nemrég magával vitt a sírba, Farkasrétre, a művésziparcellába. Pedig ha taníthatott volna a Magyar Táncművészeti Főiskolán! Micsoda évfolyamot tudott volna fölnevelni! Erkölciség. Technika. Művészet. De jaj, nem kellett... Idézet a gyászjelentésből: „...az Operaház saját halottjának tekinti.” Tekintette volna a saját élőjének! De nem. Hébe-hóba ha meghívták. Mert életében is inkább csak zavaró tényező volt ez a lebírhatatlan, ez az örökké izzó lávafolyam, ez a balett-Bartók.

Csodálkozunk a csöndön. A médián. Hogy mindenki hallgat. A végre-valahára „összehozott” televíziós-élményműsor tényleg emlékezett. Hogy kire? Hát ez itt a kérdés. Mert a röpke félóra alatt csupán az derült ki, hogy jól karaktertáncolt. Meg filmszínésznek sem volt utolsó. A színpadon meg éppoly szuggesztív volt prózai szerepekben, mint táncosként. Az, hogy Fülöp Viktor mekkora művész volt, halálon túli örök csoda, arra nem célzott senki megemlékező.

De mit is várhatunk? Itt, ahol a madár se jár? Ahol a madár sem repül, nemhogy földi halandó? Ebben a valaha a Szűzanyához fölemelt országban alig tudja valaki, ki volt Fülöp Viktor. Széles spektrumú a meritésem. - Hát nemrég halt meg, nem? - kérdeztek. - Az a Róna Viktor, ez meg a Fülöp. - Kétszer mégse halhat meg az ember. De olyan „illetőm” is akadt, diplomás, aki azt kérdezte: - Ugye, „olyan” betegsége volt?

- Miért kérdezel baromságot? - Erre ő csak annyit válaszolt, hogy a férfitáncosok majdnem mind „olyanok”. Hát nem! A rák döntötte le ezt a ledönthetetlen Herkulest.

Az ember meg odatámolygott a sírhoz. Földszag. Tömjénszag. Pap, kántor és sírásók. Koszorúszalagok a levegőben. Betűk bábele. Szerencse? Vagy kereszt? Hogy fölolvashatok? Nekrológodat?²

Július tizennegyedik. Frankhonban ünnepelnek. Itthon meg? Szokatlanul korai időben csörren a telefon. Akik sejtik, mire számíthatnak, összerándulnak, mint az áramütöttek. - Itt Dóra beszél. Nem szeretném, ha a rádióból, vagy máshonnan tudnák meg, a Viktor, tegnap este, fél tizenegy után nyolc perccel, fölment a Jóistenhez... - felesége mondja, sírja.

Vasárnap megpihent. Ahogy Isten a teremtés után. A hetedik napon. Pár napja arca, mint a szenvedő Krisztusé. Most fönt a Kereszten, a szentek szelíd seregében. Angyallá változott a Mandarin. A földi maradványok? A római arcél az emlékezetben. Meg a filmkockákon. Minden idők legnagyobb magyar balett-táncosa. Az Operaház Örökös Tagja. Réműlet.

Miért a katlan-mély szenvedés? A végeláthatatlan küzdelem? A meghurcoltatások tonnányi tűszúrása? Nem volt elég? Miért kellett még ez is? Ez a hatalmas, lebírhatatlan betegség? Ami még őt is legyőzi? Ezt a Spartacust? Örökös Mandarint? Akivel nem bírtak? Miért? Ez az alattomos, sötét kór inkább vele ment a halálba. De nem hagyta. Hogy éljen még. Hogy tanítson bennünket, sülvölvényeket. Etikára. Szépségre. Művészetre. Hogy fölmutathassa, ha kell naponta - az oltáriszentséget. Mert tudta: a művészet „csak” annyi, mint amit Krisztus mondott. Ahogy kenyérként letette testét. Egy esztendeje, hogy Budán, egy arborétum szép-

² Elhangzott Fülöp Viktor temetésén 1997. július 23-án, a Farkasréti temetőben

ségű kertben ezt mondta: - Tudod, egy vágyam volt csak. Egy kert. - És körülnézett, arcát a szitáló napfénybe mártva. Hol a kertje?

Tavasza óta „a remény - mint szalma közt kidöntött pléhedény”. És akkor találkozott a Szűzanyával. Medjugorjében. Zarándoklat. A bizonyosság: Fülöp Viktor meghalt. 68 évet élt, remélt és szenvedett. Most egy ideig nem látjuk. Egy másik színpadra lépett. Újra táncol. A Mennyben. Gigászi örökös koreográfiát a föltámadásra... Akiről írtad, pár napja még szeretett. És nemcsak téged. Csak amikor a ferences barát kijött a kórteremből. És elúszott a levegőben. Mintha ott sem lett volna! Akkortól volt bizonyos. És idézted, hogy egy kert. Ebben a hatalmas kertben. A nekropolisz egyik hűvös, fasoros utcájában. Akiről azt írta Fáy: „...olyan, akihez foghatót nemhogy látni, de temetni sem fogunk a következő tíz évben.” Óvatosan fogalmaz. Tíz évet bátran lehet előre kalibrálni. A Finn Fehér Rózsa-rend lovagja befejezte evilági harcát. Föl is sóhajtottak számosan. A nemcsak néző, de mindent látó őzike-szemek lezáródtak. A megváltás lovagja földi szélvitorlával nem harcol már többé. De Cervantes mély álmából fölriad, és újra ír.

A forgás királynője

Persze, nemcsak a forgásé. Zsigereiben, minden porcikájában színpadi művész volt. Nagyszerű technikája csak a még pontosabb kifejezést szolgálta, virtuozitása nem cirkuszi mutatványnak tetszett, hanem akkoriban ez így volt természetes. Ma már legenda a *Hattyúk tava* III. fölvonásában Odilia híres, harminckét forgásból álló *round de jambe founté*-ja, ahol a művész csodálatosan villámgyors, mai napig utánozhatatlan felkapásaival alig mozdult el spiccéről diagonálban talán tíz centimétert. Tudnia kellett. Ez volt az alap. De ami még rájött, az évek súlyos tapasztalata, az eleve-érés, gyakorlás izomszakító tébolya, és az Istentől kapott kiválasztottság sikerre, szenvedésre. A többi? „Csupán” tehetség kérdése. Az meg úgy tombolt benne, mint rakoncátlanok hitt gyermekben a hiperaktivitás. Utóbbi jó esetben gyógyítható, míg a tehetség beleég a szívbe, erekbe, izmok és inak hajóköteleibe, akkor hül ki, amikor a test elnyeri végső nyugalma a sírban. De a lélek ott tombol tovább, bennünk, álmélkodó nézőkben, kortársakban, rokonok, barátok emlékedőiben.

Tekintete mint *Maria Callasé*, ahogy sírja Tosca imáját. Szerénysége *Teresa Stratasé*, aki azt nyilatkozta, hogy ő még mindig az a görög pásztorlány, aki annak idején fölkerekedett, és meg sem állt a Metropolitan Operáig. Tüze, temperamentuma, szókimondása *Szemes Marié*. A rádióban nyilatkozta, hogy az új balettigazgató, alacsony emberke azt mondta neki, hogy nem lesz tagja többé a Magyar Állami Operaháznak. Én meg csak nevettem! Ez a kis mitugrász? Hát hogyan képzelem? Kossuth-díjast különben sem tehetnek utcára, akarata ellenére. És mit ad Isten? Pár nap, és tényleg nem voltam tagja a színháznak! Nos, amit még mondhatott, az aligha bír nyomdafestéket. De megmondta. Abban biztosak lehetünk...

Titokzatossága *Irene Papasé*. Ahogy összeakad tekintete az amerikaiéval a *Zorba, a görög* című filmben. Nagy volt. A korszak ünnepelt sztárja. Aztán hagyták, hadd csússzon. Mint ma a középosztályt. Minden lejtőnek van alja, majd csak megérkezik! Az ütéssel nem bíbelődünk. Ha ügyes, megúszhatja kisebb sérülésekkel. Ha nem, ha botladozik, nem találja helyét abban a művészet nélküli világban, ahová taszítottuk, akkor belehal. Ez sem érdekes. Megöltünk mi már jó sok óriást. Mi, törpék. Lám, a Dávidok mindig győznek. Csak forgatni kell a Szentírást.

Emberközelen akkor láttam, amikor Bartók Bélát újratemették a Farkasréten. Át kellett hatolnom a kordonon. A rend őrének fölmutattam a villamosbérletet, és határozott mozdulattal böktém a ravatal felé. Oda vagyok hivatalos! A szerv nem mert ellenkezni. Ki tudja, még kitörhet valami vircsaft. És igen! A *Lány a Mandarinba* karolva elsőként állt a gyászkocsi mögé. *Fülöp Viktor*, mint mindig, szálfatermettel lépkedett, a Lány lehajtott fejjel, tipikus balerinajárással tipegett. Gyönyörű lábán magas sarkú cipő.

Egy interjújában közölte: nem akarok gyereket. Sosem akartam. Erre a világra, kedveskéim? Hát megörültem én? Így lett a kutyák és minden állat szerelmese, őrzője, Assisi Szent Ference. Még láhattuk a tévében, énekelt is, meg műsort is vezetett a balettről, aztán meghalt. 1989-ben temették. A Lány sírja közel a Mandarinéhoz. Farkasréten lassan összezsúsznak a halottak. *Lakatos Gabriella* tíz éve mennybe szállt.

Csak a test nem él már. Várja a föltámadást. De várja-e?

Mari és Pali

Keressük a nyomát. Kutatjuk, élt-e. Torinói lepel. Mintha sejtette volna. Már akkor! És ki-mondta az újszövetségi Szentírás talán legszebb mondatát. Amikor Tamás apostol kételkedett. És akkor belenyúlt a Sebbe. „Hittél, mert láttál. De boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek.” Ennyi. Jelezte előre. Ne kutassatok, mert nem találtattok. Nem ez a lényeg. S a lényeg nem a história. Nem a mese. Az csak úgy van, mintegy körítésképpen. Mi meg csak nem maradunk békességben. Racionális agyunk nem bír semmit, ami nem egzakt. Ha van ilyen egyáltalán. Semmi metafizika. Transzcendentális. Mit is kezdhethénk vele? Nem adnak érte a közértben semmit! Ilyeneket mondunk. Egy nép, egy nemzet. Mely fölemeltetett a Szűzanyához. Szent István alatt. És jött negyven év, és elfelejtődött. Puff neki. De nem csak mi. Ilyen az egész világ. Ez a globalizálódott, személytelen, színes masszává gyúrt glóbusz.

Keressük a nyomát. Pedig ott van verssorokban, ecsetvonások őrzik feszített vásznanon, kottafejekből bólint szelíd homlokával, katedrálisok ősi csöndjében homálylik. Ha keressük. Illyés-futamok. Az *Egy mondat a zsarnokságról*. Csak az épp az ellentette. Már akinek. Mert van, aki nem lát, és mégsem hisz. Lát, és úgyse! Pedig lejött közénk a Szentlélek.

Tíz éve, hogy meghaltak mindketten. December tájt. Sötét volt nappal is. Krisztusban haltak. Bennük megtalálta volna, aki keresi. A nyomát. A leheletét. A kiválasztottság stigmáit. Amelyek nem véreznek. Csak befelé. Ahogy nyeljük a könnyeinket. Olyanok voltak. Egy férfi. És egy nő. Na, nem a Lelouch drámája. Bár az egyik, a nő színész. Most is az. Mert nem múlik. Ahogy a láz. A „harminchatfokos”. A férfi író volt. Most is az. Két vaskos könyv a polcokon. *A múltandóság lovagrendje*. A másik meg: *Égő rózsamáglya*. Lángokban illat. S a nő csak úgy izzott. Azt hittem, testes asszony. Pedig pici volt és törékeny. A férfi meg? Ő a József Attila Szabadegyetem előadásain nőtt hatalmassá. Dosztojevszkij minden mennyiségben. Démonikus sötét. Szál gyertya. Fekete arc, fekete haj. Napóleonosra fésülve. Félsötétben bugyborékoló szitok. Szmergyakov. Zoszima sztaréc. Szalatnyay Szepe, Zsuka férje, a festő meg elbóbiskolt. Három rákműtét után mi is ezt tettük volna. De a többiek! Ember előttünk, aki átváltozott. Metamorfózis. Csakhogy itt a bogár Dosztojevszkij. És nem kalimpált, mint Kafka Gregorja. Szavalt, üvöltött, szállt. Ki és be. Föl és le. Meghalt, és föltámadott. A szemünk láttára. A könyveiben szelídebb. Mint aki halni készül.

A nő vad volt. Életben. Halálban. Szerelemben. Színpadon. *Magyar Médeia*. Csakis ő lehetett. Nő, aki minden pillanatában az volt. Még a csöndjeiben is. Démon. Szép és tüzes. Anna Magnani magyar reinkarnációja. Több volt. Mari. Négy betű. Akárcsak a férfié. - Eltemették *Szemes Marit!* - Fordultam *Belohorszky Pál*hoz. És hiába. Már nem ott járt a szobámban. Halni készült. Meghívott halál. *Poruk is nekünk szolgál*. Óbudán a színésznő. Pali meg Kaposváron. A Szépségkirálynőhöz közel. Érintésnyire... 1988-ban kivonultak a világból. A bennük lakó Krisztust továbbadták nekünk. Mert most már színről színre látnak. Mi meg sehogy. Hihetnénk végre. Hisz láttuk! Két embert. Krisztusban.

Ezer alakban³

Csengőfrász a demokráciában? Igen. A telefonok. Minden csörrenés apró sikoly. Hogy megint meghalt valaki. A hét végén. Ahogy lassan mindnyájan kezdjük megszokni a megszokhatatlant. Egymásra nézünk. Ki lesz a következő? Megérjük-e a várt-szidott ezredfordulót? Aki ismerte őt, hihette. Ez a magasztos derű, ami belőle áradt, éltetni fogja mindörökre. Csakhogy a szív. A zakatolás. A belső, magányos csönd. Szorítás a mellkason. Ezzel a harmadikkal már derűje sem bírt. Az idő megállt egy pillanatra, az utca, a Szalag, ahol lakott, mint ama Möbiusé, belekanyarodott a végtelenbe. Ember és kutyái. Négy Baltazárja fogja közre, a négy skót juhász, s elegáns, vibráló mozdulatokkal elvarázsolják őt, viszik a Semmibe, és azon is túlra, az Azúrhoz, „...kiről nem tudja senki hol van, / ...kit nem lelek se most, se holtan”.

Emlékezzünk. Az arcára, amikor Pilinszkyt temették. Kérdezzük őt, a múltban lapozva: „Kiért bánkódtál ott, azon a fehéren izzó nyári délutánon? Az *ügyetlen* és *halhatatlan* költőért, a barátért vagy egyszerűen a halál döbbséget meg?” Lestem a profilját, mely vértelen volt, és addig a pillanatig elképzelhetetlenül szomorú. „Hogyha valaki átlép a halhatatlanságba, azért nem kell bánkódnunk. De hát persze fáj, ha elvesztem azt az embert, akit becsülök, szeretek, s akit többé már nem láthatok. Valószínű, hogy ezt lehetett rajtam látni.” Nem tudom. Akkor hittük mi is. De volt ott valami, ami túlmutat a valón. Valami metafizikai összeroppanás. Hogy egy nemzedék, a negyedik, amely az Újholdban inkarnálódott Nyugat-negyedikké, egyszer csak észrevette a kidőlt tölgytől önmagát is - a didergő erőt. Elindult a sor. Hogy megállíthatatlanul enyészete legyen ez a nemzedék is! Fejszék csattognak deréktájon, amott láncfűrész motorja bög, carcinomák rágnak gyomrot, a szívek meg fibrillálnak. Ez is ott volt az arcán. Na, nem a félelem. Nem is tudok a magyar irodalomban még egy olyan embert, aki ennyire nem ismerte a szorongást. Emlékezzünk. Kényszerült mosolyára, amikor az *Új Tükör* folyosóján mindenki előtt megalázták, úgy kiabált vele kolléganője, mint egy taknyos gyerekkel. Udvarias, halk beszédére. Amikor fölfedezett valakit. Hajnal Anna hagyatékában egy verset, melyet nyomban leköszölt. Volt abban a versben a zsenénél is gyengébb valami, de mit tegyen; a nagy költő hagyatékát nem bírálhatta fölül. Közben a tanítvány írta azt a verset, csak Hajnal Anna javított bele. „Jóvátételként” lehozott a tanítványtól egy valódi verset, vastag honoráriummal, ami az akkori sorkatona zsoldjának ötszöröse volt. Emlékezem! Ahogy jött lefelé a New York-palota széles márvány lépcsőin, és csak úgy odavetette: - Megszavazták, hogy te, meg Deák Mór kapjátok az első Lengyel József-ösztöndíjat. - Az ember meg úgy elámult, hogy még megköszönni is elfelejtette. Major Ottó ember volt, Ember, aki melleleg alkotott is. Méghozzá hatalmas életművet. Ma már az új-kanonizáltak, az új-nagyok meg sem említik őt. Már a harmadik nemzedéket is alig! De sokszor mondta, hogy ami itt irodalmi élet címen folyik, az maga az abszurditás. Majd indítunk egy igazi lapot! Meglásd, megváltozik minden. Ha mi egyszer összefogunk! Foghatunk. Marad minden, Ottó, a régiben. Csak a halálod méltatlan valóság. Csak ez ne volna, ez a beszéd. Poraidhoz. Inkább hozzád szólok, aki voltál. Igazi úr! Budai polgár. A *Magyar Atlantisz* írója. Aki holtában sem sülyed el.

Emlékezem.

A Marcaliban megrendezett 1986-os, és a tíz évre rá megismételt Lengyel József-émlék-estekre. Ahol is a meghívón Kossuth-díjasként aposztrofáltatott. Mert ki gondolta volna? Hogy ilyen életmű csak József Attila-díjakra érdemes? A költőként indult súlyos epikus.

³ Elhangzott Major Ottó temetésén 1999. március 10-én, Óbudán

De maradjon meg bennünk a derű. Ahogy mesélte világháborús emlékeit. A munkaszolgálat irtóztató gyötrelmein fölülemelkedve. Hogy ő szakács. Akkor főzzön szilvás gombócot! És főzött. Még hozzá ízletes falatokat az egész századnak. Pedig tényleg nem tudta, mi fán terem az ilyesmi. Még akkor sem komorult el az arca, amikor legnagyobb *emberi ideálját*, az iker-öccsét idézte meg. Akit a rendőrség véresre kínozott. Bebörtönözték és meggyilkolták. Tizennyolc éves volt akkor Major Ottó. Attól a pillanattól a szellemi baloldal emanációjában élt és alkotott, haláláig. A bűnt nem is értette. Mint aki megérzi, Mennybe készül. 75 év után odaért. És lám, április 4-e újra ünnep lesz! Mert születésnapján kell majd átadni az általa kezdeményezett *írói becsületrendet*. Mert tudta Szent Pál apostollal: „Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretet nincs bennem, csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom. Lehet prófétáló tehetségem (...) ha szeretet nincs bennem, mit sem érek.” Megálmodott becsületrendjét most alig egy hónappal előrehozva, mint posztumuszt, neki adom. Nem is lehetne más az első díjazott. És ő máris visszaadja, mert nekünk, értünk tett mindent, egy tényleg polgári, irodalmibb világért. Major Ottó! A búcsú csak ideiglenes. Mert jelen vagy te tudatok mélyén, könyvlapok százain, *Ezer alakban* „élsz és uralkodol örökkön, Ámen”.

Díjban az igazság

1. Élet?

Tavasszal nem csak a zápor. Hullik más is. Na, nem az égből. De mellre plecsni, kitárt marokba pénz. Embernek alamizsna, államnak fitying se. Úgyhogy egál.

Adják. A szakma. Aztán, mint tavaly, miniszterelnöki kéz belenyúl. Nem ért hozzá. Tanácsadók sustorognak. Ne azt. Inkább azt. Ő meg bólint: ti tudjátok, fiúk. Lányok. Gyerekek. Idén nem nyúlt. Hagyta. Hadd kapja. Aki marja. Na nem. Hárman. Az írók közül.

Hányadik díja ez?

Nyíregyházán? Nagykállóban? Már nem emlékszem. Anekdota ez is. A távoli szegény, de édes zugban, ahol született hetvenhét év előtt. Kálmánháza. És akkor hazalátogatott. Jártunk a hatvanas években, az álmok sűrű langya volt, és bejelentette a titkár (elvtárs), hogy akkor itt és most szűkebb pátriánk nagy szülötte, a háromszoros Kossuth-díjas *Rákos Sándor* megérkezett Budapestről. Tirpák arcok pironkodtak, hogy láthatják őt, brigádnaplóba beírhatnak meg minden.

Szóval mégiscsak túlzás. Én még második Kossuth-díjat sem adnék! De negyediket? Hát ki ez a Rákos? Olyan nagy szám? Mit írt? Hány könyve van? Hogyan viselkedett a rendszerváltás előtt? Megverték? Veséje kettő? Vagy ő vert? Kit? Nem tudunk róla semmit. Rejtőzködik.

Mondtam is egy korábbi elnöknek (írószövetségi), hát mért nem kap ez a Sándor Kossuth-díjat végre? (Azt persze elhallgattam, hogy ez már a negyedik lenne!) - Mert nincs jelen - így az elnök. A volt. Mit is jelent a nincs jelen? Hogy frisszoldni fiacskáim! Frisszoldni. - Nincs jelen? Hát minden valamirevaló folyóirat élén ott tündökölnék a művek. Versei. Nem jelenlét? Hát akkor mi a frász? - Kevés. Nem ez a lényeg. Is. De, szóval, hogy ott lenni. Meg itt. Ahol a dolgok. Eldőlnek. Ledőlnek. Ahol úgy váltják a paradigmát, mint Váci utcában a manit. Makacs hittél élve, hogy márpedig váltani kell. Mert ha él is, meghalt, ami volt.

Na jó. Nem mondhatjuk, hogy a választmány (írószövetségi) semmit. Meg-megszavazgatta. Szájhúzás. Legyintés. Hát ha még tudták volna, hogy ez a negyedik lenne! De nem. Ott volt! Meg emitt is. Tíz között. Aztán föl a dobogóra. De lecsúszott mindig, mint aki tisztítóútból kapaszkodik, aki föl akar jutni, följutni a Mennybe. Mindenáron? Nem. Minek is három már bezsebelt Kossuth-díj után?

Mi lehetett a baj? Tatáros feje, mely szép volt, mint Nurejevé? Mélységesen mély művészi alázata? Hüisége a nyelvhez? Hatalmas, megújító kísérletei? A műfordítások? Hát igen, ott baj volt. Ez a Gilgames? Mert hogy jön valaki ahhoz, hogy lefordítsa? Amikor még csak ékirni sem tud? Bár a Ted Hughes sem tudott, s nem tud ma sem magyarul, mégis milyen klassz lett a Pilinszkyje! Jó, jó. Vannak kivételek. De mégis.

Szóval, baj, baj hátán. Mint amikor a bogarak egymáséi lesznek. És marad a magány. Észre ne vegyük már! Mert akkor kénytelenek leszünk megadni neki is. Ami egész egyszerűen jár. Mert hát a kaliber.

1998. március 15-én aztán megkapta a díját. Betegágyában félig fölkönyökölve. Nézte, ahogy felesége végiglépdelt a fényes kövön. Az okmányokat átnyújtó államelnöki kéz majdnem kinyúlt a tévé képernyőjéből. Megkapta hát. Első és utolsó Kossuth-díját. Tanulság? Talán ennyi: kevesebbet az országból, a hatalomból és a dicsőségből. Mert az mind, mind az Istené.

2. Halál?⁴

Kossuth-díjban az igazság, Sándor? Ó, nem! Hiszen Pilinszky is halála előtt egy évvel vehette át. Hadd ne élvezzék. Jól van ez így. Pedig micsoda küzdelem volt. Micsoda lobbizás, éveken keresztül. Értetlen kortársi fejcsóválások. - Miért pont Te? - kérdezték. Miért? Mít mondhattam volna? Persze mondtam. Mert. Csak. A többi, úgyis, hiába. Mert amit nem akarnak megérteni, azt nem is értik. Pedig választékos magyar nyelven beszélek, írok. Mégsem értik a nyelvemet. „Hazátlanabb az én szavam a szónál.” Hogy igazi kortársadat idézzem. A veled egyidőset. Akinek nem adatott meg a hosszú élet. De volt-e köszönet abban a hetvennyolc évben, amit Te leéltél itt a földön? Sándor, válaszolj. Ugye, nem. Csak a versek. Hát persze. Szolgálni azokat, akik rád se hederítettek. És nemcsak az olvasók. A szakma is. Nem akarok minősíteni. Majd megteszi az idő. Ha megteszi. Ha nem, teszek róla. Mert mégiscsak sok! De ne erről beszéljünk, Sándor. „Temetni jöttem Cézárt, nem dicsérni” - visszhangzik bennem Antonius monológja. Mégis, parafrazeálva, temetni is, dicsérni is. Vagy mégsem? Laudációt inkább akkor mondanék, ha a Magyar Örökség-díj kuratóriumának megannyi szeméről leválik a hályog. És beemel Téged is a díjazottak közé, ahol hozzád képest porszemcsék is ragyognak, de igazad van, ha legyintesz. Kicsik nélkül hogyan is ismerzene meg a nagy?

És nem temetünk, Sándor. Mert meg sem haltál. Mosolyogsz ránk, te nagy „lelki Pető-tornász”, Te Istár, Te véred tüzet kihunyni látó, Te nők és délibábok szerelmese, Te! Kit Karácsonykor emelt maga mellé Isten.

Frankfurt hőse, kit az új kormány választott, hogy mintegy tegye rendbe, tisztába a dolgokat, mint ama csecsemőt szokás, nos, ez a legfiatalabban lett professzor, a mai magyar irodalom legnagyobb értője, három nevével fölmagasztosuló, ő ezt írta Rólad legújabb irodalomtörténetében. „Rákos Sándor gondolati lírájához inkább a túltelített retorizáltság utal a költői szerepfelfogás bizonyos zavaraira.” Nemde, talányos, ugye, Sándor? És csak ennyi. Kár lapozni tovább. Ennyi jut a század egyik legjelentékenyebb költőjére, műfordítójára. Gilgamesre! Bezzeg a többiek! Pelenkából alig kibújók. Ők aztán kapnak. Oldalszámra. Ők a legnagyobbak. Szinte elszorul a torok a sok zuhogó dicsérettől.

De ne is erről beszéljünk, Sándor. Hiszen ünnep ez. A halál magasztos, állati kínja. Miért nem ütöttél? És Téged miért nem ütöttek? Miért, hogy Te sosem jártál a Fő utcában? Hogy Téged nem készítettek besúgásra? Mert akkor talán fölemelkedhetnél a magyar irodalom egére. Így csak a Mennyország marad. Az se rossz, de mégis! Hogy nem vetted észre, kevés a nagy íráság. A telített sorok. A *Gilgames*. Minden, ami pusztán művészet. Hogy nem vetted észre? Veséid maguk mentek tönkre. Egyetlen ütés gumibottal. Akkor már itt, a földön is mennybe mentél volna. Persze, ez sem biztos. Mert sokakat ütöttek, mégse. No, mindegy. Tudd, ez így kevés. Nekem sok. Nekem rengeteg. Át se látom, mert hegymagas. Nem voltál jelen. Ez is nagy bűn, Sándor. Versekkel? Tele volt velük majd’ minden folyóirat! De értsünk szót. Kevés! Személyed nem volt jelen. A személy, aki nem ivott eleget cimboraságból. Nem járt focizni. Hát ilyet! Meg is lett az eredménye, látod. De ne bánd. Kit érdekel. Téged már nem bánthat senki. *A lélek fölemeli ujját és csöndet kér a világtól*. Igen. Most csönd van. Csak a fák susterognak, közlik, hogy egy lélek mennybe lépked. *Minden halál hősihalál*. Az bizony. Maga a rettenet. *Kilátásnyi csönd* fakul a levegőben, nyirkos az ég, és nincs igazság. Álom van csak. És az élet. De miért kerestek az élőket a holtak között? Nyugodj békében, és üzenj. Isten legyen az összekötőnk.

⁴ Elhangzott Rákos Sándor temetésén, 2000. január 7-én a Farkasréti temetőben

„...tiszteltetem az életet...”

(Hetven éve halt meg Tóth Árpád)

Hetven év. Picit kevesebb, mint a mai magyar nők életkilátása. Hat esztendővel kurtább, mint a Halley-üstökös rendszeres visszatérése látóterünkbe. Üstökös-e Tóth Árpád? Nem. A Hold Ő. Mikor elvékonyul. Sápadt gomblyuk az éjszaka csillagrágta, végtelen kabátján. Emberarc, amely mindig haldokol. És ártatlan. Isten báránya. Aki elveszi a világ bűneit. Mert minden jaj benne jajdul. Minden fájdalom benne ordít. Pilinszky Fabulája. Magányos farkasa. Akit agyonvernek. Hiába szelíd. Hiába.

Az ember költő akar lenni. *Híres vagy, hogyha ezt akartad.* De még csak az se. Mégis. Költőnek lenni bármi áron. Áron alul, akár. Neki beszélhetnek! Hogy majd beérik. Ha meg nem, akkor nem. Lehet újságíró is. Akkor se dől össze a világ. Mert költőnek lenni az valami... nem is tudom. Valami, amivel túl lehet élni az életet? Hát csakazértis. És akkor, abban az időben, jó húsz éve már, csak egy minta volt. Neki. Legalábbis. A *Nyugat*. A nagy négyesfogat. Kosztolányi is. Babits. És a két mélységesen szomorú dekadens. Juhász Gyula. És Tóth Árpád. Őket kell követni. Mert szintén zenész. Nem sikerül semmi. És a lányok! Csupa Annák. Akik csak úgy elsuhanak. Hát még ha megtudják: költő. Vagy az lesz. Ha így megy tovább. Legföljebb újságíró. Az még hagyján. És akkor édes kortyintások. Mennyire Tóth Árpád! Mennyire ugyanazt tudta! Rólam szólnak a versek. Nekem is üzennek, hogy „Sirasd el az én züllött életem.” Sejtelmes, szű-percenésnyi rímek csöndje. Amit emberi fül már nem is hallhat. Csak a macska. Vagy költő. Akkor igen. Akkor befelé hall. Audiológián rögzíthetetlen. És szonettet *hozzá*, hogy áldja meg és küldje vissza a földre, ide az élők közé, kezembe.

„Barátom! Gyötörve feléd sikoltok! / Rekettyések alatt pihent fejed, / de az illatos virágok helyett / márvány fölötted, őreid koboldok. // Jaj, *Lélektől-lélekig* lesz-e másik / vers, új, aranyosan ringó kalász? / Ne kutass, itt már könnyet sem találsz, / maradj, csak maradj a föltámadásig. // Itt állok temetői fák alatt. / A rozsdás húr kezeden szétszakadt; / sírod a többi közt csupán tenyérszél... // Kitör a könny, roppan megannyi gát; / mit versed adott, a királyigát, / Árpád, szügyemről nem tudom letépni!”

Mint egy korai Tóth Árpád. Igaz? Nagyon korai. Ha járt önképzőkörbe. Onnan datálható. Mit szólna hozzá? Semmit. Barackot nyomna az ember fejére. Mert meg nem bántana semmi pénzért. Még hogy más is szenvedjen? Nem elég, ha ő? Megváltotta a környezetét. Áldott legyen mindenki neve, aki mások helyett. És mindig mások helyett, sohasem saját magáért. Ő még csak nem is szitkozódott. Csak forrjon a tengernyi. Állt elébe. Mert ami fontos volt, amiért egyáltalán érdemes, az a mű. A fölfelé kiabáló. Úgy kiált, hogy közben suttog. Csak néhol szakad át a csönd hárttyája. Mikor a teher tüdőt nyom. „De most oly nehéz. Most egy sugarat / Se tudok hazudni, se lopni. / Vergődő és fénytelen harcokon / El kell kopni. // Az Antikrisztus napjai ezek, / Csillog a világ szörnyű arany-szennye. / Röhögő senkik, balkörmű gazok / szállnak mennybe.” Mi ez a rebellis Ady-hang? Zajos szóodavetés? Igen. A balkörmű gazok. Még hogy ők! Nem az, aki méltán. Mert annak nem marad más, mint a szenvedés. Kiválasztottság. Negatív. De mégis az. Tóth Árpád is fölemelheti a hangját. Mert nem bírta már. Egy percig. Mint Krisztus, amikor odasózott a kufároknak. Pedig nála jobban senki nem tudta, mi a szeretet. A jellemző nem ez. Nem is a bugyuta iskolai költés. Vörös Isten. Na jó, a lila nyakkendő is. Legyen valami színesztézia. Amin be lehet mutatni. De annyira semmi, ami lényeges. Hiába a kedves, jó tanár. Nem engedték neki sem. Egymaga meg? Mit tehetett volna? Csak állt és mesélt. *Esti sugárkoszorút*. Olvasta nekünk csillogó szemmel. Nekünk. Egymás fülét pöckölőknek. Kit érdekelt? Milyen ez a Tóth Árpád? Ez a hetven éve nyugvó?

Annuska, alszol? Alusznak. Én láttam őket. A hatalmas nekropolisz mellékutcájában. Házu-
kon nincs tető. Mellszobor van. A költő kezében nyitott a könyv. Farkasréten a testek.
Korpuszai a halálnak. Földnek, ami a földé. És Istennek, ami az Istené. A többi? Nem. Nem
néma csend. Illatok, fények, csöndek és hideglelések, őszök, halálok, vérköpetes merengések.
A Tavasz telefonál. Hiába. Rezignáció. Csupa keselyű-televény. És mégis: „Ó, én nem a halált
átkozom! / Szent Halál! / Én nem felejttem el soha egy halott drága arcát! / Mosolygott!”
Tényleg nem a halál. Azt nem okolta. A szenvedést. Azt inkább. Bár szelíden azt is. Hogy
meg ne bántsa azt, aki ráérte. Ha ráérte. Hacsak nem ajándék. A nagy művész ajándéka.
Hogy szenvedhetett halálig. Pedig elég volt önmaga. Elviselése annak, aki a másik. Aki nem
ő. De aki egy vele. Reggeltől estig. Haláltól föltámadásig. Kellett még gümőkóros korhadása
tüdőhólyagoknak? Válasz nincs. Csak fejbiccentés. Annak, aki látja. És hallja, ahogyan meg-
roppannak a zsigerek. „Most itt ülök, roppant hegyek közt, / Betegen a többi beteg közt, /
Múltak háttal, halállal szemközt, / Lesz-e másképp? várjam? ne várjam? / Lassan szétszéled
a homályban / Bitang jószágom, kedvem, vágyam. // Nyomukban, mint fekete süvegű kondás,
/ Hallgatva ballag a lemondás. / (...) Fekszem megadva, békén resten, / S néz rám, át a vég-
telen esten, / Tűnődve sorsomon, az Isten.” Hát ezt üzeni. Nekünk, itt maradóknak. És a
mennyei Palace-ban hátradőlve, megigazítva orrán a szemüveget, már csak nem is köhécsel.
Épp *Pessoát* csukja be. *A kétségek könyvét.* Nem szól hozzá semmit. Fejét csóválja, és
bólogat. Igen is. Nem is. „Ahogyan a testünket megmossuk, meg kellene mosnunk a sorsunkat
is.” Mit kezdjen vele? Marad a nagy és fájdalmas invokáció, amelyet most újra ír, ott, a
Palace-ban. „Vigaszt!... mindegy, bölcset, bolondot, / Csak kínom szebbre fesse át - /
Imádságot, vagy vad kalandot, / Egy angyalt vagy egy bestiát! / Vagy csak annyit, hogy míg a
liften / Szép asszonyok szállnak velem, / Eldadoghassam hirtelen: / ...Kérem... én... most...
meghalok itten... / Legyenek jók... isten nevében... / Simítsák meg az arcom szépen... /
Anyásan... Lágyan... ha lehet... / S tiszteltetem az életet... / ...”

(1998)

Ketten a vágóhídon

(Gérecz Attila és Béri Géza)

Kárpáti Kamilnak

Hetvenéves volna. *Gérecz Attila*.

Mellén fityegne pár állami kitüntetés. Vagy nem. De vessük is el azonnal ezt a gondolatot. Mert úgy járnánk vele, mint Petőfi barguzini csontjaival. Maradjon meg nekünk örökké fiatalon. Petőfi 26 évesen. Ez a másik meg, ötvenhat mártírja, lobogó fiatalja a nagy elődnél egy esztendővel „idősebben”. 1956. november 7-én, a készülő új infernó harmadnapján lőtték le géppuska-sorozattal egy szovjet harckocsiból. A Klauzál utca és Dohány utca sarkán. És ha nem? Túlélte volna? Hát nem ugyanarra a sorsra jut, mint Mansfeld Péter? Akiről Magyarországon még nincs utca elnevezve, annál inkább Lengyelországban!? Szégyellhetjük magunkat! Politikusaink. Meg akinek dolga lenne, hogy ezzel a beláthatatlan, szomorú, de nagyszerű örökséggel méltó módon foglalkozzon. *Gérecz Attila* ötvenhat Petőfije. Verseinek fátyolos lebegése Radnótié. És a vádak! Szocialista államrend megdöntése... és a többi, de ezt már hallottuk, tudjuk. Karcos filmkockák alá megkopott hangok üzennek a múltból. *Csak a törvény a tiszta beszéd*. De miféle törvény a gyilkosoké? Miféle jogrend az, amelyik bárányártatlanságú költőket börtönbe dug? Akik még ott, a börtönben is írnak, írják verseiket, *Tóth* Bálint és *Kárpáti Kamil*, *Gérecz* és *Tollas Tibor*. Antológiát álmodnak össze. Ők. A *Füveskertiek*. De *Gérecz*, az öttusázó, magyar válogatott kerettag úgy dönt, hogy megszökik. És átússza a Dunát! Pedig hideg van, a víz harap, nem simogat. És elfogják újra, a forradalom szabadítja ki börtönéből. És fegyvert fog. Harcol. Szovjet tankok esnek áldozatul. Akik ránk törtek. Erre a népre. A szabadságára mindig kényes hazánkra.

Fogoly volt, mint Radnóti. Mártír lett, mint Radnóti. A különbség csupán az, hogy nem tarkó-lövés végzett vele, hanem sorozat. Az iszonyat horrorisztikus hierarchiái. A zsidóságát nem valló katolikus Radnótit származásáért ítélték lassú kínhalálra. *Gérecz*et meg azért, mert apja vitézi ranggal bírt, logikus (?), hogy a fiával is le kell számolni. Miféle ország ez, ahol költőknek kell halniuk? Ugye, a kérdés költői? Hát persze. Nincsen semmilyen magyarázat. Talán az isteni predesztináció, hogy lám, így lesztek példái az utókornak. Jaj, boldogabb idők! Boldogabb helyek. Zugai a világnak, ahol a költő is elérheti a nyugdíjkorhatárt! Mert nem hihetjük, hogy Petőfi, Radnóti, *Gérecz* minden álma az volt, hogy mártírok lehessenek! Ne higgyük. Írni akartak. Műveikkel továbbélni. És nem a sorsukkal. Vagy azzal is. Ágyban. Párnák közt... ettől félt Petőfi. Huszonéves gyermek. Nem kell komolyan venni. Mit tudta ő! És mégis, így szép. Azt mondjuk: így csodálatos. Mindig fiatal marad. Példaképek. Tulajdonképpen mindegy is, mit írtak. De a sors ne győzze le a versek titániságát! Ne hagyjuk! Éljenek tovább a műveikben. Is. Vagy csakis. Elég a halálból. Hősi életet inkább. A halál meg? Úgyis jön magától. Bevárható. Annyira vágat felénk. Ugrani sem lesz időnk. Úgy halunk, mint *Gérecz*. Csak nekünk nem marad nyomunk. És neki? Kötelező olvasmány ez a költő-forradalmár? Nem. De legyen! Ne féljünk tőle. A tehetségétől. Sorsától. „Túl a szitok zaján felcsendül az ének. / Zúg, dagad, hömpölyög, felujjong a lélek. / Megrendül a börtön, recsegnek a zárok, / Rab torkok harsogják szerte a világnak: / Dicsőség Istennek, békesség a népnek. / - Hallod, Názáreti? / Hozzád száll az ének.” Fénylik karácsony hozsannája. Hogy legyen végre béke.

Vágóhídi halál minden halál. Nemcsak *Géreczé*. Mert a *Füveskertiek* egyik legkiemelkedőbbje, *Béri Géza* is úgy halt, mint állat nem képes. Bár megtenné a kés előtt. Önkezevel. Titkos bűn. A katolicizmus kiátkozná. Miért nem várja meg? Úgyis eljön. Úgyis itt liheg a nyakunk-

ban. De lehet-e hibáztatni embert azért, mert már nem bírja tovább? Lehet-e számon kérni bűnként a „meghívott halált”? Lehetne, ha az örök élet már itt a földön is megvalósulna. Mert akkor a gyilkosság is „igazi” volna, hiszen egy embertől elvette az örök földi élet jogát. De így? És mégis. Nem bírta, mert nem bírhatta tovább. Az 1992-ben, a Stádium Kiadónál megjelent válogatott versei és novellái, mint a napsugár a fák rácsain át. Úgy ragyognak szűrt fényükkel, úgy szűrnak, hasogatnak. A könyvben fotó. Szép férfi. Mint egy olasz színész, aki már megjárta Hollywoodot. Sztár. Pedig dehogyis volt az! Nők kedvence. Az volt. Gyerekek a nyomában. Csupa-csupa örökös, léte fizikai lenyomatai. Ő maga meg? Eltűnt. Eltűntették. Életében egyetlen könyve sem jelent meg. Művei amolyan haveri alapon itt-ott, lapokban. És üldözték. Mint a vadat. Vagy a szökött fegyencet. Nem menekülhetett. Az ÁVH keze utána-nyúlt. Még a hetvenes években is. Húsz éve, 1979 karácsonyán. Akkor tett a végére pontot. Hogy most már elég. Ital fölé hajolt. És gyönyörű versekbe menekült. Nem tehetett mást. Üldözők. BM-esekké átváltozott ávosok. Akik túléltek a halált is. Pedig az nagy mutatvány. Krisztus után! Mégis. 46 évet élt ez az ember. Hogy ki szenvedett többet? Gérecz, vagy ő? Ehhez föl kellene állítanunk a szenvedések hierarchiáját. Még ilyen is van? Hát persze. Mert van, akin átgázolhat két világháború. Van, aki megőrül a légyzümmögéstől. Bérít egy életen át kínozták. Apró tűszúrások ezrei. Gérecz „legalább” azonnal meghalt. Mert őrá is Béri sorsa jutott volna. 56 után. Biztosan. Hiszen úgyse fogta volna be „pörös száját”. Ezek az emberek már csak ilyenek. Béri is harcolt 56-ban. Szabó bácsi csapatában. 57-től szívet lapátolt a Vegyi Művekben, az Illatos úton. De üldözői ott is utolérték. Nem emelkedhetett ki többé. Pedig Kossuth-díjasok nyíltan mellé álltak. Illyés, Benjámin és Csanádi Imre. Mégse. A BM nem engedte. Illyés lelkesedett Baudelaire-fordításaiért. Kevés. Lett volna rendes. Hithű komcsi. Vagy ha nem is, de legalább nem ellenünk. Ő meg ellenük. És ez nem ment abban az időben. Ma sem egyébként, csak más előjellel. Ma sem menne neki sem, ha élne. De nem élhetne. Ahogy Gérecz sem. Mert így „szép”. Így befejezett. Így magasságos. Így Isteni.

Zsoltár

*Ments meg uram, adj már nyugodalmat,
szerezz keserű szívemnek békét,
lehessek az, aki éjjel alhat,
ne ébren lássam meg napod fényét,*

*dörömbölök, nyíljék kapu rajtam,
bentrekedt sikoltozásom szálljon
színed elé, ne hagyj el a bajban,
segíts túl a végső akadályon,*

*hadd haljak meg szelíd, ép elmével,
siettesd, de őrizd szép halálom,
szégyen nélkül búcsúzhassak még el,
hogy ne kelljen magam megutálnom,*

*ments meg uram, békét nyugvást adjál,
s legyen kéz, ki kegyesen elhantol,
ne kényszeríts több lennem magadnál,
ments meg immár engem önmagamtól.*

Nagy imádság. József Attila juthat eszünkbe ismét. Hogy az Isten adja meg, hogy az ember ne érezze többnek magát, mint Isten. Ez a fohásza. Meg is kapta a kegyelmet. Ebben biztosak lehetünk. Az üldözött az üzők elől átszaladt a túlvilágra. Jobb neki ott, mint az üldözőknek itt a földön. Mert nekik még át kell lépni a küszöböt. És ki tudja, ki vár ott rájuk?

Az Ikek havában

(Radnóti Miklós kilencvenéves)

Dr. Karádi Istvánnak

- Na, tudod kit kezelnek a mi klinikánkon? - egyetemi docens ismerősöm lelkesedése a telefonban.

- Biztos valami nagy embert - válaszolom, mert eszembe jut a régi kórház, amely már klinikai tömb. Szóval a múlt, amikor állami vezetők és vezető színészek gyógykezeltették magukat ebben a titokzatos, ám mindig is nyitott és szeretetteljes intézményben.

- Tévedsz, öregem. A nagy ember feleségét.

- Pláne! Sosem bírtam a feleségeket. Akik férjük fényében tündökölnék... - legyintettem fáradtan. S a docens mintha látná:

- Jó. Csak ennyit mondok: „míg hűl a szilvalekvár...”

- „és Fanni várna szökén / a rőt sövény előtt” - kiáltom lelkesedve. - Csak nem őt ápolod? Fannit?

- Radnótinét! Igen.

- És jól van?

- A körülményekhez és a korához képest jól.

A beszélgetés után azonnal föllapoztam mindent, ami Radnótitól van, vagy róla szól, életrajzok és a *Napló*, no meg a versek. Költő, akit a nemzet elveszejtett. Költő, akinek zsebében a kihantolás után megtalálták a *Bori notesz* néven elhíresült versgyűjteményt. És eszembe jutott a tíz éve tragikusan halt esszézseni, B. P. Ahogy Vas István kikísérte szentendrei kertjükből. B. P. mintha cukkolni akarta volna Vast.

- Pista bácsi! Ez a Radnóti... szóval, kis tehetség, nagy sors.

Vas István nem reagált. Látván az örült tekintetet. Az ártalmatlan és ártatlan vadat. Mit mondhatott volna? Különben is: B. P. vigyorgott! Akkor meg nem lehet komoly! Nem is volt az. Csak egy mániás-depressziós utolsó nagy fölpörgése a végső zuhanás előtt. Vas István inkább megírta a maga véleményét erről a noteszről. „A világirodalomban legendaszerű teljesítmény Radnóti Miklós utolsó tíz verse. Nehéz és értelmetlen vállalkozás volna, ha e teljesítményben a téma és helyzet páratlan voltát el akarnók választani a művészi eredménytől. Holott e versek önmagukban véve is a költészetnek azokhoz a ritka remekműveihez tartoznak, melyek a művészi tökéletességet az erkölcsi tökéletességgel párosítják. A tökéletességnek és biztonságnak ezen a fokán éppen egyetemességükkel és általánosságukkal örök és diadalmas tiltakozások a fasizmus, *mindenfajta* fasizmus ellen... Radnóti nemcsak egy izgalmas művet, tökéletesen nagy verseket hagyott ránk örökbe, hanem az emberi és művészi helytállás zavarba ejtő, képtelen és mégis kötelező példáját.” Írta mindezt a *katolikus* Vas István a katolikus Radnótiról, aki 1943. május 2-án Budapesten, a Szent István-bazilikában a szintén zsidó származású *Sík Sándor* kegyesrendi szerzetes és költő kezéből fölvette a keresztséget.

Radnóti Miklós az Ikek havában, 1909-ben született Budapesten. Ikek hava. Hátborzongató. Édesanyja és ikertestvére belehaltak a szülésbe-születésbe. Ahogyan azt *Naplójában* írja. Hogy talán ő vette el az erőt, energiát. Nem is olyan elképzelhetetlen. Metafizika. Hogy aztán

meghaljon, és legyen a huszadik századi magyar költészet egyik legfényesebb csillaga. És bizony nagy sorsot csak nagy művész érhet meg. Mert még a sors is csak legyint, ha tehet-ségtelenséget lát. A *szenvedés kegyelme* meg végképp a kiválasztott, igazi művészek jutalma. Miféle paradoxon? Az. *Látszólagos* ellentét. Ahogy az is az, miként a mártír költő utcanévvé „magasztosul”. Ettől menekült volna leginkább. A könyveiben továbbélő! A Margit-sziget derekára futó *Sziget* utca viseli ma már nevét, némileg logikátlanul, hiszen a *Kádár* utcában született, a 8-as számú házban. De jól van ez így is. Talán egy utcanévről eszébe jut a gyanútlanoknak, ki is rejtőzködik mögötte. Miféle ember? Didaktikus halhatatlanság.

Radnóti Miklóst még a legvészterhesebb időkben is az irodalom érdekelte. „Hogy van Babits? - kérdeztük egymástól, valahányszor összejöttünk. Radnóti Miklós egyszerre szinte vallásos félelemmel rebegette, hogy Ady Endre szörnyű átka fogant meg: »Inyére méreg hulljon, / két szeme megvakuljon« s ami még szörnyűbb: »ha tud majd asszonyt lelteni, / ne tudja megölelni«. (*Aki helyemre áll*).” - olvashatjuk *Schöpflin Gyula* visszaemlékezésében. De hát nem gondolhatta komolyan Radnóti. Hogy ha átok is. Babitscsal szemben Ady nem érvényesíthetné, még a túlvilágról sem! És már írja is *Naplójában*: „Újra temetünk. A Nyugatot. Elkésve, hatóra tájt érek a kávéházba. Sokan vannak - érzem, hogy lesik az érkezőket. Illyés: »Ülj le, ne csodálkozz, ne háborodj fel, ezen már mind túlvagyunk, a Nyugatot betiltották, címet keresünk egy új folyóiratnak. Ezek az eddigi ötletek...« Meghúl bennem a vér s bősztít, hogy »nem háborodnak fel eléggé«; bizonyára már megtörtént...” Lám akkor is, ott is az fájt neki a legjobban, ami másoknak kevésbé. Hiába született meg később a *Magyar Csillag*. A *Nyugatot* siratta. Melynek harmadik nemzedéke *Radnótival volt koronás*. De hiába aggodás, hiába az irodalom. Radnóti minden katolikussága ellenére bevonult újra, munkaszolgálatra. A francia-magyar szakos középiskolai tanár, bölcsészdoktor a cukorgyártáshoz használatos üstökből, „célszerszámmal” kaparta a melaszt. És hiába próbálták menteni. Nem és nem. Transzcendens erők súgják, hogy maradj! Így leszel nagyok közt a legnagyobb. Akarta-e? Van-e ilyenkor szabad akarata egy embernek? Ilyen erők hatása alatt? Hamleti kérdés. És költői. „Mellé-zuhantam, átfordult a teste / s feszes volt már, mint húr ha pattan. / Tarkólövés. - Így végzed hát te is, - / súgtam magamnak, - csak feküdj nyugodtan. / Halált virágzik most a türelem. - / Der springt noch auf, - hangzott fölöttem. / Sárral kevert vér száradt fülelem.” Miután kiásták az abdai tömegsírból, megállapítatott: „...Tarkón fejtető irányú koponyalövés.” Így az orvos. Mi meg fölkapjuk a fejünket: a megtalált notesz kéziratában egyetlen betűjavítás sincs! Próféta volt. Harmincöt évesen meghalt egy kicsit, ma meg kilencvenedik születésnapját ünnepelheti ez az önveszejtő nemzet. És kérheti bocsánatát...

(1999)